T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

122980

ORTADOĞU'DA ETNİK, DİNİ ÇATIŞMALAR VE İSRAİL

Süleyman ÖZMEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ DANIŞMANI

T 122980

Prof.Dr.Abdülkadir AKÇİN

GEBZE

2002

Süleyman ÖZMEN'in Tez çalışması, G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...04./02.../2002 Tarih ve 2002/.16.. Sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından Strateji Bilimi Anabilim Dalında Yüksek lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE : Prof.Dr.Abdülkadir AKÇİN (GYTE)
(Tez Danışmanı)

ÜYE : Prof.Dr.Yavuz SEZEN (GYTE)

ÜYE : Yard.Doç.Dr.Halit KESKİN (GYTE)

ONAY

G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 18./02./2002 . Tarih ve 2002/.12.. Sayılı kararı.

İmza/Mühür

ÖZET

Nedir bu Ortadoğu? Bu terim ilk defa 1902 yılında Amerikalı Deniz Stratejisi uzmanı ve tarihçisi olan Alfred Thayer Mahan tarafından ortaya atılmıştır. Bölgeye kısaca göz atacak olursak, Kuzey Doğu Afrika içerisinde yer alan Libya, Mısır, Sudan ve Etopya, kuzeyde Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan, güneyinde Suriye, Irak, İran, Lübnan, İsrail, Ürdün ve diğer Arap ülkeleri, doğusunda ise Afganistan, Pakistan ve belki de Hindistan'ın batı kesimini kapsayan coğrafi bölge şeklinde kabul edebiliriz.

Günümüzde Ortadoğu'nun bu denli popüler olmasının sebepleri esasında saymakla bitmez. Ancak bunlardan bbir kaçına değinecek olursak şöyle söyleyebiliriz; Dünyadaki petrol rezervlerinin % 65 ve doğal gaz rezervlerinin % 55'i bu bölge içerisindedir. Ayrıca birçok kültürün kesişim noktası olarak ve tek tanrılı üç semavi dinin doğduğu bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara ilave olarak insan medeniyetinin çıkış noktası yine bu topraklar gösterilmektedir.

Yukarıda değindiğimiz çeşitli sebeplerden ötürü dünya tarihi boyunca süper güçler ve ülkeler ilgi alanlarını bu topraklara kaydırmışlardır. Bunun neticesi de sürekli devam eden problemlerin temelini teşkil etmiştir.

Ortadoğu'da "etnik ve dini çatışmalar" denildiği zaman akla ilk gelen Araplar ile Yahudiler arasındaki çatışmalardır.

Bu yüzden araştırmamı yaparken İsrail devletinin oluşumu ve oluşum safhaları öncesinde ve devamında meydana gelen çatışmaları inceledim. Tezin kapsamı sadece İsrail Devletinin oluşumu ve çatışmalarla sınırlı kalmayıp, diğer yandan bölgenin tarihi, sosyo-kültürel yapısı v epolitik durumunu da içermektedir. Ayrıca son bölümde Türkiye-İsrail ilişkilerine değinilmiştir.

SUMMARY

What is the Middle East? This terminology was first introduced by Alfred Thayer Mahan in 1902, who was an American Naval Strategy expert and a historian. Let's look at the geographical location of this area shortly; Libya, Egypt, Sudan and Ethiopia which are situated in North-East Africa, Turkiye, Armenia, Azerbaijan in the North, Syria, Iraq, Iran, Lebanon, Israel, Jordan and the other Arabic countries in the South, Afghanistan, Pakistan and may be including the west part of India in the East.

Teh fact that the Middle East is so popular nowadays comes from the fact that it holds % 65 oil reserves and % 55 natural gas reserves of the world. In addition, this area is an intersection of very different cultures and it is the center of three different religion which is based on one God. Moreover it is considered to be the starting point of human civilization.

As a result of the points we have outlined above, the Middle East has been of great interest for the super powers of the world, which results in having so many problems in the area.

When we say "ethnic and religious conflicts" in the Middle East, it is regarded as the conflicts between the Arabs and the Jews.

There fore, I focused on Israel and Palestinian Territories. My research includes not only the foundation of Jewish State (Israel) but also the historical, social, cultural, political situations and conflicts betwwen the Arabs and the Jews. In the last part of my thesis. I have mentioned the diplomatic relations between Turkiye and Israel.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım esnasında, öncesinde ve devamında yardımlarını esirgemeyen, tecrübeleriyle bana yol gösteren Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Mesut CAŞIN ve *"Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı"* kurucusu ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü, eşsiz tecrübe ve birikimleriyle bana ışık tutan, vakfın değerli ve nadide eserlerini incelememe olanak sağlayan Saygıdeğer Hocam Ertuğrul Zekai ÖKTE'ye, kendisini kısa sürede tanımış olmama rağmen, birikim, görgü ve eşsiz potansiyeli ile birçok konuda bana ışık tutan ve örnek olan ***"Tarih ve Milli Strateji"*** hocam Merhum Prof.Dr. Nejat GÖYÜNÇ'e Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı Sayın Hocam Prof. Dr. Turan YAZGAN'a, GYTE Rektör Yrd. birçok konuda bana destek olan, teşvik eden ve yol gösteren değerli büyüğüm Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Abdulkadir AKÇİN'e en içten saygı ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET IV
SUMMARY V
TEŞEKKÜR VI
İÇİNDEKİLER DİZİNİ VII
KISALTMALAR XII
ŞEKİLLER DİZİNİ XIII
ÇİZELGELER DİZİNİ XV

GİRİŞ

A. Ortadoğu, İsrail ve Filistin Özerk Bölgesinin Genel Bir Tanımı 1
B. Bölge Tarihinin Belirli Kıstaslar Dahilinde İncelenmesi 3
1. Bölgede Yaşamış Olan Kavimler, Kurulmuş Medeniyetler ve Devletler 3
2. Bölgedeki İslam Hakimiyeti Dönemleri 43
3. Filistin'de Osmanlı Hakimiyetinin Ana Esasları 45
4. Osmanlı İmparatorluğunun Filistin'i Kaybetmesi 49
C. Arap ve Yahudi Liderler İle Bunların Özellikleri 51
1) Arap Liderler 51
2) Yahudi Liderler 53
3) Arap ve Yahudi Liderlerin Başlıca Özellikleri 58

I.BÖLÜM

HALKIN GENEL OLARAK YAPISI, SOSYAL, KÜLTÜREL DURUM ve BÖLGEDEKİ DİN OLGUSU

A. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum 60
1. Sosyal Durum 60
a) Halkın Bünyesi ve Fiziksel Özellikleri 60
b) Bölgede Yaşayan Nüfus ve Azınlıklar 61
(1) Yahudiler 61
(a) Aşkenaz Yahudileri 61
(b) Sefarad (Sefhardi) Yahudileri 62
(c) Oriental Yahudiler 62
(d) Etopya Yahudileri 62
(e) Sovyet Yahudileri 62

(2) Filistinli Araplar 63
(3) Hıristiyanlar 63
(4) Dürzüler (Drüze) 63
(5) Samaritanlar 64
(6) Bahailer 64
(7) Çerkezler 64
c)Yaşama Standardı 64
2. Gelenek ve Adetler 65
3. Bölgenin Kültürel Durumu 68
a) Eğitim Durumu 68
b) Konuşulan Dil ve Lehçeler 69
c) Hükümet ve Politika 70
B. Bölgenin Genel Olarak Ekonomik Durumu 72
C. Bölgedeki Din Olgusu ve Bunun Siyasal Hayat İle Devlet Politikaları Üzerine Olan Etkileri 72

II.BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞU

A. Kuruluşa Doğru Giden Yolda ve Devamında Bölgenin Kısa Olarak Siyasi Tarihi 82
B. İngiltere'nin Bölgedeki Çözüm Çabaları (1918-1948) 84
1.Passfield Beyaz Kitabı 84
2.Peel Komisyon Raporu 86
3.Woodhead Komisyonu 87
4.Londra Konferansı 88
5.Mac Donald Beyaz Kitabı 89
C.İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye'nin Filistin Meselesi Karşısında Tutumu 90
1. Birleşmiş Milletler Taksim Planı 90
2. Türkiye'nin Olaylara Karşı Tutumu 95
3. Araplar Arasında Güç Birliği Oluşturma Çabaları 99
4. İsrail Devleti'nin Doğuşu 101

5. İlk Tepkilerin Oluşması ve Bölgedeki Gelişmeler 103

III.BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞUNA TEPKİLER ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI

A.Birinci Arap-İsrail Savaşı 106
1.Gerginliğin Tırmanması 106
2. Savaşın Başlaması (15 Mayıs 1948) 107
3. Ateşkes ve Uzlaşma Çabaları 111
B.İkinci Arap-İsrail Harbi (Süveyş Savaşı) 115
1.Savaş Öncesi Dönem 116
2.Savaşın Başlaması (29 Ekim 1956) 116
3.Savaşın Sonucu ve Çıkarılan Dersler 117
C. Üçüncü Arap-İsrail Harbi (Altı Gün Savaşı) 118
1.Savaştan Önceki Olaylar 118
a) BM Kuvvetlerinin Sina Yarımadasından Çekilmesi 118
b) İsrail'in Savaşa Hazırlanması 119
c) İsrail'in Savaş Planı 120
2. Tarafların Kuvvetleri ve Yığınağı 121
a) Tarafların Kuvvetleri 121
b) Arap Ordularının Yığınağı 122
(1) Mısır Ordusunun Yığınağı 122
(2) Ürdün Ordusunun Yığınağı 123
(3) Suriye Ordusunun Yığınağı 123
c) İsrail Ordusunun Yığınağı 123
3. Harekatın Başlaması 124
a) Kara Harekatı 124
(1) Sina Cephesi 124
(2) Ürdün Cephesi 128
(3) Suriye Cephesi 129
b) Deniz Harekatı 130
c) Hava Harekatı 131

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

4. 1967 Arap-İsrail Savaşının Siyasi Sonuçları 132
5. Savaş Sonunda Kudüs'ün Durumu ve Mescid-i Aksa'dan İslam Konferansına Giden Yol 133
D. 1973 Arap-İsrail Savaşı (06-26 Ekim 1973) 136
1. Savaş Öncesi Siyasal Durumu 136
2. Askeri Hazırlıklar 137
3. Tarafların Askeri Gücü 138
a) Kara Kuvvetleri 138
b) Hava Kuvvetleri 140
c) Deniz Kuvvetleri 141
4. 6 Ekim 1973 Savaşın Başlaması 141
a) Kara Harekatı 141
b) Hava Harekatı 147
c) Deniz Harekatı 149
5. 1973 Arap-İsrail Savaşının Genel Sonuçları 150

IV. Bölüm

TÜRKİYE İLE İSRAİL ARASINDAKİ İLİŞKİLER

A. Türkiye'nin İsrail Devletini Tanıması 152
1. Filistin Uzlaştırma Komisyonu Üyeliği ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Değişim 152
2. Türkiye'nin İsrail'i Tanıması 153
3. Türkiye-İsrail Posta Anlaşması ve Ticari İlişkiler 154
4. Türkiye'nin İsrail'i Tanımasını Kolaylaştıran Etkenler 156
B. Türkiye'nin Batı ile İlişkileri 158
C. Türkiye-İsrail Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Başlaması 161
1. Demokrat Parti Dönemi 164
2. Diplomatik Statünün Yükseltilmesi 164
3. Ticaret Anlaşması 165
4. Havacılık Anlaşması 166
5. İşbirliğinin Uluslararası Alanlara Taşınması 166
6. Askeri Ateşe Değişimi 167

D. Ortadoğu'da Meydana Gelen Bazı Gelişmelerin Türk-İsrail İlişkileri Üzerindeki Etkileri 168
1. Bağdat Paktı 168
2. 1956 Savaşı ve Türkiye'nin Tutumu 176
3. Süveyş Savaşı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Savaşın Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkisi 180
4. 1990 ve Sonrası Türk-İsrail İlişkilerinde Tarihi Dönemeç 183

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME 185
KAYNAKLAR 188
ÖZGEÇMİŞ 199
EKLER 200
EK 1. Bölgedeki BM Örgütleri ve Yabancı Yardım Kuruluşları 200
EK 2. The British (Balfour) Declaration, 2 November 1917 202
EK 3. Milletler Cemiyeti Konseyi Tarafından 24 Temmuz 1922'de Kabul Edilen Filistin Mandası Kararı (Kutsal Yerlerle İlgili Maddeler) . 204
EK 4. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Filistin'in Taksimi Konusunda Alınan Karar, 29 Kasım 1947 205
EK 5. Kudüs'te Al-Aksa (Mescid-i Aksa) Camisindeki Yangın Konusunda İslam Ülkeleri Temsilcilerinin 28 Ağustos 1969 Tarihinde BM Genel Sekreterine ve Güvenlik Konseyi Başkanına Gönderdikleri Mektup 208
EK 6. Mısır Başkanı Anwar El Sadat Tarafından Başkan Jimmy Carter'e Yazılan Mektup 210
Ek 7. Barışın Riskleri "The Risks for Peace" Konulu "Machon Masa" Semineri, 20-21 Aralık 1997 211
Ek 8. The Jerusalem Post'dan alınan makale 216
Ek 9. The Jerusalem Post'dan alınan makale 217
Ek 10. Aksiyon Dergisi'nden alınan makale 224
Ek 11. Power Block, Progressive Dergisi'nden alınan makale 229
Ek 12. Türkiye İsrail İlişkileri Kronolojisi 238
FOTOĞRAF VE HARİTALAR 244

KISALTMALAR

age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
B.T.T.D.	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Çev.:	: Çeviren
D.G.B.İ.T.	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
c.	: Cilt
n.	: Numara
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Gnkur.Bşk.lığı	: Genelkurmay Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
IDF	: Israel Defence Forces
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
UN	: United Nations
UNTSO	: U.N. Truce Supervising Organisation
UNEF	: U.N. Emergency Forces
UNIFIL	: U.N.Interim Force in Lebanon
UNDEF	: U.N.Developing Program
MFO	: Multi National Force and Observers
UNHCR	: U.N.Hıgh Commissary of Rrefugees
TIPH	: Temporarily Internatıonal Presence in the city of Hebron
ICRC	: Internatıonal Committee of the Red Cross
CPT	: Christian Peace Team
PNC	: Palestinian National Consey
PLO	: Palestinian Liberty Organization
ALA	: Arab Liberty Army
IZL	: Irgun Zvai Leumi
GNH	: Gayri Nizami Harp

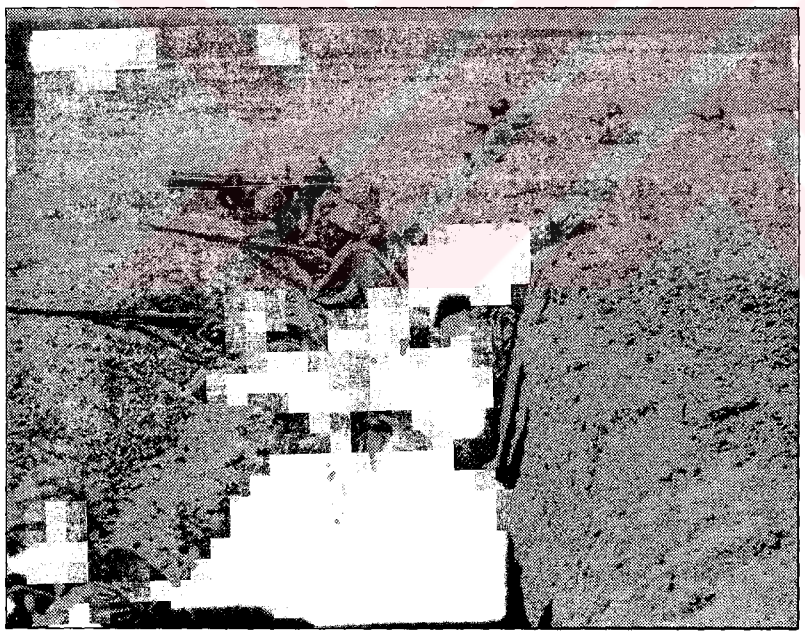
ŞEKİLLER DİZİNİ

Foto 1	Osmanlı Yönetimi Altında Kudüs Sancağı	244
Foto 2	Şubat 1915'in ilk günlerinde Süveys Kanalına yapılan saldırıda Osmanlı ordusunu gösteren kartpostal. Sol üst köşede Osmanlı Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa	244
Foto 3	Zeytindağı'ndan çekilmiş Kudüs, tarih 1917	245
Foto 4	Zeytindağı'dan çekilmiş Kudüs, tarih 1997	245
Foto 5	Berseva'ya ulaşan ilk Türk treni, 1915	246
Foto 6	Ramleh'de Hıristiyanlaştırılmış bir Arap aile, 300'üncü Alman Süvari Birliğinin yanında çekilmiş, 1916	246
Foto 7	Negev Çölünde Alman keşif uçağı, 1917	247
Foto 8	Türk askerleri ordugahta toprak masada yemek yiyorlar. Negev Çölü, 1917.	247
Foto 9	Türk askerler Tidhar doğusunda mevzideler, 1917	248
Foto 10	Avusturya'lı askerlerden oluşan İngiliz Deve Süvari Birliği, Refah Sınır Kapısı (Filistin-Mısır) civarındalar, 26 Ocak 1918	248
Foto 11	Negev Çölünde düşmana yaklaşan Türk süvarileri, 1917	249
Foto 12	Bir grup Filistin'li muhtar, geride İngiliz subayları var. Nazaret, 1917.	249
Foto 13	Thomas Edward Lawrance, 1917	250
Foto 14	Filistin cephesinde öldürülmüş, parçalanmış ve yağmalanmış Türk askeri, "ayağından botu alınmış, karnı altın buluruz umuduyla Arap çetecileri tarafından parçalanmış." 1917	251
Foto 15	Filistin cephesinde öldürülen Türk askerleri, İngiliz askerleri tarafından toplu mezara koyuluyorlar. 1917	251
Foto 16	İngiliz savaş uçaklarının bombardımanından sonra Vadi el-Farah yolu boyunca zayiat veren Türk Birliği, 21 Eylül 1918	252
Foto 17	General Moşe Dayan, İsrail askerleri ile birlikte, Golan Tepeleri, 1948	252
Foto 18	David Ben Gurion (İlk İsrail Başbakanı), savaş döneminde İsrail askerleri arasında, 1948	253
Foto 19	Nasır, Mısır Başkanı olduktan sonra halkının arasında kutlamalarda, 1954	253
Foto 20	BM Acil Müdahale Gücüne ait iki asker, Gaza Tepeleri, 1957	254
Foto 21	Arap gönüllüleri, Piyada tüfeğinin kullanımı hakkında bilgi alıyorlar, 1967	255
Foto 22	İsrail Birlikleri komuta kademesi Kudüs'e giriyor. Eski Kent, 1967	256
Foto 23	İsrail askeri iki küçük mülteciyi taşıyor. Allenby Köprüsü, Ürdün Nehri, 1967	257
Foto 24	El Halil kentinde, Filistinli'ye ait bir işyeri merkezi, 1997	258
Foto 25	El Halil kenti. Halil İbrahim Camisi, içinde Halil İbrahim Peygamber, eşi Sarah, oğlu İshak peygamber ve eşi Rebeka'nın mezarları var. Her iki din için de kutsal yer.	258

Foto 26	El Halil (Hebron) kenti, 1997	259
Foto 27	El Halil (Hebron) kenti, 1997	259
Foto 28	El Halil (Hebron) kenti, 1997	260
Foto 29	El Halil (Hebron) kenti, 1997	260
Foto 30	El Halil (Hebron) kenti, 1997	261
Foto 31	El Halil (Hebron) kenti, 1997	261
Foto 32	El Halil (Hebron) kenti Filistinliler ve İsrail yerleşimciler arasındaki sınır taşı ve levhası, 1997	262
Foto 33	El Halil (Hebron) kenti, Filistin ve İsrail askerleri aralarında TIPH mensubu gözlemci, 1998	262
Harita 1	Ortadoğu	263
Harita 2	İsrail ve Filistin Özerk Bölgesi	264
Harita 3	1949 Mütarekesine Göre Kudüs	265
Harita 4	1956 Savaşı	266
Harita 5	1967 Savaşı	267
Harita 6	1973 Savaşı-Sina Cephesi	268
Harita 7	1973 Savaşı-Suriye Cephesi	269
Harita 8	Mısır-İsrail Ayırma Anlaşması, 18 Ocak 1974	270
Harita 9	İsrail-Suriye Ayırma Anlaşması, 31 Mayıs 1974	271
Harita 10	Mısır-İsrail 2. Ayırma Anlaşması, 1 Eylül 1975	272
Harita 11	Mısır-İsrail Barışına Göre İsrail'in Sina'dan Çekilme Kademeleri	273
Harita 12	21 Ekim 1976 Ateş-Kes Anlaşmasına göre Lübnan	274
Harita 13	FKÖ Lübnan'ı terkediyor, 21 Ağustos-1 Eylül 1982	275

ÇİZELGELER DİZİNİ

Grafik 1	Birliklerin Cins ve Miktarı	139
Grafik 2.	1973 Arap-İsrail Savaşına Birlik Gönderen Arap Ülkeleri	139
Grafik 3	6 Ekim 1973 Tarafların Silah Durumu	140
Grafik 4	6 Ekim 1973 Tarafların Uçak Mevcudu	140
Grafik 5	6 Ekim 1973 Tarafların Deniz Gücü	141

Bu tez,

Filistin ve Kanal Cephesinin, uçsuz bucaksız arazi ve çöllerinde tarihe destanlar yazarak şehadet mertebesine ulaşıp ebediyete intikal etmiş olan sayısız Türk evlatlarının aziz ruhlarına ithaf edilmiştir.

Süleyman ÖZMEN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

GİRİŞ

A. İsrail ve Filistin Özerk Bölgesinin Genel Bir Tanımı

Bir Batı Asya ülkesi olan İsrail'in batısında Akdeniz, kuzeyinde Lübnan ve Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde Mısır vardır. İsrail'in toplam yüzölçümü Golan Tepeleri dahil, Filistin Özerk Bölgesi yönetimi altındaki topraklar hariç olmak üzere toplam 22.000.000 km²'dir. Ülkenin uzunluğu 430 km., genişliği ise 112 km.dir. Ölü Deniz dünyanın en alçak noktası olup deniz seviyesinden 425 m. aşağıdadır.[1]

Topraklarının üçte ikisi çöl olan İsrail coğrafi bakımdan Akdeniz Kıyı Düzlüğü, kuzey ve doğudaki tepelik bölge, Büyük Rift Vadisi, Necef Bölgesi olmak üzere dört bölgeye ayrılmaktadır.[2]

Akdeniz kıyı düzlüğü, güneyde en geniş yerinde 40 km.ye ulaşan yaklaşık 185 km. uzunluğundaki dar bir şeritten oluşmaktadır. Ülkenin en dağlık kesimi, kuzeyde yer alan Celile Tepeleridir. En yüksek noktası 546 m. olan Karmel Sıradağları Samiriye ve Yahuda bölgelerinden başlayarak Hayfa yakınlarında biter. Yer kabuğundaki büyük bir çatlağın parçası olan Büyük Rift Vadisi 401 metrelik bir çukur oluşturur ve Akabe Vadisi'ne kadar alçalarak uzar. Necef ise ülkenin en geniş bölgesini oluşturmakta olup ülkenin ortasından güneyine kadar olan kısmı içermektedir.

Ülkenin en önemli su toplama havzasını kuzey sınırındaki Dan'dan doğarak güneye doğru akan Şeria (Ürdün) Irmağı oluşturur. Irmak Hula Vadisini geçtikten sonra, önce deniz seviyesinden yaklaşık 210 m. aşağıda bir tatlı su gölü olan Tiberya Gölü'ne ve ardından da dünyanın en tuzlu gölü olan Lut Gölüne (Ölü Deniz) karışır. Öteki önemli akarsular, her ikisi de Akdeniz'e dökülen Yarkon ve Kişon'dur.[3]

Kuzeyde, liman kenti Akka, Tiberya Gölü, Golan Tepeleri ve Lübnan'la olan sınır. Kuzey doğusunda Suriye sınırı ve iki ülke arasında ki askerden arındırılmış bir kuşak. Doğusunda Ürdün nehri, yaklaşık 5000 yıllık geçmişi olan Filistin Özerk Bölgesine ait olan Jeriko kenti, Ölü Deniz (Lut Gölü) ve güney noktasına kadar Ürdün Krallığıyla olan sınır. Güney noktasında turizm merkezi olan Elat kenti ve Kızıl Deniz. Güney batısında Mısır'la olan sınır. Batısında Filistin Özerk Bölgesine ait olan Gaza şeridi, Akdeniz ve kuzeye doğru sırasıyla Aşhelon, Aşdod, Tel-Aviv, Netanya ve Hayfa liman kentleri ile İsrail ve Filistin Özerk Bölgesinin sınırları belirlenmiştir.

İsrail'in nüfusu; 5.970.000 olup nüfus yoğunluğu 271 kişi/km² dir. Etnik dağılım ise şu şekildedir. *"Yahudiler: %81,0", "Araplar: %14,5", "Hristiyanlar: %2,9", Dürziler:%1,6" dır.*[4]

---

1. Dışişleri Bakanlığı 1998 Yılı İsrail Raporu, Ankara, 1998, s.8.
2. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1977-22, **"İsrail Ülke Etüdü"**, İstanbul, 1997, s.3.
3. Harp Akademileri Yayınları, **"Türk-İsrail İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını"**, İstanbul, 1997, s.34.
4. İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1999-39, **"Sorularla İsrail Yabancı Sermaye Mevzuatı"**, İstanbul, 1999, s.9.

Ülkede konuşulan dil İbranice ve Arapça olup gramer ve kelime bakımından benzerlikler göstermektedir. Yönetim sistemi, Parlementer Demokrasi olup 120 üyeli tek meclis (Knesset) vardır.

Önemli yerleşim yerleri; 626.850 nüfuslu Kudüs, 376.110 nüfuslu Tel Aviv ve 268.650 nüfuslu Yafa'dır.

Ülkenin kıyı düzlüğünün büyük bölümü alüvyonlu topraklarla kaplıdır. Büyük Rift Vadisi'nde ise bol miktarda kayatuzu ve jips katmanları bulunmaktadır. Ölü Deniz ise başta potasyum, bromür ve magnezyum olmak üzere mineral açısından oldukça zengindir.

Ülkede başlıca iki mevsim yaşanmaktadır. Sıcak ve kurak geçen yaz mevsimi Nisan-Ekim dönemini, kış mevsimi ise Kasım-Mart dönemini içermekte, sıcaklık seviyesi ise bölgelere göre büyük farklılıklar göstermektedir.[5]

İsrail hayvan varlığı bakımından zengin sayılabilecek bir ülkedir. Başlıca memeliler yaban kedisi, yaban domuzu, ceylan, çakal, sırtlan, tavşan, porsuk ve gelinciktir. Sürüngenler arsında kaya keleri, sakangur, yılan cinsleri, kuşlar arasında ise keklik, guguk, toy ve çöl toygarı sayılabilir. Ayrıca çok sayıda balık ve böcek türüne rastlanabilir.[6]

Bölge Museviler, Hıristiyanlar ve Müslümanlarca kutsal sayılır. Bu tek Tanrılı üç büyük din için kutsal kabul edilen yerlerin büyük bölümü Kudüs yöresinde toplanmıştır. Hz. İsa'nın doğduğu yer (Beytüllahim "Betlehem") ve gömüldüğü kutsal kabir, Hz. Muhammed'in göğe çıktığı (miraç) yer sayılan Mescid-i Aksa, Hz.İbrahim'in kurban kestiği kabul edilen kaya (Hacer-i Muallak) Kudüs bölgesindeki önemli kutsal yerlerden sadece birkaçıdır.[7]

***

13 Eylül 1993 tarihinde Washington'da Beyaz Saray'da yapılan bir tören ile, FKÖ Yürütme Kurulu üyesi Mahmut Abbas ve İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Perez tarafından bir diğer adı da "Gazze-Eriha Anlaşması" olan, "İlkeler Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre İsrail tarafından işgal edilen Filistin topraklarının bir kısmı özerkliğe kavuşmuştur.[8]

---

5. Özlenen SEZER, H.Tülay GÜZEL, **age.**, İstanbul, 1997, s.4

6. Harp Akademileri Yayınları, **age.**, İstanbul, 1997, s.35.

7. Temel Britannica Ansiklopedisi", (1993 basımı), 6.Cilt "Filistin" Maddesi, s.299.

8. Doç.Dr.O.Metin ÖZTÜRK, **Türkiye ve Ortadoğu**, Ankara, 1997, s.19.

B. Bölge Tarihinin Belirli Kıstaslar Dahilinde İncelenmesi

1.Bölgede Yaşamış Olan Kavimler, Kurulmuş Medeniyetler ve Devletler

Filistin adı M.Ö. zamanlarda buralarda yaşamış olan kavmin adına bağlanır. İbraniler bu halka ***Pelisthtin*** ve bölgelerine de ***Palesheth*** diyorlardı.[9]

Peleshed veya ***Pleshet***, "Plishtin Ülkesi" veya "Filistinlilerin Ülkesi" manasına geliyordu. Bu sebeple de ülke Filistin adını almıştır. Filistinlilerin M.Ö. 12. yüzyılda Girit Ada'sından veya Güney Anadolu kıyılarından bugünkü Filistin kıyılarına göç ettikleri söylenmektedir. Romalılar ise bu topraklara ***Palestina*** demişlerdir.[10]

Filistin'de yapılan arkeolojik kazılarda, M.Ö. 50.000-12.000 yıllarına ait bazı insan kalıntılarına rastlanmakla beraber, ilk medeniyet eserleri M.Ö.10.000-5.000 yılları arasında görülmektedir. Bununla beraber, Filistin'in bilinen tarihi dönemi Bronz Çağı'na rastlamaktadır ki, bu da M.Ö. 3.000-2.000 yılları arasındaki dönemdir.

Yahudi adı Tevrat'ta M.Ö. 10 ncu. Asırda Şeria (Ürdün) Nehrinin garbında kurulmuş bulunan Yuda Devleti'ne mensup kişi manasına gelen Yahudi kelimesinin çoğul şekli, Mecus, Mecusi, Arap, Arabi ve benzerlerinde görüldüğü gibi, Yahud'tur. Kelimenin Yakub'un dördüncü oğlu Yuda (Yahuda)'ya (Tekvin, 29 ;49) mensup anlamına geldiği de rivayet edilir. Yahudi'nin, Yahuda'nın Arapçalaştırılmış şekli olduğu da kaydedilmiştir. Bütün bu farklı rivayetlere rağmen, Yahudi kelimesi Yuda Bölgesinde yerleşmiş bulunan eski İsrail halkının yeni nesilleri için kullanılmıştır.[11]

Yahudiler antropolojik anlamda bir ırk değil, her şeyden önce etnik, kültürel ve tarihi bir topluluktur. Aşkenazim denilen Kuzey Yahudileri Armenoyid ırkından, Sefardim denilen Güney Yahudileri ise güneydoğu ırkındandır.[12]

Kavmi bakımdan karışık bir ırk olan Yahudiler daha çok, içtimai ve dini bir cemaat olarak kabul edilir. Nitekim Tevrat'taki mevcut bilgiler, onların daha ilk asırlarda bölgedeki Kenanlılar, Amurru, Amalika ve Mısırlılarla karıştıklarını göstermektedir.

Rivayetler, İsrailoğullarının büyük atalarının İbrahim Peygamber olduğunu ve M.Ö. 1800 yıllarında Lut Peygamber'in kabileleri ile birlikte Şimali (Kuzey) Mezopotamya'daki Ur-Kaadim şehrinden Harran'a doğru Arami klanları ile birlikte göç ettiklerini, sonra Cenubi (Güney) Filistin'e yerleştiklerini gösterir.[13] (Dini kaynaklar, İbrahim veya Abraham'ı *"Vahdet-i İlahiye"* yani *"Tek Tanrı"* veya *"Tanrı'nın Birliği"* kavramını ortaya atan ilk mürşid olarak kabul eder.)

---

[9] Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, 1989, s.3.
[10] Collier's Encyclopaedia, (1974 basımı), **"Palestine"** maddesi, s.126.
[11] M.Asım KÖKSAL, **Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit "Tevrat ve İncil"**, İstanbul, 1985, s.23.
[12] Meydan Larousse, "Büyük Lugat ve Ansiklopedisi", (1973 basımı), 12.Cilt "Yahudiler" Maddesi, s.694.
[13] İslam Ansiklopedisi, (1986 basımı), 13.Cilt "Yahudiler" Maddesi, s.339.

Yine Tevrat'ın yaradılışa ait olan ilk kitabı "Genesis"e göre Yahudi kavminin başlangıcı İbraniler'dir ve yukarıda belirttiğim gibi ulu dedeleri de Hz. İbrahim'dir. İbrahim, Nuh'un oğullarından olan Sam'ın üçüncü oğlu Arfaksad'ın torunu olan "Haber" veya "Hibir"in (Hebreux, Hebrew-İbrani deyimi buradan gelmektedir.) torunlarından olup, Kalde'nin Ur (el-Magir *"Harran Ovası, Urfa civarı"*) şehrinde dünyaya gelmiştir.

Ve İbrahim kendisine ait olan herşeyi oğlu İshak'a verdi. 175 yıl yaşadıktan sonra kocamış ve günlere doymuş olarak güzel ihtiyarlıkta son soluğu verip öldü ve kavmına katıldı....Allah, İbrahim'in ölümünden sonra oğlu İshak'ı mübarek kıldı....İshak Arami Laba'nın kızkardeşini, Paddan-Aramdan Arami Betüel'in kızı Rebeka'yı kendisine karı olarak aldı.[14]

Ve babası İshak oğlu Yakup'a dedi: Şimdi yaklaş ve beni öp oğlum. Ve yaklaşıp O'nu öptü ve esvabının kokusunu kokladı ve onu mübarek kılıp dedi: *"Bak, oğlumun kokusu, Rabbin mübarek kıldığı kırın kokusu gibidir ve allah sana göklerin çiğinden, ve yerin semizliğinden, buğdayın ve yeni şarabın çokluğunu versin. Kavimler sana kulluk etsinler ve milletler sana baş eğsinler. Kardeşlerine efendi ol ve ananın oğulları sana baş eğsinler. Sana lanet edenler lanetli olsunlar ve seni mübarek kılanlar mübarek olsunlar."*.... Paddan-Aram'dan geldiği zaman, Yakup'a Allah yine göründü ve O'nu mübarek kıldı. Ve Allah O'na dedi: Senin adın Yakup'dur. Ancak adın artık Yakup çağrılmayacak, fakat adın İsrail olacaktır. Bundan sonra gelecek senin oğullarına İsrailoğulları denilecektir.[15]

İsrailoğulları, M.Ö. 17 nci yüzyılda Kenaneli'nden Mısır'a göçetmişlerdir. Yakup'un oğlu Yusuf'un liderliğinde Nil Deltasındaki Gessen (Goshen) bölgesine yerleşmişlerdir. M.Ö. 1300 yıllarında Firavun Seti'nin oğlu olan Ramses döneminde Yahudilere yapılan zulüm üzerine bu sefer Musa'nın liderliğinde Mısır'dan ayrılarak tekrar Kenaneli'ne dönmüşlerdir. Tevrat'ta buna ***"Exodus"*** denmektedir.

Filistin adı için"Britannica"da; 'Modern İsrail ve Ürdün'ün bir parçası olan Doğu Akdeniz'de bir bölge deniyor.[16]

Tarihte Kudüs'ün ve Filistin'in kökleri çok eskilere dayanır. Filistin'de yazının kullanılmasından çok öncelerine (İsa'dan Önce 3000'in başlangıcı), Tarih öncesi devirlere, Filistin'de Homo-Sapiyens'in ortaya çıkmasına kadar uzanır. Bu tarih, Filistin insanının zaman ve mekan alışverişinin neticesidir.[17]

Filistin'in ilk halkı, Arabistan yarımadasından buralara göç eden Sami (Semitique-Semitic) ırkından insanlardır. Bir iddiaya göre buzul çağının sonunda Arabistan Yarımadasında ani bir iklim değişikliği olmuş, yağmurlar kesilmiş, nehirler kurumuş ve toprak çöl

---

[14] Tevrat-ı Şerif, "Eski Ahit", İstanbul, 1985, s.22-24.
[15] Tevrat-ı Şerif, "Eski Ahit", **age.**, s.26-35.
[16] http//www.britannica.com., (Encylopaedia Britannica 1994), "Palestine" maddesi.
[17] İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, **"Kudüs - Tarihi Belge"**, Çev.:Acar TANLAK, Cidde, 1998, s.19.

haline gelmiştir. Bunun üzerine Arabistan Yarımadasının halkı dalgalar halinde başka yerlere göç etmeye başlamıştır. Filistin'e ilk gelen göç dalgasının M.Ö. 5.000-3.000 yılları arasında Kenani'ler (Canaans) olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten İncil'de Filistin'in adı, Kenaneli veya Kenan diyarı diye geçmektedir.[18]

Filistin toprakları Akdeniz'in doğu kıyısında yer alır; Aşağı Litani Irmağı, Gazze Vadisi ve Arabistan Çölü ile sınırlanır. Bugün İsrail, Ürdün ve Mısır'ın Bir bölümü topraklar içinde kalır.[19]

Mekan açısından, Filistin adı verilen kutsal toprak parçası Asya Kıtasının Batı kısmında yer alıp Kuzey 29°30' ve 33°15' dereceleri ile Güney 34°15' ve 35°40' dereceleri arasındadır. Şam'ın güney kısmını içine alarak, Mısır sınırına kadar uzanır ve Arap dünyasının kalbini teşkil eder. 27.009 km^2 yani 10.429 mil^2'lik bir yüzölçümü kapsar. Akdeniz sahillerinde bir kıyı şeridine, dağlık bir bölgeye, bir çöküntü bölgesine ve bir de çöl alanına sahiptir....Kudüs şehri Filistin toprakları üzerinde çok imtiyazlı bir yerde kurulmuştur. Gerçekten de "Arap Dünyasının merkezinde ve Arap dünyasını meydana getiren ülkelerin dört yol ağzındadır."[20]

Filistin'in M.S.7. Yüzyılda Arap-İslam halkı tarafından fethedilmesi buraya bol sayıda Arap Yarımadası halkının gelmesine sebep olmuştur. Zaman içerisinde Arapça Filistin halkının lisanı olmuştur. Arami dilinden Arapçaya geçiş dilin köklerinin ortak olması sebebiyle kolay olmuştur.

2. Bölge Tarihinin Kronolojik Bir Sıra İçerisinde Gözden Geçirilmesi

Şimdi tarih içerisinde bölgeye yerleşmiş olan bütün kavim ve milletlere sırasıyla bir göz atalım.

M.Ö.3000-2000

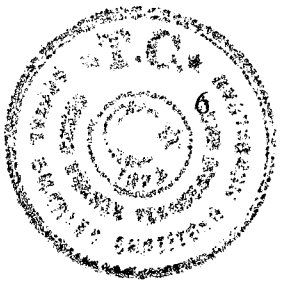
İlk Bronz Çağı; Kenaniler bu bölgeye yerleşiyorlar.

M.Ö.1800

Hz.İbrahim taraftarlarıyla birlikte Kenanilerin kontrolünde olan Filistin Bölgesi civarına gelerek, El Halil "Hebron" kentinin olduğu bölgeye yerleşirler.[21]

---

[18] Fahir ARMAOĞLU, **age.**, Ankara, 1989, s.5-6.
[19] Temel Britannica Ansiklopedisi, (1993 basımı), 6.Cilt "Filistin" Maddesi, s.300.
[20] İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, **age.**, Çev.:Acar TANLAK, Cidde, 1998, s.21.
[21] Fred J.KHOURRI, **The Arab Israeli Dilemna**, 1968, New York, s.3.

M.Ö.1700

İbraniler, kuraklık sebebiyle Mısır'a göç ettiler.

M.Ö.1300

İbraniler, Musa'nın liderliğinde Firavun'un zulmünden kaçıp, Sina Yarımadasını geçerek Ölü Deniz dolaylarına yerleştiler ve Musa'nın ölümünden sonra Joshua (Yeşu) önderliğinde Kenan Devletini istila ettiler.[22]

M.Ö.1250

İbraniler bu bölgeyi tamamen ele geçirip, kontrol altına aldılar.. (Ürdün Nehriyle Akdeniz arasında kalan bölge, Tevrat'ta Yahudilere vadedildiği söylenen bölge)[23]

M.Ö.1200

Kral Samuel tarafından İbrani Krallığı kuruldu.

M.Ö.965-928

Kral Salamon (Süleyman Peygamber) Kudüs'te Yahudilerin kutsal tapınağını (Bet-Hamikdaş) inşa ettirir.[24]

M.Ö.928

İsrail, kuzeyde **"İsrail Krallığı"** ve güneyde Judah *"Judea"* (Hz.Yakup'un dördüncü oğlu) **"Yahudi Krallığı"** olmak üzere ikiye ayrılır. "Judah=Yehuda"[25]

M.Ö.722

Asur'lular İsrail Krallığını işgal ederler.[26]

M.Ö.586

Kral Nabukadnezar komutasındaki Babil'liler, Judah'ı istila ederler ve bu bölgeye yerleşirler. Kutsal tapınağı (Bet-Hamikdaş) yıkarlar. Yahudiler bölgeden uzaklaştırılır.[27]

M.Ö.539

Persler, Babillilerden bu bölgeyi savaşarak alırlar. Bazı Yahudilerin topraklarına geri dönmelerine müsaade ederler. Kudüs'te Kutsal Sinegog (Bet Hamikdaş) yeniden inşa edilir.[28]

---

22. Mim Kemal ÖKE, **Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)**, Ankara, 1987, s.7.
23. Gerald MESSADIE, Musa **"Ulus Yaratan Peygamber"**, 2. Cilt, Çev.: Gülseren DEVRİM, İstanbul, 1999, s.279.
24. Clara ARDITI-Baki HALEVA, **Yahudilikte Kavram ve Değerler**, İstanbul, 1996, s.17.
25. Doç.Dr.Yaşar KUTLUAY, **Siyonizm ve Türkiye**, Ankara, 1993, s.19.
26. Mim Kemal ÖKE, **age.**, Ankara, 1987, s.8.
27. Fred J.KHOURRI, **age.**, 1968, New York, s.4.
28. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), Introduction Program for the New TIPH Members, Hebron, 1997, s.7.

M.Ö.333

Makedon Komutan Büyük İskender bölgeyi işgal eder. Filistin, (İncil'e göre Ürdün Nehri ile Akdeniz arasında kalan bölge) Helen kontrolüne girer.[29]

M.Ö.323

Büyük İskender'in ölmesiyle bölge Mısır ve Suriye'yi elinde tutan Helenlilere geçer. Bundan en çok etkilenen yerli halk olur. Her şeye rağmen Bet-Hamikdaş, dini ve sosyal yaşamın merkezi olmaya devam eder. Helen imparatorluğunun Suriye valisi olan Antiyohus Epiphanes içinde Kudüs kenti de dahil olmak üzere Yehuda bölgesini işgal eder. Helen İmparatorluğunun Mısır Valisi olan I. Ptolemi İsrail bölgesini işgal eder. [30]

M.Ö.165

Periyodik olarak yapılan baskılarla Yahudilerin dini çok tanrılı olan Paganizme çevrilmeye çalışılır. Bet-Hamikdaşın kutsallığı iptal edilir ve adı Zeus Tapınağı olarak değiştirilir. Tarihte ilk kez bu dönemde, din ve inanç uğruna kitle halinde ölüme gitme olgusu gerçekleşir. Nihayetinde Haşmonaim ailesinin liderliğinde Yehuda Makabi Kudüs'ü kurtarıp tapınağı Paganist putlardan arındırır ve hizmete açar. Bu büyük olayın anısına günümüzde hâla kutlanmakta olan Hanuka bayramını ithaf eder.[31]

M.Ö.63

Roma kuvvetleri Yehuda bölgesini ele geçirir. Kral Herod zamanında Kudüs bilim merkezi haline gelir. Şehrin nüfusu 120.000'e ulaşır.

M.S.70

Herod'un ölümüyle Romalı valiler dönemi başlar. Museviler Yunan'a karşı politik direnmelerinde başarılı olamamışlardır. Başlangıçta Makabiler'in yönetimi altında Suriye'nin Makedonyalı hükümdarına karşı başarılı olmuşlar ve bir süre için Yahuda'da ki krallıklarının bağımsızlığını kazanmışlardır. Ancak Roma'nın gücüne koymaları olanaksızdı ve belki de kimi Persler'in yardımıyla ardı ardına gerçekleştirdikleri başkaldırıların tümü bastırılmış ve ezilip köle durumuna düşmüşlerdi. Kralları ve Başrahipleri Roma'nın kuklaları olmuşlardı. Yahuda'da bir Roma'lı vali hüküm sürüyordu. M.Ö. 66'da başlayan en önemli başkaldırıda uzun bir mücadeleden sonra isyancılar yenilmiş ve Roma'lılar M.Ö.70 yılında Kudüs'ü ele geçirerek Babil'den esaretten dönenler tarafından yapılan ikinci tapınağı yıkmışlardır. Bu bile Musevi direnişini ezmeye yetmedi. Yahudiler ağır vergiler altında ezilirler. Romalılarla aralarında çatışmalar başlar. Roma kuvvetlerinin başına Titus geçer ve M.S.70 yılının ilkbaharında Kudüs'ü kuşatır. Şehirde açlık baş gösterir ve şehir düşer. Romalılar askerleri katlederler ve halkı sürgüne gönderirler.

---

[29] Roger GARAUDY, **İsrail Mitler ve Terör**, İstanbul, 1999, s.30.

[30] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.9.

[31] Françoise SMYHT-FLORENTIN, **Protestanlar, Kitab-ı Mukaddes ve 1948'den Bu Yana İsrail**, Çev.:Kemal ACAR, İstanbul, 1994, s.23.

Efsaneye göre Romalılar Kudüs'ü fethettiklerinde tapınak Bet-Hamikdaş'ı çevreleyen dört duvarın her birinin yıkımını dört ayrı kumandana vermişler. Duvarların üçü tamamen yıkılmış dördüncü kumandan ise görevini yerine getirmemiş. İmparator görevini yapmayan kumandana kızdığında kumandan cevap olarak şöyle demiş;

"Ey haşmetlim, diğer kumandanların yaptığı gibi, ben de bu duvarı eğer yıksaydım, bizden sonra gelecek milletlerin hiçbiri yıktığınız bu eserin ne denli muhteşem olduğunu görüp anlamayacaktı. Aksine bu duvar ayakta kaldığı sürece gelecek nesiller ona bakacak ve Kral Titus ne muazzam bir zafer elde etti ve bakın neler yıktı diyeceklerdir."[32]

Kumandanın yıkmadığı bu duvar halen varlığını sürdüren "Kotel Ha Maaravi" yani Batı Duvarıdır "Western Wall". (Ağlama duvarı)

M.S.132-135

İmparator Hadrian Kudüs'ü bir pagan kenti (çok tanrılı din kenti) haline getirdi. Bunun üzerine Bar-Kohba isyanından sonra Roma'lılar bu halktan kesin olarak kurtulmaya karar verdiler. Daha önce Babil'lilerin yaptığı gibi Musevi Nüfusun büyük bir bölümünü esir alıp sürgüne gönderdiler ve bu kez onları kurtaracak bir Kiros çıkmadı. Musevi'lerin tarihi adları bile silindi. Kudüs'e ***"Aelia Capitolina"*** adı verildi ve yıkılan Musevi Tapınağı'nın yerinde Jüpiter'e bir tapınak inşa edildi. Yahuda ve Samariya "Samaria" adları kaldırıldı. Ülke çoktan unutulmuş olan Filistinlilerin adını aldı.[33]

Eski bir Musevi metninden bir bölüm Roma İmparatorluk yönetiminin yararlarının ve cezalarının Musevi ve kuşkusuz diğer Ortadoğu tebaaları tarafından nasıl görüldüğünü canlı bir şekilde göstermektedir. Bölüm, 2. Yüzyılda üç Hahamın konuşmalarını anlatmaktadır.

Haham Yahuda söze şöyle başladı: "Bu insanların (Romalılar) eserleri ne kadar güzel. Pazarlar, köprüler, hamamlar inşa etmişler" Haham Yose sesini çıkarmadı ve Haham Simeon Bar Yohai şöyle dedi: "Yaptıklarını hepsini kendi ihtiyaçları için inşa ettiler. Fahişelerini koymak için Pazar yerleri, kendilerini süslemek için hamamlar, vergi toplamak için köprüler yaptılar." Onların konuşmalarını duyan biri kendilerini yetkililere ihbar etti. Yetkililer şu kararı verdiler: "Bizi öven Yahuda övülsün. Sessiz kalan Yose, Seforis'e sürülsün ve bizi suçlayan Simeon idam edilsin."[34]

M.S.330-640

Bizanslılar bölgeyi ele geçirdiler ve halkı Hıristiyanlaştırmaya başladılar.

---

[32] Clara ARDITI-Baki HALEVA, **age.**, İstanbul, 1996, s.67.
[33] Bernard LEWIS, Ortadoğu, **"Hristiyanlığın Doğuşundan Günümüze Ortadoğu'nun 2000 Yıllık Tarihi"**, Çev.:Mehmet HARMANCI, İstanbul, 1999, s.25.
[34] Bernard LEWIS, **age.**, İstanbul, 1999, s.26.

M.S.634-637

Halife Ömer'in komutasında Araplar Filistin'in üç büyük kentini Gazze, Ecnadeyn ve Kudüs'ü Bizanslılardan ele geçirdiler.[35]

M.S. 661-750

Halife, Filistin'i Şam'dan yönetmeye başladı. Filistin'in yönetimi Mekke'deki büyük aşiretlerden birisi olan Küreyş ailesine verildi. "Kubbet-ul Sahra" 685 ile 705 tarihleri arasında Halife Abd El-Malik tarafından yaptırıldı.[36]

"El-Aksa" camisi ise yine Kudüs'te "Kubbet-ul Sahra'nın" yanına 705 ile 715 tarihleri arasında Halife El-Velid tarafından yaptırıldı.

M.S.750-1258

Abbasiler Filistin'i Irak'tan yönetmeye başladılar. Abbasi Halifesi Abu El-Abbas (Peygamberin amcası) Müslümanların lideri oldu.[37]

M.S.969

Fatimiler kendilerinin peygamberin kızı Fatma ve Fatma'nın kuzeni Ali'nin akrabaları olduklarını iddia ettiler ve halifelik için Abbasilerle rekabet ettiler. Filistin'i ele geçirip Mısır'dan yönetmeye başladılar.

M.S.1099-1187

Haçlı ordusu Filistin'i işgal etti ve Kudüs'te Latin Krallığı kurdular.

M.S.1187

Musul Sultanı Selahaddin Eyyübi Haçlılardan Filistin'i geri aldı. Eyyübi Hanedanlığı Filistin'i Kahire'den yönetmeye başladı.

M.S.1260

Memlüklüler Eyyübileri bozguna uğrattılar. Filistin'i Kahire'den yönetmeye başladılar. Moğolların saldırısını Nazaret (Hayfa liman kentinin doğusunda) kenti yakınlarında dağıttılar.

M.S.1291

Haçlı'ların tutunduğu son kaleler olan *"Acre"* (Akro, Hayfa kentinin kuzeyinde) ve *"Caesarea"* (Sezar, Netanya ile Hayfa arasında), Memlüklüler tarafından geri alındı.

---

[35] Temel Britannica Ansiklopedisi, (1993 basımı), 6.Cilt **"Filistin"** Maddesi, s.231.

[36] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.11.

[37] Willbrand von Oldenburg, **Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat**, Çev.:Mehmet ERSAN, İzmir, 2000. s.67.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

M.S.1516

Sadrazam Hadım Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusunun Suriye'den geçmesine Memlüklülerin izin vermemesi üzerine Yavuz Sultan Selim Memlüklülere karşı sefere çıktı.[38]

İki ordu Şam yakınındaki "Mercidabık"ta karşılaştı. Toplar ve ateşli silahlarla donatılmış Osmanlı Ordusu, Memlük Ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Memlük Sultanı Kansu Gavri savaş alanında öldü. Suriye Osmanlı topraklarına katıldı. Yavuz Sultan Selim 30 Aralık 1916'da Kudüs'e girdi. 29 Ocak 1916'da 267 yıllık Memlükler Devleti Kahire'nin alınmasıyla resmen yıkılmış oldu.[39]

M.S.1516-1917

Filistin, Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altına geçti. Ülke imparatorluğun başkenti olan İstanbul'dan yönetildi. Bu süre içerisinde Filistin'de huzur ve düzen hakim oldu. O dönemin başına ait bir tarihi olay şöyle gerçekleşmiştir :

"Kudüs Yavuz Sultan Selim tarafından alındığında şehirde bir başıbozukluk söz konusuydu. Bütün dinlere Sultan tarafından güvence verildi ve insanlara ibadetlerini rahatça yapabilme özgürlüğü tanındı. Ayrıca padişah Yahudilerin kutsal tapınağının (Bet-Hamikdaş) yerinin bulunmasını istedi. (M.S.70 Roma'lı Kral Titus tarafından Bet-Hamikdaş yıktırıldı. Yalnız bir duvarı kaldı" Oğlu, Kanuni Sultan Süleyman ile şehirde gezerken, kan ter içinde kalmış, başında koca bir sepet bulunan yaşlı bir Hıristiyan kadınla karşılaşmışlar. Sultan sepette ne olduğunu sormuş, sepetin içinde hayvan gübresi ve çöp olduğunu öğrenince çok şaşırmış ve sebebini sormuş. Kadın Betlehem'den (Kudüs'ün güneyi, Hz.İsa'nın doğduğu yer) geldiğini, iki günlük yol aştıktan sonra bu pislikleri, eskiden Yahudilerin kutsal mabedinin bulunduğu yere dökeceğini, bunun Hıristiyan din adamları tarafından emredildiğini ve yüzyıllardır, otuz günde bir bu yere hayvan pisliklerinin ve çöplerinin dökülmesiyle buranın yok edilmesine ve izlerinin tamamen örtülmesine karar verdiklerini açıklamıştır. Böylece Yahudi tapınağının anısının tamamen unutturulması hedeflenmiştir.

Sultan konuyu soruşturup, kadının dediklerinin doğru olduğunu anlayınca, emirler verip altın, gümüş sikkelerle dolu bir çok kesecik hazırlatarak, çöplük yığınının değişik yerlerine gömdürmüş. *"Altını bulan alsın"* diyerek fakir halka kova kürekler dağıtmış ve böylece pislik dağının boşaltılmasını sağlamış. Ayrıca kendi de eline kazma kürek alıp taşlaşmış çöpleri boşaltırken, şöyle bir ferman okutmuş; *"Her kim Padişahı sever de O'nu memnun etmek isterse yaptıklarına baksın ve O'nun gibi yapsın"*[40]

---

[38] Adım Adım Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, (1999 basımı), 1.Cilt "I. Selim (Yavuz)" Bölümü, s.140.
[39] Adım Adım Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, (1999 basımı), 1.Cilt "I. Selim (Yavuz)" Bölümü, s.142.
[40] Clara ARDITI-Baki HALEVA, **age.**, İstanbul, 1996, s.95.

Sonuç olarak on bini aşkın insan, otuz gün süreyle hiç durmadan çalışarak o koskoca pislik dolu tepeyi dümdüz etmiş ve "Kotel Ha Maarovi (Bet-Hamikdaş'ın Batı Duvarı (ağlama duvarı)" bugünkü haliyle meydana çıkmış. Bunu gören Yavuz Sultan Selim çok mutlu olmuş ve tapınağın eski yerinin güzelce temizlenmesini, duvarın da gül suyuyla yıkanmasını emretmiştir."[41]

1832-1877

Kudüs'ten Filistinli delegeler, Birinci Meşrutiyetin (İlk Osmanlı Mebuslar Meclisi) ilanında parlamentoya davet edilirler. İstanbul'da teşkil edilen yeni Osmanlı Anayasasının (yönetimi) altında resmi Filistin delegesi olarak seçilirler. (19.03.1877)[42]

1878

İlk modern Siyonist yerleşim birimi olan Petak Tigva kuruldu. (Tel-Aviv'in doğusu) Bu ilk Yahudi yerleşimcilerin geçimi tarıma dayanıyordu.

1882-1903

İlk düzenli Siyonist (Yahudi) göçmen dalgası gerçekleşti. Sayıları 25 bin kadardı ve Doğu Avrupa'dan geldiler. Yine bu dönemde Fransa'da Baron Edmond de Rothschild, Filistin'de Yahudi yerleşim yerleri kurulması için kredi vermeye başladı.[43]

1887-1888

Filistin, Osmanlı İmparatorluğu tarafından üç sancağa bölündü. Kudüs, Nablus (Kudüs'ün kuzeyinde, Janin'in güneyinde) ve Akre (Akka) olmak üzere, Kudüs doğrudan İstanbul'a bağlandı. Diğer iki sancak ise Beyrut vilayetine bağlandı.

1896

Bir Avusturya-Macar Yahudisi olan gazeteci ve yazar "Theodor Herzl", Filistin'de veya dünyanın herhangi bir yerinde bir Yahudi ülkesi kurulması fikrini ortaya attı ve bu konuyu ateşli olarak savundu. (Yayınladığı gazetenin adı; *"Der Judenstat"*)[44]

Yahudi Kolonileştirme Merkezi, 1891 tarihinde Alman "Baron Maurice de Hirsch" tarafından Londra'da açıldı. Filistin'de Yahudi yerleşimleri kurulabilmesi için yardım toplama ve dağıtma organizasyonuna başladı. (*Jewish Colonization Association*)

1897

Birinci Siyonist Kongre İsviçre'de "Yahudiler için Filistin'de ev" sloganıyla açıldı. Bu kongrede "Dünya Siyonist Organizasyonu" (*"World Zionist Organization"*, *"WZO"*) kuruldu. (Basle kenti, başkan Herzl)

---

[41] Clara ARDITI-Baki HALEVA, **age.**, İstanbul, 1996, s.97.
[42] Alp TANIR, **Türk İsrail İlişkilerinin Tarihsel Kökeni**, Ankara, 1996, s.112.
[43] Yaşar KUTLUAY, **Siyonizm ve Türkiye**, Ankara, 1989, s.24.
[44] David ROBERTS&Fabio BOURBON, **Yesterday and Today The Holy Land**, Vercelli-ITALY, 1994, S.34.

1901

"Yahudi Sermaye Kuruluşu", (*"Jewish National Fund"*, *"JNF"*) Beşinci Siyonist Kongrede teşkil edildi.[45]

1904-1914

İkinci Yahudi göçmen dalgası gerçekleşti. Sayıları yaklaşık olarak 40 bin kadardı. Filistin'deki Yahudi nüfusu artmaya başladı. Genel nüfusa göre karşılaştırınca oranları Arap ve Hıristiyanların toplamının % 6'sı oldu.

1909

Yalnızca Yahudi işçi ve ailelerinden oluşan bir grup, birinci Kibbutz'da yerleşim yeri kurdular. Yafo'nun kuzeyinde Tel-Aviv kuruldu. (İsrail'in bu günkü başkenti)

1914

I nci Dünya Savaşı patlak verdi.

14.07.1915

Şerif Hüseyin Mc Mahon'a yazdığı ilk mektubunda, istisnasız *"bütün Arap milletinin"* hürriyetlerini gerçekleştirmeye ve yönetimlerini kendi ellerine almaya karar verdiğini, böyle bir gayenin gerçekleşmesini desteklemenin ve buna yardım etmenin İngiltere'nin menfaatine olacağını belirtip bir takım tekliflerde bulundu.[46]

30.01.1916

"Hüseyin-Mac Mohen" uzlaşması sonuçlandı. Bu uzlaşma Şerif Hüseyin (Osmanlı'ya karşı ayaklanan Arap isyancılarının lideri) ile Sir Henry Mac Mohen (Mısır'daki İngiliz yüksek komiseri) arasında olmuştur. Anlaşmanın içeriği Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altında bulunan Arap vilayetlerinin savaş sonrası bağımsızlık ve birlik durumları ile ilgiliydi.[47]

05.06.1916

Mekke Emiri Şerif Hüseyin, Mekke'de ki Osmanlı kışlasında sembolik bir tüfek atışıyla ayaklanmayı başlattı ve İslam dünyasına bir tür Arap manifestosu sundu. Bu manifestoda özellikle Jön Türkleri dinsizlikle suçlayarak bu insanların Halife-Sultan'ın dinsel güçlerini sınırladıklarını ve Allah'ın dinini bir eğlence ve bir spor gibi gördüklerini iddia etti. Bu sözlere, başlangıçta en azından Hicaz'da silah sesleri de eşlik etti. Mekke çabucak Türklerden arındırıldı. Bağımsızlık vaatleriyle kandırılan Araplar, İngiliz Yüzbaşı T.E.Lawrence (Lawrance the Arab), Bedevi gerillaların etkin lideri Emir Faysal'ın

---

[45] Eyal ZAMIR, Eyal BENVENISTI, **Jewish Lands in Judea, Samaria**, The Gaza District, Jerusalem, 1993, s.73.

[46] Fahir ARMAOĞLU, **age.**, Ankara, 1989, s.29.

[47] David ROBERTS&Fabio BOURBON, **age**, Vercelli-ITALY, 1994, S.57.

onayını almayı başararak eskiden Osmanlı İmparatorluğunda askerlik yapmış olan Binbaşı Aziz al-Masri ve Hindistan'dan dönmesine izin verilen Irak'lı komplo ortağı Nuri Sait'in yardımıyla, Rabeg'de Arap Bedevilerini Osmanlı Ordusuna karşı gayri nizami harp yapmak için eğitmeye başladılar.[48]

Tüm bu ihanet hazırlıklarına karşılık Osmanlı, tüm tarih boyunca Anadolu'yu ihmal etmiş ve sırf Arap Şeyhlerini hoş tutmak için bölgeye sayısız altın akıtmış ve yatırım yapmıştır.

"Zeytindağı'nın tepesindeyim. Lut Denizine ve Grek Dağlarına bakıyordum. Daha ötede Kızıl Denizin bütün sol kıyısı, Hicaz ve Yemen var.Başımı çevirdiğim zaman Kamame'nin kubbesi gözüme çarpıyor. Burası Filistin'dir....Kamame Kilisesinin Hristiyan milletler arasında bölünmüş olduğunu bilirsiniz. İçerisinin her parçası ve kilisenin her hizmeti bir başka cemaatindir. Bu cemaatlar yalnız anahtarı pay edememişlerdir. Anahtar bir hocada durur. Bütün bu kıtalarda biz işte bu hocanın görevini yapıyoruz. Ticaret, kültür, çiftlik, endüstri, binalar her şey Arapların veya başka devletlerin.... Yalnız Jandarma bizim idi.

Osmanlı saltanatı som bürokrat iken, bürokrasi bile tam Arap, yahut yarı Arap'tır. ***Türkleşmiş hiç bir Arap görmedikten başka, Araplaşmamış Türk'e az rast geliyordum.....*** *Osmanlı İmparatorluğunda itibar azınlığın imtiyazı olduğu için ve Türk unsuru imtiyazsız olduğu için herhangi bir Müslüman azınlığın çocuğu olmak, Türk olmaktan çok daha faydalı idi.... "Türk müsünüz?" sorusunun cevabı bir çok defalar: "Estağfurullah!" idi. (Öyle değilim)"* [49]

16.03.1916

"Sykes-Picot" Anlaşması; Fransa ve İngiltere arasında gizlice imzalandı. Osmanlı İmparatorluğunun düştüğü bu kötü durum, itilaf devletlerinde bu imparatorluğun yıkılma zamanının geldiği düşüncesini güçlendirdi. Bu anlaşma Londra'da İngiltere adına toplantıya katılan Sir Mark Sykes ve Fransa adına katılan Charles François Georges Picot arasında yapıldı. Bu anlaşmaya göre;

(1) Adana, Antakya bölgesi, Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa'ya; Musul hariç, Irak İngiltere'ye bırakılıyordu. Fransa ve İngiltere kendilerine bırakılan bu bölgelerde istedikleri türde yönetim kurabileceklerdi.

(2) Suriye'nin diğer bölgeleri ile Musul ve Ürdün'ü kapsayan bir büyük Arap Krallığı kurulacak, ancak bu Fransız ve İngiliz koruyuculuğu altında bulunacaktı.

(3) Filistin'de, Rusya ve diğer müttefikler ile Mekke Şerifi Hüseyin tarafından kararlaştırılacak olan uluslararası bir yönetim kurulacaktı. [50]

---

[48] Alan PALMER, **Osmanlı İmparatorluğu "Son Üç Yüz Yıl" Bir Çöküşün Yeni Tarihi,** Çev: Belkıs Çorakçı DİŞBUDAK, İstanbul, 1993, s.263.
[49] Falih Rıfkı ATAY, **Zeytindağı,** İstanbul, 1981, s.39.
[50] Ömer KÜRKÇÜOĞLU, **Türk-İngiliz İlişkileri,** İstanbul, 1989, s.73.

Bu anlaşmanın kronolojik gelişimi kısaca şöyledir;

21 EKİM 1915 İlk görüşmeler başladı.

03.01.1916 Taslak anlaşma yapıldı.

13.03.1916 Anlaşma Rusya'ya bildirildi. Rusya ise Kuzeydoğu Anadolu'daki toprak isteklerinin kabul edilmesi kaydıyla anlaşmayı tanıyacağını bildirdi. [51]

10-23 Ekim 1916 Anlaşma kesin şekliyle imzalandı.

Böylece Osmanlı İmparatorluğunun Arap vilayetleri gizlice paylaşılmış oluyordu. Bu gizli anlaşma 1917 yılının Aralık ayında Bolşevikler tarafından açığa çıkarılarak dünya kamuoyuna duyuruldu.

Ancak, toprak paylaşımının anlaşmazlığa neden olabileceği düşüncesiyle diğer İtilaf Devletleride Osmanlı İmparatorluğunu aralarında yaptıkları birtakım gizli anlaşmalarla paylaştılar. (12.03.1915 muhtırası ile "Rusya'ya verilen yerler" [52], 26.04.1915 Londra Anlaşması "İtalya'ya verilen yerler", 16.03.1916 Sykes-Picot Anlaşması "İngiltere ve Fransa".ve Saint-Jean De Maurienne Anlaşması ile "İtilaf Devletleri; İngiltere-İtalya-Fransa-Rusya")[53]

O sıralarda Suriye Valisi ve 4.Ordu Komutanı olan Cemal Paşa Şerif Hüseyin için şunları söylemiştir; "*Şerif Hüseyin adeta Şeytanla işbirliği yapan nankör bir canavar olup, silaha sarılarak Halife'ye başkaldırdı ve tüm İslam dünyasını kendisini de içinde bulunduğu müessif bir duruma soktu. Bugün, onu ben affetmiyorum.*"[54]

Yıllar sonra Winston Churchill tarafından ortaya konduğu gibi Sykes-Picot Antlaşması esas prensipte büyük karışıklıklara yol açtı. Fakat bu konu o sırada Araplar tarafından bilinmiyordu.[55]

12.11.1916

İngiliz Dışişleri Bakanlığı sekreteri Arthur J.Balfour tarafından "Balfour Bildirisi" (Balfour Declaration) yayınlandı. Buna göre İngiltere Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerini destekleyeceğini açıkladı.[56]

03.10.1917

İngiliz General Allenby, Osmanlı'nın iki katı kadar süvari ve on katı kadar askerle, Araplarla da işbirliği yaparak Sina saldırısını başlattı. On beş gün sonra Yafa'ya girildi ve 3 Aralık'ta Kudüs alındı.[57]

---

[51] A.Haluk ÜLMAN, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol,** Ankara, 1991, s.27.
[52] Cemal TUKİN, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi,** İstanbul, 1987, s.53.
[53] Veli YILMAZ, **Siyasi Tarih,** "Harp Akademileri Yayını", İstanbul, 1998, s.217.
[54] H.V.F. WINSTONE, **Ortadoğu Serüveni "1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğudaki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü"**, Çev: Fuad DAVUDOĞLU, İstanbul, 1999, s.421.
[55] Webb Mc KINLEY, **Trouble in The Middle East,** New York, 1972, s.71.
[56] Thomas L.FRIEDMAN, **From Beirut to Jerusalem,** Toronto, 1990. s.17.
[57] Alan PALMER, **age**, Çev: Belkıs Çorakçı DİŞBUDAK, İstanbul, 1993, s.265.

T.C.

19.09.1918

İngilizler ve Araplar, İngiliz General Allenby komutasında ilerleyerek bütün Filistin'i Osmanlı'dan aldılar. Bu savaşta Yedinci Ordu Komutanı olarak Mustafa Kemal Paşa da bulunmuştur. Osmanlı Ordusunu vaktinde geri çekerek imhadan kurtarmıştır. Ordu ilk aşamada Ürdün Nehrini geçmiş, sonra Halep'in kuzeyine çekilerek burada bir savunma hattı tesis etmiştir. Ürdün nehrini geçme esnasında Atatürk geride kalarak birliklerin emniyetle nehri geçmesini bizzat koordine etmiş ve son grupla birlikte kendisi de geçmiştir.[58]

Çok kısa bir süre sonra geçiş yapılan bölgeye İngiliz Süvarileri ulaşmış ve böylece Atatürk ciddi bir hayati tehlikeyi ya da düşman eline geçmeyi kıl payı atlatmıştır. Bu arada İngiliz Binbaşı Lawrence'in Arap çetecileri, geride kalan Türk askerlerini acımasızca katledip, yağmalamış ve hatta organlarını keserek işkenceyle öldürmüşlerdir.[59]

İngilizler Ekim 1918'de Şam'a girmişlerdir. Bu durum karşısında Limon Van Sanders, 2 Ekim 1918'de verdiği emirle 7 nci Ordu ve 20 nci Kolorduların geri kalan kuvvetleriyle ve Mustafa Kemal Paşa'nın emir komutasında Halep'i savunmasını istemiştir.[60]

30.10.1918

Birinci Dünya Savaşı sona erdi.

1919-1923

Üçüncü Yahudi göç dalgası gerçekleşti. 35 bin Yahudi göçmen Filistin'e getirildi. Böylece Yahudiler'in toplam Filistin nüfusuna göre oranları %12 oldu. Toprak olarak sahip oldukları yer ise 1923 yılında tüm Filistin'in ancak %3'üydü.

27 OCAK-10 ŞUBAT 1919

Birinci Filistin Ulusal Kongresi, Kudüs'te açıldı. Paris Barış Konferansına "Balfour Bildirisi"ni tanımadıklarını bildiren bir nota gönderdiler ve bağımsızlık taleplerini dile getirdiler.

28.08.1919

Arap Birliği fikrini, Siyonizme bütünüyle karşı çıkılmasını ve Filistin'in yeniden Suriye topraklarına katılmasını savunuyorlardı. Başlıca sloganları; *"Vatanımız bizimdir."* idi.[61]

---

58. H.C.ARMSTRONG, **Bozkurt,** Çev: Gül Çağalı GÜVEN, İstanbul, 1996, s.73.
59. Milliyet Gazetesi, 25 Kasım 1978, sayı 1157, (Tefrika 11) "Atatürk'ün Anıları")
60. Veli YILMAZ, **Siyasi Tarih**, "Harp Akademileri Yayınları", İstanbul, 1998, s.242.
61. Muhammed KHALİL, **The Arap States and the Arap League,** Amman, 1978, s.37.

05.04.1920

Nisan ayı başında el-Nebi şölenleri sırasında Arapların ayaklanmasıyla Filistin karıştı. Olaylarda 5 Yahudi öldürüldü. İçlerinde kadın ve çocukların da yeraldığı 211 Yahudi yaralandı. Komisyon raporunda Arap ayaklanmasının sebebi şöyle belirtildi. Araplar'a Filistin'de bağımsız bir ülke kurmaları için söz verilmemiş olması ve Yahudi nüfusunun periyodik olarak artırılarak ileride ekonomik ve politik ayrıcalıklara sahip olabilecekleri korkusunun buna sebep olduğu söylenmiştir. Filistinli müslüman halkın başını çeken kişi daha sonra Kudüs müftüsü olacak olan Hacı Emin el-Hüseyni'nin üvey kardeşi olan Kamil el-Hüseyni idi. Esasında Kamil, İngilizlerle işbirliğine girmiş ve törenin olay çıkmadan sona erdirilebileceğini umut etmişti. Oysa umudu tamamen boşa çıktı. Filistinli Arapların bu şekilde coşarak taşkınlık yapmalarının diğer bir sebebi de Faysal'ın bir süre önce Suriye kralı olmasıydı.[62]

Şölenlerde kargaşalık çıkarmak için yürüyüşçüleri taşkınlığa yönelten ve tören alayının şiddet eylemine dönüşmesine yol açan kişi Hacı Emin'di. Ayrıca törene katılan Suriye el-Cenubiye gazetesi muhabiri Arif el-Arif'te kışkırtma faaliyetinde önemli rol oynamıştı. Faysal'ın krallık tacı giymesi, ayrıca İngiliz askeri yönetiminin Filistin topraklarının Faysal'a bağlanmasını desteklediği yolundaki rivayetler, Hacı Emin ve arkadaşları için bulunmaz bir fırsattı. El-Nebi Musa (Müslümanların Kudüs'ten Hz.Musa'nın gömülü olduğu yere kadar yürüyerek yapılan dinsel tören, şölen) şenlikleri için toplananları kendi amaçları doğrultunda kışkırttılar. Yetkililer Hacı Emin ile Arif el-Arif'in yakalanması için bir emir çıkardılar, ama onlar çoktan Ürdün'e kaçarak oradan Şam'a geçmişlerdi. İngiliz askeri mahkemesi gıyaplarında onar yıllık hapis cezası verdi.[63]

25.04.1920

Filistin'in yönetimi San Remo Barış Konferansında Yüksek Konsey tarafından İngiltere'ye bırakıldı.

12.05.1920

İngiltere, İkinci Filistin Ulusal Kongresinin toplanmasına engel oldu.

31.05.1920

Suriye başkenti Şam'da Filistinli eylemciler yaptıkları bir toplantıda Filistin Arap Cemiyetini *"El-Cemiye el-Arabiya el-Filistiniye"* kurma kararı aldılar. İzzet Şah, Refik tamimi ve Muin Madi'nin yanı sıra cemiyettin üst yönetimine seçilenler arasında Hacı Emin ile Arif el-Arif de bulunuyordu.[64]

---

62. Muhammed İzzet DERVAZE, **"Havla el-Hareke el-Arabiye el-Hadise" (Çağdaş Arap Hareketi),** Beyrut, 1973, s.78.
63. Zvi ELPELEG, **Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyni,** Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.27.
64. Zvi ELPELEG, **age.**, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.30.

01.07.1920

Bir İngiliz Yahudisi olan politikacı Yüksek Komiser Sir Herbert Samuel, Filistin'de İngiliz Sivil Hükümetini törenle açtı.

13.12.1920

Üçüncü Filistin Ulusal Kongresi Hayfa'da toplantı. Filistin'in yürütme komitesi seçildi. Bu komite 1920 ile 1935 arasındaki Filistin Politikasını belirlemiştir.[65]

17.03.1921

Kanuni olmayan Siyonist bir yeraltı örgütü kuruldu. Adı "Haganah" olan bu örgüt, askeri bir organizasyon olarak teşkil edildi.

01.05.1921

Yaffa'da (Tel Aviv Güneyi) karışıklık çıktı. 46 Yahudi öldürüldü, 146'sı yaralandı. İngilizler bir araştırma komitesi kurdular ve Ekim ayında yaptıkları bildiride Arapların Yahudi göçüne engel olmak düşüncesiyle bu tür saldırıları yaptıklarını duyurdular.

08.05.1921

Hacı Emin El Hüseyni 26 yaşında Kudüs'e müftü olarak atandı.[66]

Mayıs-Haziran 1921

Dördüncü Filistin Ulusal Kongresi toplandı. Londra'ya bir Filistin delegesini, Filistin'in genel durumunu anlatması için ve Arap'ların "Balfour Bildirisinin" karşısında olduğunu bildirmesi için gönderdi.

03.06.1922

İngiliz Kolonileştirme Sekreteri Winston Churchill bir bildiri yayınladı. Bildirinin (beyaz kağıt) içeriği şöyleydi; Politik durumu göz ardı ederek, Filistin'de ekonomik kalkınma gerekliliğini sebep göstererek Yahudi göçünün uygunluğu kabul edilmelidir.[67]

24.07.1922

Milli Konsey Birliği, Filistin için manda yönetiminin uygun olduğunu onayladı.

17.08.1922

İngilizler bölgede bir nüfus sayımı yaptılar. Buna göre nüfus "757.182" çıktı. Bu toplam nüfusun % 78'ini Müslüman Araplar, % 11'ini Yahudiler ve % 9,6'sını ise Hristiyan olan Araplar oluşturuyordu.[68]

---

[65] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.17.
[66] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.35.
[67] Webb Mc KINLEY, **Trouble in The Middle East,** New York, 1972, s.83.
[68] Halford L.HOSKINS, **The Middle East "Problem Area in World Politics"**, New York, 1957, s.47.

29.09.1923

İngiliz Manda Yönetimi, resmi olarak faaliyete başladı.

1924-1928

4 ncü Yahudi göç akımı gerçekleşti. Gelenlerin yarısından fazlası Polonya'dandı. Yahudi nüfusu, toplam Filistin nüfusuna göre % 16 oranına yükseldi ve Yahudilerin sahip oldukları toprak alanı 1928 yılı kayıtlarına göre % 4,2 oldu.

1925

Yahudi Yenileştirme Partisi, Paris'te Polonyalı Siyonist Vladimir Jabotinsky tarafından kuruldu. Filistin'de bir Yahudi ülkesi kurulması isteğini dile getirdi. Ayrıca Yahudiler için bir askeri oluşum gerektiğine değindi.

Ekim 1925

7 nci Filistin Milli Kongresi Kudüs'te açıldı.

1929-1939

Beşinci Yahudi göç akımı gerçekleşti. Gelen göçmen sayısı 250.000'in üzerindeydi. Yahudi nüfusunun oranı %30'a yükseldi. Yahudilerin sahip olduğu toprak ise 1939 yılı kayıtlarına göre ülke topraklarının % 5,7'si oldu.

14.08.1929

Kudüs'teki Ağlama Duvarı (Western Wall) paylaşımı yüzünden Filistinlilerle Yahudiler arasında çatışma çıktı. 133 Yahudi öldü, 339 Yahudi ise yaralandı. 116 Filistinli öldü ve 232 Filistinli de yaralandı.[69]

Ekim.1929

Ağlama Duvarı için bir çözüm formülü bulmak maksadıyla Kudüs'te Genel Filistin'in konferansı toplandı.

14.01.1930

Değişik milletlerden teşkil edilmiş olan unsurlar arası bir komisyon "Ağlama Duvarı" için kanuni bir çözüm aramaya başladılar.

Mart.1930

Bir İngiliz Araştırma komisyonu Ağustos 1929'da çıkan karışıklığa, Filistinli Müslüman Arap'ların gelecekleri konusunda içine düştükleri şüphenin yol açtığını belirtti.[70]

Ekim.1930

İngiliz Hope Simpson yaptığı açıklamada, Filistin'de yapılması düşünülen gelişmenin ve göç akımının Filistin'e ziraat ve ekonomik yönünden kalkınma sağlamadığını ancak

---

[69]. Webb Mc KINLEY, **age.**, New York, 1972, s.86.

[70]. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.15.

Yahudi nüfusunun ve Yahudi yerleşiminin periyodik olarak artmasına sebep olduğunu söyledi.

İngiliz Koloni Sekreteri, Lord Passfield, yayınladığı bildiride Hope Simpson'un ve Mart 1930 tarihindeki İngiliz Komisyonunun yayınladığı belgelere yer verdi. (Beyaz Kitap)

1931

Yahudiler *"Irgun Zeva'i Leumi"* (Milli Askeri Örgütlerini Filistinlilere karşı koymak maksadıyla teşkil ettiler. Kısa adı "IZL" olan bu yarı asker yarı polis olan teşkilin başına Vladimir Jabotinsky getirildi. Bu örgüt 1929'da ki Arap ayaklanmaları karşısında "Haganah"ın siyasi organına tepki olarak doğmuştur. Başlangıçta örgütün adı *"Irgun Bet"* idi. Bu örgütün adını ilk harfleri olan IZL, İbranice ***"Etzel"*** diye okunduğundan, İsrail kaynakları *"Irgun"*u genellikle *"Etzel"* diye telaffuz ederler.[71]

13.02.1931

İngiltere'nin Filistin meselesine çözüm bulmak için hazırlattığı belgeler içinde, Arapları destekleyen ve arap görüşlerini benimseyen tek belge bu olmuştu. Bu belgenin yayınlanmasını Yahudiler Siyonizme karşı bir ihanet olarak kabul ettiler. Bütün dünya Yahudilerinin sert baskı ve protestoları yüzünden İngiltere başbakanı Ramsay Mac Donald, Siyonist lider Dr. Chaim Weizman'a bir mektup göndererek Koloni sekreteri Lord Passfield'in yayınladığı "Beyaz Bildiri" (White Paper) bildiriyi tamamen geri çektiğini açıkladı.[72]

18.11.1931

İkinci defa Filistin'de nüfus sayımı İngilizler tarafından yapıldı. Toplam nüfus; "1.035.154" olarak tespit edildi. Bu toplama göre, % 73 Müslüman Arap, % 16,9 Yahudi, %8,6 ise Hıristiyan Arap olarak hesaplandı.

Aralık.1931

Filistin'in kalkındırılması organizasyonunun İngiliz direktörü olan Lewis Franch yayınladığı raporda, toprağını bırakan ya da satan Arapların Yahudi kolonileşmesine sebep olduğunu bildirdi.[73]

14.07.1933

İngiltere'nin bölgedeki sekreterinin yaptığı açıklamada, toprağını bırakan veya yerini değiştiren Filistinli çiftçilerin toprağını Yahudi göçmenlerin aldığını açıkladı.

---

[71] George KIRK, **The Middle East in the War**, London, 1952, s.332.
[72] Fahir ARMAOĞLU, **age.**, Ankara, 1989, s.54.
[73] Webb Mc KINLEY, **Trouble in The Middle East,** New York, 1972, s.91.

Ekim.1935

Yenilikçi Yahudi grubu, Dünya Yahudi Organizasyonunun "WZO" kapatarak yerine Yeni Siyonist Organizasyonunu teşkil ettiler. Amaç olarak, Filistin topraklarında özgür olarak yaşayabilecekleri, kurtarılmış bir bölge elde etmeyi ve ülke haline gelmeyi hedeflediler.[74]

07.11.1935

Hayfa'daki Müslüman Katibi olan Şeyh İzzettin El Kassam Filistin'deki ilk gerilla grubunun lideri oldu. Filistin'de İngiliz güvenlik güçlerine karşı ilk silahlı eylemi başlattı. Rosenfeld adlı Yahudi bir komiser yardımcısını öldürdüler.[75]

25.04.1936

Filistin siyasi parti liderleri Hacı Emin el-Hüseyni'nin başkanlığında "Yüksek Arap Komitesi" (el-Lacna el-Arabiya el-Ulya) adı altında şekillendi.

08.05.1936

Filistin Milli Komitesi Kudüs'te bir konferans düzenledi. Filistinlilerin ülkedeki yönetiminde söz sahibi olmadıkları sürece vergi verilmeyeceğini açıkladılar. Böylece büyük karşı koyma başlamış oldu.[76]

25.08.1936

Lübnanlı gerilla lideri Fevzi el-Kavukçu, Filistin'e, Arap ülkelerinden toplanmış 150 kadar gönüllüyle İngilizlere karşı savaşmak için girdi.

11.11.1936

Lord Peel'in başkanlığındaki Kraliyet Komisyonu mevcut durumu gözden geçirmek için Filistin'e geldi.

18.01.1937

Kraliyet Komisyonu ülkeden ayrıldı.

Nisan.1937

IZL "Irgun Zvai Laumi" (Milli Askeri Organizasyon) Jabotinsky'nin liderliğinde yeniden organize edildi ve Filistinlilere karşı silahlı eylemlerde bulunulması fikrini savundu.[77]

07.07.1937

Lord Peel'in başkanlığındaki Kraliyet Komisyonu inceleme neticesinde Filistin toprakları üzerinde yapılması gereken planı teklif şeklinde açıkladı. Buna göre; Filistin'in

---

[74] George Jr. SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power**, New York, 1987, s.67.
[75] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.35.
[76] Walfer LAQUER, **A History of Zionizm**, New York, 1989, s.67.
[77] Uri AVNERY, **The Struggle for Land**, Jerusalem, 1994, s.89.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

%33'ünde, içinde Tiberya Gölünün de bulunduğu Galile bölgesi, kuzey bölgesi ve batı Hayfa ve Yafa dahil bir İsrail Devleti kurulmasını, geri kalan bölgede bir Arap-Filistin Devletinin kurulmasını ve İngiliz Manda Yönetimi altında içinde özellikle Kudüs'ünde bulunduğu bir bölgenin bırakılmasını belirttiler. Kurulacak İsrail Devletindeki Arapların (Filistinlilerin) bölge dışına çıkarılması gerektiğini belirttiler.

23.07.1937

Arap Yüksek Komitesi yayınladığı bildiride Kraliyet Komisyonunun kararlarının kabul edilemez olduğunu belirtti. Bağımsızlık ve ülke kurma kararlarını tekrar gündeme getirerek kendilerine verilecek yetersiz imtiyazları tanımayacaklarını belirttiler. Ayaklanmalar şiddetlendi.[78]

Eylül 1937

Arap Milli Kongresi, Arap ülkelerinden katılan 450 delegeyle Suriye'de toplandı. Filistin'deki İngiliz Manda Yönetiminin kaldırılmasını, Siyonist göçmen akımının durdurulmasını ve göçmenler tarafından İngiltere'nin de yardımıyla Filistinlilerin topraklarından transfer edilmesinin yasaklanmasını istediler.

01.10.1937

İngiltere, Arap Yüksek Komisyonunun kararlarını tanımadığını açıkladı. Bütün politik organizasyonları kapattı. Önemli beş Arap liderini sürgüne gönderdi. Hacı Emin el-Hüseyni Lübnan'a kaçtı.[79]

11.10.1937

İngiliz askeri birlikleri Filistinli eylemcilere karşı ülke çapında bir operasyon başlattı.

Nisan-Ağustos 1938

"IZL" Irgun, 119 Filistinliyi öldürdü. Filistinliler karşılık olarak 8 Yahudiyi öldürdüler.

Haziran 1938

Bir İngiliz subayı olan "Orde Wingate", "Özel Gece Vurucu Tim"lerini teşkil etti. Eğitimlerini yaptırdı ve bu özel timler Filistin köylerine karşı özel operasyonlar düzenlemeye başladılar. Personelinin içinde İngiliz askerleriyle beraber "Haganah" (Gizli yeraltı Yahudi askeri teşkilatı) örgütünden personelde bulunuyordu.

18.10.1938

İngilizler ayaklanmayı bastırdılar. Yerleşim yönetimi İngiliz komutanlar üstlendi. İngiltere'den takviye birlikler geldi.

---

[78] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.15.
[79] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.45.

19.10.1938

İngilizler Kudüs'teki eski kenti Filistinli eylemcilerden geri aldılar.

09.11.1938

İngiliz "Woodhead" raporu yayınlandı. Buna göre: Ocak-Nisan 1938 tarihleri arasında araştırma yapan teknik komisyonun teklif tasarısına göre Londra'da Arap, Filistinli ve Yahudilerin de katılacağı bir konferansın düzenlenmesine karar verildi.

07.02.1939

Londra Konferansı başladı.

27.03.1939

Londra Konferansı anlaşma sağlanamadan sona erdi.

22-23 Mayıs 1939

İngiliz Parlamentosunda yapılan oylamada 268 oya karşı 179 oyla "Beyaz Kağıt" imzalanarak kabul edildi ve Koloni sekreteri olan Malcolm Mac Donald tarafından yayınlandı. Bu belgeye göre; 10 yıl sonra Filistin'de bir üniter devletin kurulabileceği ve önümüzdeki beş yıl için yılda en az 15 bin Yahudi göçmenin Filistin'e girebileceği belirtiliyordu. Ayrıca Siyonistlerin, göçmen Yahudilere toprak elde etmek için yapacakları faaliyetlerde Filistin toprak haklarının da korunacağı bildirilmişti.[80]

İngiliz resmi kaynaklarının açıklamasına göre; 1936-1938 yılları arasında İngilizler ve Haganag tarafından 2000 civarında Filistinlinin öldürüldüğü ve idam edildiği, öldürülen toplam Filistinli sayısının ise isyanın başladığı tarihten beri 3500-4000 arasında olduğu, aynı dönemde yaklaşık 500 civarında da Yahudinin öldürüldüğü belirtildi.[81]

01 Eylül 1939

2 nci Dünya savaşı başladı.

Ekim 1939

"Stern Gang" veya "Lochemay Herut Yisra'el" (LEHİ), (İsrail'in Bağımsızlığı Savaşçıları) adlı örgüt, (IZL, Irgun) muhalifleri tarafından kuruldu.

1940-1945

60 Bini aşkın Yahudi göçmen Filistin'e geldi. Bunların 20-25 bini ülkeye yasal olmayan yollardan girdi. Filistin'deki Yahudi nüfusu yükseldi. Resmi kayıtlara göre Yahudi nüfusu genel nüfusa göre %31 oranına, toprak oranı olarak da %6'ya ulaştı.

---

[80]. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.18.
[81]. Walfer LAQUER, **age.**, New York, 1989, s.67.

28 Şubat 1940

1939'da teklif edilen "Beyaz Kağıda" göre, "Toprak Transferi Kanunu" uygulanmaya çalışıldı. Siyonistlerin zorla Filistin toprağı elde etmelerine engel olundu!

Şubat 1942

Avraham Stern, İngiliz polisi tarafından öldürüldü. ("Stern Gang"'ın kurucusu)[82]

Mayıs 1942

"Biltmore Konferansı" Filistin'den ve Amerika'dan gelen ve toplanan Yahudi Siyonist liderlerle New York kentinde açıldı. Buna göre, Filistin'de acil olarak bir Yahudi ülkesi kurulması gerektiğini gündeme getirdiler.

Kasım 1943

1939'da yayınlanan "Beyaz Kağıda" göre beş yıl içinde 75 bin olarak planlanan Yahudi göçü, müsaade edilen sayısına ulaştı. (Planlanan son tarih Nisan 1944'tü)

Ocak 1944

"Stern Gang" ve "IZL" İngiltere'ye karşı koymak için birleşip bir terör örgütü teşkil ettiler.

06 Kasım 1944

"Stern Gang", Kahire'de İngiliz Vali Lord Moyne'u öldürdü.

08 Mayıs 1945

Avrupa'da 2 nci Dünya Savaşı sona erdi.

Eylül 1945

Kanuni olmayan büyük çaplı Yahudi göçü "Haganah"ın kontrolü altında gerçekleşti.

13 Kasım 1945

İngiliz dışişleri sekreteri Ernest Bevin, yeni bildiri yayınlayarak (Beyaz Kağıt) Yahudiler'in 1939'da yayınlanan bildiriyi kendilerine tahsis edilen sayıdan fazla göçmen Filistin'e sokarak ihlal ettiklerini açıkladı.

06 Mart 1946

Bir Anglo-Amerikan (İngiliz-Amerikan) komitesi, 1945'te yayınlanan "Beyaz Kağıt" la ilgili inceleme yapmak için Filistin'e geldi.

Mayıs 1946

İngiliz-Amerikan Komitesi Yahudilerin 61.000 ile 69.000 arasında bir silahlı gücü olduğunu bildirdi. Bu sayının 58.000-64.000 arası "Haganah" örgütüne ait, 3.000-5.000

---

[82] George KIRK, **age.**, London, 1952, s.332.

arası "İZL" örgütüne ait ve 200-300 kadarı da "Stern" örgütüne aittir diye açıklamada bulundu. Ayrıca bu özel ordunun yasal olmadığını da bildirdi.[83]

Yine yasal olmadan ülkeye giren 100 bin kadar Yahudi, Filistinlilerin "Toprak Transferi Kanunu" ihlal etti. Bu ise ülkede Arapların protestosuna yol açtı.

11-12 Haziran 1946

Arap ülkelerinden temsilciler Suriye'de toplandılar. İngiltere ve Amerika'nın Filistinlilerin haklarını göz ardı ettiklerini, ayrıca yine bu iki ülkenin uluslararası ilişkilerde Arap dünyasıyla olan ticari ve petrol konularını ihlal ettiklerini belirtip, İngiltere ve Amerika'yı ikaz ettiler.

Temmuz 1946

İngiltere yayınladığı bir bildiride "Hanagah" örgütünün "IZL" ve "Stern Gang"la birlikte Filistin'de terör, şiddet ve sabotaj yaptığını açıkladı.

22 Temmuz 1946

Kudüs'te "IZL"in üstlendiği "King David Oteli"nde olan bir patlamada 91 İngiliz, Filistinli ve Yahudi sivil görevli öldü. Aynı otelde İngiliz Hükümetinin sekreterliği de bulunmaktaydı.[84]

31 Temmuz 1946

Londra'da Anglo-Amerikan konferansı Filistin problemini çözebilmek için bir federal yapı önerdi. Siyonist ve Filistinli liderler bu planı reddettiler.

26 Ocak 1947

Londra'da "Yuvarlak Masa" konferansı yeniden başladı.

07-10 Şubat 1947

İngiliz dışişleri sekreteri Ernest Bevin "Morrison-Gradıy" planı adı altında farklı bir telifi Londra Konferansına ve Yahudi Ajansına gönderdi. Arap ve Yahudi delegeler bu planı da reddettiler.

18 Şubat 1947

Ernest Bevin, Filistin sorununun çözümü için Birleşmiş Milletlere başvuruda bulundu.

28 Nisan-15 Mayıs 1947

"Birleşmiş Milletler Genel Toplantısı", Filistin sorunu görüşmek üzere 11 üye ülkenin katılımıyla gerçekleşti. (UNSCOP : United Nation Special Committe On Palestine)

---

[83] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.21.
[84] Howard M.SACHAR, **A History of Israel**, New York, 1976, s.108.

08 Eylül 1947

UNSCOP'un raporu yayınlandı. Üye çoğunluğu Filistin'le İsrail'in bölünerek iki ayrı ülke olarak kurulmasını istemişti. Azınlık grup ise federal bir yapıya savunmuştu.

16-19 Eylül 1947

"Arap Birliği" UNSCOP'un bölünme ile ilgili kararını benimsemedi ve Teknik Askeri Komiteye başvurarak Filistin'in savunma ihtiyaçlarını belirleyip, yardımcı olmaları talebinde bulundu.[85]

26 Eylül 1947

İngiliz Koloni Sekreteri Arthur Creech Jones, yaptığı bildiride İngiltere'nin Filistin'deki manda yönetimini sona erdireceğini açıkladı.

29 Eylül 1947

Arap Yüksek Komitesi, UNSCOP'un kararını reddettiğini açıkladı.

02 Ekim 1947

Yahudi Ajansı bölünmeyi kabul ettiğini açıkladı.

07-15 Ekim 1947

"Arap Birliği" Lübnan'ın Aley kentinde toplandı. Irak'lı General İsmail Saffet (Safwat), "Teknik Komitenin" başkanı oldu. Toplantıda İngiliz Mandasının kalkmasıyla meydana gelebilecek Siyonist tehlikelerinden bahsedildi ve alınacak önlemler görüşüldü. Bir milyon sterlin "Teknik Askeri Komite"ye pay edildi.

29 Kasım 1947

General İsmail Saffet (Safwat) tarafından bir rapor yayınlandı. Raporda; Filistinlileri kendi kendilerini savunabilecek seviyeye getirmek için askeri eğitim verilmesi gerektiği ve bu eğitimin "Arap Birliği" ülkeleri tarafından paylaşımı, Siyonist güçlerin yapabileceği ani bir saldırı durumunda ne gibi bir karışıklık verilebileceği ve Arap askeri gücünün organize edilmesi ile ilgili konular yer alıyordu.

29 Kasım 1947

Birleşmiş Milletler Genel Toplantısında UNSCOP'un bölünmeyle ilgili değişiklik teklifi oylandı. Buna göre Filistin topraklarının % 56,5'inin Yahudilere ülke kurmaları için, %43'ü-nün Araplara ülke kurmaları için verilmesine ve Kudüs'ün de uluslararası bir özerk bölge olmasına karar verildi. Arap temsilciler toplantıyı terk ettiler.[86]

30 Kasım 1947

"Haganah" Filistin'de bulunan yaşları 17 ile 25 arasında olan bütün Yahudileri askere aldı.

---

[85] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.23.
[86] Fred J.KHOURI, **The Arap Israeli Dilemma,** New York, 1969, s.87.

Aralık 1947

"Arap Birliği", "Arap Bağımsızlık Ordusu"nu teşkil etti. (ALA : Arap Liberation Army). Gerilla lideri Fawzi El Qawuqji, gönüllülerden kurulan bu düzensiz birliğin komutanı olarak, Filistinlilere Filistin'in bölünmesine karşı koymak maksadıyla yardım etti.

02 Aralık 1947

Filistinliler Birleşmiş Milletlerin kararını protesto etmek için üç günlük greve başladılar. Çıkan çatışmalarda 8 Yahudi ve 6 Filistinli öldü.

08 Aralık 1947

İngiliz sözcüsü yaptığı açıklamada, İngiliz Manda yönetiminin 15 Mayıs 1948'de sona ereceğini ve bu tarihten iki hafta sonra Yahudi ve Filistin devletlerinin kurulacağını belirtti.

08-17 Aralık 1947

Arap Birliği Politik Komitesi Kahire'de toplandı. Filistin topraklarındaki bölünmenin illegal olduğunu bir kez daha deklere ettiler. Teknik Askeri Komiteye 10 bin piyade tüfeği, içinde 500 Filistinlinin olacağı 3.000 gönüllü ve ilave olarak 1 milyon pound sterlinin sağlanmasını kararlaştırdılar.

15 Aralık 1947

İngiltere, Tel-Aviv ve Petak Tiğva *"Petach Tiqwa"* bölgesinin politik idaresini Yahudilere bıraktı. Jaffa'nın idaresini de Filistinlilere teslim etti.[87]

17 Aralık 1947

Yahudi Yürütme Bürosu, (Jewish Agency Executive) Amerikan Yahudilerinden 250 milyon doları Filistin'de kurulacak Yahudi devletine yardım etmek maksadıyla topladı.

21 Aralık 1947- Mart 1948

"Haganah" ve "IZL" Tel Aviv'in kuzeyinde bulunan Filistinlilere ait köylere ve yerleşim yerlerine temizleme operasyonları yaptı.

Aralık 1947-Ocak 1948

Arap Yüksek Komitesi, 275 Filistinli komiteciyi Filistin köy ve yerleşimlerini korumaları için organize etti.

Ocak 1948

Filistin gerilla lideri "Abd El Kadir El Hüseyni" 10 yıllık süründen sonra bölünmeye karşı olacak direnişi organize etmek maksadıyla Filistin'e geldi.[88]

---

[87] Walter LAQEUR, **Confrontation, The Middle East and the World Politics**, New York, 1974, s.117.
[88] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.57.

08 Ocak 1948

330 Kişilik ilk gönüllü "ALA" grubu Filistin'e geldi. (Arap Özgürlük Ordusu)

10 Ocak 1948

"ALA"nın Yahudi yerleşim bölgesi Kefer Szold'a yaptıkları saldırı İngilizlerinde yardımıyla geri püskürtüldü.

14 Ocak 1948

Haganah, Çekoslovakya'dan "12.280.000" Amerikan doları değerinde silah almak için karara vardı. Buna göre 24.500 P.Tüfeği, 5000 hafif makinalı tüfek, 200 orta makinalı tüfek ve 54 milyon hafif silah mühimmatı ve 25 "Meserschmitts" alınacaktı. İngiliz Manda Yönetiminin sona ermesiyle ilk etapta 10.740 piyade tüfeği, 1200 makinalı tüfek, 26 ağır makinalı tüfek ve 11 milyon hafif silah mühimmatı Filistin'e vardı. Silahların geri kalan kısmı Mayıs ayının sonunda tamamlandı.

16 Ocak 1948

İngiltere'nin Birleşmiş Milletlere gönderdiği rapora göre; Filistin'de 30 Kasım 1947 tarihi ile 10 Ocak 1948 tarihi arasında "1974" kişinin öldüğü yada yaralandığı bildiriliyordu.

20 Ocak 1948

İngiltere yaptığı açıklamada Filistin'de belirli toprakların periyodik olarak Yahudi ve Filistinli yöneticilere devredildiğini açıkladı.

21-28 Ocak 1948

2 nci ve 3 ncü "ALA" grubu düzensiz ve kanuni olmayan yollardan Filistin'e ulaştı. Sayıları 360 kadardı.

18 Şubat 1948

Haganah, yaşları 25-35 arasında olan herkesi (kadın-erkek) askere aldı.

24 Şubat 1948

Birleşmiş Milletlerin Amerikan delegesi Filistin'de barışın korunması gerektiğini söyledi. Hatta B.M.Güvenlik Konseyinin bu konuda acil önlemler alması gerektiği bildirildi. Suriye delegesi, Yahudi Bürosu ile Arap Yüksek Komitesi arasında olabilecek bir anlaşmayı tesis edebilecek anlaşma komitesi kurulmasını teklif etti.[89]

Mart 1948

Ürdün başbakanı Tarık Abu El Huda gizlice İngiliz dışişleri sekreteri Bevin'le buluştu. İngiltere'nin tamamen çekilmesinden sonra Ürdün Silahlı Güçlerinin Filistin'e gire-

---

[89] Shimon PERES, **Yeni Ortadoğu**, Çev: Süleyman GÜL, İstanbul, 1995, s.37.

rek, bölünme planında Filistinlilere bırakılan yerleri kontrol altına almasına karar verdiler.

05-07 Mart 1948

Gerilla lideri "Fawzi Al-Kavukçu (Qawuqji)", "ALA" birliklerinin komutasını üstlendi. Jenin-Nablus-Tulkarm (Netanya'nın doğusu) üçgenini kurtarılmış Arap bölgesi olarak ilan etti.[90]

06 Mart 1948

Haganah, genel seferberlik ilan etti.

10 Mart 1948

İngiltere parlamentosunda İngiliz Mandasının sona erme tarihinin 15 Mayısta olacağı bildirildi.

Haganah bir plan hazırladı. Bu plana göre; Yahudiler Filistin'i işgal ederek bir ülke kuracaklar ve Filistinliler İsrail'i işgal ederek bir ülke kuracaklar ve Filistinliler İsrail'in kontrolü altında özerk bir yerleşim olarak kalacaklardı. (Plan Dalet)[91]

18 Mart 1948

Başkan Truman gizlice Yahudi lideri Chaim Weizman'la buluştu. 15 Mayısta kurulacak Yahudi ülkesini (İsrail) destekleyeceği güvencesini verdi.[92]

19-20 Mart 1948

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, bölünme ile ilgili yeni bir teklif ortaya atarak, genel bir görüşme için taraflara toplanma çağrısında bulundu. Teklif şöyleydi; "Bölünme ve iki ayrı yeni ülkenin kurulması B.M.in hakemliğinde ve gözetiminde yapılacaktır." Araplar, kontrollü bir gözetimi ve eğer, Yahudilerde kabul ederse, anlaşmayı bile kabul ettiler. Ancak Yahudi Birliği gözetimi reddetti.[93]

25 Mart 1948

Başkan Truman, acil bir barış için çağrıda bulundu ve Amerika'nın geçici bir gözetim için sorumluluğu üstlenebileceğini belirtti.

30 Mart - 15 Mayıs 1948

"İkinci Kıyı Temizleme Operasyonu", Haganah Alexandroni Tugayı ve diğer birlikler tarafından gerçekleşti. Hayfa ile Jaffa (Yafa) arasındaki bütün Filistinli yerleşim yerlerine İngilizler çekilmeden hemen önce saldırıda bulunuldu.

---

[90] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.68.

[91] A.SAEY & P.L.TOYE, **Israel Boundary Disputes with Arab Neighbours 1946-1964**, Columbia, 1970, s.35.

[92] Walter LAQUEUR, **A.History of Zionism**, New York, 1978, sf.310.

[93] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.33.

01 Nisan 1948

Çekoslovakya ile silah alımı konusunda yapılan anlaşma gereği olarak, Yugoslavya'dan kalkan "Nora" adlı yük gemisi Hayfa limanına 4500 piyade tüfeği, 200 hafif makinalı tüfek, 5 milyon hafif silah mühimmatı getirdi.

200 Piyade tüfeği, 400 makinalı tüfek ve ilave mühimmat ise uçakla bölgeye ulaştırıldı.

B.M.Güvenlik Konseyi, Amerika'nın barış konusundaki teklifini görüşmek üzere tarafları tekrar özel bir toplantıya davet etti.

04 Nisan 1948

ALA, Yahudi yerleşim yeri olan "Mishmar ha Emeq"e saldırdı. Haganah tarafından geri püskürtüldü. "Marj İbn Amir" bölgesindeki köyler Haganah, Alexandroni ve Palmach birlikleri tarafından işgal edildi.

06-15 Nisan 1948

"Plan Dalet"in planlanan ilk operasyonu başladı. *(Operasyon Nachson)* Bu operasyona göre Haganah'ın Giv'ati Tugayı ve diğer birlikler Tel-Aviv ile Kudüs arasındaki bütün köy ve yerleşim yerlerini Filistinlilerden ele geçirdiler.

08 Nisan 1948

Filistin'in karizmatik gerilla lideri "Abd-El Kadir El Hüseyni", Kudüs yakınındaki Kastel (Quastel) Köyünü geri almak için yapılan bir karşı taarruzu komuta ederken öldürüldü.

09 Nisan 1948

"IZL" ve "Stern Gang" Kudüs yakınındaki Dayr Yasin Köyünde katliam yaparak 250 kişiyi öldürdüler.[94]

12 Nisan 1948

Siyonist Genel Konseyi, Filistin'de bağımsız bir Yahudi Devletinin 16 Mayıs'ta kurulacağını açıkladı.

13-20 Nisan 1948

"Plan Dalet"in ikinci operasyonuna geçildi. (Har'el Operasyonu) Kudüs-Tel Aviv yolu üzerindeki bütün köyler imha edilip, yakıldı.

15 Mayıs tarihine kadar yapılan bütün operasyonlar "Plan Dalet"in çatısı altında gerçekleşti.[95]

---

[94]. A.SAEY&P.L.TOYE, **age.**, Columbia, 1970, s.35.
[95]. Fred J.KHOURI, **age.**, New York, 1969, s.87.

15 Nisan-25 Mayıs 1948

"Yiftach Operasyonu"; Palmach, "ALA" ve Mahalli Savunma Gruplarından Safad'ı ele geçirdi. (09-10 Mayıs)[96]

Doğu Galilee ve Galilee'den doğuya doğru uzanan kara parçası (Golan Tepeleri) taarruzlarla ve yer yer de psikolojik harekat teknikleri uygulanarak Filistinlilerden temizlendi.[97]

"Matate (Broom) Operasyonu"; Roosh Pinna'nın güneyinden Ürdün Nehrine kadar olan bölgedeki köyler boşaltıldı.

16-17 Nisan 1948

Haganah, Goloni Tugayı ve Palmach birlikleri Tiberias'ı ele geçirdi. Bölge İngilizler tarafından tahliye edildi. Filistinli halk canını kurtarmak için güneye doğru kaçtı.[98]

17 Nisan 1948

B.M.Güvenlik Konseyi, askeri ve politik bir çözüm bulmak için tarafları anlaşmaya çağırdı.

20 Nisan 1948

Amerika, Filistin'in gözetimi altında bölünmesi ve kurulacak her iki devletinde yine bu uluslararası gözetim gücü altında denetlenmesi gerektiği ile ilgili planını BM.ye arz etti.

21 Nisan 1948

"Misparayim Operasyonu"; İngiliz birlikleri aniden Hayfa'dan geri çekildiler. Böylece Haganah, kentteki Filistin nüfusuna baskı yapmak için gerekli zemini bulmuş oldu.

22 Nisan 1948

Hayfa'daki Filistinli halk kenti terk etti.

25 Nisan 1948

"IZL" Bu defa Yafa'da etkin bir baskıyı Filistinlilere uyguladı. Bu bölgedeki Filistinlilerle Manshiyeh'te yaşayan Filistinli halkın irtibatını kesti.

26-30 Nisan 1948

"Yuvussi Operasyonu" Haganah Har'el ve Etzioni Tugayları Doğu Kudüs'e saldırdılar. Fakat bölgeyi kuvvetli direniş olduğu için alamadılar. Batı Kudüs'ü işgal ettiler. Filistinli halk bölgeyi terk etmek zorunda bırakıldı.

---

96. Thomas L.FREIDMAN, **age.**, Toronto, 1990, s.93.
97. Webb Mc KINLEY, **age.**, New York, 1972, s.91.
98. Webb Mc KINLEY, **age.**, New York, 1972, s.112.

27 Nisan-05 Mayıs 1948

"Chametz Operasyonu"; Haganah Doğu Yafa yerleşim yerleri ve kenar köylere saldırı başlattı. 50 bin sivil "IZL" ve Haganah'ın saldırılarıyla baş edemeyip bölgeyi tahliye ettiler.[99]

30 Nisan 1948

Batı Kudüs tamamen Haganah'ın kontrolüne geçti. Filistinliler bölgeden dışarı atıldı.

03 Mayıs 1948

175 bin-200 bin arasında Filistinlinin evlerinden, topraklarından Siyonist güçler tarafından zorla uzaklaştırıldığı rapor edildi.

08-16 Mayıs 1948

"Makkabi Operasyonu"; Haganah Har'el ve Giv'ati tugayları Al-Ramla Latrun yolundaki köyleri zapt etti.[100]

09 Mayıs-01 Haziran 1948

"Barak Operasyonu"; Haganah Giv'ati ve Negev tugayları Al-Ramla'nın batısına saldırdılar.

10-15 Mayıs 1948

Golani Tugayı Baysan'ı işgal etti. Tiberya Gölünün güney vadisindeki köylere saldırı düzenledi.

12-14 Mayıs 1948

Haganah için gönderilen ikinci ve üçüncü parti çek silahları bölgeye ulaştı. 5000 piyade tüfeği, 1200 makinalı tüfek, 6 milyon hafif silah mühimmatı.

13 Mayıs 1948

Arap birliği, "ALA" ve mahalli milis kuvvetleri, Yahudi yerleşim yeri olan Etzion'u zapt ettiler.

Yafa tamamen Haganah'ın kontrolüne geçti.

13-21 Mayıs 1948

"Ben Emi Operasyonu"; Carmeli tugayı Akko'yu ve kuzeye doğru uzanımını ele geçirdi.[101]

---

[99] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.37.
[100] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.35.
[101] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev.:Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.89.

14 Mayıs 1948

"Qilson (Pitchfork) Operasyonu"; Haganah, Kudüs'teki stratejik bölgeleri, Filistinlilerin elinde tuttukları bazı İngiliz'leri kurtarmak ve diğerlerini bölgenin dışına atmak için ele geçirdi.

"Schfifon Operasyonu"; Kudüs'teki eski kenti (Old City) ele geçirmek için Haganah operasyon başlattı.

"İsrail Devletinin kurulduğu saat 16.00'da Tel Aviv'de ilan edildi."

Başkan Truman, İsrail Devletini tanıdığını açıkladı.[102]

15 Mayıs 1948

İngiliz Manda yönetimi sona erdi.

İsrail Devletinin faaliyete başladığı duyuruldu.

15-17 Mayıs 1948

Lübnan düzenli birlikleri sınırı geçerek Malikiyya ve Qadas köylerini Haganah'tan geri aldılar. Fakat Nabi Yusha kalesini ele geçiremeyerek geri püskürtüldüler.

15-28 Mayıs 1948

Ürdün'deki Arap birlikleri Ürdün Nehrini geçerek Kudüs'e doğru yöneldiler. Kudüs'teki şehrin kuzeyinde bulunan Atarot ve Newe Ya'agov adlı Yahudi yerleşim bölgelerini 17 Mayısta ele geçirdiler 16 Mayısta Şeyh Jarah (Shaykh Jarrah) bölgesini ele geçirdiler. 17-25 Mayıs arasında güçlü bir şekilde elde tutulan Notre Damme Manastırını ele geçirdiler. Yine Old City'de bulunan Yahudi yerleşim yerlerinin kontrolünü üstlerine aldılar.

15 Mayıs - 04 Haziran 1948

Irak birlikleri, Ürdün Nehrini geçerek bir hafta boyunca Gesher yerleşim bölgesini kuşattılar. Belvoir'daki Haçlı kalesinden geri püskürtüldüler. 24 Mayısta Nablus-Jenin-Tulkarm üçgenine doğru ilerlediler.

Haganah, Jenin'e ilerledi, işgal etti. Köyleri boşalttırdı. (28-31 Mayıs) bu işgal 3-4 Haziran'da geri püskürtüldü.

15 Mayıs-07 Haziran 1948

Mısır birlikleri sınırı geçtiler. Negev'de bulunan Yahudi yerleşimi Yad Mordechai'yi 24 Mayısta ele geçirdiler. Yine aynı bölgede bulunan Nitzanim'i 7 Haziranda ele geçirdiler.[103]

Diğer bir Mısır birliği ilerleyerek Betlehem yakınındaki Arap birliğiyle birleşti.

---

[102] Thomas L.FREIDMAN, **age.**, Toronto, 1990, s.113.

[103] George Jr.SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power**, New York, 1987, s.135.

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

21 ve 25 Mayıs tarihleri arasında Kudüs'ün güneyinde bulunan Ramot Rachel'de şiddetli çarpışmalar oldu. Bu bölge, IDF (İsrail Savunma Kuvvetleri) ile Arap birlikleri arasında bir kaç defa el değiştirdi ve sonuç olarak tekrar IDF birliklerinin elinde kaldı.

16 Mayıs-10 Haziran 1948

Suriye birlikleri sınırı geçerek Filistin'e girdiler. Geçici süreyle Yahudi yerleşimi olan Zemach'ı 18-20 Mayıs tarihlerinde ele geçirdiler. 20 Mayısta Degania'daki iki Yahudi yerleşiminden geri püskürtüldüler. 10 Haziran tarihinde Mishmar Ha-Yarden'i ele geçirdiler. Suriye, Lübnan ve ALA, 6 Haziran'da Malikiyya'yı tekrar ele geçirdiler.[104]

16-30 Mayıs 1948

IDF (Israeli Defence Forces-İsrail Savunma Kuvvetleri)'in *"Ben-Nun Operasyonunda"* İsrail Sheva ve diğer birlikleri (tugay seviyesi) Al-Latrun'u Araplardan geri almada başarısız oldular. Böylece Yafa ile Kudüs arasındaki yolu açmada başarısız oldular. Ancak civardaki bazı yerleşim bölgeleri ve köyleri ele geçirdiler.

20 Mayıs 1948

Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyi Filistin'e arabulucu olarak Kont Folke Bernadotte'yi atadı.[105]

22 Mayıs 1948

BM.Güvenlik Konseyi yeniden çözüm şartlarını görüşmek için tarafları ateşkese çağırdı.

03-10 Haziran 1948

"Yoram Operasyonu"; IDF, Har'el ve Yiftach Tugaylarıyla Arap birliklerine karşı Al-Latrun'u almak için taarruz başlattı. Fakat yine başarısız oldu.

11 Haziran-08 Temmuz 1948

"Birinci Ateşkes"

28-29 Haziran 1948

Kont Folke Bernadotte, Ürdün geçiş bölgesi ve Filistin hakkında her iki tarafa da (Yahudi-Arap) ekonomik, askeri ve politik bir birlik kurma önerisini sundu. Buna göre; Negev ve Filistin'in orta bölgesi Araplar'a, Batı-Galile Yahudiler'e verilecek, Kudüs Arap devletinin bir parçası olacak, yalnız, Yahudilerin Özerk yönetimi altında bulunacaktı. Hayfa ve Yafa serbest liman olarak kullanılacak, Lydda da serbest havaalanı olarak kullanıma açılacaktı.

Bu teklifler her iki grup tarafından da reddedildi.

---

[104] A.SAEY&P.L.TOYE, **age.**, Columbia, 1970, s.63.
[105] Fred J.KHOURI, **age.**, New York, 1969, s.97.

07 Temmuz 1948

Güvenlik konseyi ateşkesin süresinin uzatılması için çağrıda bulundu.

07-18 Temmuz 1948

"Dani Operasyonu"; IDF, Arap milis güçlerinden Lydda ve Al-Ramla'yı geri aldı. İki yerleşim yerindeki Filistinliler dışarı atıldı. 3 yada 4 IDF tugayı Yafa'nın doğusundaki bölgede toplandılar. Yafa'yla Kudüs arasındaki köyler IDF tarafından işgal edildi.[106]

Yiftach Tugayı Al-Latrun'da Arap birliğine saldırdı. Bu saldırı 17 Temmuzdaki "İkinci Ateşkesle" durduruldu.

08-14 Temmuz 1948

"Dekel Operasyonu"; IDF'in Carmeli ve Sheva tugayları doğu ve güney Akko'ya saldırı düzenledi. Nazaret'i Kavukçu'nun (Qawuqji) komutası altında bulunan ALA birliklerinden geri aldı ve Aşağı Galile'yi işgal etti.[107]

08-11 Temmuz 1948

"An-Far Operasyonu"; IDF'in Giv'ati Tugayı, Mısır birliklerine karşı saldırı başlattı. Hebron (El-Halil) tepeleri ile El-Ramla'nın güneyindeki köyleri bir yay şeklinde boşalttı.

09-18 Temmuz 1948

IDF'in Carmeli Tugayı, Suriye birlikleri tarafından işgal edilmiş olan Yahudi yerleşimleri tarafından işgal edilmiş olan Yahudi yerleşimleri Mishmarha-Yarden ve Tiberya Gölünün güneyini geri almak için yaptığı operasyonlarda başarısız oldu.

15 Temmuz 1948

BM Güvenlik Konseyi, Filistin'deki karışıklığı önlemek için ilgili ülkelere ve otoritelere çağrıda bulundu. Kesin bir ateşkes için, gerekirse, üye ülkelerin silahlı güçlerini barış gücü olarak Filistin'de kullanabilmesi teklifini yaptı.

17 Temmuz 1948

"Qedem Operasyonu"; IDF'in Kudüs'teki Old City'i almak için yaptığı operasyon geri püskürtüldü.[108]

18 Temmuz-15 Ekim 1948

"İkinci Ateşkes"

24-26 Temmuz 1948

"Shoter Operasyonu"; IDF'in Carmeli, Alexandroni ve Golani Tugayları Hayfa'nın güneyindeki bölgeye taarruz ettiler ve bu küçük üçgendeki üç köyü ele geçirdiler.

---

106. Webb Mc KINLEY, **age.**, New York, 1972, s.112.
107. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.42.
108. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.46.

16 Ağustos-(Eylül sonu, Ekim başı) 1948

Negev ve Yiftach Tugayları Negev bölgesindeki köylere taarruz ettiler. Bölgedeki Bedeviler ve Araplar uzaklaştırıldı.[109]

24-28 Ağustos 1948

"Nikayon Operasyonu"; (Cleansing) IDF'in Giv'ati Tugayı Yibna'nın batısıyla, Isdud'un kuzeyinde kalan bölgeyi işgal etti.

16 Eylül 1948

BM.arabulucusu Kont Bernadotte yeni bir teklif sundu. Buna göre; "Arap devleti, Ürdün geçiş bölgesi, Negev, El-Ramla ve Lydda'da kurulacak, Yahudi devleti ise Galile bölgesine kaydırılacak, Kudüs ise çok uluslu bir kent olarak özel bir statü içerisinde kalacak. Yahudiler Arap mültecilerin geri dönmesini sağlayacak veya zararlarını tazmin edecek." Bu öneri de her iki taraf tarafından reddedildi.

17 Eylül 1948

BM.in arabulucusu Kont Bernadotte, öneriden bir gün sonra Kudüs'te Yahudi Stern Gang örgütü tarafından öldürüldü. Yerine yardımcısı olan Amerikalı Ralph Bunche atandı.

15 Ekim-09 Kasım 1948

"Yo'av ve ha-Har Operasyonları"; IDF'in Negev, Giv'ati ve Yiftach birlikleri Mısır birliklerine karşı bir saldırı başlattılar. Beersheba, Isdud, Majdal ve Yad Mordechai'ye kadar olan kıyı şeridini ele geçirdiler. Hebron (El-Halil) tepeleri ile köylerini ele geçirdiler.

Har'el Tugayı, güney Kudüs koridorunu savaşarak açtı.

29-31 Ekim 1948

"Hiram Operasyonu"; Kavukçu (Qawuqji) komutasındaki ALA birlikleri tarafından tutulan üst Galilee bölgesi Giv'ati, Oded ve Sheva tugayları tarafından işgal edilip, boşaltıldı. On binlerce insan bölgeyi terk ederek kaçtılar. IDF birlikleri Litani Irmağına kadar olan güney Lübnan'a girdiler.

Kasım 1948

IDF'in Har'el Tugayı Kudüs'te bulunan çeşitli toplulukları buradan uzaklaştırdı.[110]

04 Kasım 1948

BM.Güvenlik Konseyi, taraflara 14 Ekimdeki hatta kadar kuvvetlerin geri çekilmesini ve kalıcı bir barış hattı belirlenmesini duyurdu.

---

[109] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.117.
[110] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.121.

"Kasımın İkinci Haftasından 1949 Yılının Ortasına Kadar Olan Devre"

IDF Lübnan sınırının 5-15 Km.içerisindeki köyleri boşalttı. Aynı işlemi öteki Galilee köylüleri içinde yaptı.

22 Aralık-06 Ocak 1949

"Horev Operasyonu"; Mısır birliklerini Negev'den ve güney bölgesinden atmak için başlatıldı. Asluj ve El-Awja IDF tarafından ele geçirildi. İsrail birlikleri Sina Çölü bölgesine girdiler. Golani ve Har'el Tugayları Rafah (Gaza'nın güneyi) bölgesinden Mısır'a girdiler. Tüm bu taarruzlar 07 Ocaktaki ateşkesle durduruldu.

27 Aralık 1948

IDF'in Alexandroni (İskender) tugayı Faluja bölgesindeki Mısır birliklerini izole etmek için bir taarruz başlattı. Ancak bu taarruzu geri püskürtüldü.

İsrail Kuvvetleri Siyon teşkilatına bağlı eski bir savunma kuvveti olan Haganah'ı 60 000 kişilik bir birlik haline sokmuş ve bu birliği de bu cephede kullanmışlardır.[111]

24 Şubat 1949

İsrail-Mısır arasında ateşkes imzalandı. Mısır, Gaza ve Refah kıyı şeridini muhafaza edecek. Faluja bölgesinden ayrılacak ve Asluj ile El-Awja bölgesi askerden arındırılmış bir bölge olacak.

Şubat Sonu (1949)

IDF'in Negev and Golani tugayları Negev bölgesindeki işgallerini Umm Rashrash ve Elat'a kadar dayandırdılar.[112]

23 Mart 1949

"İsrail-Lübnan Anlaşması"; İsrail, Lübnan topraklarının çoğundan geri çekildi. Filistin manda yönetiminin sınırları kabul edildi.

03 Nisan 1949

"İsrail-Ürdün Anlaşması"; İki ülkenin sınırı arasında askerden arındırılmış bir bölge tesis edildi. Bu bölge Mishmar Ha-Yarden'i de içine alacak şekilde En Gev ve Dardara'yı kapsıyordu.[113]

1949

Bu yukarıdaki barış anlaşmalarıyla İsrail, Filistin'in manda yönetimine ait önceki toprakların % 77'sini kontrolü altına almış oluyordu. Buna göre aldığı toprak BM.in kendisine başlangıçta pay etmiş olduğu topraktan fazlaydı.

---

[111] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler**, Ankara, 1979, s.8.

[112] Webb Mc KINLEY, **age.**, New York, 1972, s.123.

[113] George Jr. SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power**, New York, 1987, s.143.

BM kaynaklarına göre, 726 bin Filistinli göçmen Batı Şeria ve Gaza'da yaşamak zorunda bırakıldı.

"İsrail'liler 1948 savaşına "Özgürlük Savaşı" adı verdiler. (War Of Liberation)

Filistinliler ise aynı savaşa "El-Naqba" veya" "Felaket" (The Disaster) savaşı adını verdiler."[114]

İsrail, Batı Kudüs'ü başkenti yaptığını açıkladı. Fakat, bu uluslararası statüde kabul edilmedi. Çünkü 1947 yılındaki BM.in bölünme planında Kudüs uluslararası bölge olarak kabul edilmişti.

1956

Mısır Devlet Başkanı Cemal Abd El Nasır'ın Süveyş Kanalını millileştirmesi üzerine, aralarında İsrail'inde bulunduğu eski koloni ülkelerinden İngiltere ve Fransa Mısır'a saldırdılar. İtilaf ülkeleri kısa bir süre içerisinde Süveyş Kanalını ve Sina Yarımadasını başarılı bir askeri zaferle ele geçirdiler.

Güçlü Amerikan baskısı ile buradan geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu geri çekilme itilaf devletlerini dünya kamuoyunda küçük duruma düşürdü. Aynı zamanda Arap dünyası lehine olan bu güçlü destek, birbirine paralel olarak Arap Milliyetçiliği, ideolojisini ve başkan Nasır'ın tartışılmaz bir lider olarak kabul edilmesini sağladı.[115]

1959

Kuveyt'te üniversite eğitimi gören bir grup Filistinli genç tarafından Yaser Arafat'ın liderliğinde olmak üzere "Fatah" (Filistin Milli Bağımsızlık Hareketi) kuruldu.

Fatah'ın ana ideolojisi, Filistinlileri diğer Arap rejimlerine güvenmeden kendi çabalarıyla bağımsızlığa kavuşturmaktı.

Fatah, farklı bir Filistin milliyetçi akımı doğmasına neden oldu.

1964

Arap Birliği, "PLO" (Palestine Liberation Organisation) ve "PNC" (Palestine National Council)'yi kurdu. (Filistin Bağımsızlık Organizasyonu ve Filistin Milli Konseyi)

Sürgünde bulunan Filistin parlamentosu Kudüs'e davet edildi.

1965

Fatah, yeraltı örgütlenmesini tamamlayıp İsrail'e karşı gerilla saldırılarını başlattı.

1967

Sembolik Filistin saldırıları, İsrail'i, misilleme yapmak zorunda bıraktı. Tansiyon baharla birlikte yükseldi ve Mısır Başkanı Nasır'ın bütün Arap ülkelerine "İsrail"e karşı

---

[114] George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.147.

[115] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.47.

toplanma çağrısına karşılık olarak da İsrail'in Mısır ve Suriye'ye aynı anda yaptığı hava saldırısı patlak verdi. "Six-Day War" veya "June War" diye bilinen bu savaşta İsrail Hava Kuvvetleri ve IDF Mısır ve Suriye'nin öncelikle hava kuvvetlerini ve ordusunu altı gün gibi kısa bir süre içerisinde imha ettiler.[116]

İsrail Hava Kuvvetleri bu savaş sırasında 20 uçağını kaybetmiş, 12 pilotu ölmüş, 5 pilotu yaralanmış ve 4 pilotu esir düşmüştür. Buna karşılık iki saatten daha kısa bir süre içerisinde 300 Mısır savaş uçağı tahrip edilmiştir.[117]

Sonuç olarak İsrail, Gaza Şeridi, Batı Şeria, Golan Tepeleri ve Sina Yarımadasını ele geçirdi. 80 bin Suriyeli ve 300 bin Filistinli 20 yıl içinde ikinci defa topraklarından çıkartıldı.

İsrail, Arap olan Doğu Kudüs'ü topraklarına kattı. Böylece bütün Kudüs'e hakim oldu. Kudüs'ü başkent ilan ettiğini bir kez daha bildirdi.

6 Gün savaşı sırasında İsrail askerleri eski şehri ele geçirdiklerinde heyecanla ağlama duvarının dibinde toplanmışlar, ordu Baş hahamı Rabi Goren burada ilk kez Şofar (boynuzdan yapılmış mistik müzik aleti) çalmıştır.

Böylece 07 Haziran 1967'de ülkelerinin sınırlarına yeniden katılan Eski Kudüs'le birlikte Yahudiler yüzyıllarca uzak oldukları Bet Hamikdaş'ın (Kutsal Sinegog) ayakta kalabilen batı duvarına yeniden kavuşmuş oldular.[118] Kudüs'ün başkent olarak kabulü uluslararası statüde tekrar reddedildi.

BM Güvenlik Konseyi savaşa cevap olarak 242 kabul oyuyla İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini ve bu topraklarda barışı sağlayacak bir Arap-İsrail anlaşmasının kabul edilmesini istedi.

Arap milliyetçiliğinin, özellikle Mısır ve Suriye'nin kısa bir sürede düştüğü bu küçültücü durum, Fatah'ın Filistin Milliyetçiliğinin iyice yükselmesine sebep oldu.

Savaş sonunda Ürdün'e göçe zorlanan binlerce Filistinliden bir kısmı gerilla organizasyonlarına katılarak Filistin devriminin ilk halkalarını oluşturdular.

1969

Fatah, PLO ile birleşti. Yaser Arafat bu organizasyonun başkanı seçildi. Bu tarihten itibaren günümüze değin Filistin'in gerçek temsilcisi olarak görevini sürdürmektedir.

İlk Yahudi yerleşimi Doğu Kudüs'te inşa edildi. Yine aynı dönemde Batı Şeria'daki Ürdün Vadisinde sınır boyunca "Güvenlik Sebepli Yerleşim" yerleri inşa edildi.

---

[116] United Nations Papers, **The Question of the Observance of the Fourth Genova Convention and the West Bank İncluding Jerusalem Occupied by Israel in June 1967, New York,** 1967, s.13.

[117] http//www.idf.il, **"The Six Day War"**, (Altı Gün Savaşı) Adlı Sayfası.

[118] Clara ARDITI-Baki HALEVA, **age.**, İstanbul, 1996, s.206.

1970

Filistin gerilla gücünün Ürdün'de güçlenmesi üzerine, Ürdün Kralı Hüseyin, bu gücü kendi krallığına karşı bir tehdit olarak gördü. 15 Eylül tarihinde Ürdün Ordusuna, bu gücü dağıtması için emir verdi. Takip eden 10 gün içerisinde yaklaşık 3000 Filistinli öldürüldü ve tarihe bu olay **"Kara Eylül"** olarak geçti.

Kara Eylülü takip eden günlerde, PLO komuta üssünü Lübnan'a taşımak zorunda kaldı. Ortadoğu'da politik olarak başarı elde edemeyeceği umutsuzluğuna düşen PLO, kendisini uluslararası bir terörist örgüt olarak açıkladı ve faaliyetlerini bu yöne kaydırdı.

1973

Mısır ve Suriye aynı anda Yahudilerin bayramı olan Yom Kippur'da İsrail'e saldırdılar.[119]

İsrail derhal karşılık vererek muharebede süper askeri gücünü göstermek istedi. Fakat tamamıyla hazırlıksız bir şekilde yakalandığı için peş peşe şanssızlıklara uğradı. Bu ise Arap tarafının ilk askeri başarısı oldu.

Daha sonra yapılacak olan barış anlaşması için (İsrail ile Mısır) sebep teşkil etti.[120]

(Yom Kippur; Yahudi takviminin en önemli, en yüce ve en kutsal günüdür. Bu günün en belirgin özelliği 25 saate yakın süren yeme ve içme yasağıdır.)

1974

PLO Başkanı Yaser Arafat BM.Genel Toplantısına davet edildi. Burada yaptığı konuşmada, PLO'nun Filistin'de iki ayrı ülke kurulması çözümünü kabule hazır oldukları sinyalini veriyordu.

Filistin'de sadece bir İsrail ülkesi olmasının ve kendi halkları için İsrail'in kontrolü altında yaşamalarının kabul edilemez olduğunu bildiriyordu.

1977

Likud grubu seçimlerde parlak bir zafer kazanarak başa geçti. Neredeyse 30 yıllık işçi partisi hükümetinden sonra İsrail ilk defa merkez sağa doğru kaydı. Menachem Begin yeni partinin başkanı oldu.

Yeni hükümet, Batı Şeria ve Gaza Şeridini topraklarına kattığını açıkladı. Yine yerleşim ve yayılma politikası Likud yönetimiyle 1980 - 1990 arasında arttırıldı. Yeni Yahudi yerleşim yerleri açıldı.

1978

İsrail, Güney Lübnan'ı işgal etti. Daha sonra bu bölgeyi kuzey sınırı boyunca "güvenlik bölgesi" olarak ilan ettiğini açıkladı.

---

120. Kastaş Orta Doğu Savaş Belgeseli, "The Sunday Times Savaş Muhabirleri (**Yom Kippur 1973 Arap-İsrail Savaşı**)", I nci cilt, s.67.

1979

"Kamp David Anlaşması", İsrail başbakanı Menachem Begin ile Mısır devlet başkanı Enver Sedat tarafından imzalandı.

Böylece tarihte ilk defa olarak İsrail bir Arap Ülkesi ile barış anlaşması imzalamış oluyordu. İsrail Sina'yı Mısırlılara bıraktı. Ancak Gaza, Judea, Samaria ve Batı Şeria'da kolonilerini arttırmaya devam etti. Amacı bütün Filistin'e hakim, büyük İsrail'i oluşturmaktı.

1981

İsrail Golan'ı topraklarına kattı. Bunun yalnızca stratejik önemi olmadığı aşikardı. Diğer taraftan zengin su kaynaklarını da eline geçirmiş oluyordu.

Bu işgal uluslararası kamuoyunda kabul edilmedi. (Enver Sedat öldürüldü. Hüsnü Mübarek başkan oldu.)

1982

İsrail, Lübnan'ı ve ilk defa olarak da bir Arap başkenti olan Beyrut'u işgal etti. İsrail, stratejik amacının PLO'yu Lübnan'dan atmak olduğunu açıkladı.[121]

Beyrut'taki Sabra ve Shatila adlı mülteci kamplarında katliam yaptı. Bu olaylar dünya kamuoyu karşısında İsrail'i lekeledi.

Beklenmedik ikinci etki olarak Suriye Lübnan'a sahip çıktı ve İslam-i karşı koyma grubu olan "Hizbullah" ortaya çıktı.

1987

"İntifada" adlı Filistin ayaklanması başladı. İlk ateşlendiği nokta Gaza Şeridi oldu ve süratle Batı Şeria'ya da yayıldı.

Ayaklanmanın temel politik sebebi şöyleydi; Filistinliler, Filistin'in eski manda yönetiminden beri ve 1948'de İsrail'in kurulmasından beri mücadelelerini içte ve dışta sürdürmelerine rağmen, ellerine hiç bir şey geçmemiştir.

Bu ayaklanmanın başlaması üzerine İsrail halkının büyük bir çoğunluğu Filistin Özerk Bölgesinin kurulması konusunu düşünmeye başladı.

1988

Kral Hüseyin, yine "İntifada"'nın sonucu olarak Ürdün'ün Batı Şeria üzerindeki isteklerinden vazgeçtiğini açıkladı.

PNC "Palestinian National Council": (Filistin Milli Konseyi), Batı Şeria ve Gaza şeridinin bir Filistin devleti olarak kabul edilmesini kağıt üzerinde bildirdi. Böylece dolaylı olarak ilk defa İsrail'i tanımış olduğunu bildirmiş oluyordu.

---

[121] United Nations Papers, The Question of the Observance of the Fourth Genova Convention and the West Bank Including Jerusalem Occupied by Israel in June 1967, New York, 1967, s.27.

Bu yeni açılan diplomatik ilişki yolu Amerikan yönetimi ile PLO arasında bir yeşil ışık yaktı. Fakat her nedense İsrail hükümeti bu teklife sıcak bakmadı.

"İslam-i Karşı Koyma Örgütü, **Hamas**" kuruldu.

1990

Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal etti. Dünyaya Kuveyt'in Irak'ın bir vilayeti olduğunu duyurdu.

Yaser Arafat, Irak'a karşı olan ülkelerle birleşmeyi reddetti. Irak'ın güvenilir bir destekçisi olarak tutumunu sürdürdü. Bu yüzden PLO uluslararası ortamda izole edildi ve maddi yönden iflasın eşiğine yaklaştı.

1991

Amerikan yönetimi koalisyonu kolayca Irak'ı yendi ve Saddam'ın askeri gücünü imha etti.

Savaşın hemen arkasında İsrail, BM'e yaptığı sadık yardımlar dolayısıyla ödüllendirilmesini nazikçe teklif etti. Öte yandan Washington yönetiminde "Körfez Savaşı" boyunca Arap koalisyon üyelerine karşı bir şüphe doğmuştu. Bu şüphe özellikle Suriye ve Mısır'a karşıydı.

Netice olarak Madrid'te bir "Orta Doğu Barış Konferansı" açılması kararlaştırıldı. İsrail başkanı İzak Rabin bu konferansa PLO'nun katılmadığı taktirde katılabileceğini açıkladı.[122]

Barış görüşmeleri bir medya şovuna dönüştü ve kalıcı hiç bir sonuç elde edilemedi.

1992

İşçi Partisi seçimlerde yönetimi yeniden ele geçirdi. İzak Rabin başbakan seçildi. O, Filistinlilerle gösterişsiz bir barış yapmaktan yanaydı. Bir yandan barış yollarını araştırırken diğer yandan ise Filistin direnişini kontrol altında tutmak için çaba harcıyordu.

Öte yandan kabinedeki bazı üyeler eğer PLO ile bugün anlaşmaya gidilmezse yarın Hamas ile masaya oturma zorunda kalınacağından söz ediyorlardı.

1993

I nci Osla Anlaşması imzalandı. Bu tarihi anlaşmayla prensipler bildirilmiş oluyordu. Bu anlaşma İsrail ile Filistinli yetkililer arasında oldu ve Norveç tarafından gerekli zemin hazırlandı. İmzadan önceki görüşmeler gizli yapıldı.[123]

Bu anlaşmaya göre ilk aşamada Jeriko ve Gaza Filistin otoritesine bırakılıyordu.

---

[122] Shimon PERES, **age.**, Çev: Süleyman GÜL, İstanbul, 1995, s.43.
[123] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.49.

1994

25 Şubat tarihinde El-Halil kentindeki Yahudi yerleşimi olan Kiryat Arba'da oturan bir Ultra Ortadoks Yahudisi (aşırı fanatik) Doktor Baruch Goldstein, El-Halil Camiinde Cuma namazı kılan Filistinlilerin üzerine ateş açıp 29 Müslüman'ı öldürmüştür.

Hamas bu katliam üzerine İsrail'e karşı misilleme saldırılarına başlamıştır.

Cami, Şubat ayından Kasım 94'e kadar İsrail tarafından kapatıldı. Daha sonra fiziksel olarak iki ayrı gruba ayrılmış olarak Yahudi ve Müslümanlara ibadet için açıldı.

29 Kişinin ölümüyle sonuçlanan bu olay üzerine 31 Mayıs 1994'ten 08 Ağustos 1994 tarihine kadar Danimarka, Norveç ve İtalya'dan oluşan bir uluslararası gözlemci kurulu şehre yerleşmiştir.

1995

"II nci Oslo Anlaşması" imzalandı. (28.02) Batı Şeria'daki yedi kent Filistin Özerk Bölgesine bırakılacaktı. (Kuzeyden itibaren; Jenin, Tulkarm, Nablus, Ramallah, Betlehem, Hebron) Jeriko 1 nci Oslo'da bırakılmıştı. IDF, Hebron hariç diğer kentlerden geri çekilecekti. Hebron (El-Halil), H-1 ve H-2 bölgesi olarak fiziksel olarak ikiye ayrılmıştır. (TIPH, Uluslararası Geçici Mevcudiyet Grubunun görev yaptığı kent.)[124]

İzak Rabin Tel Aviv'de yapılan bir barış mitingi sırasında fanatik sağ kanatlı bir Yahudi tarafından öldürüldü.

Anlaşmaya göre IDF'in Hebron'dan çekilmesi ve PPF ("Palestinian Police Forces", Filistin Polis Gücü)'in yerleşmesi gerçekleştirilemedi ve çeşitli pürüzler ortaya çıktı. Sebep olarak Hamas ve İslamik Cihad örgütlerinin gerçekleştirdikleri bombalı intihar saldırılarında 60'tan fazla Yahudinin öldürülmesi gösterildi.

İşçi partisinden Şimon Perez seçimi kaybetti. Benyamin Netanyahu başbakan seçildi.

Kudüs'te Eski Kentte IDF ile PPF arasında İsrail tarafından açılmak istenen tünel yüzünden çatışmalar çıktı. (Kubbet-ul Sahra ve Ağlama Duvarının olduğu bölgede)

1997

30.01.1997'de Misyon şefliğini Norveç'in üstlendi PLO ve İsrail arasında "Anlayış Muhtırası" imzalandı. Bu muhtıranın bir gereği olarak 01.02.1997 tarihinde Türkiye, İtalya, Norveç, İsveç, İsviçre ve Danimarka'nın katılımıyla 180 kişilik bir gözlemci heyeti El-Halil (Hebron) kentinde göreve başladı. TIPH (Temporary International Presence in the city of Hebron), Uluslararası Geçici Mevcudiyet, halen görevine devam etmektedir.

---

[124] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.56.

2. Bölgedeki İslam Hakimiyeti Dönemleri

Arap kaynaklarına göre Filistinliler, Filistin'in ilk sakinleri olan Amoriler, Kenaniler, Aramiler ve Araplar soyundan oluşmuştur. Ayrıca, M.Ö.3500'den itibaren Samiler'in Arap yarımadasında Mısır, Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin'e göç etmeye başladıkları ve bu guruplardan Kenaniler'in, M.Ö. 2500'de Filistin'de ilk devlet olan " Kenan Devleti"ni kurdukları bilinmektedir. M.Ö. 1200 yılı dolaylarında, Musa Peygamber önderliğindeki İbraniler'in, Mısır'dan kaçtıkları, Sina Yarımadasını geçerek ölü Deniz dolaylarına yerleştikleri ve Joshua önderliğinde Kenan Devletini istila edip, halka baskı ve zulüm yaptıkları bu tarihi olayların Tevrat'ta da yer aldığı ifade ediliyor.

1200 yılında ise Kral Samuel tarafından kurulan İbrani Krallığı, M.Ö. 923'de Kral Süleyman zamanında ikiye bölündü. Kuzeyde kurulan İsrail Krallığı'nın M.Ö. 722'de Asurlular, Güney'de kurulan Judea (Yahudi) Krallığı'nın M.Ö. 586'da Babilliler tarafından ele geçirilmesi üzerine Filistin'de İbrani egemenliği son buldu. M.Ö. 538"de Pers M.Ö. 333'de Büyük İskender'in, M.Ö. 64' Romalılar'ın istilasına uğrayan Filistin, 636 yılında Arap yarımadasından yayılmaya başlayan İslamiyetin güçlendirdiği Araplar'ın eline geçti.[125]

Yukarıda da belirtildiği gibi Araplar, islam öncesindeki dönemlerde de Suriye-Filistin'in yabancıları değillerdi. Tarih M.Ö. 850 yılında Kudüs'e hücum eden Filistin ordusunun içinde Arap kabilelerinin olduğuna ve aynı şekilde Gazze'nin savunması sırasında bazı Arap kabilelerinin de Büyük İskender'e yardımcı olduklarına şahittir. Arabistan Yarımadası ile Mısır arasındaki ticaret yollarının Petra ve Filistin'den geçtiği göz önünde tutulacak olursa, Arapların bu yöre ile münasebetlerini oldukça gelişmiş olduğu da anlaşılacaktır. İsa'dan önce dördüncü yüzyılda bu karavan yolunun Petra'da kümelenmiş Nebatean Araplarının kontrolunda olduğu da sabittir. Bu krallık, güney Filistin'e kadar genişlemiş ve Roma ile yoğun ilişkiler içine girmişti. Nebatean yazısının Arap alfabesini etkilediği de uzmanlarca doğrulanmaktadır. Ayrca, Filistin'in Araplarca bilindiğinin başka bir göstergesi de Hz. Peygamber'in dedelerinin Gazze'de bir tüccar kervanına eşlik ederken vefatıdır. Küçük bir çocuk iken Hz. Muhammed'in, amcasına bu güzergahta katıldığı bir vakıadır. İslam kaynakları, Filistin fatihi Amr-ibn'ül As'ın da bu yörenin yabancısı olmadığına işaret etmektedirler. En önemlisi, Hz. Peygamber'in Miraç yolculuğu Kudüs'ten başlamıştır. Filistin'in İslamlaşmasını Halife Ömer zamanında gerçekleşmiş olduğunun en güzel örnekleri, herhalde Ömer Camisi ile Mescid'ül Aksa olsa gerekir. Burada belki Hz. Ömer'in Filistindeki diğer din sahiplerine tanıdığı hoşgörüden de bahsetmek yerinde olacaktır.[126]

---

[125] İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi **"Kudüs-Tarihi Belge"**, Çev.:Acar TANLAK, Cidde, 1998, s.17.

[126] Doç.Dr.Mim Kemal ÖKE, **Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)**, Ankara, 1987, s.10.

Tarih boyunca, demek ki, Filistin, İslam kültür okyanusu içinde bir noktayı oluşturmuş ve Kahire, Bağdat, Şam veya İstanbul'a kim hakim olursa olsun yörenin bu önemli özelliğine saygı göstermiş ve yapısını muhafaza etmeye çalışmışlardır. Ancak, insanlığa barış ve huzur vaad eden üç büyük dinin ve uygarlığın beşiği, Jeopolitik bakımdan çok önemli olan Ortadoğu'nun merkezinde yer alan Filistin ve çerçevesinde uluslararası rekabetin yoğun olduğu ve zaman zaman bu rekabetin sıcak savaşlara yol açtığı görülmektedir. Ortadoğuda uzun süre egemenlik kuran Emeviler, Abbasiler, Fatimiler, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde bölge halkı huzur ve güven içinde olmuştur. Kutsal toprakları işgal etmek için Avrupa'dan çığ gibi akan Haçlı Ordularını durduran Selçuklu ile Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise, İslam dünyasında siyasi ve coğrafi bütünlük sağlanmıştır.

Haçlı seferleri karşısında geçilmesi çok zor olan bir Anadolu seddi oluşturan Türkler, Osmanlı olarak tarih sahnesine idraklerinden kısa bir süre sonra, Memluklara karşı yapılan başarılı savaşları takiben Filistin kapılarını açmışlardır. Filistin ve Mısır'ın fethinden sonra Mekke Şerifi Ebu Berakat, oğlu Şerif Ebu Numey'i, Mısır'a yolladı Ebu Numey, Mekke'nin altın anahtarını Yavuz'a verdi. Böylece Mekke Şerifi Osmanlı İmparatorluğu'na itaatini arzetmiş oluyordu. Kendisine *"Hadimü'l Haremeyni Şerifeyn"* denilmesini isteyen Yavuz, Ebu Numey'e büyük itibar göstermiş, Mekke ve Medine halkına bol miktarda ihsanda bulunmuştur. 1517-1918 yılları arasında Filistin'de, Osmanlılarla devam eden Türk yönetimi sırasında, egemen oldukları heryerde olduğu gibi, üç büyük dinin merkezi olan Kudüs ve çevresinde de, insan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmiş, barış ve refah sağlanmıştır.

Osmanlılar, ilk padişahları Osman Gazi'nin; (1258-1326) *"Maksadımız kuru kavga ve cihangirlik gütmek değil, Allah'ın dinini yaymaktır"* şeklinde açıkladığı amacının, uygulayıcısı olmuşlardır. İslama ve Türk törelerine göre, İslamiyet ve İslam ülkeleri tecavüze uğramadıkça harbe girmemişler ve girecekleri zaman da İslam ulemasını fetvasını almışlardır. Bir çok haçlı seferinin karşısına dikilen Murat Hudavendigar, emsalsiz zaferler kazanan Yıldırım Beyazıt, yüzlerce düşman kalesini İslama maleden Kanuni, İstanbul'u fethederek Peygamberimizin arzularını gerçekleştiren ve *"İmtİsal-i Cahidu fillah oluptur niyyetüm, Din-i İslam'ın mücerret gayretidür gayretim"* mısralarını söyleyen Fatih, mülhit Safeviler ile nifak eden Memluk Devleti'ne karşı sefere girişen Yavuz bunun tarihi örneklerini vermişlerdir.[127]

Osmanlı Padişahları Kudüs'te bulunan Mescid-ül Aksa ve Ömer Camileri'nin, uygun bir şekilde muhafaza edilmesine büyük önem vermişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) özellikle imar işlerinde oldukça hassas davranmıştır. Kudüs'te üç büyük din için büyük paralar sarf edilmiş, şehrin surları yenileştirilerek, bugünkü şekline getirilmiştir. Kudüs'te, dünyanın dört bir tarafından kutsal yerleri ziyarete gelen Müslüman,

---

[127] Genelkurmay Yayınları, **"Türk-Arap İlişkileri"**, Ankara, 1976, s.99.

Hıristiyan ve Yahudiler'e serbest ibadet imkanı sağlanmıştır. O dönemde Kudüs'e gelenlerin'de ifade ettiği gibi Türk yönetimi altında bulunduğu dönemlerde Kudüs'te kanun ve düzen hakimiyeti sağlanmış, bölgenin ekonomisi gelişmiştir. Kudüs, İslamiyet için kutsal yerlerden olan Hicaz hariç, diğer eyaletlerden daha özel bir yer işgal etmiştir.[128]

Yapılan yardımlar kutsal yerlerin, Kudüs, Mekke ve Medine'nin onarım ve bakımı, Arap halkın iaşesi, İstanbul-Mekke yolunun güvenliği, Şam'dan Mekke ve Medine'ye değin su ve yiyecek depolarının inşası ve bölgedeki dini veya kamu yararına olan kuruluşların bakımı ile onarım için kullanılırdı.[129]

Çelebi Mehmet (1403-1421) iki kez 9000 Florin, II. Murat (1421-1451) her yıl 3500 Florin, Fatih 1451-1481 Mekke Emirine ayarı tam olan 20.000 altın ve Harameyn Halkına 7.000 altın, II. Beyazıt (1481-1512) 14.000 düka altını, Yavuz Selim (1512-1520) 200.000 Florin altın ve 7.000 irdep Zahire *"Surre"* göndermişlerdir. Kanuni, gönderilen hububat miktarını arttırmış, Harameyn için 18.000 kırmızı eşrefi Dinar yollamıştır. Gönderilen zahire miktarı II. Mahmut döneminde 17.000 irdeb'e, para ise II. Abdülhamit devrinde (1876-1903) 3.513.615 kuruşa yükselmiştir. Osmanlı Arşivi yukarıda bazı örnekleri verilen *"Surre"*leri gösteren belgelerle doludur.[130]

3.Filistin'de Osmanlı Hakimiyetinin Ana Esasları

İstanbul'da 1512'de genç bir padişah tahta çıktı. I.Selim, yani Yavuz Sultan Selim, tekrar Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu sınırına yönelerek, iki zorlu rakibine Safevi Şahı İsmail ve Memluk Sultanı Kansu Gavri'ye meydan okudu. 1514'ün başında İran'a doğru sefere çıktı. Aynı yılın Ağustos ayında Tebriz'in kuzeyindeki Çaldıran Ovasında-Şah İsmail'i yendi. Daha sonra yaklaşan kış ve yeniçerilerin baskısıyla İstanbul'a geri döndü. Ancak 1516 yılında yeni bir doğu seferiyle bu kez Memluklar'a doğru bir harekata girişti. İki ordu 24 Ağustos 1516 yılında Halep yakınındaki Mercidabık'ta karşılaştılar. Muharebe Memluk hezimetiyle son buldu. Kansu Gavri öldürüldü. Ocak 1517'de Osmanlı Ordusu Sina Çölünü geçerek Kahire yakınlarındaki Ridaniye'de Memluk Ordusunun kalan kısımlarını da imha ettiler. Böylece İslam dünyasının tartışmasız lideri ve Mekke, Medine ile Kudüs'teki kutsal mabetlerin güçlü koruyucusu durumuna geçtiler.[131]

1517 yılından itibaren Osmanlı egemenliğine giren Filistin, hiçbir zaman yekpare bir yönetim bölgesi olmamıştır. Osmanlıların "Arz-ı Filistin" dedikleri bu bölge aslında üç coğrafi bölgeden oluşuyordu. Kazmiye nehriyle Mukatta nehri arasındaki bölgeye Mu-

---

128. İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, **"Kudüs - Tarihi Belge"**, Çev.:Acar TANLAK, Cidde, 1998, s.21.

129. Doç.Dr.Mim Kemal ÖKE, **Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980),** Ankara, 1987, s.17.

130. Alp TANIR, **Türk İsrail İlişkilerinin Tarihsel Kökeni,** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara,1996, s.37.

131. Dror ZE'EVİ, Kudüs, **"17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi",** İstanbul, 2000, s.4.

seviler ve diğer Müslüman olmayan halkın "Galile" demesine karşın, burası Osmanlılar için "Akka" sancağıydı. Mutakka Nehriyle Zerduludce Nehrinin kaynağı arasındaki yöre Musevilerin "Samarya", Arapların ise "Batı Şeria" dedikleri bölgedir. Osmanlı Padişahları döneminde ise bu bölge Osmanlı Devletinin "Nablus" sancağıdır. Nablus'un güneyinde Berşeba vadisine kadar olan mıntıka ise Museviler için *"Yudes"*, Osmanlılar içinse *"Kudüs"* sancağıdır.

Osmanlıların mülki idare sistemine göre Kudüs 1887 yılında merkeze bağlı bağımsız bir mutasarrıflık haline getirilmiştir. Bir yıl sonra Beyrut vilayeti oluşturulmuş ve Kuzey Filistin'deki iki sancak, Nablus ve Akka ,bu vilayetin sınırları içine alınmıştır. Böylece konumuz döneminde Filistin iki bölüme ayrılmıştı; Filistin'in kuzeyi Beyrut Valiliğinden idare edilirken, Kudüs Mutasarrıfı kutsal toprakların güney kısmından sorumluydu. Beyrut vilayetine bağlı Akka sancağının herbiri bir kaymakamın yönetiminde olan ve Merkez Akka kazası, Hayfa, Tiberyas, Safed ve Nazıra (Nazareth) dan oluşan beş kazası vardı. Arapların "Balka", Musevilerin "Samarya" ve Osmanlıların "Nablus" dediği sancak ise Merkez Kaza, Cenin, Beni Saab ve Cema'ın olmak üzere dört kazadan oluşuyordu. Kudüs'ü Şerif mutasarrıflığı ise 127 köyden oluşan merkez livası ve 58 köyden oluşan Halil El Rahman kazalarına bölünmüştür.

Filistin, Osmanlıların egemenliğinde bir bölge olmasına karşın, her üç büyük dince kutsal addedildiği için Batı Uluslarının yoğun misyoner faaliyetlerine sahne oluyordu. İngiltere, Rusya, Almanya, İtalya ve Fransa bu bölgede kiliseler dini okullar ve misyoner cemiyetleri kurmuşlardı. Bununda dışında, dünya siyasetinde önemli bir yeri vardı. İngiltere için Filistin Hint sömürgesine ulaşım yollarının üzerinde önemli bir stratejik konuma sahipti. Fransa ise Lübnan ve Suriye'de I. François zamanından beri küçümsenmeyecek bir nüfus kurmayı başarmıştı. Böylece Filistin ,Fransanın Ortadoğudaki ticeret merkezlerinden biriydi. Almanya'nın ise doğuya açılma politikası çerçevesinde Filistin'i ihmal ettiği söylenemezdi. Almanlar gerek gemicilik kumpanyaları ve gerek bankaları ile Filistin'de kendilerine bir yer açmaya çalışıyorlardı. Rusya'da Ortadoğudaki devletler arası rekabetten kendisini soyutlamamış ve Suriye ve Filistin'deki yerli halkın belirli bir kısmının Ortodoks olmasından yararlanarak kilisesi ve misyoner kurumları ile Filistinde kültürünü ve nüfusunu yaymaya başlamıştı.[132]

Büyük güçlerin azınlıkları himayeleri altına alarak Osmanlı İmparatorluğunun içişlerine karıştıkları düşünülürse, Filistin, sadece misyoner faaliyetlerinin yoğun olduğu bir bölge değil, aynı zamanda Avrupa devletleri arasındaki kıyasıya rekabetin sergilendiği bir arena görüntüsü vermekte idi. Büyük Güçler, Filistin'de misyonerleri ve azınlıkları himayeleri altına almakla bu bölgedeki nüfuslarını önce Osmanlı İmparatorluğu, sonra da diğer devletler nezdinde artırmak istiyorlardı.[133] Bu nedenle, İngiltere'nin Kudüs konsolosu Finn'in desteği ile protestan misyoner heyetleri mühtedilerine İngiliz pasaportla-

[132] Harold H.SAUNDERS, **The Other Walls,** New York, 1991, s.43.
[133] Doç.Dr.Mim Kemal ÖKE, **age.**, Ankara, 1987, s.23.

rı dağıtmış ve kısa bir süre sonra Filistin'de küçük bir İngiliz kolonisi oluşturmuştu. Rusya ise İstanbul Rum Patrikhanesinin Filistin'deki otoritesini yıkarak bu kutsal makama kendi adamını geçirmek istiyordu. Babıali tarafından tayin edilen Rum asıllı bir ortadoks patriğinin yerine Rus taraftarı bir Suriyeli'nin bu görevi almasını sağlarsa, Osmanlı Hükümetini Filistin'de Ortodoks kilisesi üzerindeki saygınlığının yıkılacağını sanıyor, bu fırsattan yararlanarak kendi nüfusunu güçlendirmeyi düşünüyordu. Bir ingiliz memurunun Şam'dan yazdığı gibi *"Rusya'nın nüfusu hergün artıyordu. Petrograd'ın Suriye ve Filistin'deki Rum-Ortodoks cemiyetlerini Ruslaştırmak için sistemli bir şekilde çalıştığını söylemek arbartma olmaz sanırım."* Çarın Filistin'de ikinci bir Balkanlar yaratma düşüncesi en çok Fransız'ları düşündürüyordu. Yakın dostlarını kırmadan, Petrograd'ın Filistin'de gittikçe artan nüfusa set çekmek istemişlerdi. Kudüs'teki İngiliz konsolosluğunda farkettiği gibi *"Cizvit papazları tarafından Beyrut'ta bir okul açılması Rusların kültürel yayılmasına karşı bir dengeleme hareketi idi"* Almanya'nın Filistin'deki genişleme faaliyetleri bu bölgedeki her Avrupa kilisesini ve siyasal temsilcisini tedirgin eden bir konuydu. "Templar" cemiyeti, Alman Hükümetinin Filistin'deki karakolu addediliyor ve Wilhelstrasse'nin Ortadoğu'daki ekonomik ve siyasal yayılmasında önemli rol oynadığı düşünülüyordu.

Büyük güçlerle Filistin'deki azınlıklar arasındaki işbirliğine göz atılacak olursa, padişahların İmparatorlukta ekonomik canlılık getireceği umuduyla Batı'ya verdikleri kapitülasyonların ne derece suistimal edildiği açıkça görülecektir. Şöyle ki; sanayi devrimini tamamlayan Batı Avrupa devletleri sınai ürünlerinin fazlalıklarını kapitülasyonların kendilerine sağladıkları haklardan yararlanarak Osmanlı pazarlarına yığıyorlardı. Böylece, bu sistem Avrupa emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürmesini kolaylaştıran en önemli yöntemlerden birisi olmuştur.

Osmanlı yönetimi esnasında bölgeye huzur ve güven gelmiştir. Türkler aynı zamanda, Kudüs'ün muktedir, dürüst ve etkili personel ile idare edilmesini sağlamışlardır. Kudüs Mutasarrıflığı ile birlikte çalışan bazı resmi müesseler vardı ki, bunların yetkilileri bugünkü deyimleriyle Eyalet Müdürü, Bayındırlık Müdürü ve Eyalet Hakimi gibi İstanbul Hükümeti tarafından atanır ve İstanbul'daki amirlerine doğrudan bağlı olurlardı. Kudüs'teki çeşitli dairelerin faaliyetleri, mutasarrıf, daire başkanları ve halktan seçilmiş üç müslüman, üç gayrimüslim altı temsilciden oluşan bir yönetim kurulunca koordine edilirdi.[134]

Kamu güvenliği alanında da bazı etkili tedbirler getirilmişti. Filistin ve Suriye'de barış ve düzenin korunması için Arabistan Ordusu olarak bilinen IV. Ordu kurulmuştu. Ayrıca bölgenin refahında ticaret ve Alışverişin önemini bilen Osmanlı Devleti 1888 yılında Fransa'ya Yaffa-Kudüs ve Hayfa-Yaffa arasında demiryolu yapılmasını sağlasın diye imtiyaz vermiştir. Daha sonra Filistin'i, Beyrut, Şam ve Halep'e bağlayan demiryolları

---

[134] Doç.Dr.Mim Kemal ÖKE, **age.**, Ankara, 1987, s.27.

tesis edilmesi için çalışmalar başlatmıştır. Bütün bu yollar 1906 yılında tamamlanmış yük ve yolcu taşıma işi düzene girmişti.

Osmanlı Yönetimi ayrıca Almanlar'a Berlin-Bağdat ve Hicaz demiryollarının yapılması için imtiyaz verdi.

Hicaz Demiryolunu, Abdulhamid aynı zamanda Osmanlı merkezileştirme politikasının payandalarından biri olarak düşünmüş, Jön Türkler de elbette böyle görerek onu desteklemişlerdi.[135]

Bu gayretlerin sonucunda Yaffa ve Hayfa önemli birer ticaret merkezi haline gelmiştir. Bölgenin gelişmesinde önemli bir rol oynayan ve hacca gitmeyi kolaylaştıran demiryollarının Maan-Medine arasındaki bölümü, I. Dünya Savaşı sırasında İngilizler'in kendi çıkarlarını korumak için yolladıkları Lawrence vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtılan Araplar tarafından tahrip edilmiştir.[136]

Osmanlı yönetimindeki Kudüs'ün uluslararası sorun yapılma çabaları özellikle Fransa ve Rusya'nın girişimleriyle canlanmış ve Kırım savaşına giden yolda Kudüs önemli rol oynamıştır. Kudüs 400 yıl (1516-1918) Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Daha önce de belirttiğim gibi Osmanlı yönetimi Kudüs'teki kutsal yerler konusunda büyük titizlik göstermiştir. Kanuni Sultan Süleyman şehir surlarını yeniden yaptırmıştır. Müslümanların üçüncü kutsal yeri olan Mescid-i Aksa (Al Aksa) Cami'si ile Kubbet-ul Sahra Cami'sinin Osmanlı Padişahları tarafında devamlı bakım ve onarımı yaptırılmıştır. [137]

Ayrıca yine Kanuni Sultan Süleyman tarafından temizletilen ağlama duvarı Yahudiler için ibadete açılmıştır. Hristiyanlar için kutsal olan Kudüs'ün Mukaddes Mezar Kilisesi ile Beytullahim (Betlehem)'deki İsa'nın Doğum Mağarası (Church of Natıvity) gibi yerlerin çok iyi korunduğu gibi bu gibi yerlerle ilgili olarak Katolik ve Ortadoks devletlere de birtakım haklar tanınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem bütün dinlere, mezheplere huzur ve özgürlük verilmiş hem de halkın refah ve kalkınmasına çalışılmıştır. Hatta bu bölgeye akıtılan altınve para aynı dönem içerisindeki Anadolu'nun tamamen ihmal edilmesi sayesinde yapılmıştır diyebiliriz.[138]

Görüldüğü gibi Osmanlı dönemi içerisinde bölgeyi kalkındırmaya yönelik önemli yatırımlar yapılmış ve halka huzur ve güven getirici bir sistem kurulmuştur. Aynı dönem içerisinde Araplara harcanan para Anadolu'ya harcanan paradan kat kat fazladır. IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa, Filistin Cephesindeki mağlubiyetten sonra Anadolu'ya trenle dönerken Anadolu'nun harap ve virane halini görünce gözyaşlarını tutamamıştır.[139]

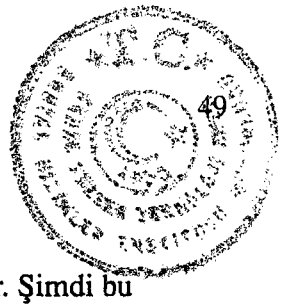
[135]. Hasan KAYALI, **Jön Türkler ve Araplar "Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)**, İstanbul, 1998, s.175.ı

[136]. Genelkurmay Yayınları, **"Arap Tedhiş Faaliyetleri"**, Ankara, 1972, s.43.

[137]. Reşat ARIM, **Türkiye ve Kudüs Sorunu**, Ankara, 1998, s.150.

[138]. Meliha Benli ALTUNIŞIK, Türkiye ve Ortadoğu, **"Tarih, Kimlik Güvenlik"**, Ankara, 1997, s.37.

[139]. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.: Falih Rıfkı ATAY, **Zeytindağı,** İstanbul, 1981.

4.Osmanlı İmparatorluğunun Filistin'i Kaybetmesi

Filistin Cephesi Türk tarihinde önemli bir o kadar da duygusal bir yer tutar. Şimdi bu savaşa şöyle bir göz atalım. Mustafa Kemal, Suriye cephesine geldiğinde Ağustos'un sonu yaklaşmıştı. Nablus'daki Karargahında bulunan yüksek kumandan Liman Von Sanders'e (Falkenhein baharda Almanya'ya dönmüştü.) görevi hakkında rapor sundu. Liman Von Sanders onu tekrar gördüğüne sevinmişti. (Daha önce Çanakkale savaşında birlikte çarpışmışlardı.) Sonra birlikte bütün cepheyi kapsayan bir inceleme gezisi yaptılar.

İngilizler, 1917 yılı sonlarında Kudüs'ü General Allenby komutasındaki birlikler tarfından işgal ettikten sonra uzun bir duraklama dönemi geçirdiler. Bu duraklamanın sebebi, çok yağışlı geçen mevsim şartları ile İngilizler'in geri ikmal ve idari faaliyetlerine yönelik hazırlıklarını tamamlayamamalarından kaynaklanıyordu. Yıldırım Orduları Grubu da üç ordu olarak (4 ncü, 7 nci ve 8 nci Ordu) cephede bulunuyordu.Ancak birlik mevcutları az idi.

Yıldırım orduları Grubuna verilen vazife, *"Filistin'i azim ve ısrarla müdafaa etmekti."* Yıldırım Orduları Grubunun toplam personel mevcudu 50.000 kişiydi ve savunulacak cephenin genişliği ise yaklaşık 100 km. idi. Buna karşılık İngilizler'in bu cephedeki kuvvetleri (Mısır'dakiler dahil) 467.650 insan, 159.500 hayvan ve 556 toptan kuruluydu.[140]

Türkler'in, Filistin'i boydan boya aşarak, Yafa'nın 15 Km.kuzeyinde kalan bir noktadan, kıyı şeridindeki düzlükte bulunan kumsala kadar, Ürdün Nehri ve Judea Dağlarından Hicaz (Mekke) demiryolu ile Maan Çölü arasında kalan araziye dek uzanan büyük bir hat boyunca siper içine yerleştirildiklerini gördü. Bu hat, güneyden kuzeye, Suriye'ye uzanan belli başlı bütün yolları kapsıyordu. Hicaz demiryolu Medine'den başlayıp Maan Çölünden geçerek Deraa'daki kavşağa ve Şam'a gidiyordu. Rayak'ta yeni açılan bir hattan ikinci bir demiryolu kuzeye, Halep'e gidiyor ve Toros Dağlarını aşarak Türkiye'ye dek ulaşıyordu. [141]

Mustafa Kemal, 7 nci Ordunun kumandasını Fevzi Paşa'dan devir aldı. Fevzi, Erkanı Harbiye Reisliğine atandığı için İstanbul'a dönen güvenilir, yaşlı bir askerdi. 7 nci Ordu, Türk hattının merkezinde yer almaktaydı. Miralay İsmet ve Miralay Ali Fuat'ın kumandasında iki kolordusu vardı. Sağda Miralay Rafet'in kumandasında kıyıya kadar uzanan mevzileri tutan 22 nci Kolordu ile birlikte 8 nci Ordu yer alıyordu. 7 ve 8 nci Ordular arasında, bu orduya Levazım sağlamak için Deraa kavşağından batıdaki denize doğru bir yan demiryolu hattı kurulmuştu. Solda ise, 4'ncü Ordu, Hicaz Demiryolunu tutuyordu.

Alayların çoğu kağıt üzerindeki mevcudunun yüzde onundan azına sahipti. Tümüyle ihmale uğramış, perişan, bitlenmiş, yiyecek hatta sık sık su kıtlığıyla karşı karşıya olan

---

[140] Veli YILMAZ, **Siyasi Tarih, "Harp Akademileri Yayınları"**, İstanbul. 1998, s.242.
[141] Fred J.KHOURI, **The Arap Israeli Dilemma,** New York, 1968, s.121.

askerlerin binlercesi dizanteriden ve çölün kavurucu sıcağı altında açlık ve susuzluktan ölüyordu. Maneviyat bozulmuş ve birlikler zor kullanılarak siperlerinde tutulabiliyordu.

İngilizler Türklerin tam karşısında bir siper hattı kurmuşlardı. Büyük bir saldırıya hazırlandıkları belliydi. Birlikleri taze, dinç ve istek dolu askerlerden oluşuyordu. Örgütlenmeleri, donanımları ve sıhhiye hizmetleri mükemmeldi. Bol miktarda kumanyaları, cephaneleri, toplarının yanısıra mekanize nakliye imkanları ve çok sayıda uçakları vardı. Türklerde ise hepsi hepsi 8 uçak ve 2 uçak savar vardı.[142]

Mekke emiri Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'a bağlı Araplar, İngilizlere katılmıştı. İngiliz T.E.Lawrence'in kumandası altındaki Arap çeteciler çölden yaptıkları sürekli akınlarla demiryolu, telgraf ve telefon hatlarını kesiyor, köprüleri uçuruyor, Türk konvoylarını ele geçiriyor, iletişimi kesintiye uğratıyor ve bütün bu yaptıklarıyla Türk birliklerine güvensizlik duygusu yerleştiriyor ve yerel halkı da isyana kışkırtıyorlardı.[143]

17 Eylülde İngiliz ordusundan kaçan bir Hintli çavuş 22 nci Kolordu Hattına sığınarak, büyük taarruzun 19 Eylül günü kıyıdan başlatılacağını ihbar etti.

Refet Bey, bu haberi Mustafa Kemal'e iletti. İsmet ve Ali Fuat çağrıldı. Refet bu ihbarın doğru olduğuna inanıyordu. Ali Fuat'da aynı fikirdeydi. İsmet ve Mustafa Kemal'de aynı görüş birliğine varıp, haberi Liman Von Sanders'e ilettiler. Ne var ki Alman, onların fikrine katılmadı. Hint'lilerin bir hile olarak karşılarına yerleştirildiklerine, asıl saldırının batıdan, demiryolundan geleceğine inanıyordu. En iyi birlikleri o yöne sürdü.

19 Eylül gece yarısı İngilizler yoğun bir bombardımana başladılar. Şafakta İngilizler saldırıya geçti 7 nci Orduyu güçlü bir cephe saldırısı ile oyalayıp, asıl taarruzlarını 8 nci Ordu üzerinde yoğunlaştırdılar. Türk hatlarının sağ kanadını aşıp, kıyıya doğru ilerlediler. 22 nci Kolorduyu ve 8 nci Orduyu tümüyle temizlediler. Az kalsın Liman Von Sanders'i yakalayacaklardı. Türklerin yan cenahını geriye püskürtüp, onların kuzeydeki çekilme hattının önünü kestiler.[144]

Mustafa Kemal, ordusunun Ürdün Nehrinin arkasına alıp çevirerek şiddetli hücumdan kurtardı, ama adamları bitmişti. Beşinci gün toplayabildiği tüm askerleri kişisel idaresine alarak Ürdün'e geçirmeye hazırlandı.

Bütün ayrıntılarla bizzat ilgileniyordu. Birliğin büyük bölümü nehri geçtiğinde, kendisi de onları izledi. Birkaç dakika sonra artçılarına yetişen 11 nci İngiliz Süvari Tugayı atlarıyla Ürdün Nehrine ulaştılar. Mustafa Kemal'i çok az bir zaman farkıyla ellerinden kaçırmışlardı. 4 ncü Türk ordusu demiryolunun yukarısına doğru çekiliyordu. Güçlerinden arta kalanları Deraa İstasyonuna ulaşmak üzere ıssız çöle doğru sürdü. Arka ve yan

---

[142] Benjamin Z.KEDAR, **The Changing Land Between The Jordan And The Sea "With Aerial Photographs From 1917 to The Present"**, Tel Aviv, 1991, s.57.
[143] T.E.LAWRENCE, **Seven Pillars of Wisdow**, London, 1968, s.112.
[144] Webb McKINLEY, **Trouble in the Middle East**, New York, 1972, s.61.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

cenahlardan düşman onların peşinden gelmekteydi. İki kez artçıları tek sıra halinde yürürken yakandılar ve çoğu imha edildi. Yürüyüş kollarını makinalı tüfeklerle tarayan, nakliye araçları ile topları bombalayan İngiliz uçakları devamlı olarak üzerlerinden geçiyordu. Her tarafta sonsuz bir kargaşa hakimdi. Dağılan askerleri Lawrence'in adamları öldürüyor, üst başlarını soyup alıyor, askerlerin organlarını ve hatta bağırsaklarını altın buluruz umuduyla parçalıyorlardı.[145]

Bütün bu kesmekeş içinde bir avuç adamını, kişiliğinin gücüyle bir arada tutan Mustafa Kemal, hemen çevresindeki askerlere cesaret vererek dimdik ilerlemekteydi.

Deraa'dan hiç beklemeksizin ayrılarak, Şam Demiryoluna öylesine hızlı bir şekilde çekildi ki, İngilizler onlarla teması kaybetti.

C. Arap ve Yahudi Liderler ile Bunların Özellikleri

Bu bölümde, bölgede zaman içerisinde ortaya çıkan liderleri Arap ve Yahudi liderler olarak iki bölümde inceleyebiliriz. Öncelikle Arap liderler olacak şekilde;

ℂℂℂ

1. Arap Liderler

a) Mekke Emiri Hüseyin, Şerif Hüseyin Osmanlı İmparatorluğun'da danıştay üyesi olarak uzun yıllar görev yapmış ve daha sonra 30.000 İngiliz altını ve İngilizlerin sahte vaatlerine kanarak Osmanlı İmparatorluğuna karşı Arap bağımsızlığını ilan edip ilk isyanı başlatan kişidir. 1931'de Amman'da ölmüştür. Büyük Arap İmparatorluğu hayaliyle yanarken, Ürdün Krallığına razı olmuştur.[146]

b) Şeyh İzzettin el-Kassam, Hayfa'da bir Müslüman katibi olan Şeyh ilk gerilla grubu lideri olarak İngilizler ve gizli Yahudi güçlerine karşı savaşmıştır. İlk etapta 10 arkadaşıyla birlikte silahlanarak Kasım 1935'in ilk günlerinde Kuzey Samiriye tepelerine doğru yola çıktı. 20 Kasım günü Cenin bölgesinde İngiliz güvenlik güçlerince kuşatmaya alınmadan önce bu çete Rosenfeld adlı Yahudi bir komiser yardımcısını öldürmeyi başardı. Daha sonra bir çatışmada kuşatılan çetede El-Kassam üç adamıyla birlikte öldürüldü. El-Kassam'ın cenazesi siyasal bir kitle gösterisine dönüştü..[147]

c) Şeyh Hasan el-Banna, kardeşiyle birlikte "Müslüman Kardeşler Organizasyonu" nu kurdu. (Daha sonra 1987'de bu grubun 7 üyesi "Hamas" kuracaktır.) Bu örgüt Kahire'de kuruldu ve kısa zamanda büyüdü. Örgütün orijinal ismi şöyledir. "Jama-at al-İkhwan al-Muslimun" Yaser Arafat da öğrenciliği sırasında bu örgüte katılmıştır. Şeyh

---

145. H.C.ARMSTRONG, **Bozkurt**, İstanbul, 1997, Çev.: Gül Çağalı GÜVEN, s.74.
146. Halford L.HOPKINS, The Middle East **"Problem Area in World Politics"**, New York, 1957, s.57.
147. Zvi ELPELEG, **Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyni,** Çev:Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999. s.76.

Hasan El -Banna, 12 Şubat 1949'da Mısır Kralı Faruk tarafından Kahire'de öldürülmüş ve yerine Şeyh Ahmet Yasin geçmiştir.

d) Şeyh Ahmet Yasin, Şeyh lider olarak seçildiğinde 14 yaşındaydı. Seçilmesinin sebebi Şeyh Hasan'ın yakın akrabası olması ve yine Şeyh Hasan'ın onu halefi olarak seçmiş olmasıydı. Bu dönemde örgüt Filistin'e gönüllü mücahit birlikleri göndermiştir. Hasan'ın ailesi Gaza'daki Shati Mülteci Kampına sürgün olarak gönderilmiştir. Kendisi 1983 yılında tutuklandı ve 13 yıllık hapse mahkum edildi.

e) Hacı Emin el-Hüseyni, Yüksek Arap Komitesinin kurucusu ve başkanıydı. Osmanlı İmparatorluğunda subay olarak görev yapmıştır. Ayrıca Hacı Emin el-Hüseyni Filistin ulusal hareketini kuran, Filistin davasını İslam dünyasının gündemine sokan kişidir.Birinci Dünya Savaşından sonra, Filistin İngiliz manda yönetimi altındayken, çok genç yaşta Kudüs müftüsü seçilmiş, yaklaşık otuz yıl boyunca Filistinlilerin tartışmasız lideri olmuştur.[148]

f) Fevzi el-Kavukçu (Qawuqji), Lübnan'lı gerilla lideridir. 150 mücahitle birlikte İngiliz ve Siyonist güçlere karşı Filistin'in kuzey bölgesinde vur-kaç taktiğine dayanan bir savaş başlattı. 1947 yılında ALA (Arap Kurtuluş Ordusu)'nın başına geçti. Jenin-Nablus-Tulkarm üçgenini kurtarılmış bölge ilan etti.

g) Abdülkadir el-Hüseyni, Filistin gerilla lideri, küçük direniş grupları kurdu. 1938 Yılında tutuklanarak 10 yıllık sürgüne gönderildi. 1948'de yeniden kaldığı yerden devam etti. Arap Yüksek Enstitüsü bölgede cesaret ve kabiliyetleriyle tanınan Abdulkadir el-Hüseyni ve yardımcı komutanların yönetiminde Ceyş-ül Cihad-ül Mukaddes'i kurdu. 08 Nisan 1948'de Kudüs yakınındaki Gastel Köyünü Yahudilerden geri almaya çalışırken öldürüldü. Halen fanatik Filistinliler arasında bir kahraman olarak tanınıyor. (Kudüs eski Belediye Başkanı Musa Kazım'ın oğludur.)

h) Yaser Arafat, Kuveyt'te üniversite eğitimi gördüğü yıllarda bir grup Filistinli gençle birlikte Fatah (Filistin Milli Bağımsızlık Hareketi)'ı kurdu. Fatah'ın ana ideolojisi başlangıçta diğer Arap ülke ve rejimlerine güvenmeden bağımsızlığa Filistin halkının kendi çaba ve mücadelesiyle ulaşılacağıydı. Fatah, farklı bir Filistin milliyetçi akımı doğmasına yol açtı. Doğal lideri Arafat kaldı. Fatah, yeraltı örgütlenmesini 1965'te tamamlayıp İsrail'e karşı gerilla savaşını başlattı. 1969'da Fatah, PLO (Filistin Bağımsızlık Organizasyonu) ile birleşti.[149]

Arafat'ın renkli, karizmatik ve halen güncel olan kişiliği hakkında şu ilave bilgilere ihtiyaç göstermiştir;

Arafat, Filistin Bağımsızlık Organizasyonun da başkanı seçildi. Bu tarihten itibaren günümüze değin Filistin'in gerçek temsilcisi ve doğal lideri olma özelliğini korumuştur.

---

[148] Zvi ELPELEG, **age.**, Çev:Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.7.
[149] Fred KHOURI, **The Arap Israeli Dilemma**, New York, 1969, s.37.

Şu anda en büyük problemi Hamas ve Hizbullah'ı kontrol etmektir. İsrail'le karşılıklı anlaşmalar neticesinde, 1977 yılı içerisinde teslim etmeye söz verdiği 10 Hamas üyesinden ancak birisini tutuklatarak teslim edebilmiştir.[150]

Yaser Arafat, Kahire'de Ağustos 1929 tarihinde dünyaya gelmiştir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite öğreniminin bir kısmını yine Kahire'de tamamlamıştır. Öğrencilik yıllarında Mısır İslam Organizasyonun üyesi olmuş, Müslüman Kardeşler Organizasyonuna ilk başlarda yakınlık duyup, daha sonra üye olmuştur. 1950'de Mısırlıların Süveyş Kanalındaki İngiliz kontrolüne karşı yapılan ayaklanmaya bizzat katılmıştır. "6 Gün Savaşından" sonra Filistin'in gizli gerilla lideri olan Ebu Ömer'le ilk defa karşılaşmıştır. Arafat'ın annesi Kudüs'te doğmuştur ve zengin Ebu Said ailesinden gelmektedir. Babası Gaza'da doğmuştur ve yine o da annesi gibi zengin bir aile olan El Kadawa El Hüseyin'i ailesinden gelmiştir. 1927 yılında ailesi Mısır'a giderek Kahire'ye yerleşmişlerdir. Ailenin Mısır'a gitme sebebi İngiliz emperyalizmi ve Siyonist yayılmacılığıdır. Arafat'a karşı propaganda yapan bazı kuruluşlar, sebebin Arafat'ın babasının daha çok para kazanma hırsı yüzünden olduğunu belirtmekteler. Yine aynı kuruluşlar, Arafat'ın Mısır'da doğduğu için Filistinlilerin hakkını koruyamayacağını belirtmekteler.

Gençliğinde Yüksek Arap Komitesinin kurucusu olan Müftü Hacı Emin El Hüseyni'nin grubuna katıldı. Daha sonra Abdulkadir el-Hüseyni tarafından tanındı ve onurlandırıldı. (Faysal el-Hüseyni'nin babası ve 1948'deki savaşta Filistinlilerin gerilla savaşındaki en kıdemli komutandı)

Arafat, 1954 yılında Nasır'a suikast planlayan bir grup aşırı dinciyle birlikte tutuklandı. Kız kardeşi Enam ve erkek kardeşi Doktor Fathi Arafat halen Kahire'de yaşamaktadır. Şu anki Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ile Arafat'ın arası yakındır.

✡✡✡

2. Yahudi Liderler :

a) Yehuda Makabi (M.Ö.165), Haşmonaim ailesinden gelmektedir. Helenlilerin Yahudiler'e karşı yaptığı baskı sonucunda ortaya çıkan ilk Yahudi gerilla lideridir. (Helenliler, Yahudilerin dinini çok tanrılı olan Paganizme çevirmeye çalışmış ve Kudüs'teki ünlü Yahudi tapınağı Bet-Hamikdaş'ı bir Zeus Tapınağına çevirmişlerdir.) Makabi Kudüs'ü Helenlilerden kurtarıp tapınağı yeniden hizmete açar.[151]

b) Thedor Herzl (1860-1904), dünyadaki Siyonist akımın öncülerinden, Osmanlı Padişahı Abdulhamit'le İstanbul'da buluşarak Filistin'de altın karşılığında toprak satın almayı teklif etmiştir. Sultan Abdulhamid 1896'da görüşme talebinde bulunan Herzl'e kendisinin de ajanı olan Newlinsky vasıtasıyla şunları şöyler: *"Mösyö Herzl sizin arkadaşınız olduğuna göre benim de dostum demektir, kendisine bu meselede artık*

---

[150] Thomas FREIDMAN, **From Beirut to Jerusalem**, Toronto, 1990, s.75.
[151] Mordechai BARON, **In Pursuit of Peace "A History of the Israel"**, Jerusalem, 1996, s.72.

hiçbir teşebbüste bulunmamasını öğütleyiniz. Benim bir karış toprak vermem söz konusu olamaz. Zira istenen toprak bana ait değildir. O milletime aittir. Bu devleti kuran ve besleyen milletime... Herhangi birisine vermek veya bizden koparılmasına razı olmaktansa, yeniden kanımızla yıkamayı tercih ederiz. Benim Suriye ve Filistin'den gelen iki alayım Plevne'de son neferlerine kadar şehit oldular. Türk İmparatorluk toprakları bana değil, ***Türk milletine aittir.*** *Bu İmparatorluğun hiçbir parçasını hiçbir kimseye veremem. Yahudiler şimdilik milyarlarını biriktirsinler. Kimbilir, bir gün bu İmparatorluk paylaşılırsa onlar da istediklerini belki de bir şey ödemeden elde edebilirler.* ***Fakat ancak kadavramız paylaşılır, canlı vücutttan parça koparılmasına müsaade edemem."***[152] Sultan II.Abdulhamit, Yahudilerin Filistin topraklarıyla ilgili olan maksadını sezmiş ve 1908'de II.Meşrutiyetin ilanıyla saltanatını kaybedinceye kadar, Filistin'e Yahudi göçünü engellemek için elinden gelen her türlü tedbiri almışsa da hukuki boşluklardan yararlanan Yahudilerin göçünü durduramamıştı.[153] (Bu dönem içerisinde yaklaşık 56.000 Yahudi göçmeni Filistin'e gelmiştir.)

Kendisi Avusturya-Macar Yahudisidir. 1896 tarihinde Filistin'de Yahudi ülkesi kurulması fikrini ortaya atmıştır. (İlk modern Siyonist yerleşim birimi Tel-Aviv'in doğusunda olan Petak Tigva Onun girişimleriyle kurulmuştur.)

Birinci Siyonist Kongresi, 1897'de yine Theodor Herzl'in başkanlığında İsviçre'nin Basle kentinde açıldı. Alınan özet karar bir slogan şeklindeyd ve şöyleydi; **"Yahudiler için Filistin'de ev"** *"Der Judean State"* [154]

c) Moses Hess (1812-1875) ve Leo Pinsker (1821-1891), Avrupa ve tüm dünyada Siyonist akım düşüncesini ortaya koyan önemli kişilerdendir. Bunlar liberal değil sosyal görüşü benimseyen kişilerdi ve dünyanın herhangi bir yerinde Yahudi ülkesi kurulması için büyük çaba harcadılar. Fanatik Siyonizm fikrini savundular.

d) Baron Edmond de Rothschild, yapılan gizli çalışmaların neticesinde işadamı ve banker olan Rothschild Filistin'de kurulacak Yahudi yerleşim yerlerini desteklemek için faizsiz kredi vermeye başladı.

e) Baron Maurice de Hirsch tarafından 1891 tarihinde Yahudi Kolonileştirme merkezi açıldı. Baron Maurice'nin başkanlığı ve liderliğinde tüm Avrupa dahilinde zengin Yahudilerden yardım toplayıp ihtiyacı olan Yahudilere dağıtmaya başladı.

f) Chaim Weizmann (1874-1952), Balfour Bildirisi tamamiyle onun liderliği ve Siyonizm adına yaptığı ısrarlı çalışma neticesinde yayınlanmıştır. Theodor Herzl'den sonra Siyonizme hizmet eden en etkili liderdir. Lloyd George ve Arthur James Balfour'u bir bildiri yayınlaması konusunda ikna etmiştir. Netice olarak İngiliz Hükümeti adına Dı-

---

[152] Ergun GÖZE, **Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdulhamid,** İstanbul, 1995, s.14.

[153] Aydoğan VATANDAŞ, Armagedon **"Türkiye-İsrail Gizli Savaşı"**, İstanbul, 1997, s.44.

[154] Charles DOUGLAS, **The Araps and Israel**, Toronto, 1970, s.58.

şişleri bakanı Arthur James Balfour, 02 Kasım 1917 tarihinde Filistin'de bir İsrail devleti kurulmasının temelini ilgili bildiriyle atmış oluyordu. "Balfour Bildirisi"

Bu bildiride özet olarak, İngiltere'nin Filistin'de Yahudiler için bir milli toprak oluşturulmasını destekleyeceğini bildiriyordu. Bu bildirinin yayınlanmasındaki başarı tamamen Chaim Weizmann'ın kişisel becerisine dayanıyordu.

Siyonist tezlerinin gerçekleşmesindeki ilk basamak Osmanlı İmparatorluğunun Yahudilerin Filistin'e göç etmesine müsaade etmesidir. *"Jön Türkler Theodor Herzl'in tekliflerine, sırf Abdulhamid istemedi diye taraftar olmuşlar ve Siyonizmi desteklemişlerdir. O kadar ki, Sultan Abdulhamid'i 1908'de tahtan indirme heyetine Yahudi Karasu Efendi de dahil edilmiş ve bir Müslüman halifeyi bir Yahudi eliyle hal etmek (zerafet-i ittihadanesi) icra edilmiştir. Hatta bir rivayete göre, Osmanlı Devleti'nin Yahudi tebaası;* ***Sultan Abdulhamid'e yirmi milyon altına yaptırtamadığımızı, ittihadçılara birkaç yüz bin liraya yaptırttık.*** *diye öğünmüşlerdir."* [155]

1882 senesinde yaklaşık 25 bin Yahudi 20 sene içerisinde Doğu Avrupa'dan gelerek Tel aviv yakınındaki Petak Tiğva "Petah Tiqwa"ya yerleştirildiler ve onlara Osmanlı tarafından çeşitli imtiyazlar verildi. (Onlarda İngiliz'lerle olan savaş sırasında Osmanlı'ya olan minnetlerini Osmanlı aleyhine İngilizlere casusluk yaparak ödediler.)

İkinci Yahudi göçmen dalgası 1904 ile 1914 arasında gerçekleşti ve yaklaşık 40 bin kadar daha göçmen geldi. 1909'da Yafo'(Yafa) nın kuzeyinde Tel-Aviv kuruldu.[156]

Siyonist tezlerinin gerçekleşmesindeki ikinci önemli basamak ise İngiliz'lerin yayınladığı Balfour Bildirisidir. Bu iki önemli basamak Siyonist düşlerinin gerçekleşmesini sağlamıştır.

g) **Vladimir Jabotinsky** tarafından Mart 1921'de "Haganah" (Savunma) adlı gizli bir yeraltı örgütü kuruldu. Polonya Yahudisi olan Jabotinsky bir teşkilatçı olarak gizli bir Yahudi ordusu kurulması fikrini savunuyordu. 1925 yılında Paris'te Yahudi yenileştirme partisini kurdu.

1931 yılında Filistinlilere karşı koymak maksadıyla "Irgun Zvai Leumi" (Milli Askeri Organizasyon) kuruldu. Yarı asker yarı polis olan bu teşkilatın başına Jabotinsky getirildi. Jabotinsky IZL'yi 1937'de yeniden organize ederek Filistinlilere karşı silahlı eylemde bulunacak şekle soktu. IZL, 1938 yılında yaklaşık 120 Filistinliyi öldürerek Filistinlileri belirli bölgelerde göçe zorladı. Yine aynı yıl bir İngiliz komando subayı Jabotinsky ile birlikte "Orde Wingate" adlı (Özel Gece Vurucu Timi) timleri teşkil etti. Bu timler de İngiliz askerleriyle birlikte IZL ve Haganah'tan personelde bulunuyordu. Bu dönemde öldürülen Filistinli sayısı resmi kaynaklara göre 3.500-4.000 civarındadır.

---

[155] Ergun GÖZE, **age.**, İstanbul, 1995, s.10.
[156] Charles Douglas HOME, **The Arabs and Israel**, Londra, 1970, s.78.

Haganah yine Jabotinsky'nin talimatıyla 1945 yılında büyük çaplı bir Yahudi göçünün yapılmasına yardımcı oldu. IZL, 1946 yazında Kudüs'teki King David Otelinde bir patlamayı gerçekleştirdi. 91 kişi hayatını kaybetti.Jabotinsky hayatını Siyonizm'e ve Yahudi ülkesinin kurulmasına adamıştır. Bu yüzden işlenen bir çok cinayete imzasını atmaktan çekinmemiştir.

h) Avraham Stern, 1939 yılında "Stern Gang" adlı örgütü kurdu. Yine IZL muhaliflerini destekleyerek "Lochemay Herut Yısrael" adlı örgütün kurulmasını destekledi. (İsrail'in Bağımsızlık Savaşçıları)

Avraham Stern, Şubat 1942'de İngiliz polisi tarafından öldürülmüştür. Karşılık olarak Stern Gang ve IZL, İngiltere'ye karşı birleşti ve Kahire'de İngiliz vali Lord Moyne'u misilleme için öldürdüler.

1948'de BM arabulucusu olan Kont Bernadotte Kudüs'te Stern Gang tarafından öldürüldü.[157]

Avraham Stern, diğer liderlere göre daha fazla sertlik yanlısıydı. Bu yüzden ılımlı Siyonistlere sürekli muhalefet oldu. Yine bir ülkenin ancak kan, baskı ve tedhişle kurulabileceğini savunuyordu. Öldürülmesi sonucunda arkasında kendi izinde yürüyen önemli bir kitle bıraktı ve İngilizlere karşı bir dönem başlatıldı. Bunun neticesinde İngiltere'de dünya kamuoyuna karşı saldırıya geçti. Haganah, IZL, Stern Gang ve Lochemay Herut Yisra'el örgütlerinin bir terör örgütü olduğunu ve birçok masum Filistinlinin ölümüne ve yerlerinden sürülmesine yol açtığını açıkladı. Yine 29 Kasım 1947'de Filistin'de bölünmeyi onaylayan ve bir İsrail devletinin kurulmasını yasallaştıran kanunu Amerika ve Sovyet'lerin 33 diğer üye ülkeyle birlikte kabul etmesine rağmen İngiltere çekimser kalmıştır.

i) Ben Gurion, İsrail'in ilk başbakanıdır. 16.10.1886 tarihinde Çarlık Rusya'sının kontrolü altında olan Polonya'nın Polensk kentinde dünyaya geldi. Eşi Paula Rusya'nın Minsky kentinde 1892'nin Nisan ayında dünyaya geldi.

David Ben Gurion henüz 14 yaşındayken yeni kurulan bir Siyonist gençlik grubu olan "Ezra Sofer Organizasyonuna" katıldı. Amaçları İbraniceyi ve Yahudi kültürünü yaymaktı.

1906 yılında Filistin'e ikinci göçmen dalgasıyla birlikte geldi. 1910'da Kudüs'te "He'ahdut" adlı Siyonizm'i yaymayı amaçlayan bir gazeteye katıldı ve burada çalışmaya başladı.

1912 yılında İstanbul'a hukuk eğitimi görmeye gitti.

1915 yılında Osmanlı İmparatorluğuna düşman bir ülke olan Çarlık Rusya'sının vatandaşı olduğundan ve ayrıca gizli bir Siyonist örgütün üyesi olarak İngiltere adına ca-

---

[157] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), age., Hebron, 1997, s.83.

susluk yaptığından şüphelenildiği için Mısır'a sürgüne gönderildi. Buradan da Amerika'ya geçti. New York'ta eşi Paula Munweis'le evlendi. 1918 yılında gönüllü olarak İngiliz Ordusundaki Yahudi Birliğine katıldı ve İsrail'e geri döndü.

1921 tarihinde Milli Ticaret Birliği Organizasyonu olan "Histadrut"un birinci sekreteri olarak seçildi. 1935'de Yahudi Ajansının başkanı oldu. Bu süre içerisinde ateşli olarak Yahudi haklarının savunucusu oldu.[158]

14.05.1948'de İsrail Devletinin kurulduğunu Theodor HERZL'in resminin altında ilan etti ve yeni devletin ilk başbakanı ve dışişleri bakanı olarak görev yaptı.[159]

Ona göre; *"Arapların Yahudiler yararına yapabilecekleri en büyük hata, Birleşmiş Milletler kararını reddetmekti. Bu kararı reddetmeleri bizim için her şeyi değiştirecek diye düşünüyordu. Çünkü ele geçirebildiğimiz kadar fazla toprağı topraklarımıza katma hakkını verecek."* Böylesine büyük tehditlerden bir umut kaynağı çıkaran ileri görüşlü tek kişiydi.[160]

1953 yılında emekli olduktan sonra "Sede Boker" adlı bir Siyonist Organizasyona katıldı. Ben Gurion, Yahudilik, tarih, hukuk, felsefe ve ülkelerin coğrafyası hakkında bir uzmandı. Ayrıca tüm bilgi ve birikimini Yahudi milliyetçiliğini geliştirmek maksadıyla sarf eden bir liderdi. 01.12.1973 yılında öldü.

Siyonizm'in Gelişiminde Emeği Geçen Diğer

Yahudi Liderleri

Max Nordau (1849-1923)

Ahad Ha'am (1856-1927)

Lois Brandeis (1856-1941)

Stephen Wise (1874-1949)

Leo Motzkin (1867-1933)

Martin Buber (1878-1965)

David Wolffsohn (1856-1914)

Nahum Sokolow (1859-1936)[161]

---

158. Fred J.KHOURRI, **age.**,New York, 1969, s.63.
159. Israel Information Center, **"Facts About Israel"**, Tel Aviv, 1997, s.33.
160. Dominique LAPIERRE&Larry COLLINS, **Kudüs Ey Kudüs**, Çev.:Aydın EMEÇ, İstanbul, 1994, s.108.
161. Fred J.KHOURI, **The Arap Israeli Dilemma**, New York, 1969, s.73.

3. Arap ve Yahudi Liderlerin Başlıca Özellikleri

Arap liderlerin hemen hemen tamamı gücünü dini esaslardan alarak, aşiret sisteminin kendilerine sağladığı maddi yada manevi gücü, çöl kanunlarının kendilerine sağladığı karizmayla bütünleştirerek cihat adı altında insanları toplayıp, organize ederek eylemlerini başlatmışlardır. Başlangıçta güçlü olan moral ve güven duyguları zaman içerisinde eriyerek eski gücünü ve inancını yitirmiştir.

Başlangıçta İngiltere'nin çirkin oyunu ve devamında bölgeyi bir çıkmaz ve kargaşalık ortamına sürükleyerek oyunları istediği biçimde yönlendirmesi ve sonra Amerika'nın senaryo yazarlığını devralması neticesinde Filistinliler bugün 1900'lü yılların başında önceden kaleme alınmış bir filmin şanssız figüranları olarak, belki de Osmanlı'ya yaptıkları ihanetin ağır bedelinin kefaleti olarak ülkelerini ve topraklarını zaman içerisinde yitirmişlerdir. En son ortaya çıkan ve kalıcı lider olan Arafat, başlangıçtaki tutumunu zaman içerisinde değiştirmek zorunda kalmıştır. Barış ve siyasetle Filistin'i kurma çabaları içerisinde bulunduğumuz bu günlerde yeniden karmaşık bir duruma girmiştir. En büyük problemi kontrolünde problem çektiği Hamas, Hizbulllah ve fanatik Filistinlilerdir. Ayrıca ilerlemiş yaşı ve Parkinson Hastalığının geldiği nokta 2-3 yıllık ömrünün kaldığını göstermektedir. Şu anda Filistin Özerk Bölgesi, Arafat'ın yerini alabilecek aynı ağırlıkta bir lidere sahip değildir.

Yahudi liderler, Arap liderlere göre daha avantajlıdırlar. Sebeplerini şu şekilde gündeme getirebiliriz. Öncelikle tarihin ilgili bölümlerine bakmamız gerekiyor. M.Ö. 586'da Babil Kralı Nabukadnezar Judah'ı ele geçirdiğinde Yahudiler'in kutsal tapınağı olan Bet Hamikdaş (Beytülmakdis)'ı yıktı ve Yahudileri bölgeden uzaklaştırdı. M.Ö.539'da Pers'ler bölgeyi aldılar ve Yahudilerin geri gelip tekrar tapınağa inşaa etmelerine müsaade ettiler.

İsrail oğulları, kendilerine gönderilen 3 peygamberden Zekeriya ve Yahya'yı öldürdükten sonra İsa Peygamberi de çarmıha gererek öldürmeye çalıştılar. Fakat kutsal kitaplara göre İsa ölmeden önce Allah O'nu göğe kaldırdı ve Allah Babil Krallarından Haridus'u İsrail oğullarının üzerine saldı.[162]

Kral Haridus, ordu kumandanlarının kumandanı, fil sahibi Nebuzerazan diye anılan Başkumandana : *"Ben, eğer, Beytülmakdis (Kudüs ve Yahudi kutsal tapınağı Bet Hamikdaş) halkına galebe çalarsam, öldüreceğim bir kimse bulamayıncaya ve ordugahımın ortasından, kanlarını sel gibi akıtıncaya kadar, onları öldüreceğim"* diye *"Tanrım üzerine yemin etmiştim"* dedi ve bu dereceye erişinceye kadar onları öldürmeye devam etmesini Başkumandanına emretti.

---

[162] Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, Ankara, 1993, "Hz.İsa" Maddesi, s.302.

Babil'liler, Roma'lılar ve Bizans'lılar sırasıyla Yahudileri ya katlettiler ya da Filistin bölge sınırlarının dışına sürdüler. Böylece M.S. 330'a kadar hemen hemen hiçbir Yahudi bölgede kalmamış oldu. M.S. 70'de ikinci defa yıktırılan kutsal tapınakları Bet-Hamikdaş'ın ayakta kalan tek duvarı (Batı duvarı) Hıristiyan Papazların talimatıyla çöpler altında kaybolacak şekilde 1520'lere kadar (Osmanlı İmparatorluğu dönemine) bir çöp toplama merkezi haline getirildi.[163]

Bütün bunlar ve bunlara benzer olaylar Yahudilerin hemen hemen bütün dünyaya yayılmasını, ezik, çaresiz ve köşeye sıkışmış tilki havasına bürünmesine yol açtı. İşte bu çaresizlik duyguları Yahudi liderlere avantaj sağlamış ve 20.yy.'a yön veren Fizik kurallarını altüst eden bir Albert Einstein'in, psikanalizi altüst eden bir Sigmund Freud'un ve dünya ekonomi kurallarını değiştiren bir Karl Marks'ın oluşmasına yol açmıştır. Ayrıca Yahudi işadamları birçok yerde burjuva konumuna geçmiş olup, bulundukları ülkelerin siyasetine dolaylı veya dolaysız olarak karışmaya başlamışlardır. Rantın artması eğitimle birleşince ortaya liderler ve Yahudi örgütler çıktı. Theodor Herzl'in ortaya attığı bir Yahudi Devleti kurulması fikriyle patlayıcının fitili ateşlenmiş oldu.

Liderlerin tutumu dikkatli, saldırgan ve plancıydı. Başlangıçta siyası ve ılımlı göründüler. Chaim Weizmann'ın tamamen şahsi çabalarıyla sağladığı Balfour bildirisinden sonra Yahudi imajına benliğine ve haysiyetine farklı bir yapı kazandırdılar.

[163]. Clara ARDITI-Baki HALEVA, age., İstanbul, 1996, s.117.

I. BÖLÜM

HALKIN GENEL OLARAK YAPISI, SOSYAL, KÜLTÜREL DURUM ve BÖLGEDEKİ DİN OLGUSU

A. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum

1. Sosyal Durum

a) Halkın Bünyesi ve Fiziksel Özellikleri

Arap ismi ırk anlamına gelmektedir, aslında bu terim daha ziyade aynı kültüre sahip bir toplumu ifade eder. Bu gün Arap olarak isimlendirilen halk, bir kaç ırkın birleşmesinden meydana gelmiştir. Akdeniz bölgesinde yaşayan Sami (Semite) ve Hami (Hamite) ırkları, Arap toplumunu meydana getiren ırkların başında gelenlerdir. Bunlardan başka, Balkanlar ve Orta-Doğuda görülen Armenoid (Mezosefal) ve Nordik (Dolikosefal) ırkla Mısır'da yaşayan Negroid ırk da Arap toplumuna dahildir.[164]

Muhtelif ırklardan meydana gelen Arapların karakterlerini bir devlet hududu içinde veya bir siyasi toplumda kıymetlendirmek mümkün değildir. Karakterleri önce kültür yönünden ayırt edilmelidir.

Yahudiler ve Araplar aynı ırka dahildir. Armenoid ırk ve Nordik ırk olarak çeşitleyip, şekillerini şöyle açabiliriz. Armenoid ırk, arka yapısı düze yakın, kemer burunludur. Tıknaz vucut yapılı olan bu ırk Balkanlarda ve Ortadoğu'da da yaşamaktadır. Sami lisanı konuşulan toprakların en kuzey bölgesinde yaşayanlar, eski Aramiler dilini (Süryanice, Keldani) konuşurlar.[165]

Ortadoğu egemen kültürleri ruhçuluk ağırlıklıdır. Bol Tanrı ve bol peygamber yaratırlar. Peygamberlik, nebilik, velilik vb. denilen değerler oluşturularak kendilerini anlatma alışkanlığındadırlar. Bilgin, filozof, sanatçı ve düşünürler yerine "Peygamber" tipiyle kendilerini ifade ederler. Gerçekle ilişkiyi peygamberler aracılığı ile kurarlar. Evreni ruhlarla açıklamada özel yetenek ve eğilimleri vardır.[166]

Eski Mezopotamya ve Mısır'dan sonra İbrani egemenlerinin kültürü, bölgenin asıl kokusunu vermiştir. Eski Mezopotamya ve Mısır egemenlerinin mirasçısı İbrani egemenlerinin kültürü, günümüze dek Ortadoğu'nun baskın kültürü olmuştur. Sonraki fikir ve düşünceler yine aynı sınıfsal ilişkilerin, aynı kültürün, aynı özelliklerin ve aynı mitolojinin ürünleridir.

---

[164] Seyfi AYKILIÇ, **Araplar Kimdir,** Ankara, 1974, s.13.
[165] Seyfi AYKILIÇ, **age.**, Ankara, 1974, s.8.
[166] Şükrü GÜNBULUT, **Ortadoğu Din Kültürü**, İstanbul, 1996, s.96.

Bölgede yaşayan insanların kıyafetini kısaca şöyle görebiliriz; Filistinli erkekler başlarını genelde özel bir şekilde örtmekteler. Giysi olarak eteği tercih etmekteler. Kış aylarında içi koyun yada deve derisinden yapılmış kaban giyerler. Filistinli kadınlar ise genelde siyah çarşaf yada normal kıyafet giyebiliyorlar, ancak kıyafetler çoğunlukla kapalıdır.

Ortadoks Yahudiler, siyah pardösü giyip, başlarına siyah fötr şapka takarlar. Başlarında fötr şapka olmadığı zaman kippa takılı olarak dolaşıyorlar. Kadınlar Ortaçağ Avrupasındaki kıyafete benzer bir şekilde giyinirler. Amerika'da yaşayan "Mormon"lar gibi özel giysileri var. Ortadoks olmayan Yahudiler ise genelde modern giyinmeyi tercih ederler.

b) Bölgede Yaşayan Nüfus ve Azınlıklar

İsrail'in nüfusu Batı Şeria ve Gaza Şeridiyle beraber 5,57 milyondur.

Bu nüfusun % 81'i yani 4,51 Milyonunu Yahudiler oluşturmaktadır. % 14,47ünü yani 805 binini Filistinliler, %2,97u yani 160 binini Hıristiyanlar ve % 1,7'lik bölümünü 95 binlik nüfusuyla Dürzüler oluşturmaktadır.[167]

Yıllık nüfus artışı % 1,7 ile 150 bin kişi civarında olup, bunun %0,97'si Yahudilere ve % 8'i diğerlerine aittir.

Ortalama ölüm erkeklerde 74 yaş, kadınlarda ise 78 yaştır.

İsrail ve Filistin Özerk Bölgesinde şu an itibarıyla ana nüfus İbrani nüfusudur. Öncelikle İbrani nüfusunu ve sonra diğer azınlıkları aşağıdaki başlıklar altında inceleyelim.

(1) **Yahudiler** : İsrail'deki Yahudiler homojenik bir yapı sergilemektedirler. Öyle ki İsrail'de yaygın bir söz olarak "2 Yahudi eşittir 3 ayrı fikir" diyerek dile getirmekteler. Yaklaşık dört ayrı grup halindeyken 89 yılında Rus Yahudilerinin de gelmesiyle beş ayrı gruba çıkmışlardır. *"National Geographic"* dergisi Mart 1982 sayısında bir Yahudiyle yapılan röportajda şöyle deniliyor *"Eğer biz burada tamamen barışa sahip olursak bu kez birbirimizle sivil bir savaş girişebiliriz ve eski Arap düşmanlarımızı özleriz."* İsrail'de yaşayan Yahudileri şu başlıklar altında görebiliriz.

(a) Aşkenaz Yahudileri : Bunlar İsrail'e göç edip gelen ilk Yahudi grubudur. Merkez ve Doğu Avrupa'dan gelmişlerdir. Bir kısmı Alman orijinlidir. (Aşkenaz)

Klasik İbrani alfabesinde Aşkenazın anlamı Almanya demektir. Bir kısım Aşkenaz, Almanya orijinlidir. Aşkenazların bir kısmı yüzyılın başında Kuzey ve Güney Amerika, Güney Afrika ve Avustralya'ya göç etmişlerdir.

Esas olarak İsrail Devletinin kuruluşunda rol oynayan, siyasi yaşamda ve devlet idaresinde önemli bir ağırlığa sahip bulunan grup Aşkenazlardır. Bugüne değin görev yapan

---

[167] Dışişleri Bakanlığı 1998 Yılı İsrail Raporu, Ankara, 1998, s.17.

devlet başkanlarının büyük bir çoğunluğu ile Knesset'e (İsrail Meclisi) giren milletvekillerinin % 80'i Aşkenaz kökenlidir. Aşkenazlar siyasi yaşamda ağırlıklarını hissettirirken, batı kültürü ve burjuva değerleri ile yoğrulmuş, eğitimli, nitelikli işlerle meşgul olan Sefaradlar ise ülkenin ticari yönüyle ilgilenmektelerdir.

(b) Sefarad Yahudiler : (Sephardiler) İspanya ve Portekiz'den gelmişlerdir. Sefarad veya Seferad İbranice'de İspanyol demektir. Bu Yahudiler 15 nci yüzyılda veba mikrobu taşıdıkları gerekçesiyle İspanya'dan ve Portekiz'den sürülmüşlerdir. (Osmanlı İmparatorluğu bunlara kucak açmıştır.) 19 ncu yüzyılda Filistin'deki Yahudilerden çoğunluk olan Sefaradlar olmuştur.

Sefaradlar şu an kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmektedirler.

(c) Oriental Yahudiler : Bu Yahudiler Arapça konuşan ülkelerden gelmişlerdir. "Sihirli Kilim Operasyonu"nda, 1948 yılında bunlar İsrail'e getirilmiştir. Çoğu Yemen, Irak, İran, Afganistan ve Hindistan'dan getirilmişlerdir. Şu anda Yahudiler içerisinde en geri kalmış grup bunlardır.

Bunlar Müslüman veya Arapça konuşan ülkelerden gelen Yahudiler'dir. 1948'deki Bağımsızlık Savaşından hemen sonra İsrail'e gelmişlerdir. Bu dönemde gelen Yahudiler Yemen, Irak, Afganistan, Orta Asya'daki "Bukharan" ve Hindistan'daki Cochin'den gelmişlerdir.

İsrail toplumunda sahip oldukları imkanlar ve sosyo-ekonomik koşulları itibarıyla en geri kalmış olan grup bu doğu ülkelerinden göçmüş olan doğu (oriental) Yahudileridir. Genelde alt ve orta sınıfa mensup olan ve niteliksiz işlerde çalışan doğu Yahudileri düşük bir eğitim düzeyine sahiptirler.

(d) Etopya Yahudileri : Afrikalı Yahudiler 1985 ve 1991 tarihlerindeki iki operasyonla İsrail'e getirilmişlerdir.

1985 ve 1991'deki iki operasyonla bu Yahudiler ülkeye getirildiler. Ülkedeki birçok Yahudi özellikle Aşkenazlar bu göçe karşı çıktılar. Halen bazı tutucu Yahudiler bu zenci Yahudilere karşı tavır takınmaktalar. 1996 yılında AIDS korkusu yüzünden bu zenci Yahudilere kan testi yaptırıldı.

(e) Sovyet Yahudileri : 1989 Yılında ülkeye geldiler. Sayıları 700 bin civarındadır. Yine oldukça ağır baskılara maruz kalarak ve şüphelerle karşılanarak geldiler.

Ulusçuluğun yerine "enternasyonalizm"i, inancın yerine "ateizm"i koymuş sosyalist bir sistemden göç eden Sovyet Yahudilerinin, etnisite ve dinin örtüştüğü "sui generis" bir aidiyet duygusu ve tutumun ideolojisi olan Yahudilik bağına tutunmaları beklenemezdi. Öyle ki Sovyet Yahudileri arasında günlük dini ibadetlerini yerine getirenlerin sayısı yüzde 2 dolaylarında iken kendisini "siyonist" kabul edenlerin sayısı ise yüzde 5'le sınırlı kalmaktaydı.[168]

---

[168] Yüksel SEZGİN, **Sovyet Yahudilerinin Siyasal ve Toplumsal Yaşama Etkileri,** Hebreux University, Jerusalem, 1997, s.4.

1992 senesi itibariyle toplam seçmen sayısının yüzde 9'unu teşkil eden Sovyet göçmenleri Knesset'te ancak bir sandalye elde ettiler.

(2) Filistinli Araplar : Arap nüfusun çoğunlukla Batı Şeria ve Gaza şeridinde bulunmaktadır. Filistinli Arapların % 80'i Sunni Müslüman, % 20'si ise Hıristiyan dır. 7 nci yüzyılda Hz.Ömer'le birlikte bölgeye gelen Araplar göçlerini çevre ülkelerden gelen diğer Arap kavimleriyle artırarak çoğalmışlardır. Tarih içinde Yahudilerle, Asurlularla, Persliler (İran) ve Romalılarla savaşmışlar ve 400 yıl Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altında kalmışlardır.

Arapların ve Bedevilerin (Bedvin) halen % 10'u Negev Çölünde çadırlarda yaşamaktadırlar. İsrail Hükümeti bu Bedevileri Galile bölgesine göç için cesaretlendirmektedir.

(3) Hristiyanlar : İsrail'deki Hristiyanların çoğu Araptır. Geri kalanlar Ermeniler, misyoner rahipler ve din adamlarıdır. Hristiyan dininin her şekline İsrail'de rastlamak mümkündür. Şöyle ki; Roma Katolik Kilisesi, Rum Ortadoks Kilisesi, Suriye Ortadoksları, Ermeni Ortadokslar, Ermeni Katolikler, Rus Ortadokslar ve az sayıda Protestanlar. 1757 senesinde Osmanlı İmparatorluğu Hıristiyanların dokuz önemli koluna (mezhebine) hak tanıdı. "Status Quo" adlı bu kural bugünde aynen yürürlüktedir.[169]

(4) Dürzüler (Drüze): İsrail'de 100 bine yakın Dürzü yaşamaktadır.Yahudi olmayan nüfusun yaklaşık % 10'unun Dürzüler oluşturur. Dürzülerin kendi ülkeleri, dilleri ve kendi milletleri yoktur. Dinleri halen sır olarak gizliliğini korumakla beraber bilinen yönleri şöyledir. Allah'a inanırlar, peygamber Muhammed'in sadece bir mesajcı olduğunu düşünürler. Yeniden dünyaya gelmeye "reinkarnasyon" inandıkları için mezar taşına isim yazmazlar. Erkekler tanınmak için beyaz "uggan" (eşarp) takarlar. Perşembe akşamları dini seremoni düzenlerler. Dürzü dinini Mısır'da Hakim adında bir din adamı çıkarmıştır. Hakim eşeğine binerek Sina Çölünde kaybolmuş. Bir kısım Dürzi halen Hakim'in tekrar döneceğine inanıyor.

Dürzülerin çoğu Lübnan'da ve Suriye'de yaşar. İsrail Galile civarında ve Carmel Dağında ayrıca Golan bölgesinde yaşamakta. Çoğu Filistin topraklarında yaşayan Dürzü İsrail vatandaşıdır. Diğer İsrailliler gibi askerlik hizmetini yapmaktalar. Lübnan sınırında birçok Dürzü asker öldürülmüş. İsrail'de Dürzülerin askerliği ve kahramanlığı methediliyor. İsrail Hükümeti tüm Dürzüleri Golan'da toplayarak Suriye'ye karşı bir güvenlik ağı kurmak istiyor. Dürzülerin bir kısmı İsrail'e hizmet etmekten hoşlanmıyorlar.

Dürzü (Druze) ismi Al-Darozi'den gelmektedir. Dürzüler anlaşılması zor insanlardır. Dürzü dini İsmailizm mezhebine yakındır. 10 ncu yüzyılda çıkmıştır. İran'da da yayılan bu akıma göre Allah uzay kurallarını kontrol eder ve evreni yönetir. Peygamberler Musa, İsa ve Muhammed sadece Allah'ın gücünün temsilcileridir.[170]

---

[169] J.C.HUREWITZ, **Diplomacy in the Near and Middle East**, Washington, 1967, s.74.
[170] John BUNZL, **Das Andere Israel**, Berlin, 1984, s.47.

(5) **Samaritanlar:** Dünyanın en küçük nüfusa sahip olan Samaritanlar Nablus yakınında yaşarlar. Sayıları 584 kişidir. Son raporlara göre iki kadın daha hamile olarak belirlenmiş. Hem Filistinli hem İsrail vatandaşı olarak kabul edilirler. Arapça konuşur, ibranice dua ederler.

Yahudi dinine en çok bağlı ultra ortadoks Yahudilerden çok daha fazla Yahudiliğe bağlıdırlar. 13 yaşına gelen her Yahudi Tevratı okumaya başlar. Sinagoga götürülür. "Bar Mitevah" adlı dini törenle Yahudi kurallarının kontrolü altına girmiş olur. (Emirlerin oğlu)

Şabat'ta diğer Ortadoks Yahudileri gibi alışveriş yapmazlar, paraya el sürmezler, elektronik eşya kullanmak, fotoğraf çektirmek, çekmek yasaktır.

(6) **Bahailer :** Bahaizm dinine inanan gruptur. Özellikle Hayfa ve Akko'da bulunurlar. İsrail vatandaşıdırlar. 1844 yılında İran'dan Hayfa'ya sürgüne gönderilen Baha'ullah tarafından din kurulmuştur. İslama inanırlar. Ancak Muhammed'in ölümünden sonra İslam durmuştur. Allah vardır ve insanları eğitir. Dünyada bu din yayılmaya devam etmektedir. En yaygın olduğu bölgeler Afrika, Güney Doğu Asya, Pasifik bölgesi ve Güney Amerika yerlileri. İstanbul'da da Bahai merkezi vardır.

(7) **Çerkezler:**Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistin'e Kırım'dan getirtilerek yerleştirildiler. Şu andaki sayıları 100 bine yakındır.

Filistin topraklarında Araplara karşı denge unsuru oluşturmaları ve Tel Aviv (Eskiden Yafa) ile Kudüs arasındaki yolun kontrol edilmesi maksadıyla bu bölgeye yerleştirilmişlerdir.

Zamanla Araplaşıp Türkçe konuşmayı unutmuşlar. Fakat yeni yeni Türkiye'ye ve Türklüğe özen göstermeye başlamışlar. Çocuklarını yüksek öğrenim maksadıyla Türkiye'ye göndermek için şu anda adeta aralarında yarışıyorlar. Yaşama şartları iyi sayılır. Gelir kaynaklarının ağırlığını turizm oluşturmaktadır.

Kudüs'den Tel-Aviv'e giderken 17 nci Km.de sağda "Abu-Ghosh" diye bir kasaba var. Toplu olarak orada yaşıyorlar. (43 bin kişi) Diğerleri dağınık olarak kuzeyde yaşıyor. Hepsi İsrail vatandaşı, 1967 savaşında Yahudiler Abu Ghosh kasabasına hiç dokunmamışlar.

c) Yaşama Standardı

Amerikalı Siyonist örgütlerinden İsrail'e her sene düzenli olarak 6 milyar Amerikan Doları yardım olarak gönderilmektedir..

İsrail'in ekonomisi, bağımsızlık savaşından sonra iyice düzelmiştir. Para birimi "Lirot"tan "Shekels"e (New Shekelim / İsrail Para Birimi) dönmüştür. Hükümetler izlediği iyi para politikası sayesinde enflasyon 1985'te % 500 iken şimdi % 10-15 olmuştur.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Turizm geliri, 1980'de 1,5 Milyon turistle sınırlıyken, 1990'da 2,5 Milyon turiste ulaşmıştır. Planlanan turist sayısı 2000 yılında 5 milyon kadardı.[171]

İsrail'de teknoloji ve kompütürleşme oldukça ilerlemiştir. Yaşam standardı Yahudiler için oldukça yüksekken Filistinliler için aynısını söylemek mümkün değildir.

Yahudiler ayrıca Filistinlileri devlet kurduktan sonrada kontrol altında tutabilmek için yılda 500 milyon Amerikan doları yardım yapmaktalar. Arap yardım örgütlerinin toparladığı yardımdan bu yardım çok daha fazladır.

2.Gelenek ve Adetler

Arap toplumunu eski adetler büyük ölçüde etkilemiş ve toplum bazı istisnalarla bu adetlere sadık kalmıştır. Gelenekler, ferdin ve aile toplumunun faaliyetlerinde doğal olarak bir güce sahiptir. İyi veya kötü diye vasıflandırılan şeyler geleneğe göre kıymetlendirilmektedir. şayet bir hareket tarzı geleneğe uygun ise iyidir, değilse fenadır. Halbuki faaliyetlerini kötülemek veya takdir etmek üzere gelenekler her zaman hazır durumdadır. Şayet, herhangi bir yeni faaliyet için gelenekte bir şey belirtilmemiş ise bu takdirde davranış geleneklerin ruhuna uygun olmalıdır.

Gelenek bir kuvvet menbasıdır. Geleneklere göre hareket edenler korunur ve topluma karşı hassas duruma gelmez. Araplar için gelenek yenilik getirenlere karşı bir silah veya yenilik getirenlerin fena davranışlarına karşı savunma silahıdır. Gelenek kaidelerine uymayanlar ayıplanır ve ekseriya "Geleneksel adetini değiştirmekten utanmıyor musun?" sualine maruz kalır.

Bütün usuller ve gelenekler esas itibariyle dine dayandırılmıştır. Eski olan her şey din nazarında mukaddes sayılır. Arap her hareketinin üç esastan birine uygun olduğunu zanneder. Bunlar : usuller, gelenekler ve dindir.

Arap konukseverliği, atalarının koymuş olduğu geleneğe sadık kalma duyusundan ileri gelmektedir. Genellikle Araplarda aşağıdaki atasözünü işitmek mümkündür. "Allah, geleneklerimizi korumaya yardımcı olsun."

Din, Arap kültürünün bir çok safhalarında harekete geçiren temel kuvvettir. İslamiyet başlı başına bir medeniyettir. O kadar ki, ferdin en tabii faaliyetiyle dahi ilgilenir. Geleneksel teamül ve dini merasimlerin uygulanması, her günkü yaşantının bölünmez bir parçasıdır. Dinin resmi bir şekilde icra edilmemesi düşünülemez, ahlak kaideleri dinden ayrı mütalaa edilemez. Böylece hayat bütünü ile dinle doludur.

Müslüman Arap, her şeyi yüce kuvvete atfeder. O her fikrin faaliyetin veya herhangi bir şeyin esas sebebidir. Müslüman Arap bir hadiseyle ilgili olarak her fırsatta kendisini

---

[171] Israel Information Center, **"Facts About Israel"** Tel Aviv, 1996, s.108.

yaratanı düşünür. Günah mevhumu her adımda adeta Arabı takip eder. Öylesine ki Arap kutsal kaideleri ihlal ettiğinden tamamen haberdardır.

Allah'ın ismi, Arap'ın toplum ilişkilerinde ve yaptığı konuşmalarda daima mevcuttur.

Örneğin, konuşmasında "Suphanallah" (Muhteşem Allah) lafı ekseriyetle cümleye eklenir. Buna el hareketi de karışır. Elini ya yere değdirir veya havaya kaldırır ve sonra o eli öpülür. Her fırsatta Arap hayatını ve geleceğini tanrıya teslim ettiğini açıklar. Üstün kuvvet onun içinde bir korkudur.

Arap Allah'ın her zaman hatırlandığını göstermek için herhangi bir şey veya plan düşünürken sözüne muhakkak bir kısıtlama ekler. Örneğin: "Şayet sağ kalırsak", "Tanrı isterse,", "Allah'ın isteğine göre", Allah bilir", Allah bize yardım etsin", "İnşallah" gibi.[172]

Yaramaz bir çocuğun Tanrı tarafından ölümle cezalandırılacağı düşüncesi mevcuttur. Bu nedenle halk arasında konuşulurken "Oğlunuz çok yaramaz, Allah onu korusun" denir.

Müslüman düşünüşü ile selamlamanın manası, ilerisi için saadetler temenni etmektir. Es salamu aleykum (Sulh sizinle olsun) ibaresi kadar Arabı tatmin eden başka bir formül yoktur. Geleneğe göre bir kimse diğerine "Es salamu aleykum" derse Tanrı ona on sevap yazar ve "ve-rahmetullah" (Tanrının merhameti) diyene yirmi, "ve-berekatuhu" (Tanrının inayeti) diyene otuz sevap kaydeder.

Diğer taraftan hizmet yapan kimseye "Allah yikatir hayrak" (Allah şansını artırsın) denir veya "Allah yahit fiyk'l-baraka" (Allah seni korusun, Allah evini çocukla doldursun) denir.

Allah adına yemin etmeyi Arap hürmetsizlik saymaz. "Allah aşkına" veya "Allahın adına yemin ederim" ibareleri ekseriya cümleye eklenir.

Müslüman Arap dindarlığını bu suretle göstermek ister. Karşısındakilere dindar olduğu hissini vermek için, bir çok durumlarda gelişi güzel dini ortaya koyar.

Arap Müslümanlar arasında dindar olmak büyük şeref sayılır, ancak bu gösteriş arzusu, bir çok kimseleri yalancılık ve mürailiğe iter ki bu da Müslümanlığın ruhuna aykırıdır. Bir Müslüman'ın işsiz olunca ekseriya dini kelimeler mırıldandığı işitilir. Bu da göstermektedir ki, Araplar arasındaki sosyal ilişkiler, İslam temel ruhu ile yürütülmektedir, dolayısıyla her şeyi istisnasız Allah'a dayandırır.

Lanetlenmeye inanılır. Eğer bir kişiye beddua yada lanet edilmişse mutlaka başına bir şey geleceği düşünülür.

Ağız açmamaya dikkat edilir. bunun sebebi nezaketten ziyade Şeytanın açık kovuklara tükürdüğü veya idrarını yaptığı inancıdır. Ayrıca esneyen ağzını avucunun içiyle kapatır. Avucun dışı Şeytanı defeder. Esnerken "Estağfurullah" (Allah'ın affı) denir.

---

[172] Seyfi AYKILIÇ, **Araplar Kimdir**, Ankara, 1974, s.54.

Kesilmiş saç ve tırnaklarını dikkatlice emin bir yere koyarlar. (Özellikle köy ve kırsal yaşamda) zira sihire ve büyüye inandıkları için bunlarla kendilerine bir büyü yapılacağına inanırlar.

Arap için gözler önemli bir uzuvdur. Gözlerle karşısındakini cezbetmeye çalışırlar. Kem gözden ve gözlerin yaydığı olumsuz güçlerden korkarlar. Mavi gözün nazar edeceğine inanılır.

Muska kötü nazarlar için en iyi koruyucudur. Hava kararıktan sonra Arap'lar türbeleri ziyaret etmekten korkarlar.[173]

Genel davranış özellikleri şöyledir, misafirliğe haber vermeden gidilir. Geç vakte kadar oturulur. Misafirliğe ilk gidenin ev adresini ve yerini iyice öğrenmesi gereklidir. Zira gidilecek evin adresini bir yabancıya sormak ayıptır. Yollarda yayalar dolaşabilir. Arabadan kaçmazlar. Hızlı giden arabanın önüne bile Arap sakin sakin çıkabilir. Şoförler arasında sık sık korna çalmak esastır. Pazardan alışveriş yapınca Arap malzemesini satıcıya taşıtır veya evine göndertir. Erkek kadından değerlidir. Bir erkek mali durumu iyiyse dört kadınla evlenebilir. Erkek çocuk önem taşır. Aileler çok çocukludur. Aileler birlikte yaşar ve birbirine bağımlıdırlar. Sıcakkanlı ve çabuk öfkelenirler. Genelde öfkeleri çabuk geçer. Kızan birine "Halas" (sakin ol, yavaş ol) denir.

Yemeklerde tatlıyı severler. Şekeri severler, çay ve kahve bol şekerli içilir. Kahveye "hel" denilen bir baharat konur. Ziyaret ne kadar kısa olursa olsun ziyaretçiye mutlaka bir şey ikram edilir (kahve). Arap atasözü; "Cömertlik ve ikram birçok hatayı örter." Evdeki birçok eşya maksattan ziyade gösteriş için bulundurulur.

Ev sahibinin o andaki psikolojisi ne olursa olsun, ziyaretçiyi güler yüzle karşılaması lazımdır, zira ev sahibinin aksi davranışını, kendisine yöneltilmiş olarak düşünür. Bu nedenle ev sahibi o andaki iç durumunu saklamak zorundadır.

Ziyaretçi eve girince selamlaşma merasimi başlar. Kadınlar uzun süre birbiriyle tokalaşıp, yanaklarından öperler. Bu öpüşme merasimi birkaç kez aralıksız tekrarlanır. Genç olan yaşlının elini öper. Erkekler ise, "Selametle kalın" derler. Bu esnada ziyaretçiler, hafifçe eğilerek sağ elini yavaşça kalbi hizasına sonra dudaklarına daha sonrada alnına götürür. Bunun manası ev sahibi onun kalbinde, her zaman kendisini anmakta ve daima aklında tutuyor demektir. Uzun ayrılıklardan sonra öpüşülürken, öpüşme yanaklardan birkaç kez tekrarlanır (2-3 kez). Bazen alın ve omuzdan da öperler.

Tek kişi grubu, geçen kişi oturanı, genç kişi ihtiyarı selamlar.

Hissini göstermeyen, kızmayan kişiye pısırık olarak bakılır. Arap güce tapar, güçlünün yanında yer alır, zayıfı düşeni ezer.

Çocuğuyla alışverişe çıkan Filistinli çocuk genelde geride durur ve takip eder.

---

[173] Seyfi AYKILIÇ, **age.**, Ankara, 1974, s.67.

Batı Şeria, Filistinliler için deve eti yemek normal bir alışkanlık olmasına rağmen Yahudi dininde deve eti yemek yasaklanmıştır.

Yahudiler, Araplarla aynı ırktan gelmekte beraber bir takım adetlerinde farklılıklar vardır.

Büyüğe saygı aynı olduğu gibi ilave olarak Yahudilerde kadına duyulan saygı, önem çok daha fazladır. Özellikle Ortadoks Yahudilerde aile yaşantısı önem taşır. Şabatlar büyük bir özenle kutlanır. Cuma akşamı yemeklerinde bütün aile toplanır. En güzel giysilerle özenle hazırlanan akşam yemeği sohbetlerle yenir. Birbirleri arasında selamlaşma esastır. "Shalom" (Merhaba) denir. Şabatlarda (Cuma öğleden sonra, birbirlerini "Şabat Shalom" diyerek selamlarlar.[174]

Mutfakta temizliğe özen gösterilir. Süt ve et ürünleri kesinlikle birlikte yenmez (Kosher). Bu yüzden zenginler iki ayrı mutfağa sahiptir. Bayramlarda evde tek kırıntı kalmayacak şekilde temizlik yapılır. Yahudi ancak bir Yahudiyle evlenebilir. Bir kişi sonradan Yahudi olamaz. Kendilerini Allah'ın seçkin kavmi olarak görürler. Yahudi kızı kendi eşini seçebilir. Erkekler başlarına kippa denen küçük takkeyi takarlar. (Anlamı Allah'ın önünde küçüğüm). Saçlarında erkekler iki yanlı bukle bırakırlar. (Öldüklerinde melekler onları buralardan tutup taşıyacaklarına inanırlar). Giysilerindeki püskül dua içindir. Siyah yas için giyilir.

Birbirlerine son derece bağlıdırlar, çocukları küçük yaştan din konularıyla eğitmeye ve adetlerini öğretmeye başlarlar. Sinagoga ailecek gidilir, güzel giysiler giyilir ve yolda ailecek şarkı söylerler.

Yahudi kavmi hemen hemen bütün dünyaya yayılmıştır. Bulundukları her ülkede ve bölgede Yahudiler ticarete yatkındırlar. Yahudi yavaş yavaş iktisadi hayata sokulur. Fakat müstahsil (direkt ürün yetiştiren) sıfatıyla değil, mutavassıt (aracı) sıfatıyla. Binlerce sene içerisinde gelişmiş ticari mahareti ona, henüz pek az uyanık bir halde bulunan, hudutsuz bir namuzkarlığı (hoşgörüye) haiz olan kavimlere karşı büyük bir üstünlük verir. O kadar ki, az zaman içinde ticaret onun inhisarı (kontrolü) altına girmeye başlar.[175]

3. Bölgenin Kültürel Durumu

a) Eğitim Durumu

Filistin Özerk Bölgesinde eğitimin fazla göz doldurucu olduğu söylenemez. Sınıflarda öğrenci sayısı oldukça fazla ve öğretmenlerin seviyesi şüpheli görünüyor.

Özellikle El-Halil'de sınıfların fiziki durumu oldukça kötü durumdaydı. Gördüğüm kadarıyla duvarlarda sıvalar dökülmüş, kitaplar yerde, levhalar sökülmüş, bakımsız ve iç karartıcı bir ortam içinde öğrenciler eğitim yapmaya çalışıyorlar.

---

[174] Israel Information Center, "**Facts About Israel**" Tel Aviv, 1996, s.123.

[175] Adolf HİTLER, **Komünistler ve Beynelmilel Yahudi,** İstanbul, 1963, Çev.:Abdullah IŞIKLAR, s.131.

Çocuklar dini baskı ve eğitim içerisinde büyütülüyor. Misafir olarak girdiğim sınıflarda bütün çocuklar ayağa kalkarak başlarını eğip "Essalamu Aleykum ve Rahmetullah" diye selamladılar.

Çocuklar ana okulunda bile kız erkek ayrı ayrı eğitim görüyorlar.

Hali hazırdaki eğitim sistemi şu şekilde; Okulda üniversite öncesi 12 sene eğitim görülüyor. Öğrenciler periyodik olarak dini eğitimlerini pekiştirmek için tarihi camilere ziyarete gidiyorlar. Çocuklar küçük yaşta namaz kılmayı öğreniyorlar.

Filistin Özerk Bölgesinde ilköğretim çocuklarında spora önem veriliyor. Çocuklar derse girmeden önce sabahları okul bahçesinde öğretmenlerinin nezaretinde toplanıp kültür fizik yapıyorlar ve daha sonra derse giriyorlar.

Yahudi öğrenciler, Filistinlilere göre daha şanslılar. Sebebi ekonomik güçlerinin daha fazla olması ve okul için değişik alternatiflere sahip olmalarında yatıyor.

Yeshiva'lar (Yahudi Din Okulları) din adamı yetiştiriyor. Bu okullara gidenler askere alınmıyor. Bir kısım Yahudi genci askerlikten kaçmak için dini eğitim veren bu okullara gitmeyi tercih ediyorlar.

Yahudi gençliği, Filistinli yaşıtlarına göre eğitim konusunda daha fazla avantajlara ve ayrıcalıklara sahip. Bu da onları daha bilinçli bir hale getiriyor. Ayrıca İsrail'li erkeklerde(36 ay) ve kızlarda(18 ay) zorunlu olan askerlik hizmeti lise eğitiminden hemen sonra gerçekleşiyor. Böylece askerden sonra ne yapacağına karar verebilmek için İsrail gençliği yeterince bir zamana sahibi oluyor. Hem de askerlik hizmeti aksamamış oluyor.

Filistinli ailelerden varlıklı olanlar, çocuklarını yurt dışında okutturmayı tercih ediyorlar.

b) Konuşulan Dil ve Lehçeler

Konuşulan dil Filistinliler için Arapça ve Yahudiler için İbranice'dir her iki dil de aynı kökenli olup, yazılar sağdan sola doğru okunmaktadır.

Ayrıca Ortadoks Rusların konuştuğu Rusça, Ermenice ve Bedevilerin konuştuğu farklı Arapça lehçesi vardır.

İsrail'in resmi (milli) dili İbranice'dir. İkinci derecede çok konuşulan dil Arapçadır. Ayrıca İngilizce konuşan insan sayısı özellikle Yahudilerde hatırı sayılır düzeydedir. Ayrıca dünyanın değişik yerlerinden göçle gelen Yahudilerden Fransızca, Almanca, Rusça ve Türkçe konuşana rastlamak mümkündür.

İbranicenin 22 temel karakteri var. Karmaşık bir dil olup fonetik değerleri oldukça ilginçtir. Ses kelimeden kelimeye değişir. Mesela, "Yair", Ya-ear" diye telaffuz edilir.

Örnek : "İbranice bilmiyorum."

"AH-NEElo m'dah-BEHR ee-VREET"

"Günaydın"

"Bo-ker tov" (İbranice)

"Sabah-ıl hayr" (Arapça)

c) Hükümet ve Politika

İsrail Devleti, laik, parlamenter ve demokratik bir cumhuriyet devleti ve başında bir cumhurbaşkanı var. Cumhurbaşkanı "Ezer Weizmann" dır. Normal süresi 2003'de tamamlanacak olan Ezer WEIZMANN rüşvet alma suçlamasıyla suçlandığı için 10 Temmuz 2000'de istifa etti. Onun yetkisi resmi olmakla birlikte fazla bir yetkisi yok. Parlamentoya karşı (Knesset'e) sorumlu ve makamı formalitenin ötesinde değil.

Tüm yetkiler başbakanda toplanmış. Başbakan tek politika yapan güçtür. Knesset yani İsrail Parlamentosu 120 üyelik tek başkanlı bir kabinedir. Her bir meclis üyesinin dokunulmazlığı var.

Bazı üyeler bu yetkiyi avantaj elde etmek için kullanmaktalar. Bu da tartışmalara yol açmaktadır.

İsrail'in politik partileri İngiliz manda yönetimi sırasında kurulmuştur. 1948'den sonra ilk 29 yıl yönetim "Labour"larda (İşçi Partisi) kalmıştır. 1977'de "Likud" (Sağ Kanat) yönetimi ele geçirmiştir. 1980 ile 1992 seçimlerine kadar olan sürede iki parti koalisyon hükümet kurmuştur. 1992'de Labour yeniden başa geçti. Hükümet Yitzhak (İzak) Rabin tarafından yönetildi. 1995'te Tel Aviv'de fanatik bir Yahudi tarafından öldürülmesinden sonra yerine Shimon Perez 6,5 aylık başbakan oldu. (İzak'ın suikastının perde arkasında gizem dolu yönler mevcut olup, muhtemelen İsrail gizli servisi tarafından barış sürecini sekteye uğratmak için öldürüldüğüyle ilgili tahminler mevcut.)

Shimon Perez'in yerine Benyamin Netanyahu (Bibi) seçildi. Böylece Likud yeniden kazandı. 120 sandalyelik Knesset'te iki ana partiden başka bir düzine kadar küçük partide var. Bazı küçük partiler dini gruplara, ideolojilere ve bazı sivil toplum örgütlerine hukuki açıdan bağlılar. Bunlardan birinin başkanı Natan Sharansky 1989'da Rusya'dan gelen yaklaşık 800 bin göçmenin lideri Knesset'te 10'a yakın sandalye elde etmişler. Partinin ismi "Y'Israel Ba'Aliyah", ateşli olarak Rus göçmenlerin haklarını korumaya çalışıyorlar. (Şu anda Rus göçmenler bir kriz konusu) Diğer aşırı parti "Neturei Karta"dır. Bunlar Kudüs'ün Mea She'arim bölgesinde yaşayan 1000 civarında çok aşırı fanatik bir Yahudi grubu temsil ediyorlar. Bunlar Judaism ve Siyonizmin en ateşli taraftarları olarak görünüyor. Filistinlilere karşılar ve topraklarını büyütmekten yanalar. Ancak dine ağırlık verdiklerinden istedikleri savaşa kendileri değil diğer Yahudiler girecek. Normal

İbranice değil eski Alman İbranicesini konuşuyorlar. (Yiddısh veya Aşkenaz) Bunlar İsrail parası kullanmıyor, vergi vermiyor, hastahaneye, devlet okuluna ve diğer sosyal servislere gitmiyorlar. 1996 seçiminde Bibi bu iki küçük partiyle koalisyona mecbur oldu.

"İzak Rabin", 1967'de Kudüs'e ilk giren Moşe Dayan ve Uzi'yle birlikteydi. Genelkurmay Başkanlığı ve M.S.B.lığı yapmıştır.

Politikaya atılmadan önce asker olan İzak Rabin, emekli olduktan sonra İşçi Partisine (Labor) katıldı. 1992 yılında başbakan seçildi. Bir yandan barış yollarını ararken bir yandan Filistin direnişini kontrol altında tutmaya çalışıyordu. 1993'te 1 nci Oslo imzalandı. 1995'te 2 nci Oslo imzalandı. Barışa olan katkısı yüzünden aynı sene Tel Aviv'de fanatik sağ kanatlı bir Yahudi tarafından öldürüldü.

1998 sonunda Cumhurbaşkanı Weizmann'ın süresi dolacak yerine Bibi'yi Cumhurbaşkanı yapmayı düşünüyorlardı. Böylece onu pasifleştireceklerdi. Ancak hesapları tutmadı ve Weizmann'ın görev süresi uzatıldı. Normal süresi 2003'de tamamlanacak olan Ezer WEIZMANN rüşvet alma suçlamasıyla suçlandığı için 10 Temmuz 2000'de istifa etti. Aynı şekilde üç kadına cinsel tacizde bulunmakla suçlanan Savunma bakanı Mordehay 28 Mayıs'ta istifa etti.[179]

1999 yılında yapılan seçimde Bibi seçimi kaybetti ve yerine eski bir özel harekatçı asker olan İşçi Partisi Lideri Ehud BARAK başbakan olarak seçildi. 22 yıllık Güney Lübnan işgalini, barış sürecinin bir parçası olarak tamamlayan İsrail son askerini de bu bölgeden çekti ve sınırı kapattı. İsrail gazeteleri Lübnan'dan çekilmeyi "Anne; Lübnan'dan döndük." manşetleriyle duyurdu. Boşalan yerlere Hizbullah yerleşirken, Lübnan hükümeti 25 Mayıs' "Direniş ve Özgürlük Günü" adıyla ulusal bayram ilan etti.[180]

25 Mayıs'la başlayan ve Arafat'ın Eylül 2000'de intifadayı farklı bir boyuta taşımasıyla birlikte Barak'ın sonu gelmiş oldu. Barak'ın prestij ve etkinlik kaybı bu kez İsrail'i erken seçime ve şahin olarak tanınan Sharon'u Ocak 2001'de başbakanlığa taşıdı.[181]

Diğer tarafta artık bir ülke olma çabalarında bulunan (13 Eylül 2000 Nihai Anlaşma) Filistin cephesinde Arafat'ın rahatsızlığı sebebiyle (parkinson) 2-3 yıl ömrü kaldı. Yerine lider olarak geçebilecek kişiler Hamas lideri Ahmet Haşimi, El Fetih örgütünün üst düzey yetkilisi olan Zekeriya El Ağa ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesinden (FHKC) Cemil El Macdalavi'dir. İsrailliler Filistin'e gelebilecek liderin belirsizliği ve olayları sürümcemeye sokabileceği endişeleriyle Arafat ölmeden barış sürecini bitirmek peşindeler. Ancak son bir sene içerisinde meydana gelen olaylar bölgeyi tam bir kaosa sokmuştur.[182]

---

[179]. Milliyet Gazetesi, 29.Mayıs.2000, Dış Haberler, s.6.
[180]. Radikal Gazetesi, 25.Mayıs.2000, Dış Haberler, s.11.
[181]. Newsweek, "The International Newsmagazine", 15.Ocak.2001, s.22,23.
[182]. Newsweek, "The International Newsmagazine", 26.Şubat.2001, s.36.

B. Bölgenin Genel Olarak Ekonomik Durumu

Bağımsızlık savaşından sonra İsrail ekonomisi doğal kaynak sıkıntısı yüzünden oldukça kötülemişti. Siyonist örgütlerin aşırı yardımı sayesinde İsrail kendini toparladı. Tüm bu yardımlar karşılıksız yapıldı.[183]

Bu finansal kaynak sayesinde yeni fabrikalar yapıldı, yollar inşa edildi, çöl verimli bir hale getirildi, bazı bölgeler ağaçlandırıldı ve ordu iyi bir şekilde donatıldı. Ancak kronik enflasyon yüzünden 1985'de % 500'e varan bir enflasyona sahip oldular. Para birimleri "Lirot" tan "Shekel" ve "New Shekel" (Şakel) olarak değiştirildi. Böylece devalüasyonu kontrol etmeye çabaladılar. Hükümet bütçesinde alınan bir seri önlemlerle ve fiyat, vergileri dondurarak enflasyon oranını %20'ye indirdiler. Şu anda enflasyon oranı sabit ve % 10-15 arasındadır.[184]

Son 20 yılda tarımsal ve endüstriyel atılım yaptılar. Ekonomi, kimyasal, plastik, elektronik ve askeri teknolojiyle oldukça ilerledi. Kompütürde oldukça ileri gittiler.

Şu anda aşağıdaki konularda dünya lideri durumundalar; kompütürleşme de yazı teknikleri, bitkilerdeki genetik aşılama yöntemleri, elmas işleme ve canlı olarak dondurma yöntemi. (canlıyı dondurma ve ileride tekrar çözerek canlandırma)[185]

Milli bütçenin %60'ı savunma sanayine ve dış borçlara gidiyor. Yıllık ticaretten 10 milyar Amerikan doları kazanıyorlar. 6 Milyar dolar dışarıdaki Siyonist örgütlerden karşılıksız yardım olarak alıyorlar. (bunu 3 milyar dolar daha artırmak istiyorlar) Ordu yılda yaklaşık 12 milyar doları tüketiyor. Ayrıca barış programı İsrail turizmine katkı sağladı. Gelen turist sayısında ve turizm gelirinde önemli artış var. Filistin'e her yıl 500 milyon Amerikan doları yardım yapıyorlar. Bunun sebebi Filistin'i kendilerine bağlı bir hale getirmek. Bu yardım 1998 yılında diğer Arap ülkelerinin verdiği paradan daha yüksektir.[186]

C. Bölgedeki Din Olgusu ve Bunun Siyasal Hayat ile Devlet Politikaları Üzerine Olan Etkileri

Bölge ve özellikle Kudüs her üç Semavi din içinde özel bir anlam ihtiva etmektedir. Kudüs'ün taşıdığı anlam kimi zaman Hadislere kimi zaman da kutsal kitaplara taşınmıştır. Şimdi birlikte Kudüs'ün üç ayrı Semavi dinde de taşıdığı anlama bir göz atalım.

---

183. The Economist, "April 25th-May 1st 1998 (Israel at 50/Special Edition)", (Haftalık Siyaset, Ekonomi ve Kültür Dergisi)s.64.
184. Herald Tribune, "January 15th 2000",(Amerikan Gazetesi), s.7.
185. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1977-22, "İsrail Ülke Etüdü", İstanbul, 1997, s.12.
186. USA Today, "January 14th 2000", (Amerikan Gazetesi), s.3.

☪☆☪☆☪☆

Hz.Muhammed bir hadisinde şöyle demiştir; *"Ey Kudüs, Allah'ın seçtiği toprak ve onun kullarının vatanı, senin duvarlarından dünya dünya oldu. Ey Kudüs, sana doğru inen çiğ bütün hastalıkları iyi ediyor. Çünkü geldiği yer Cennet'in bahçeleridir.*[187]

✝✝✝

Yine İncil'de şöyle bir bölüm mevcut; *"Ey Kudüs, Peygamberleri öldüren ve kendisine gönderilenleri taşlayan sen, tavuk yavrularını kanatları altına nasıl toplarsa, ben de senin çoçuklarını kaç kere öyle toplamak istedim."*[188]

✡✡✡

Ve Tevrat'ta sürgün edilen İsrail çoçuklarının ifade edildiği "Mezmurlar" bölümünde şöyle bir yemin var; *"Seni unutursam, ey Kudüs, sağ elim hünerini unutsun, eğer seni anmazsam, eğer Kudüs'ü baş sevincimden üstün tutmazsam, dilim damağıma yapışsın."*[189]

☪☆✡✝

Kutsal Topraklar diye nitelendirdiğimiz bu yerlerde öncelikle Kudüs her üç semavi din için de özel anlam taşıyor. Yahudi kutsal tapınağı Bet Hamikdaş'ın inşa edildiği (şu an Batı Duvarı ayakta), Mescid-i Aksa, Kubbet-ul Sahra (Hz.Muhammed'in Miraç'a çıktığı yer ve Müslümanların ilk kıblesi) ve yine Hz.İsa'nın göğe yükseldiği söylenen yer (Kıyamet Kilisesi/Zeytindağı) hep buradadır. Yine ayrıca İsa'nın doğduğu yer Bethlehem ve Hz.İsa ile Meryem'in yaşadığı yer olan Nazareth yine bu toprakların sınırları içerisindedir.

Yine Tevrat'a göre Allah yeryüzüne hayat vermek için aldığı taşı dünyaya doğru fırlattı. Bu taş dünyanın etrafında dolaşarak dağları, ırmakları, denizleri, ormanları ve canlıları yarattı. Daha sonra dünyanın merkezi olarak kabul edilen Kudüs'te ki Mescid-i Aksa (Al Aksa) Cami'sinin ve Bet Hamikdaş'ın (Bugünki Ağlama Duvarı / Western Wall) olduğu yere düştü.

Tarih boyunca Kudüs merkez olmak üzere bir çok mücadelenin temelinde kökü 4000 yıl önceye dayanan Semavi Dinlerin bölgedeki karşılıklı rekabet ve kavgalarına rastlamak mümkün olmuştur. Bu kavgalar bazen hilal ve haçı, bazen hilal ve yıldızı (Davud) ve bazen de her üçünü birden birbirine karşı getirmiştir.

1905 senesinde Çerkez-Şeyhizade Halil Halid Bey'in Mısır'da yazmış olduğu "Hilal ve Haç Kavgası" adlı eserinin ikinci bölümünün başında şöyle bir ifade yazmaktadır; *"Soylu veya ruhban grubuna dahil bir çok Avrupalı yazar ve müeellif vardır ki, haça inanan halkın, hilale bağlı insanlar hakkındaki öfke ve kinini sürekli kışkırtmaktan daima*

---

[187] Dominique LAPIERRE & Larry COLLINS, **Kudüs Ey Kudüs,** İstanbul, 1997, Çev.: Aydın EMEÇ, s.9.
[188] İncil(Yeni Ahit), "Matta Bap 23/37", İstanbul, 1985, s.25.
[189] Tevratı Şerif (Eski Ahit), "Mezmurlar Bap 137", İstanbul, 1985, s.552.

fayda umarlar. Hilalin, haça düşman olduğunu yaymak bunlar tarafından daima uygun görülmüştür." [190]

Bu kinin karşılığında İslam dini yada haç sakin ve hoşgörü içerisinde kalmıştır. Yüzyıllar boyunca İslam inancı, dünyanın en büyük dinlerinden biri olmuştur. En büyük özellikleri, yardımsever, hoşgörülü, başka dinlere saygılı ve ılımlı olunması İslamiyetin en temel özellikleriydi. Fakat son yıllarda "İslami Uyanış", "İslami Diriliş" gibi adlarla ortaya çıkan bazı akımlar İslamiyetin bu özelliklerini büyük ölçüde gölgelemeye başladı. İslam sözcüğü neredeyse hep şiddet ve terörle yan yana anılır ve hatta eşanlamlı kullanılır hale geldi.[191]

Oysa bu örgütler İslama hizmet ettiklerini düşünürken tam aksine özellikle Hıristiyan misyonerlerin propagandalarına çok güzel hizmet eder hale geldiler.

Pergelin ucunu Hayber'e koyup, 1500 kilometre yarıçapında bir daire çizdiğimizde, bu daire içinde Mezopotamya, Güneydoğu Anadolu, Suriye, Filistin (Bu dördüne "Verimli Hilal" denir.) Doğu Akdeniz, Mısır, Habeşistan ve tüm Arabistan Yarımadası ile bu yarımadanın doğu ve batısındaki iki deniz (Basra Körfezi ve Kızıl Deniz) girer.

Bu bölgede, Neolitikte, sınıflar oluştuğu için, sınıflarla birlikte büyük ruhlar iyice belirlenip güçlenmiş, ruhçuluk egemenliğin yanında ve onların eliyle evrimleşmeye başlamıştır. "Ortadoğu Ruhçuluğu" dediğimizde işte bu egemen ruhçuluk ve kültür amaçlanıyor.

Burada yaşayanlar, çoğunlukla aynı dil ailesinden gelirler. Araplar ve İbraniler, Ortadoğu kültür temsilcilerinin adı en çok duyulanlarıdır. Hep kavgalı olsalar da birbirlerinin amcaoğullarıdırlar. Dilleri, kültürleri benzerdir.[192]

Her iki dininde ve dilinde birbirinden nefret etmelerine ayrı görünüyor gibi durmalarına rağmen aslında birbirlerine oldukça yakındır. Belki de bu yakınlığın sebebi Yahudilerle Arapların genetik olarak kardeş olmasından kaynaklanıyor olabilir.[193]

Çeşitli bölgelerde yaşayan insanların genetik kalıtımlarıyla ilgili araştırma yapan Amerika'lı bilim adamları, Museviler ile Filistinlilerin genetik kardeş olduğunu saptadı. *"Şayet barış insanların ortak kalıtımlarına dayanarak sağlansaydı, Ortadoğuda barış çok önceden sağlanmış olurdu."* diyen Amerika'lı bilim adamı Dr.Harry OSTRER, Museviler ile Arapların, ortak genetik soylarının binlerce yıl öncesine dayandığını belirtti.[194]

Dindeki benzerlikle ilgili birkaç küçük örnek verirsek şunları söyleyebiliriz. Tevratta Hz.İbrahim'in İshak'ı Kudüs'te Ağlama Duvarı yakınında bulunan bir kayanın üzerinde kurban etmeye götürdüğünü yazarken, Kuran-ı Kerim'de ise Hz. İbrahim'in Hz.İsmail'i

---

[190] Şeyhizade Halil Halid, **Hilal Haç Kavgası**, İstanbul, 1975, s.13.
[191] Aysel EKŞİ, **Din Devletleri,** Ankara, 1995, s.9.
[192] Şükrü GÜNBULUT, **Ortadoğu Din Kültürü**, İstanbul, 1996, s.96.
[193] Proceedings of the National Academy of Sciences, 09.Mayıs.2000, s.17. (Haftalık Bilim Dergisi)
[194] Cumhuriyet Gazetesi, 09.Mayıs.2000, Dış Haberler Bölümü. s.7.

Mekke yakınında kurban etmeye götürdüğü yazıyor. Yine aynı şekilde her iki kutsal kitapta da oruç tutma ve kurban kesme yer alıyor. Yine her iki dinde de domuz eti yemek yasaktır. Alfabeler birbirine yakın olup, sağdan sola doğru okunur ve bazı kelimeler birbiriyle benzeşir. Her iki dindede Cuma günü kutsal gündür.

İsmail, Hz.İbrahim'in ilk oğluydu ve Tevrat'a göre babası tarafından kovulmuştu. Yine Tevrat'a göre İsmail, bütün Arapların atasıydı. İbrahim'in ikinci oğlu olan İshak ise seçilmiş olan varis ve bütün Yahudilerin atasıdır. Bu sonu gelmez aile kavgası 4000 yıldan beri devam ediyordu ve sonunun korkunç olacağı tahmin edilmişti.[195]

Bugün Hristiyanların kutsal kitabı olan İncil, iki esas kısımdan meydana gelmektedir. Biri **ahd-i atik** (old testament), diğeri de **ahd-i cedid** (new testament) dir. Ahd-i atik, İncil'in Yahudiler tarafından yazılmış kısmı olup, bir bakıma İsa'ya kadar olan dönem içindeki Yahudilerin tarihidir. Ahd-i cedid ise, Hristiyanlığın ilk dönemlerine ait olup, Hristiyanlar tarafından yazılmıştır ve **27** kitaptan meydana gelmektedir. Ahd-i atik ise **39** kitaptan meydana gelmekte olup, üç kısımdır. Bunlar, **Tevrat** (torah)(kanun-şeriat), **Peygamberler** (nebiim) ve **Hagiographa** (ketubim-yazılanlar, makaleler)dir. Bunların içinde en kutsalı Tevrat'dır. Tevrat, Allah'ın (Yehova) doğrudan doğruya Musa'ya verdiği emirleri ve Musa'nın söylediklerini ihtiva etmektedir. Kutsallığı buradan gelmektedir. Tevrat da **Pentateuch** denen beş kitaptan meydana gelmektedir. **Genesis** (dünyanın ve Yahudilerin yaratılışını anlatır), **Exodus** (Yahudilerin, Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkıp Sina'ya gidişlerini hikaye eder), **Levicutus** (Museviliğin öğretimi, ibadeti ve kuralları), **Sayılar kitabı** (Yahudilerin sayıları ile ülke sınırlarına aittir) ve **Deuteronomy** (Musa kanunları ve Musa'nın halkına son sözleri)[196]

Yine dini kaynaklara göre, İbrahim veya Avraham, "vahdet-i ilahiye"yani "Tek Tanrı" veya "Tanrı'nın birliği" kavramını ortaya atan ilk mürşid, ilk peygamberdir. İbrahim'in Harran (Urfa)'dan Kenan diyarına göç etmesi M.Ö.21. Yüzyılda olduğu öne sürülmektedir. Bu dönem Babil hükümdarı Hammurabi zamanına rastlar.

İsrailoğulları, M.Ö. 17. Yüzyılda Kenanelinden Mısır'a göç etmişlerdir. Yakup'un oğlu olan Yusuf'un liderliğinde Nil Deltasındaki **Gessen(Goshen)** bölgesine yerleşmişlerdir. M.Ö. 1400 yıllarında Firavun Seti'nin oğlu olan Ramses döneminde Yahudilere yapılan zulüm üzerine Musa'nın liderliğinde Mısır'dan ayrılmışlardır. Tevrat'ta buna **Exodus** denmektedir.

Tevrat'ın yaradılışa ait olan ilk kitabı **Genesis**'e göre Yahudi Kavminin başlangıcı İbraniler'dir ve ulu dedeleri de İbrahim'dir. İbrahim, Nuh'un oğullarından Sam'ın üçüncü oğlu Arfaksad'ın torunu Haber veya Hibir'in (Hebreux, Hebrew-İbrani deyimi buradan gelmektedir) torunlarından olup, Kalde'nin Ur (el-Magir) şehrinde dünyaya gelmiştir.[197]

[195] Michael DROSNIN, **Tevrat'ın Şifresi**, İstanbul, 1999, Çev.: Zeynep GÖKÇEN, s.155.
[196] Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, 1988, s.6.
[197] Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU,**age.**, Ankara, 1988, s.7.

"Nuh'un tufanından sonra dünyada ilk hayat Harran Ovasında başlamıştır. Hz.İbrahim burada dünyaya gelerek Kral Nemrut'a ve onun dini olan Paganizme (Çok Tanrı / Putlar) karşı gelmiştir. Eşi Sarah'la birlikte önce Mısır'a ardından Firavunun kendilerine cariye olarak verdiği Hacer'le birlikte El Halil'e (Hebron) geldiler.

Hz.İbrahim'in Hacer'den İsmail adlı bir çocuğu oldu. Sarah, İsmail'le Hacer'i kıskandığı için onlarla aynı yerde kalmak istemediğini Hz.İbrahim'e söyledi. Hz.İbrahim, Burak'la (kanatlı at) İsmail ve Hacer'i Mekke'ye götürdü. İsmail ve Hacer, Mekke'de Kureyş kabilesini oluşturdular. Bu kabile ileride Hz.Muhammed'in de kabilesi olacaktır. Hacer ve İsmail, Arapları ve Müslüman grubunu oluşturdu.

Fakat Tevrat'ta İsmail ve kavmi adeta ikinci sınıf evlat olarak gösterilmiştir. Şöyle ki Ahd-i Atik Tekvin bölümü Bap 16:12'de; *"İsmail insanlar arasında yabani adam olacaktır,onun eli herkese karşı ve herkesin eli ona karşı olacak ve bütün kardeşlerinin doğusunda oturacaktır."* [198]

Öte yandan Sarah 95 yaşındayken İshak'ı dünyaya getirdi. İshak'tan sonra oğlu Yakup Peygamberliği devraldı. Allah Yakup'a senin adın İsrail ve senin çocukların İsrailoğulları olacak dedi.

Yakup'tan sonra Yusuf Peygamberliği devraldı.

İsrail oğulları Mısır'a gittiler. Orada çoğaldılar, zenginleştiler. Firavunun onlara eziyet yapması üzerine İsrail oğullarını Mısır'dan kurtarmak için Hz.Musa'ya Allah görev verdi.[199]

Yukarıdaki özet bilgi Eski Ahit (Torah-Tevrat)'ten alınmıştır. Görülüyor ki her ikisi de Semitik Irktan olan Araplar ve Yahudiler aslında aynı babadan dünyaya gelmiştir.

Bütün tek tanrılı dinler bu bölgede doğmuştur. İlk din Yahudilik, ardından Hristiyanlık. Bir kaynağa göre Hristiyanlık sonradan ortaya çıkartılmıştır. Yine aynı görüşe göre sebebi şöyle açıklanmıştır. Yahudiler Hz.Zekeriya ve Hz.Yahya'yı öldürdüler. Allah onları yola getirsin diye Hz.İsa'yı görevlendirdi. Hz.İsa öldürülmeden önce Allah tarafından göğe kaldırıldı. İncil İsa'nın göğe kaldırılmasından sonra hazırlanmıştır. Yeni Ahit (İncil), Matta'ya göre, Markos'a göre, Luka'ya göre ve Yuhanna'ya göre olmak üzere dört şekilde hazırlanmıştır.

Bu bölgede dini kullanmak oldukça kolay ve gözde. İsrail tüm dünyada en fazla dinin suistimal edildiği bir ülke. İsrail'de devlet içinde din adamlarının etkinliği çok fazla. Dolayısıyla siyaseti yönlendirebiliyorlar. Ayrıca devlet Yahudi Ortodoksluğunu (fanatik) destekliyor.

---

[198] İlhan ARSEL, **Tevrat ve İncil'in Eleştirisi**, İstanbul, 1997, s.36.

[199] Tevratı Şerif (Eski Ahit), "Tekvin Bap 28/46", İstanbul, 1985, s.27-48.

Esasında bütün dinlerin temelinde hoşgörü ve sevgi yatar. Kendine yapılmasını istemediğini sende başkasına yapma esas düşüncedir. Kuran-ı Kerim İsra süresinin 32. ayetinde kısaca şöyle denmektedir; *"Zinaya yaklaşmayın, zira o hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın...Yetimin malına, rüştüne erinceye kadar iyi niyet taşımaksızın yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü yerine getirin. Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma, çünkü sen ne yeri yarabilir ne de boyca dağlara ulaşabilirsin. Bütün bu fena şeyler, Rabbinin yanında da çirkindir. İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Sana yapılmasını istemediğin şeyi sende başkasına yapma. Allah ile birlikte başka ilah edinme, sonra kınanmış ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış olarak Cehenneme atılırsın."*[200]

Latince *"Karitas"*, Grekçe *"Agapi"* denilen insan sevgisini İsa ısrarla ilan etti; "Kendinize ne yapılmasını isterseniz, siz onu başkasına yapın." Tüm insanları kardeş gibi, ırk, yetenek, durum ayrımı gözetmeden sevmek, çünkü Baba onları çocukları gibi sever ve Mesih'de onlardan biridir. Bu sevgi insan kalbinin içten doğan (spontane) imkanlarının ötesindedir. Madem ki sevgi Tanrı'dandır. Sevelim birbirimizi, çünkü Tanrı sevgidir. Onu imanla birlikte Hristiyanın kalbine doğuran Tanrı'nın ruhudur. Ve bu sevgi Hristiyanı alçakgönüllüleri ve yoksulları üstün tutmaya yöneltecektir.[201]

Hz.Musa, Sina (Tur) Dağında 40 gün Tanrı Yehova'yla birlikte kaldıktan sonra 10 Emirle birlikte İsrailoğulları arasına dönüyor. (İsrailoğulları Musa'nın yokluğunda Allah'a inançlarını kaybederek Davud'un yaptığı altından ineğe tapmaya başlamışlar.)[202]

✡✡✡

"On Emir, (Yahudiliğin temel şartları) şunlardır";

(1) Seni Mısır diyarından çıkaran Tanrı benim. Karşımda başka ilahların olmayacaktır.

(2) Kendin için oyma put yapmayacaksın.

(3) Rabb'in ismini boş yere ağza almayacaksın.

(4) Şabat gününü (cuma öğleden sonra) takdis etmek için onu hatırında tut.

(5) Babana ve anana hürmet et.

(6) Katletmeyeceksin.

(7) Zina etmeyeceksin.

(8) Çalmayacaksın.

200. Prof.Dr. Ziya KALICI, **İslam Kültür ve Medeniyeti**, İstanbul, 1996, s.141.
201. Pietro ROSSANA, **Bizdeki Umut "Katolik İnancının Tanıtılması"**, İstanbul, 1983, s.33.
202. Holy Bible "Yeni Ahit-İncil", Nashville, 1987, s.131.

(9) Komşuna karşı yalan şahadet etmeyeceksin.

(10) Komşunun evine tamah etmeyeceksin.

☪☆☪☆☪☆

Müslümanların dinsel bayramları bilindiği için burada sadece Yahudilerin dinsel bayramlarına bir göz atacağız;

✡✡✡

(1)PESAH (Pass Over)

(2) ÖMER

(3) ŞAVUOT

(4) TEŞA-BEAV

(5) ROŞ-AŞANA

(6) KİPUR

(7) SUKOT

(8) HANUKA

(9) TU-BİŞVAT

(10) PURİM

Bu bayramların her birinin Yahudiler için ayrı bir anlamı ve önemi vardır. Yahudi bayramları için ayrıntılı bilgi almak isteyenlerin Clara ARDITI-Baki HALEVA'nın, (***"Yahudilikte Kavram ve Değerler"***, İstanbul, 1996) adlı kitabını incelenmesinde fayda vardır.

Size bu bayramlardan "Purim"i anlatacağım. Purim: Hanuka gibi tarihi bir olayla bağlantısı olan bir bayramdır. "Megilat Ester" bu bayramın kutlanmasına neden olan olayı şu şekilde anlatır; Ester'in kitabında anlatıldığı üzere Purim sözcüğü "Kura" anlamına gelen "Pur"dan türemiştir. Bu sözcük ülkedeki Yahudileri öldürmek isteyen İran Kralı Ahaşveros'un bakanı (vezir) olan Aman tarafından kullanılmıştır.[203]

Aman'ın planları güzel kraliçe Ester ve kuzeni Mardehay tarafından engellendi. Ester hayatını tehlikeye atarak kraldan dindaşlarının hayatının kurtarılmasını rica etti. Kral Yahudilerin yerine veziri olan Aman ve ailesini darağacına gönderdi. Böylelikle o sıkıntılı günler neşeye dönüşür ve Purim günü insanların birbirlerine ve yoksullara hediye vermeleri ile kutlanır.

Megilat Ester, bu bayramın Adar (Şubat) ayının 14'ünde kutlanması gerektiğini belirtir. O devirde İran'ın Başkenti olan Şuşan'da ise Yahudiler ertesi güne kadar düşmandan

[203]. Clara ARDITI-Baki HALEVA, **Yahudilikte Kavram ve Değerler,** İstanbul, 1996, s.47.

kurtulmadıkları için Purim'i Adar'ın 15'inde kutlarlar. Şuşan surlarla çevrili bir kent olduğundan, benzer kentlerde de Purim Adar'ın 15'inde kutlanır. İsrail'in her yerinde Purim Adar'ın 14'ünde kutlanırken, Kudüs (old city) surlarla çevrili olduğu için bu bayram Adar'ın 15'inde kutlanır.[204]

Yahudi dini, özünde, kişinin kendi kendini cezalandırmasını ve bu amaçla oruca ve uzun süreli yaslara yer verilmesini benimsemez. Ancak yine de Yahudi takvimi, Yahudi tarihinin trajik olaylarına birçok gün ayırmıştır. Bugünlerin arasında da Teşa-Beav özel bir yer tutar. Teşa-Beav (Av Ayının Dokuzu) Yahudi tarihinin ve aynı zamanda Yahudi takviminin en acılı günü olarak kabul edilir.

Yine Yahudi dininde Hebron'da (El-Halil) bulunan Halil İbrahim Camisinin (Cave Of Macpelah) ayrı bir anlamı vardır. Bunun sebebi şudur.

İçerisinde Halil İbrahim ve Eşi Sarah ile onların oğlu olan Hz.İsak ve Eşi Rebeka ile onların oğlu olan Hz.Yakup ve Eşi Liah ile ayrıca Hz.Yusuf Peygamberlerin mezarları olduğuna inanılıyor. Bu durum özellikle Hz.İbrahim'den dolayı Müslümanlar içinde bu camiyi oldukça önemli bir konuma sokuyor. 25 Şubat 1994 tarihinde El-Halil kentindeki Yahudi yerleşimi olan Kiryat Arba'da oturan Ortadoks Yahudisi Doktor Baruch Goldstein, El-Halil Camiinde Cuma namazı kılan Filistinlilerin üzerine ateş açıp 29 Müslüman'ı öldürmüştür

Şu anda bu cami iki bölüme ayrılmış olup Yahudiler tarafından sinegog ve Müslümanlar tarafından da cami olarak kullanılıyor. Hiç biri bir ötekinin bölümüne geçemiyor ve kontrolü İsrail askerleri yapıyor.

Hz.Yakup ve Hz.Yusuf Mısır'da mumyalanmıştır. Hz.Yakup M.Ö.1500'lerde rivayete göre önce Hz.Yakup'un mumyası getirilmiş. Sonra Hz.Musa M.Ö.1000'lerde Mısır'dan İsrailoğullarını kurtardığında Hz.Yusuf'un mumyası buraya getirilmiştir.

☪☆☪☆☪☆

Diğer önemli dini bölgelerden birisi olan Kudüs'te Kubbet-ul Sahranin altında küçük bir mağara var. Hz.Muhammed'in imamlık yaptığı ve Miraç'a çıktığı mağara burasıdır. Mağaranın üstündeki taşa muallak taşı deniyor. Caminin içindeki halılar Türkiye'den gönderilmiş. Yine çiniler Türkiye'den gönderilmiştir. Fakat Türkiye'den gönderildiğine dair en ufak bir yazı burada yazılı değil.

M.S.638 Halife Ömer Kudüs'ü ele geçirdi ve Mescid-i Aksa'yı bu dönem içerisinde yaptırdı. Kubbet-ul Sahra ise 685 ile 705 yılları arasında Emevi Halifesi Abd El-Malik tarafından yaptırıldı.

Mescid-i Aksa Camisi, 705-715 tarihleri arasında Halife El-Velid tarafından yeniden genişletilerek ve restore edilerek yaptırıldı. Aksa uzak anlamına gelmektedir.

---

[204] Şalom Gazetesi, 14.Şubat.2001, Çev.: Rayka HİÇKALMAZ, sayı:2673, s.10. (İbranice'den Çeviri)

Mescid-Aksa, Müslümanların ilk kıblesidir ve Hz.Muhammed'in miraça çıktığı yerdir. Ayrıca Harem Mescidlerinin üçüncüsüdür. (Mescid-i Haram, Mescid-Nebevi ve Mescid-i Aksa)[205]

"Evinde kıldığın namaza bir namaz sevabı, oturduğun beldede belde sakinleriyle birlikte camide kıldığın namaza 25 kat namaz sevabı, yine oturduğun beldedeki camide cemaatle birlikte kıldığın Cuma namazına 500 kat namaz sevabı, Mescid-i Aksa ve Mescid-i Nebevi'de kıldığın her namaz için 50 bin kat sevap ve Mescid-i Haram'da kıldığın her namaz içinde 100 bin kat namaz sevabı verilmiştir." [206]

Mescid-i Aksa'nın yapıldığı yerin altında şu anda Yahudilerin Ağlama Duvarı yada eski Yahudi Tapınağı olan Bet Hamikdaş'ın batı duvarı vardır.(Western Wall) Bu tapınağın kısaca tarihçesi aşağıdaki gibidir.

M.Ö. 965-928 Kral Salamon (Süleyman Peygamber) Bet Hamikdaş'ı inşa ettirdi.

M.Ö.586 Babil Kralı Nabukadnezar tapınağı yıktırdı.M.Ö.539 Tapınak tekrar inşa edildi. (Persler dönemi)

M.S.70 Romalı Kral Titus tapınağı yıktırdı. Bir tek batı duvarı ayakta kaldı.

"Tarihçilerin ortak uzlaştıkları bir kanıya göre, antisemitizmin başlangıcı, M.S.70'de Kral Titus'un tapınağı ikinci defa yıkmasına dayanmaktadır. Tapınağın yıkılışı diasporayı oluşturan kitlesel göçlerin başlangıcını oluşturmaktadır. Yine Pagan (Eski Yunan ve Roma'nın çok Tanrılı dinlerine ait) antisemitizmi hakkında kışkırtıcı ve tartışmalı bir inceleme 1920'lerin başında, Sovyet tarihçisi Saloma Luria tarafından yayınlanmıştır" [207]

✝✝✝

Bu bölge yine Hristiyan dini için de daha önce belirttiğim gibi oldukça önemlidir. Hz.İsa'nın çarmıha gerildiği yer yine Kıyamet Kilisesi olup, Zeytindağı üzerinde yani Kudüs'tedir. Bu durum Kudüs'ü her üç semavi din için de kutsal ve özel bir konuma getirmiştir.

Betlehem, (Beytullahim) İsa'nın doğduğu düşünülen yerleşim yeridir. Bu bölgedeki Nativity Kilisesinde (Church of Natıvity) Hz.İsa'nın doğduğu düşünülen küçük odaya gümüşten bir yıldız konulmuştur. Bu yıldız Osmanlı İmparatorluğu döneminde bazı kişiler tarafından çalındığı için vaktin padişahı tarafından yenisi yaptırılmış ve yere vidalanmıştır.

Dünyada din olgusu eskiden olduğu gibi bugün de kavgaların, savaşların, tartışmaların temelini teşkil etmektedir. Din olgusu dün vardı. Bügünde vardır ve yarın da varola-

[205] http//www.regionofpalestine.com, Mescid-i Aksa İle İlgili Sayfası.
[206] İbnu Mace, **İkametu's Sala ve Sunnefika**, Amman, 1978, s.198. (Hadisten Nakledilmiş)
[207] Zygmunt BAUMAN, **Modernite ve Holocaust,** İstanbul, 1997, Çev.:Suha SERTABİBOĞLU, S.56.

caktır. Dolayısıyla bu olguyu devlet politikalarından ve uluslararası ilişkilerden ayrı düşünmek veya ayrı düşünmeye çalışmak büyük bir yanılgı olacaktır.

1096 yılında başlayan ilk Haçlı seferleri ve 1099'da Kudüs'ü fethedip yaklaşık 70 bin kişiyi kılıçtan geçirerek oluk gibi Kudüs sokaklarında akıtılan kanların nasıl unutulmaması gerekiyorsa yine bu topraklarda İngilizlerin kışkırtmasıyla Osmanlı'ya karşı ayaklanan daha önce Osmanlı'da danıştay üyesi olan Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in liderliğindeki Arapların ele geçirdikleri Osmanlı askerlerini altın yutmuş olabilirler düşüncesiyle diri diri bağırsaklarına varıncaya kadar parçalayarak, yağmalayıp öldürdüklerini unutmamamız gerekir.

Kitab-ı Mukaddes'te Yehova kesin sınırlarını çizerek, İsrailoğullarına toprak vaat etmiştir. Yani bir ulus, yaptığı ve yapacağı işgaller için tinsel birkılıf bulmuştur. General Moşe DAYAN, 12 Ağustos 1967 tarihinde Jerusalem Gazetesinde şu demeci vermiştir; *"BizlerTevrat'a sahipsek, bizler kendimiziTevrat'ın halkı olarak görüyorsak, Tevrat'ta vaat edilen bütün topraklara sahip olmak zorundayız."*[208]

Tanrı Yehova'nın İsrail halkına vaat ettiği toprakların net sınırı şöyledir; *"O günde Rab Abramla ahdedip dedi: Mısır Irmağından (Nil Nehri) Büyük Irmağa (Fırat Nehri) kadar bütün bu diyarı, Kenanileri ve Kenizzileri ve Kadmonileri ve Hittileri ve Perizzileri ve Refaları ve Amorileri ve Kenanlıları ve Girgaşileri ve Yebusileri senin zürriyetine verdim."*[209]

Daha öncede belirttiğim gibi *"Din Olgusu"* tarihten öncede mücadelelerin temelini oluşturmuştu. Dünde savaşların altında dinin büyük etkisi olmuştu. Bugün de dünyada vuku bulan bir çok olayın altında din olgusu vardır ve yarın da var olacaktır.

[208] Roger GARAUDY, **İsrail Mitler ve Terör,** İstanbul, 1997, Çev.: Cemal AYDIN, s.32.
[209] Sedat MEMİLİ, **Musa'da Böyle Buyurdu,** İstanbul, 2000, s.63-64.

II. BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞU

A. Kuruluşa Doğru Giden Yolda ve Devamında Bölgenin Kısa Olarak Siyasi Tarihi

Yahudiler'e Filistin'de bir yurt yaratılması hedefi doğrultusunda İsrail Devleti'ni kuruluşuna ilişkin ilk adımlar Yahudi toplumunun MS 132-135 yıllarına kadar gitmektedir. Bu dönemde evrensel Yahudi birliği tarafından yeniden bir Yahudi köylü sınıfı kurulması doğrultusunda Filistin'de tarım kolonileri kurulmuş ve bu hareket 19.yy da Orta Avrupa ve Doğu Avrupa'da Yahudi hareketinin doğmasına neden olmuştur. 19 yy başında Odessa'da kurulan Hovevei Ziyon (Ziyon'u sevenler) isimli örgütün girişimleri ile 1882 yılında Filistin'de ilk Rus-Yahudi kabileleri ile birlikte Yahudi yerleşimi başlamış; Avusturyalı gazeteci Theodor Herzl'in girişimi ile 1897 yılında Basel'de gerçekleştirilen ilk Yahudi kongresinde Yahudilerin Filistin'de toplanarak eski Yahudi devletinin tekrar kurulması olarak tanımlanan Siyonizm, Yahudi hareketinin temel ilkesi olmuştur. Bu hedefin gerçekleştirilmesi doğrultusunda ise gerekli finansman ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak Yahudi milli bankası ile Yahudi milli fonu kurulmuştur. Bu dönemde Doğu Avrupa ve Rusya'da yaşamak istemeyen Yahudiler Osmanlı İmparatorluğunun kabul etmesi ile Filistin'e göç etmeye başlamışlar ve bu eğilim 1905 Rus devrimi sonrasında baskıların artmasıyla daha da artarak göçmen sayısı 9.000'e ulaşmıştır.[210]

Kutsal topraklar üzerinde bir Yahudi Devletinin kurulmasını öngören Balfour bildirisi ise 2 Kasım 1917 tarihinde kabul edilmiş; Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı İmparatorluğunun yönetimindeki Arap vilayetlerini İngiliz mandası çerçevesinde geçici bağımsızlık hakkını öngören 1919 Haziran tarihli Milletler Cemiyeti Sözleşmesi Yahudi birliği açısından oldukça önem kazanmıştı. Nitekim İngiltere, Milletler Cemiyeti Sözleşmesine bağlı kalarak 1921 yılı Eylül ayında Filistin'de Yahudi-Arap devletini öngören bir sözleşme yayınlamış ancak bu önerinin Araplar tarafından tepkiyle karşılanması üzerine 1922 yılında Milletler Cemiyeti, Filistin'in İngiliz manda yönetimi altında olduğunu belirten başka bir bildirge yayınlamıştır. Yahudi göçündeki artış ile birlikte Arap-Yahudi çatışması giderek şiddetlenmiştir.[211]

Bu durum karşısında İngiltere 2 Dünya savaşının arifesinde Filistin'in bölünmesinden vazgeçtiğini belirterek 10 yıl içerisinde bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını, Arap ve Yahudilerin geçiş dönemi içerisinde paylarının artırılmasının, Yahudi göçünün 5 yıllık bir sınırlamadan sonra tamamen durdurulmasını öngören ve her iki tarafında tepkisi ile karşılanan bir rapor yayınlamış. Fakat bu rapor 2 Dünya Savaşının başlaması ile

---

[210] Özlenen SEZER, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No. 1977-22, İsrail Ülke Etüdü, İstanbul, 1997, s.9.

[211] Fred J.KHOURI, **The Arap Israeli Dilemma**, Syracuse University, New York, 1968,s.102.

uygulamaya konulamamıştır. Nazi Almanya'sı döneminde ise bölgeye Yahudi göçü iyice artmıştır.

2 Dünya Savaşı sonrasında BM Genel Kurulu kutsal toprakların Arap ve Yahudilerce iki devlete bölünmesinin ve Kudüs devletinin uluslararası bir statüye kazandırılmasını kararlaştırmıştır. Fakat bu kararın Araplar tarafından kabul edilmemesi iç savaşı başlatmış; bu dönemde David Ben Gurion başkanlığındaki Yahudi komitesi, İngiliz mandasının sona ermesinden kısa bir süre önce 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail devletinin bağımsızlığını ilan etmiştir.[212]

İsrail devletinin kurulması ile birlikte Ben-Gurion başkanlığında geçici bir hükümet kurulmuş, ancak laiklik konusunda bir anlaşmaya varılamadığından yazılı bir anayasa hazırlanmıştır. 1949 yılının ilk ayında yapılan seçimlerde Ben Gurion önderliğinde İsrail Sosyalist Partisi "Mopay", Meclis'te (Knesset'te) çoğunluğu alarak hükümeti kurmuş ve İsrail'e gelen her Yahudinin İsrail vatandaşlığına kabulünü öngören bir yasa çıkartarak Kudüs'ü de başkent ilan etmiştir.[213]

İsrail Devleti kurulduktan sonra da devam eden İsrail-Arap Savaşları ve 1973 yılında Suriye'nin Golan'ı Mısır'ın ise Süveyş kanalını geçmesi ile başlayan ve Ürdün, Irak ve Cezayir'inde katılımı ile şiddetlenen Yom Kippur savaşının ardından 1979, 1993 ve 1994 tarihleri İsrail barış sürecinde bir dönüm teşkil etmektedir.[214]

İsrail Begin hükümeti ile Mısır Devlet Başkanı Sedat arasında Kasım 1977 tarihinde başlayan barış görüşmeleri 1982 tarihine kadar İsrail askeri kuvvetlerinin Sina'dan çekilmesini ve Mısır'ın İsrail sınırındaki askeri kuvvetlerinin çekmesini kabul eden 1979 tarihli Camp David anlaşması ile sonuçlanmıştır.

1998 tarihinde Arap-Filistin Ulusal Konseyi İsrail devleti ile barış görüşmelerini öngören ve iki ülke arasındaki ateş hattının azaltılarak 1967 ve 1973 tarihli Arap-İsrail savaşının gerginliğinin giderilmesine ilişkin Birleşmiş Milletler kararlarını kabul etmiştir.

1991 yılı Ekim ayında ABD'nin öncülüğünde İsrail, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin'den temsilcilerin katılımı ile Madrid Barış Konferansı gerçekleşmiştir. Bu Konferansın ardından ikili barış görüşmelerine Washington'da devam edilmiş; Arap ülkeleri, Doğu ülkeleri ve Asya Ülkeleri ile çeşitli çok taraflı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmelerin ardından Ekim 1994 tarihinde İsrail ile Ürdün arasında barış antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma ile her iki taraftan Ürdün Vadisi ile Kızıldeniz yakınındaki Akabe-Elyat (Eliat) bölgesinin kalkındırılmasında işbirliği yapılması kararlaştırılmış; ulaştırma ve telekominasyon alanında işbirliğine gidilmesi hususunda da anlaşmaya varılmıştır.[215]

---

[212] Chaim HERZOG, **The Arap-Israeli Wars "War and Peace in the Middle East"**, New York, 1983, s.97.

[213] Charles DOUGLAS, **The Araps and Israel,** Toronto, 1970, s.87.

[214] Edward W.SAID, **The End of the Peace Process "Oslo and After"**, Washington, 2000, s.47.

[215] Jonathan MARCUS, **The Washington Quarterly** (Üç Aylık Dergi), Washington, Winter 1998, s.77.

Yine 1994 yılı Ekim ayında Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi İsrail firmaları ile ticaretin yapılmasın engelleyen boykotu keldırmışlardır. Bunun ardından Mısır, Ürdün, Fas ve Tunus İsrail ile direkt ticaret bağlantıları kurmuşlardır. İsrail ise 1994 yılı Ekim ayında Kazablanka'da 1995 Ekim ayında ise Amman'da iki bölgesel ekonomik toplantısına iştirak etmiştir.[216]

İsrail Filistin ilişkileri ise zaman zaman yaşanan gerginliklere rağmen gelişme sürecindedir. Eriha ve Gaza Bölgesinde Filistin Özerk İdaresi'nin kurulmasından bir yıl sonra Ekim 1995 tarihinde İsrail ile Filistin arasında uyum sürecinin ikinci aşamasının başlatılmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Böylece West Bank'ta Filistinlilere tam yetki verilmesi, Filistin Konseyinin oluşturulmasına yönelik seçime gidilmesi öngörülmüş fakat bu süreç yaşanan terörist hareketler neticesinde sık sık kesintiye uğramıştır.

B.İngiltere'nin Bölgedeki Çözüm Çabaları (1918-1948)

İngiliz manda yönetimi daha başlangıçta, Filistin'de bir Yahudi-Arap işbirliğini sağlayarak bir *"Özerk Yönetim"* kurmak istemişti. Fakat Arapların manda yönetimi ile her türlü işbirliğini red etmesi üzerine bu tasarı yürütülemedi.

Arapların bu tepkisi ayaklanmalara dönüşünce ve özellikle 1929'da ki ayaklanmalar üzerine, İngiltere Filistin'de yeni bir çözüm arayışı içerisine girdi 1929 ayaklanmalarından sonra, İngiltere Walter Shaw başkanlığında bir hukukçular komitesi ile Sir John Hope Simpson başkanlığında bir iktisatçılar komitesini, incelemelerde bulunmak ve rapor hazırlamak üzere Filistin'e gönderdi. Her iki komite de Filistin'de üç ay süren incelemeleri sonunda sundukları raporlarında Yahudi göçlerinin durdurulmasını ve Yahudilere toprak satılmamasını tavsiye ediyorlardı.[217]

1. Passfield Beyaz Kitabı

Bu raporlardan sonra, İngiltere'nin Sömürgeler Bakanı Fabian, Sosyalistlerden siyonizmi *"emperyalist"* ve *"sömürgeci"* olarak gören Sidney Webb, diğer adı ile Lord Passfield, Filistin meselesine bir çözüm bulmak amacı ile Başbakan Ramsey Mac Donald'ın muvaffakatı ile bir rapor hazırladı. ***Passfield Beyaz Kitabı*** (Passfield White Paper) adını alan ve Ekim 1930 da yayınlanan bu rapor, 1922 de olduğu gibi Arap ve Yahudi işbirliğine dayanan bir yönetim tavsiye etmekte idi isede, raporunun esas ağırlığı Filistin'deki toprak meselesi ve Yahudi göçleri konusunda söyledikleri idi. Şöyle ki:

a) Filistin'de ekilebilir toprakların miktarı 6.544.000 dönümdür. Yahudilerin iyi bir teşkilatlanma ile ve başarılı bir toprak politikası takip ederek 1.000.000 dönüm toprağa sahip olmasına karşılık, Arap nüfusun üçte biri topraksızdır. Her Arap ailesinin nor-

---

[216] Hanan ASHRAWI, **This Side of Peace**, London, 1996, s.123.

[217] Edward W.SAID&Christopher HITCHENS, **Peace and Its Discontents: "Essays on Palestine in the Middle East Peace Process"**, London, 1995, s.67.

mal yaşantısı için kuru arazide 130 dönüme ihtiyacı olduğu halde ortalama ancak 90 dönüm araziye sahip bulunmaktadır. Arap kitlesinin nüfusunu göz önüne alınca aradaki farkı kapata bilmek için daha 8.000.000 dönüm ekilebilir toprağa ihtiyaç vardır.[218]

b) İngiliz Manda Yönetiminin esas görevi, Yahudi göçlerinin, *"Filistin halkının diğer kesimlerinin"* zararına olmamasını sağlamak iken bu göçler Araplar için hem toprak yetersizliğine ve hem de Arap işsizliğine sebep olmaktadır.

c) Dolayısı ile hem göçler hemde Yahudilerin toprak satışı sınırlandırılmalıdır.[219]

Denebilir ki, İngiltere'nin Filistin meselesine çözüm bulmak için hazırladığı belgeler içinde Arapları destekleyen Arapların görüşlerini benimseyen tek belge **Passfield Beyaz Kitabı** olmuştur. Bu yüzdendir ki bu belgenin yayınlanması üzerine, Dr. Chaim Weizmann Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanlığından istifa etti. Weizman'a göre Passfield beyaz kitabı siyonizme vurulmuş bir darbe ve ihanet idi. Beyaz kitap gerek İngiltere'deki gerek dünyadaki Yahudilerin sert protestolarına sebep oldu protestolar o derece şiddetli olduki, Başbakan Mac Donald 13 Şubat 1931 de Dr. Weizmann'a bir mektup yazarak, Passfield Beyaz Kitabının, İngiltere'nin bölgede bağlı olduğu politikada hiçbir değişiklik meydana getirmediğini söylemek ve gerek Yahudi göçlerine, gerekse toprak konusunda gayet yumuşak ve ümit verici ifadeler kullanmak zorunda kaldı. Başbakan Mac Donald'ın bu mektubu Araplar bakımından Passfield beyaz kitabınınn değerinin sıfıra inmesi demekti. Bu sebeple Araplar, tepki olarak şiddetli gösterilere ve ayaklanmalara başvurmak istedilersede İngiliz Yüksek Komiserliği bunları önlemek için sert tepkiler aldı. Ne var ki, Beyaz Kitabı Başbakan Mac Donald'ın mektubundan sonra, 1931-1935 döneminde, Yahudilerin nüfuslarında, topraklarıda iki misli arttı. 1930-1936 yılları arasında Yahudi nüfusundaki artış, sayı olarak ikiyüzbindir.[220]

1936 yılındaki Arap ayaklanmaları İngiltere'yi Filistin konusunda yeni bir çözüm arayışına itti. Çünkü Avrupa'daki krizleri ve gerginliklerin başlaması ile birlikte, Nazi Almanyası ve faşist İtalya Ortadoğuya ve Arap dünyasına dönük propaganda faliyetlerine hız verdiler. İtalya İngiltere'yi Akdenizde zayıflatmak için Arap dünyasının milli hislerini ve bağımsızlık isteklerini tahrik ederken, Nazi Almanya'sıda İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğudaki durumlarını sabote etmek ve sarsmak için geniş bir propaganda kampanyasına girişti bu propagandalar gerek Arap dünyasında gerek Filistin Arapları üzerinde tesir etti. Kudüs müftüsü Hacı Emin El-Hüseyin'in Nazi Almanyasının Ortadoğudaki en kuvvetli dostu haline geldi. Kudüs müftüsü İngiltere'ye karşı Nazi Almanya'sına sırtını dayıyordu.[221]

---

218. Itamar RABINOVICH, **The Waging Peace: "Israel and the Araps at the End of the Century"**, New York, 1995, s.35.
219. Webb McKINLEY, **Trouble in the Middle East**, New York. 1972, s.85.
220. Mohamed HEIKAL, **Secret Channels: "The inside Story of Arap-Israeli Peace Negotiations"**, Oslo, 1997, s.47.
221. Zvi ELPELEG, **Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyni,** İstanbul, 1999, Çev.:Dilek ŞENDİL, s.75.

Bu gelişmeler İngiltere üzerinde de tesirsiz kalmadı. Fransa 1936'da Suriye ve Lübnan'a bir takım bağımsızlık hakları tanırken, İngiltere de Mısır'a bağımsızlık verirken, bir kriz halinde limanları stratejik ehemmiyet kazanacak olan Filistinde de Arapları yatıştıracak bir formül arama çabasına girişti.

2. Peel Komisyonu Raporu

1936-37 Arap ayaklanmaları üzerine İngiltere Hükümeti, eski Hindistan İşleri Bakanlarından Lord William Robert Peel başkanlığında kurulan ve "Kraliyet Filistin Komisyonu" adını alan bir heyeti, bir rapor hazırlamak üzere Filistin'e gönderdi. Peel Komisyonu, Filistinde iki ay süre ile incelemeler yapıp, Arap ve Yahudi pek çok kişi ile görüştü ve ***Peel Komisyonu Raporu*** adını alan 404 sayfalık raporunu 1937 Temmuzunda hükümete sundu.[222]

Peel Komisyonu Raporunda, Arapların şikayetlerini şöyle sıralamaktaydı: Toprakların Yahudilerin eline geçmesi, Yahudi göçlerine izin verilmesi, İngilizce ve İbranicenin resmi dil olarak kullanılması, İngiliz ve Yahudi subaylarının istihdamına karşılık Araplara memuriyetlerin verilmemesi gibi mazeretlere dayanıyordu.

Yahudilerin şikayetleri ise şöyleydi: Yahudi milli yurdunun kurulmasında İngiliz manda yönetiminin ağır ve savsaklayıcı davranması, Yahudi göçlerinin kolaylaştırılmasında manda yönetiminin isteksizliği, buna karşılık Filistin'e gayri meşru Arap göçlerine göz yumulması Ürdün topraklarının da Yahudi göçlerine açılması, bürokrasinin Araplara eğilim göstermesi, Yahudilerin öldürülmesi hadiselerinde cezaların yetersiz olması, Kudüs Müftüsünün "yıkıcı" faaliyetlerine karşı manda yönetiminin hoşgörü ile davranması ve bunun gibi mazeretlere dayanıyordu.

Rapor çözüm için şöyle diyordu: Göründüğü kadarıyla, mesele, Araplara ve Yahudilere bütün istediklerini vermekle çözümlenemez. ***"Hangisi Filistin'i yönetecek?" sorusuna verilecek cevap, "hiçbiri" olmalıdır.***

Peel raporu, bu *"hiçbiri"* deyiminin gerektirdiği çözüm olarak da, Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksimini öngörmekteydi. Bu sebeple Peel Raporu'na "Taksim Raporu"da denilmektedir. Bu "taksim" formülü içinde, Filistin topraklarında bağımsız Arap ve Yahudi devletleri kurulmakla beraber, bu iki bağımsız devlet, İngiltere'nin 1932 de Irak'la ve Fransa'nın da 1936 da Suriye ve Lübnan'la yaptığı gibi, antlaşmalarla İngiltere'ye bağlı kalacaktı.[223]

Bu taksimde Kudüs, bütün büyük dinler için kutsal olduğundan, oldukça geniş bir bölge olarak İngiliz manda yönetimine veriliyor ve ayrıca Kudüs bölgesinin, Ramallah üzerinden Yafa'ya bağlanması ile denize çıkması sağlanıyordu.

---

[222] Richard MOORE, **The Arap-Israeli Conflict**, London, 1976, s.151.

[223] Keesing's Contemporary Archives, 1937-1940, s.3317-3318.

Keza, bu taksim çözümünde, Arap toprakları Yahudi topraklarından daha geniş tutulmuştu. Çünkü Yahudilere verilmesi öngörülen kıyı bölgeleri gayet verimli tarım topraklarından meydana gelmekte idi.

Taksim, Arapların savunduğu görüşlere ters düşmekle beraber, Peel Komisyonu Raporu Araplardan fazla Yahudiler tarafından tepkiyle karşılandı. Filistinde bir "Arap Devleti"nin kurulmasını savuna gelmiş olan ve bir "Yahudi Yurdu" kurulmasını dahi hazmedemeyen Araplar için de Filistin topraklarının bölünmesi ve bir "Yahudi Devleti" nin kurulmasını kabul etmek elbetteki mümkün değildi. Fakat "taksim" formülü karşısında en fazla gürültüyü koparan da Yahudiler ve Siyonistler oldu. Peel Raporu, otuz yıl önce Uganda'nın Yahudi yurdu yapılması teklifi kadar tepki ile karşılandı.[224]

1937 Ağustosunda toplanan 20. Siyonist Kongresinde bilhassa Peel Komisyonunun "taksim" teklifi tartışıldı, ve reddedildi. Kongrede alınan kararlar ise Siyonistlerin 1917 Deklarasyonunda sözü edilen "Yahudi Yurdu" ile, kafalarında nasıl bir harita çizmiş olduklarını göstermekteydi. Çünkü kararlara göre, 1917 Deklarasyonun, Yahudi milli yurdunun kurulmasını öngördüğü Filistin, tarihi Filistin'in tamamıdır ve buna Ürdün toprakları da dahildir. Yani Şeria nehrinin iki tarafı. Kongre, bu şekilde belirtilen Filistin toprakları üzerinde bir "Yahudi Devleti" nin kurulması için, Siyonist Teşkilatının yürütme kuruluna İngiltere hükümeti ile müzakerelere girme görevi vermekteydi.

Bu arada şunu da belirtelim ki, bu tarihten iki yıl sonra, 31 Aralık 1939 tarihi itibariyle Filistin'in nüfusu 1.435.145 olup, bunun 881.293'ü Müslüman ve 465.535'i de Yahudidir.[225] Yani Yahudiler üçte bir oranındaki nüfusları ile, üçte iki oranındaki Arap kitlesini egemenlikleri altına almak istiyorlardı.

3. Woodhead Komisyonu

Peel komisyonu raporunun en çetrefilli tarafı, taksimin sınırları idi. Vakıa komisyon bu taksim için bir plan çizmişti. Fakat bu taksim planı İngiltere hükümetini tatmin etmemiş olmalı ki, taksimin sınırlarını ayrıntılı bir şekilde belirtmek amacı ile Filistin'de incelemeler yapmak üzere, 1938 Nisanında, Sir John Woodhead başkanlığında yeni bir komisyonu Filistin'e gönderdi. Komisyon Filistin'in her tarafını incelemiş, İngiliz yönetimi ile Yahudi ve Hıristiyan temsilcilerini dinlemek için 41 oturum yapmıştı. Fakat Araplar Woodhead Komisyonunu boykot etmişlerdir.

Woodhead komisyonu temmuz sonuna kadar Filistin'de kaldı ve hazırladığı rapor kasım 1938 başlarında yayınlandı. Rapor Filistin'i, Arap Devleti, Yahudi devleti ve İngiltere mandası olmak üzere üçe ayırmış ve sınırlarını çizmişti. Bu sınırlara göre Arap devletinin 453.000 nüfusu ve 7.393.000 dönüm toprağı, Yahudi devletinin 436.000 nüfusu

---

224. Marla BRETTSCHNEIDER, **Cornerstones of Peace: "Jewish Identity Politics and Democratic Theory"**, Rutgers University, 1996, s.83.

225. Keesing's. Contemporary Archives, 1940-1943, s.4742.

ve 1.257.000 dönüm toprağı, İngiltere mandasının ise 508.800'ü Arap ve 157.500'ü yahudi olmak üzere 666.300 nüfusu ve 6.971.000 dönüm toprağı olacaktı.[226]

Ne var ki ,Woodhead komisyonunun bu teklifi kendi içinde de oybirliği ile kabul edilmemiş ve raporda farklı teklifler de ileri sürülmüştü. Kaldı ki, Komisyonun oy çoğunluğu ile teklif ettiği taksim şeklini İngiltere hükümeti de beğenmedi ve taksim fikrinden vazgeçti. İngiltere hükümeti Kasım ayında yaptığı bir açıklamada, Filistin'de barış ve gelişmenin en sağlam temelinin, Araplarla Yahudilerin anlaşması olduğunu bildirdi.[227]

4. Londra Konferansı

İngiltere, Araplarla Yahudileri uzlaştırmak için Londra'da bir "yuvarlak masa" toplantısı düzenlemeye karar verdi. Londra konferansı 7 şubat 1939 da başlayıp 17 Mart 1939 da sona ermiştir. Konferansa sadece Filistin Araplarının temsilcileri değil, Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Yemen ve Ürdün delegeleri de katılmışlardır. Londra konferansında Mısırı Prens Abdülmünnaim ve Ali Mahir Paşa, Irakı Hariciye Nazırı Nuri Said Paşa ve Tevfik Süveydi Bey, Suudi Arabistanı Kral İbnisuud'un büyük oğlu Emir Faysal ve Hariciye Nazırı Fuad Hamza, Yemeni İmam Yahya'nın oğlu Seyfül-İslam, Ürdün'ü de Reis-ül-Vüzera Tevfik Paşa temsil etmekteydi.[228]

İngiltere Hükümeti Londra konferansı dolayısıyla, 1937 Kasımında tutuklayıp Seychelles (Seyşel) Adalarına sürdüğü Filistin Arap liderlerini de serbest bırakmıştı. Bu liderler 16 ocak 1939'da Lübnan Cuniye'de Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni ile bir toplantı yaparak Filistin delegasyonunu tesbit etmişlerdir. Filistin delegasyonuna şu liderler dahil bulunuyordu: Kudüs Müftüsünün şahsi temsilcisi olarak Musa Efendi el-Alemi, Müftü ailesinden Cemal Efendi el-Hüseyni, Avni Bey Abdülhadi, Dr. Hüseyin Fahri el-Halidi, ılımlılardan Ragıp ben-Neşaşibi, George Antonius, Alfred Rock ve Yakup Ferrac.

Konferans "yuvarlak masa" etrafında olmadı. Zira Araplar, Dr. Weizmann başkanlığındaki Yahudi delegasyonu ile aynı masaya oturmayı reddettiler. Bu sebeple, İngiliz hükümeti yetkilileri delegasyonlarla ayrı ayrı müzakere yaptılar. Fakat tarafların görüşlerini uzlaştırmak ve bir neticeye varmak mümkün olmadı.

Araplar, Londra konferansında, Filistin'de bir Yahudi Devletinin kurulmasından vazgeçilmesi, Yahudi göçlerinin durdurulması, Yahudilere toprak satışının yasaklanması ve nihayet Filistinde Arap bağımsızlığının tanınması hususundaki isteklerinden hiç taviz vermediler.

---

226. Refik KARASAPAN, **Filistin ve Şark-ül-Ürdün**, Cilt 2, Ankar, 1978, s.185.
227. Ilan PELEG, **The Middle East Peace Process**, State University of New York, 1997, s.117.
228. Amos OZ, **Israel, Palestine, and Peace**, New York, 1995, s.53.

Buna karşılık Yahudiler de, manda rejiminin devam etmesi, Yahudi göçlerinin engellenmemesi ve Yahudi yurdu politikasının devam ettirilmesi konularında kararlı ve ısrarlı oldular.

Bu durum karşısında İngiltere, Londra Konferansını kapatmaya karar verdi ve taraflara da, kendisinin hazırlayacağı bir formülü tatbik edeceğini bildirdi.

5. Mac Donald Beyaz Kitabı

İngiltere'nin, kendisinin hazırlayacağını söylediği formül, İngiltere Sömürgeler Bakanı Malcolm Mac Donald tarafından hazırlanan ve "The Mac Donald White Paper" veya resmi adı ile "British Policy on Palestine" olan 17 Mayıs 1939 tarihli resmi belge ile açıklandı.[229] Buna göre İngiltere, on yıl içinde Filistine bağımsızlık verecek, yani bağımsız bir "Filistin Devleti" kurulacaktı. Bunun için de gerek Arapların, gerek Yahudilerin Filistin yönetimine katkıları artan bir şekilde sağlanacaktı. Yani bağımsız Filistin Devleti'nin kurulması, bu iki toplumun göstereceği karşılıklı işbirliği zihniyetine bağlı olacaktı.

Diğer yandan bu belge ile İngiltere, 1939 Nisanında Başlamak üzere, beş yıl içinde 75.000 Yahudinin Filistin'e göç etmesine izin verecekti. Bununla beraber İngiltere, Filistin'e kaçak Yahudi göçlerini önlemek için gerekli tedbirleri almaya kararlı olduğunu da belirtmekteydi.

Mac Donald Beyaz Kitabı, beş yıl için tam 75.000 kişilik bir Yahudi göçünü öngörerek Yahudilere bir taviz vermekle beraber, toprak satın alma bakımından gayet ağır sınırlamalar getirmekteydi. Çünkü bu belge, Filistin,i "A", "B" ve "C" diye üçe ayırmış ve "A" bölgesini münhasıran Araplara ayırarak burada Yahudilerin toprak satın almasını kesinlikle yasaklamıştı. Bu bölge oldukça geniş tutulmuştu.

"B" bölgesinde Yahudilerin toprak satın almaları ancak bazı şartlara ve İngiliz yüksek komiserinin iznine bağlanmıştı. Keza bu bölgede Arapların toprak satın alması serbestti.

Yahudiler, Hayfa körfezinden güneye doğru uzanan ve kıyı şeridini ihtiva eden "C" bölgesinde toprak satın almada tamamen serbest idiler. Ne var ki bu bölge Filistin'in ancak %5'ini teşkil etmekteydi. Böylece Filistin'in %95'inde Yahudilerin toprak satın almaları yasaklanmış olmaktaydı.

Buna rağmen Mac Donald'ın Beyaz Kitabı Araplar tarafından tepki ile karşılandı. Kudüs Müftüsünün başkanlığında Beyrut'da toplanan Arap Yüksek Komitesi, Yahudi göçlerine müsaade etmesi ve Yahudilere toprak satışını tamamen yasaklamamış olması münasebetiyle, MacDonald Beyaz Kitabı'nın tümden reddedilmesine karar verdi.[230] Keza

---

[229]. Chaim HURREWITZ, **The Middle East and North Africa in World Politics,** London, 1992, s.532.
[230]. James COHEN, **Palestine and the Great Powers,** 1945-1948, Princeton University Press, 1982, S.188.

Bağdat ve Kahire hükümetleri de bu belgeyi reddetmişlerdir. Arap yüksek komitesi, Beyrut toplantısında hazırlamış olduğu ve MacDonald Beyaz Kitabına cevap teşkil eden 10 sayfalık "Beyanname"sinde, 1918 den önce Filistin nüfusunun %2'sini teşkil eden Yahudilerin Mac Donald'ın formülü ile %33.5 e çıkarılmasına Arapların razı olamıyacağı bildiriliyordu.[231]

Buna karşılık, Neşaşibi ailesinin Milli Savunma Partisi, "Arap Milli İsteklerini" tamamen karşılamamakla beraber, bu "beyaz kitap"ın milli isteklere ulaşmada bir esas olabileceği kararını aldı. On yıl sonra Filistin'e bağımsızlık verilmesi ümidi, ılımlıların aşırılardan kopmasına sebep oluyordu. Bilhassa kırsal alanda köylüler silahlarını teslim etmeye başlamışlardı. Bu suretle Filistin Arapları bir kere daha bölünmekteydiler. Bu bölünmüşlük Arap aktivitesini tamamen zayıflatmıştır.[232]

Mac Donald'ın Beyaz Kitabına Yahudiler de tepki gösterdiler. Daha bu belge açıklanmadan önce, sömürgeler bakanlığındaki bir memur bu belgeyi Dr.Weizmann'a ulaştırmıştır. Belgeyi okuyan Weizmann küplere binmiş ve Bakan Mac Donald'ın yüzüne karşı, onu "ihanetle" itham etmiştir.

Filistindeki Yahudi ajansıda Beyaz Kitabın yayınlandığı aynı gün, yani 17 Mayıs 1939 da yayınladığı 5 maddelik bir bildiri ile, Yahudi göçlerinin sınırlandırılmasını eleştirirken, İngiltere'nin tesbit olduğu yeni politikanın, yahudi halkına "kendi ata yurdunda kendi milli yurdunu yeniden kurma hakkını" reddettiğini, İngiltere'nin Arap terörizmine boyun eğmiş olduğunu ve kendisinin dostu olan Yahudileri Arapların eline teslim ettiğini söylüyordu.

Mac Donald kitabının ne Arapları ve ne de Yahudileri tatmin etmemiş olması, Arap-Yahudi çatışmalarını yeniden şiddetlendirmiştir. 1939 un Nisan ve Mayıs aylarında Filistin'de terörizm bütün şiddeti ile devam etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu çatışmalarda, 1939 yılının ilk altı ayında, 491'i Arap, 87'si Yahudi olmak üzere 643 kişi hayatını kaybetmiştir. Fakat ikinci Dünya Savaşının çıkması ile birlikte Filistin'de durum sakinleşirken, gelişmelerin mahiyeti de değişmeye başlamıştır.

C. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye'nin Filistin Meselesi Karşısında Tutumu

1. Birleşmiş Milletler Taksim Planı

İkinci Dünya Savaşı sonunda Ortadoğu'da birçok gelişme meydana geldi. Bunlar içinde, muhakkak ki en önemlisi Filistin'de "Manda Rejimi" nin son bulması ve burada İsrail Devleti'nin teşekkül etmesi idi. İsrail'in bir devlet olarak ortaya çıkması yukarıda da detaylı olarak belirtildiği gibi bir anda meydana gelmiş bir olay değildir. Siyonistlerin uzun ve yoğun çalışmaları sonucunda oluşan İsrail'in bir Devlet haline gelmesinde

[231] Marla BRETTSCHNEIDER, **age.**, Rutgers University, 1996, s.97.

[232] George Kirk, **The Middle East in the War, "Survey of international Affairs, 1936-1946"**, New York, 1987, s.228.

atılan en ciddi adım İngiltere'nin Manda Rejimine son vermek istediğini Birleşmiş Milletler'e bildirmesi ve bunun üzerine Birleşmiş Milletler'in Filistin'de taksime karar vermesi ile atılmıştı.

Birleşmiş Milletler taksim planının onaylanması, Türkiye'nin Ortadoğu politikası açısından bir dönüm noktası idi. Bu tarihe kadar Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen genel konjonktür içinde kendi güvenlik endişeleri içinde olduğundan Ortadoğu ile yoğun bir ilişki içinde değildi.[233] Ancak bu tarihten itibaren bölgeyle yakın temas halinde olacaktı.

Bu planın oylaması sırasında takındığı tavırla Türkiye yıllardan beri sürdüregeldiği "Bölgesel çatışmalardan kendini uzak tutma" politikasından vazgeçerek Ortadoğu bölgesinin en trajik çatışmalarından biri olan Arap İsrail çatışmasında taraf tutmak zorunda kalacaktı.[234] Bu oylamanın gerçekleştiği tarihe kadar Arapların yanında yer alan ve bu oylamada Araplarla birlikte taksim için ret oyu kullanan Türkiye, daha sonra meydana gelen gelişmeler neticesinde bu politikasını değiştirmek zorunda kalacaktı. Şimdi burada, Birleşmiş Milletler tarafından taksim kararının alınması safhasına nasıl gelindiğini ve Uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler doğrultusunda Türkiye'nin Ortadoğu politikasında meydana gelen değişimlere göz atacağız.

Arap-İsrail mücadelesi tarihinin en önemli belgelerinden biri olan Birleşmiş Milletler Taksim Planı, iki taraf arasındaki mevcut gerginliği arttırarak sıcak çatışmaların meydana gelmesine neden olacaktı. Diğer taraftan bu planın Birleşmiş Milletler'de kabul edilmesiyle ilk kez, uluslararası bir organizasyonda Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması onaylanmış olacaktı ki, bu ikibin yıllık Yahudi özleminin gerçekleşmesinde oldukça önemli bir gelişmeydi.[235]

Bu süreç İngiltere'nin 2 Nisan 1947 günü Birleşmiş Milletler'e başvurarak Filistin'den çekilmek istediğini bildirmesi ve konunun genel kurulda görüşülmesi için resmen başvurusuyla başladı.[236] Filistin'deki varlığının maliyeti İngiltere'ye pahalıya mal olmaktaydı. İngiltere'nin Filistin'de yüzbinden fazla asker ve memuru bulunmaktaydı ki İkinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkan İngiltere için bunların masraflarını karşılamak çok pahalıya mal olmaktaydı. Bunun yanında Yahudi terör örgütlerinin yaptıkları sabotaj ve tedhiş hareketleri de İngiltere'yi bıktırmıştı. Dünya kamu oyunda ve Amerika'da manda rejimine karşı oluşan rahatsızlıkların da bunlara eklenmesi İngiltere'yi Birleşmiş Milletlere başvurmaya itmişti. [237]

---

[233] Hasan KÖNİ, **"Mısır, Türkiye, İsrail Üçgeni"**, Avrasya dosyası, Sonbahar 1994, s.45.

[234] Seyfi TAŞHAN, **Comtemporary Turkish Policies in the Middle East "Prospects and Constraints"**, Dış politika yazıları, İstanbul, 1953, s.8.

[235] Howard M. SACHAR, **A History of Israel From the Rise Of Zionism to Our Time**, New York, 1976, s.162.

[236] Yearbook of United Nations, 1946-7, New York, 1946, s.276.

[237] Howard M. SACHAR, **The Course of Modern Jewish History,** New York 1990, s.574.

İngiltere'nin başvurusu üzerine 28 Nisan'da toplanan genel kurul 15 Mayıs'ta 7 oya karşı 45 oyla meselenin incelenmesi ve bunun içi Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi *(United Nations Special Commitee on Palestine) nin teşkil edilmesi kararlaştırdı.*[238] *(Red oyu veren devletler: Afganistan, Mısır , Irak, Lübnan, Suudi Arabistan, Suriye ve Türkiye'dir. Türkiye bu oylamada ilk defa Filistin meselesinde resmen taraf tutmama politikasından vazgeçerek taraf tutmak zorunda kalmıştır.)*

Bu komite Avusturalya, Kanada, Çekoslovakya, Guatemela, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay ve Yugoslavya'dan oluşmaktaydı.[239]

11 üyeden oluşan Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi Haziran ayında Kudüs'e gelerek, 16 Haziran'da ilk toplantısını yapıp, Arap ve Yahudi liderlerle görüşmek için çeşitli girişimlerde bulundu. Yahudi liderlerin aksine, Arap liderler Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi ile görüşmeyi reddettiler. Daha ilk andan itibaren, Kudüs Müftüsü Hüseyni'nin başında bulunduğu Arap Yüksek Komitesi Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi'yle görüşmeyi reddetti.[240] Ancak, komite Arap ülkelerinden Mısır, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan ve Suriye'nin temsilcileriyle 23 Temmuz'da Beyrut'ta ve 25 Temmuz'da da Ürdün Temsilcisi ile Amman'da görüşmeye muvaffak oldu.[241] Ayrıca bunlara ek olarak, Filistinli yerli halkla da çeşitli temaslarda bulunuldu. Görüşmeler sırasında Araplar Filistin'de bağımsız bir Arap devleti kurulmasını veya Yahudi göçünün durdurulması konusundaki isteklerini komiteye bildirdiler.

Diğer taraftan Yahudi liderler bir an bile ara vermeden devamlı surette Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi ile teşrik-i mesai yaparak Filistin konusunda komiteye kendi tezlerini kabul ettirmek için çalışmaktaydılar. Görüşmeler sırasında Yahudi liderler kendi tezlerini destekleyecek şekilde, Filistin tarihi hakkında komiteyi bilgilendirirken, Siyonizm'in amaç ve hedeflerini dile getirerek, Holokost (soykırım) hakkında da komiteye gerekli bilgileri vermek suretiyle, onları ikna etmek için ellerinden gelen bütün çabayı sarf ediyorlardı. *(Sözlük manası yangın yüzünden insanların yanarak ölmeleri demektir. Yahudi tarihinin dramatik vakalarından biri olan İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler tarafından Yahudilerin toplu şekilde imhalarına verilen addır. Nazilerin savaş boyunca yaklaşık olarak 6 milyon Yahudiyi çeşitli yollarla öldürdüğü sanılmaktadır.)*[242]

Golda Meir bu durumu hatıralarında şu sözlerle anlatmaktadır: Komitenin 11 üyesiyle çoğu zaman beraber oldum. Onların Filistin hakkındaki bilgilerinin azlığı beni dehşete düşürdü. Bunun üzerine mümkün olduğu kadar süratli bir şekilde Filistin'in tarihi ve Siyonizm hakkında onları bilgilendirdik. Sonunda, Filistin konusundaki tartışmanın se-

---

238. George E. GRUEN, **Turkey-Israel and the Palestine Question 1948-1960 "A Study Diplomacy of Ambivalence"**, Londan, 1970, s.16.
239. Howard M. SACHAR, **A History of Israel From the Rise Of Zionism to Our Time,** New York, 1976, s.280.
240. Philip MATTAR, **Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni,** İstanbul 1991, s. 110-111.
241. Prof.Dr.Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988),** Ankara, 1994, s.84.
242. Seymour KRIEGER, **Nazi Germany's War Against the Jews,** New York, 1947, s.87.

bebini ve bizim niçin Holokost'tan arta kalan Yahudileri Filistin'e getirmek için uğraştığımızı anlamaya başladılar.[243]

Bu şekilde komite ile temaslarını devam ettiren siyonist liderler onları etkilemeye muvaffak olmuşlardı. Siyonistler doğrudan Filistin'in taksimini istemekteydiler. Weizman'a göre Filistin, Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılmalıydı.[244]

1937 gibi erken bir dönemde Weizman ve Ben Gurion Filistin meselesinin çözümünü taksimde görmekteydiler. Nitekim Yahudi ajansının yürütme organı uygun bir taksimi destekleyeceğini resmen ilan ediyordu.

Görüşmeler sırasında kendi isteklerini gayet diplomatik bir şeklide dile getiren Yahudiler, komiteyi etkileme konusundaki hedeflerine ulaşmışlardı. Nitekim, Birleşmiş milletler Filistin Özel Komitesi Üyeleri, Filistin'deki temaslarını tamamlayarak Cenevre'ye geldiklerinde bir yandan raporunu yazarlarken, bir yandan da komitenin bazı üyeleri incelemelerde bulunmak üzere Münih, Salzburg, Viyana, Berlin, Hamburg ve Hannover'deki Yahudi mülteci kamplarını ziyaret ettiler.[245] Bu ziyaret, Filistin'deki Yahudi liderlerin Holokost konusunda yaptıkları propagandanın tabii neticesiydi. Komite üyelerinin mülteci kamplarında yaptıkları incelemeler ve buradaki korkunç manzaraların Siyonist propagandalarına eklenmesi ve bu propagandaları bertaraf etmede Arapların yetersiz kalması Yahudi tezi olan taksimin komite üyelerinin çoğunluğu tarafından benimsenmesine neden oldu.

Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesinin 1 Eylül 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine teslim ettiği rapor, çoğunluk ve azınlık planı olmak üzere iki ayrı plandan oluşmaktaydı. Kanada ,Çekoslavakya, Hollanda, İsveç, Peru, Guatemala, ve Uruguay tarafından desteklenen çoğunluk planı; Filistin'de Batı Galile, Kudüs hariç olmak üzere merkezi Filistin ve Aşdod'dan Mısır sınırına kadar devam eden sahil şeridinde bir Arap devleti; Kudüs ve Betlehem dışında kalan Filistin'de ise bir Yahudi devleti ve Kudüs merkez olmak üzere bir uluslararası bölge kurmayı hedeflemekteydi. Plana göre Arap ve Yahudi Devletleri 1 Eylül 1947 tarihinden itibaren iki yıllık bir geçiş dönemi sonucunda bağımsız olacaklardı. Ayrıca, bu iki devlet arasında ekonomik bir birlik mevcut olacaktı. Rapora göre ;Arap devletinin sınırları 4476 mil^2 olup Filistin topraklarının %42.88 ini , Yahudi devletinin yüzölçümü ise 5893 mil kare olup, Filistin topraklarının %56.47 sini içermekteydi. Hindistan, İran ve Yugoslavya tarafından desteklenen azınlık planı ise; Arap ve Yahudilerden müteşekkil federe bir devlet kurmayı planlamaktaydı. Bu iki plan karşısında Avusturya temsilcisi çekimser kalmıştır.[246]

---

243. Golda Meir , **My Life**, London, 1975, s.167.
244. Yoram DINSTEIN, **Israel's Foreign Policy**, "A Developing Society", Jerusalem, 1980, s.87.
245. Prof.Dr.Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, 1994, s.85.
246. Howard M.SACHAR, **A History of Israel From the Rise Of Zionism to Our Time**, New York, 1976, s.204.

Plana tepkiler değişik boyutlarda tezahür etti. Daha başından beri komite ile görüşmeleri kabul etmeyen Arap Yüksek Komitesi plana şiddetle karşı çıktığı gibi Filistin'de bir Arap devleti kurulması konusundaki isteğini tekrarlayarak Filistin'e yapılan Yahudi göçlerine karşı konulacağını ilan etti. Planda ,"*Yahudi Devleti*" ibaresinin geçmesi Arapların planı reddetmesi için yeterli idi.[247]

Yahudi ajansının temsilcilerinin de plandan pek memnun oldukları söylenemezdi. Yahudiler taksimden yana tavır koymalarına ramen, taksimin istedikleri boyutlarda gerçekleşmemiş olması memnuniyetsizliklerinin en önemli sebebi idi. Azınlık planını tümden reddettikten sonra, çoğunluk planının da kendileri için tatmin edici olmadığını dile getirdiler. Kurulacak ekonomik birlik, Yahudiler açısından kurulması planlanan Yahudi devletinin Arap devletini finansal açıdan destekleyeceği şeklinde algılanmakta idi ki, bu Yahudilerin gelişmekte olan ekonomileri göz önüne alındığında nispeten doğrudur. Yahudi temsilcilerinin diğer itirazları kendilerine düşen toprak oranı idi. Ancak çekinceli olarak da olsa çoğunluk planını kabul edeceklerdi.[248]

Filistin konusunu malum sebepler dolayısıyla Birleşmiş Milletlere getirmekle konuyu uluslararası alana taşımış olan İngiltere'nin temsilcisi üzerine büyük bir yük atmak çabası içerisinde plan hakkında bir fikir beyan etmeden, ülkesinin Filistin'den çekilmeye kararlı olduğunu belirtmekteydi. Yani İngiltere meselesinin çözümü konusunda herhangi bir tartışmaya girmeden elinden geldiğince kısa bir sürede Filistin'i terketmek istemekteydi.

Sovyetler Birliği temsilcisi iki ayrı Yahudi-Arap devletinin oluşturulmasını savunurken, buna karşı çıkılması halinde hükümetinin taksimi de destekleyeceğini bildirdi.[249]

Amerika ise; ilk başlarda kesin bir tavır ortaya koymamış olmakla beraber, Başkan Truman taksim planına olumlu bakmaktaydı. Fakat, Dışişleri yetkilileri ve Amerikan petrol şirketleri taksim planına açıkça karşı çıktılar. Özellikle, Amerikan petrol şirketleri plan aleyhine açıkça karşı cephe alarak, böyle bir planın Arap devletlerini küstüreceğini dile getirdiler. Çünkü, daha 1947 yılında Amerikan petrol şirketleri, Ortadoğu petrol arzının %42 gibi yüksek bir oranın işletme hakkına sahip bulunuyorlardı.[250] Bundan dolayı Arapları küstürmek işlerine gelmezdi.

Başkan'ın düşünceleri ise daha başkaydı. İkinci Dünya Savaşı sonunda Amerikada'ki Yahudilerin nüfusu beş milyona ulaşmış, güçlü bir lobi oluşturmuş ve Beyaz Sarayı etkileyecek faaliyetler içerisine girmişlerdi. Taksim üzerinde tartışmalar yapılırken Beyaz Saray ve Kongre'ye telgraf ve mektuplar yağmaya başlamıştı. 1945 seçimlerinde Başkan Truman Yahudilerin yoğun desteğini almak suretiyle başkanlık koltuğuna oturmaya muvaffak olmasından dolayı taksime sıcak bakmaktaydı.[251] Bu şartlar altında taksimi des-

---

247. Yearbook of UN. 1947-8, s.231-232.
248. Howard M.SACHAR, **The Course of Modern Jewish History**, New York, 1979, s.275.
249. Howard M.SACHAR, New York, 1976, s.285, **age.**
250. Howard M.SACHAR, New York, 1976, s. 286, **age.**
251. Paul FINDLEY, **ABD'de Yahudi Lobisi**, Çev.: Kerim TALAY, İstanbul, 1994, s. 197.

tekleyeceğini açıklayan Truman, daha sonra yaptığı konuşmada; *"Hiçbir etki altında kalmadan sadece Nazi zulmünden kurtulan savaş kurbanlarını kurtarmak için (taksime) destek verdiğini"* açıklamıştı.[252]

"Sonunda ,29 Kasım 1947'de saat 17.35'te yapılan oylamada çoğunluk planı genel kurulunun 181 Sayılı kararı olarak 13 ret ve 10 çekimser oya karşılık 33 oyla kabul edildi." [253]

Böylece Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında bölünmesine karar verilmişti. Kudüs bölgesi ise uluslararası "Corpus Separatum" şeklinde özel bir statüyle Birleşmiş Milletlerin adına yönetilecekti. Birleşmiş Milletler'in adına bir Vesayet kurulu tarafından yönetilecekti. Bu duruma hem Araplar hem de Yahudiler karşı çıkmışlardır.[254]

2. Türkiye'nin Olaylara Karşı Tutumu

Bu arada, Araplar gibi Türkiye de taksim planına karşı çıkmıştı. Türkiye, Ortadoğu'daki bölgesel çatışmaların dışında durma politikasından vazgeçip ilk kez Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi'nin oluşturulmasından başlayıp taksim planının kabul edilmesine kadar geçen bütün süreçte Arapların lehine oy kullanmıştı.[255] Görüşmeler sırasında, Türkiye, Arap ülkeleri gibi, Filistin'e bağımsızlık verilmesi gerektiğini savunmaktaydı.[256] Ancak Türk delegesi Araplar gibi sert çıkışlar yapmamaya özen göstererek, genellikle kendini tartışmaların dışında tutmaya çalışmıştı. Türkiye taksim planının kabulüne kadar geçen bütün Birleşmiş Milletler görüşmeleri boyunca yapılan 13 oylamada Arapları desteklemişti. Özellikle bu oylamaların üçünde, bu tarihlerde, arasında çeşitli problemler olan Sovyetler Birliği ile Batı'yı karşısına alarak oy kullanması çok enteresandır.[257]

Türkiye'yi geleneksel düşmanı olan Sovyetler Birliği ve bazı toprak parçaları üzerinde çeşitli emelleri olan Suriye ile birlikte oy kullanmaya iten sebep neydi? Acaba Arapların dindaşları olması mı Türkiye'yi Arapların lehine oy kullanmaya itmiştir? Yoksa bir İslami blok oluşturma çabaları mı söz konusuydu? Şimdi kısaca bu soruları cevaplandırmaya çalışacağız.

Yahudi ve Amerikan kaynaklarına göre Türkiye'nin bu politikasının açıklaması gayet basitti, o da; Türkiye'nin Müslüman kimliğinin ağır basması ve böylece kendi dindaşla-

---

252. Roger GARAUDY, **İsrail Mitler ve Terör**, Çev.: Cemal AYDIN, İstanbul, 1999, s.195.
253. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, 1994, s.89.
254. Türkkaya ATAÖV, **Democratic World, "The Status of Jerusalem as a Question of International Law"**, Yeni Delhi, 10 Ocak 1982.
255. Alon LIAL, **Turkiya Ba Mizrah ha-Tikhon**, Tel Aviv, 1994. s.185.
256. Ömer KÜRKÇÜOĞLU, **Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara, 1972, s.21.
257. Duygu Bazoğlu SEZER, **Arap-İsrail Çatışmasında Dönüşüm**, Ankara, 1980, s.5.

rını desteklemiş olduğu şeklindeydi. Nitekim, David Ben Gurion, bu davranışı, *"Türkiye ve İran'ın İslam birliğini koruma ve Yahudilerin devletine dini nedenlerle karşı çıkma çabaları"* olarak görmekteydi.[258] Diğer taraftan, Filistin'de yayınlanmakta olan Ha-Aretz gazetesi ise, bu durumu *"Türkiye ve İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ne karşı Araplarla ilişkilerini güçlendirme politikası"* diye yorumlamaktaydı.[259] Bu konuyu, daha iyi anlamak için Türkiye'nin bu tarihteki durumunu ve dış politika hedeflerini tespit etmemiz çok önemlidir.

Dr. Avner Levi de Türkiye'nin bu tutumunu 'islami dayanışma' oluşuna bağlamaktadır.[260] Ancak kendisi de bir Türkiye uzmanı olan Levi'nin, Türkiye'nin Kemalist Devlet ideolojisini ve buna bağlı olarak devlet politikasına islami motiflerin etkisinin söz konusu olmadığını iyi bilmesi gerekmektedir. Nitekim konusunda başlı başına bir uzman olan Amikam Nachmani, bu iddiaları cevaplaması için konferansta şunları söylemektedir; *"Kemalizm, Türkiye'nin modernleşmesini amaçlamaktadır, bundan dolayı İslam konusunda çeşitli kısıtlamalar yapmıştır. Ancak Türkiye'yi Reformları ile laik ve anti-İslamik bir karaktere büründürürken, İslam ve Arap olgularını modernleşme ve ilerlemenin önünde engel olarak algılayan bir devlet haline gelmesi, Kemalizmin İslam ve batılılaşma konusunda açık olduğuna göre Atatürk'ün kendi partisi (CHP)'nin iktidar olduğu bir dönemde politikadaki bu davranışın İslami kaygılara ya da Müslüman dayanışmasına bağlamak oldukça güçtür. Özellikle Ankara'nın, toplumu laikleştirme ve bu doğrultuda, de-Arabizasyon ve de-İslamizasyon politikaları Cumhuriyet tarihinin bilinen gerçekleridir."*[261]

Bilindiği gibi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletler arasında güçlenmiş bir şekilde yerini alan Sovyetler Birliği, Yalta Konferansından hemen sonra 19 Mart 1945'te Türkiye'ye bir nota vererek, Sovyet Hükümetinin süresi 7 Kasım 1945'de bitecek olan 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması yenilemek istediğini bildirmiştir.[262] Buna sebep olarak da savaş sonrasında Dünyada meydana gelen değişimler gösterilmişti.[263] Aslında Sovyetler Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için bu yola girmişti. Bu Sovyetler'in emperyalist emellerinin bir parçasıydı.

Nitekim daha Postdam Konferansı sırasında Türkiye üzerindeki planları su yüzüne çıkmıştı.[264] Türk boğazlarının statüsünü değiştirme konusundaki bu emelleri daha sonra-

---

258. David Ben GURION, **"Israel's Security and International Position Before and After the Campaign"**, Government Yearbook, Israel 1959/60, s. 61-62.
259. George E.GRUEN, **Turkey-Israel and the Palestine Question 1948-1960 "A Study Diplomacy of Ambivalence"**, Londan, 1970, s.25.
260. Avner LEVI, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler**, İstanbul, 1996, s.156.
261. Amikam NACHMANI, **Israeli-Turkish Relations: The Laying Foundations, "Actual Situation and Prospects of Turkey's Bilateral Relations with Israel, Potential and Opportunities"**, Tel Aviv, 1952, s.23.
262. İsmail SOYSAL, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)**, Ankara, 1989, s.268-272.
263. Kamuran GÜRÜN, **Türk-Sovyet İlişkileri (1929-1953)**, Ankara, 1991, s.277.
264. A.Suat Bilge, **Güç Komşuluk**, Ankara, 1992, s.280.

ki tarihlerde Boğazlarda üs talebi, Kars ve Ardahan bölgelerinin Sovyetlere terki şeklinde ağır bir nitelik kazanmıştı ki; bu Türk-Sovyet münasebetlerini gergin bir duruma soktu.[265] Sovyetlerin bu tutumu savaş sonrasında meydana gelen kutuplaşma döneminde Türkiye'yi hızla Batı Bloku'nda yer almaya ittiği gibi, 1947-1964 yılları arasındaki dönemde Türk dış politikası üzerinde derin etkiler yaratacaktır.[266]

Türk-Sovyet ilişkilerindeki bu gergin durum 1946 yazına kadar devam etti. 1946 yazından itibaren de şiddetini artırarak bir buhrana dönüştü. Postdam konferansı çerçevesinde 7 Ağustos 1946 da Boğazlar konusundaki görüşlerini Türkiye'ye bildiren Sovyetler, Boğazlarda üs istiyordu. Türkiye buna şiddetle karşı çıktığı gibi Amerika ve İngiltere de buna izin vermeyecekleri yolunda bildiride bulundular. Amerika 19 Ağustosta İngiltere'de 21 Ağustosta bunu Sovyetler'e bildirdiler.[267]

Ancak bu Sovyetler Birliğini durdurmadı. Böylece Ekim ayına kadar karşılıklı mektuplaşmalar devam etti. Bunun üzerine İngiltere ve Amerika 9 Ekim de Sovyetlere verdikleri notalarda Boğazlar'ın Türkiye'nin kontrolünde kalması gerektiğini kesin bir şekilde ifade ettiler. Bu suretle Boğazlar konusu sona ermekle birlikte Sovyetler bu isteklerinden Stalin'in ölümüne kadar vazgeçmeyeceklerdi.[268]

Yukarıda değindiğimiz şartlar Türkiye'nin Ortadoğu politikasında bu dönemde meydana gelen değişiklikleri anlamamız açısından oldukça önemlidir. Kuzey sınırları boyunca hissetmeye başladığı Sovyet tehtidinin Türkiye'nin Ortadoğu politikası üzerinde önemli etkileri vardı.

İşte bu şartlar altında Türkiye Ortadoğudaki çatışmalarda taraf tutmama politikasından vazgeçerek Birleşmiş Milletler'deki oylamalarda Arapların lehine oy kullanmıştı. Ortadoğu'da meydana gelen hızlı değişimler Türkiye'nin bu konuda şüphelerine yol açmıştı. Ankara'ya göre Sovyetlerin taktiği, Ortadoğu'da, savaş sonrası Doğu Avrupa'da olduğu gibi, karışıklık çıkartıp bölgeye yerleşmekti. Bu bağlamda Filistin'in taksimi bölgede huzursuzluğu artıracak ve sıcak çatışmalara sebep olacaktır ki, bu da; Sovyetlerin bölgeye müdahalesi için bir sebep teşkil edecekti. Nitekim Türkiye'nin yarı resmi basın organı Ulus Gazetesi'nde çıkan bir yazısında Prof. Fuad Köprülü Taksim Planı'nın sebebiyet vereceği neticeleri şöyle tahmin etmektedir; *"Sovyetler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki kuvvet boşluğundan yararlanarak doğu Avrupayı kendi kontrolüne almıştır. Birleşmiş Milletler'in aldığı taksim kararı da bölgede potansiyel bir çatışma ortamı yaratmıştır. Bu da Sovyetler'in bölgeye sızması için uygun bir ortamdır".*[269]

---

265. Patricia CARLEY, **Turkey's Role in the Middle East**, Washington, 1995, s.3.
266. M.Hakan YAVUZ-**Mujeeb R.KHAN, Arab Studies Quarter, "Turkish Foreign Policy Toward the Arab-Israel Conflict Duality and the Development (1950-1991)"**, Sonbahar, 1992, s.73-74.
267. Necip TORUMTAY, Turkey's Defence Strategy, **"Turkish Review Quarterly Digest"**, Spring,(Nisan) 1990, s.7.270. Necip TORUMTAY, Turkey's Defence Strategy, **"Turkish Review Quarterly Digest"**, Spring,(Nisan) 1990, s.7.
268. Kamuran GÜRÜN, **age.**, Ankara, 1991, s.306-307
269. Ulus Gazetesi, 13 Ocak 1948, s.5.

T.C. 98 1933

Köprülü gibi Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak da bir basın toplantısında aynı endişeleri dile getirerek, bu bölgede meydana gelecek bir çatışma anında, düzenin yeniden kurulması için bir uluslararası güce ihtiyaç duyulduğunda, Sovyetlerin bölgeye girebileceğini ifade etmektedir.[270]

Bu tahminlere ek olarak, Arap ve İngiliz kaynaklarından elde ettiği bilgiler Türkiye'nin endişelerini bir kat daha artırmaktaydı. İngiliz ve Arap kaynakları, Filistin'e resmi olmayan yollarla gelen Yahudi göçmenler arasında binlerce komünist ajan bulunduğunu ve Sovyet memurların bunlara yardım ettiğini bildirmekteydiler. Özellikle, Filistin'de, bir komünist yaşam biçimi şeklinde örgütlenen *"kibbutz"ların (İbranice kollektif manasına gelen kibbutz, İsrail'de mülkiyet ve yönetimin üyelerce paylaşıldığı, kollektif yaşama dayalı tarımsal yerleşimlere verilen addır. İlk kibbutz 1909 yılında Degonya'da kuruldu. Demokrat ve eşitlikçi yanları ile İsrail devleti öncesi ve sonrasında ekonomiye önemli bir katkı sağlamıştır. Günümüzde İsrail'de 200'ü aşkın kibbutz mevcuttur.)*[271] çok sayıda kurulması ve faaliyet göstermesi Ankara'nın kurulacak Yahudi devletinin "Sovyet uydusu" olabileceği endişelerini artırmaktaydı.[272] Sovyetler Birliği'nin taksim lehine oy kullanması Türkiye'nin bu konudaki şüphelerini destekler mahiyetteydi. Nitekim bu konuda, Ömer Rıza Doğrul 22 Şubat 1948 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınladığı makalesinde Siyonistlerin, Filistin'de kurulacak Yahudi devletinin komünist uydusu olacağını belirttiklerini ifade etmekteydi. Ömer Rıza Doğrul gibi, birçok Türk yazarı da bu kanaatteydiler.[273]

Her ne kadar İsrail, durumun böyle olmadığını anlatmaya çalıştıysa da Türkiye'nin bu konudaki şüphelerini gideremedi. Türkiye 1950'li yılların başından itibaren İsrail'le ilişkilerinin hızla gelişmesine rağmen, 1956 gibi geç bir zamana kadar, Knesset'teki komünistlerin oranını izlemeye devam edecekti.

İşte bu düşünceler doğrultusunda, Türkiye yeni Ortadoğu politikasını biçimlendirmekteydi. Yani temel dış politika beklentisi, tehlike çanları çalan güvenliğini garanti altına almak ve bu bağlamda politikalar üretmekti. Bu da doğal olarak Ortadoğu politikası üzerinde doğrudan bir etkiye sahipti. Kısaca belirtmek gerekirse, Türkiye'nin bu davranışını, dışişleri yetkililerinin de belirttiği gibi bölgede meydana gelecek yeni oluşumların yaratacağı çatışmalara ve bunların doğuracağı sonuçları engellemek suretiyle Türkiye'nin doğal çıkarlarının koruma çabaları ile açıklamak gerekir; yoksa Batı'ya ya da Yahudilere karşı İslami endişelerle hareket edilmemişti.

---

270. Ayın Tarihi, Şubat 1948, Sayı 171, s.34-38.
271. Ana Britannica, c.13, s.297.
272. Ayın Tarihi, Şubat 1948, Sayı.171, s.41.
273. Ayın Tarihi, Ocak 1948, Sayı.170, s.33.

3. Araplar Arasında Güç Birliği Oluşturma Çabaları

Birleşmiş Milletlerin Taksim Planı Arap ülkelerinin şiddetli tepkilerine maruz kalmıştı. Bu karara tepkilerini Irak, Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, Yemen, ve Suudi Arabistan Dışişleri Bakanları Kahire'de bir araya gelerek bir bildiri yayınlamak suretiyle dile getirdiler. Bu bildiride; *"Birleşmiş Milletler kararına karşı olduklarını, Allah'ın izni ile bu mücadeleyi zaferle sonuçlandıracaklarını, Taksimi önlemek için kesin kararlar verdiklerini, Taksim kararının* ***Self determinasyon*** *prensibine aykırı olduğunu, çünkü bu kararla yarım milyon kadar Arabın Yahudi boyundurluğu altına gireceğini"* ilan diyorlardı. Böylece Araplar son sözlerini söylemişlerdi. Bu da taksim kararının uygulanması halinde savaş demekti.[274]

Bu arada yeni bir gelişme meydana geldi; Amerika Taksim kararına lehte oy verdiği halde Arapların tepkisi nedeniyle fikir değiştirerek Filistin'in Birleşmiş Milletler vesayeti altına verilmesini teklif etti. Bu yeni gelişme hem Arapların hem de Yahudilerin tepkisine neden oldu. Aynı toprak üzerinde farklı iki toplumun kendi devletlerini kurma istekleri, tarafları karşı karşıya getirmişti. Kısacası, taraflar savaşın kaçınılmaz olduğuna inanmışlardı. Bundan dolayı bu konudaki çözüm teklifleri çeşitli sebeplerle red edilmekteydi.[275]

Aralık 1947 tarihinde Arap Birliği *(Ortadoğu'daki Arap Devletlerinin oluşturdukları bölgesel birlik. 22 Mart 1945 de Kahire'de kurulan birliğin kurucuları Mısır, Suriye, Lübnan, Irak, Transürdün (Bugünkü Ürdün), Suudi Arabistan ve Yemen'dir. Daha sonra sırasıyla Libya(1953), Sudan(1956), Tunus ve Fas(1958), Kuveyt(1961), Cezayir(1962), Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti(1967), Bahreyn, Umman, Katar ve Birleşik Arap emirlikleri(1971), Moritanya(1973), Somali(1974), Filistin Kurtuluş Örgütü(1976) ve Cibuti(1977) bu birliğe üye oldular. Kurulduğunda birliğin amacı üyelerinin siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal programlarını güçlendirmek, aralarında eş güdüm sağlamaktı. 13 Nisan 1950 de imzalanan ortak savunma ve ekonomik işbirliğine ilişkin anlaşmada imzalayan ülkelerin askeri savunma önlemleri konusunda işbirliği yapmalarını öngörüyordu.)*[276] Kahire'de toplanarak, Amerika'nın Filistin sorununa karşı tavrını değiştirmeden hiçbir Amerikan şirketine, Arap birliğine üye devletlerin topraklarına boru hattı döşeme izni verilmeyeceğini kararlaştırdı. Bu şekilde petrolün ilk defa silah olarak kullanılması söz konusu olmuştu.

Şubat 1948 de yeniden toplanan birlik üyeleri bir savaş durumu sözkonusu olduğunda askeri tedbirlerin nasıl alınacağını görüştüler. Buna ek olarak batı ülkelerine karşı, petrolün bir silah olarak kullanılması meselesi yeniden gündeme geldi. Ancak burada bir petrol boykotu kararı alınmadı. Alınan karar batı ülkelerine yeni petrol imtiyazı verilmeyeceği ve yeni petrol boru hattı inşasına izin verilmeyeceği şeklinde idi.[277]

---

[274] Chaim HERZOG, **The Arab-Israeli Wars "War and Peace in the Middle East"**, New York, 1983, s.53.

[275] Prof.Dr.Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, 1994, s.90.

[276] Ana Britannica, c.2, s.234.

[277] Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **age.**, Ankara, 1994, s.91.

Arap ülkelerini bu şekilde toplanıp kararlar almalarına rağmen aralarında Filistin konusunda görüş Birliğine vardıkları söylenemezdi. Ürdün, Filistin'in kendi hinterlandı (iç ülke) olarak görmekte ve planlarını bu doğrultuda yapmaktaydı.[278] *(Öyle ki Kral Abdullah, Filistin konusundaki hayallerini gerçekleştirmek için gizli gizli Yahudi temsilcilerle görüşmeler yapmaktaydı.[279] Golda Meir'in bildirdiğine göre; Kral Abdullah ile Meir, İsrail Devleti'nin ilanından önceki altı ay içerisinde iki defa görüşmüştü. Bu görüşmeler sırasında Abdullah, Yahudi temsilcilerine Yahudi Devleti kurma konusunda acele ettiklerini, böyle bir şeye kalkışmaları halinde savaşmak zorunda kalacaklarını, aslında kendisinin barış taraftarı olduğunu ancak, diğer Arap devletlerinin böyle bir karar almaları halinde kendisinin birşey yapamayacağını belirttikten sonra, Filistin'i kendi topraklarına katması halinde Yahudilerin parlementoda temsil edilmelerini sağlayacağını ve onlara güzel muamelede bulunacağını ifade ettikten sonra devlet fikrinden vazgeçmelerini öneriyordu.)*[280] Nitekim Ürdün, 1948 Arap-İsrail savaşında işgal ettiği Filistin topraklarını ilhak edecektir.

Bu sebepten dolayı, Kahire'de 10 Nisan 1948 tarihinde yeniden toplanan Arap Ligi'nde Ürdün ve Mısır arasında tartışma ortaya çıktı. Ürdün temsilcisinin "manda rejimi" sona erdiğinde Arap Lejyonu'nun *(Abdullah'ın İngilizlerin yardımıyla oluşturduğu ordu. Uzun yıllar Glubb Paşa adında bir İngiliz tarafından komuta edilmiştir.)*[281] Filistin'e gireceğini dile getirmesi, Mısır'ın şiddetli itirazına neden oldu. Mısır ve diğer Arap ülkeleri Ürdün'ün bir oldu bitti ile Filistin'i kendi topraklarına katmasına karşı idiler.[282] Diğer taraftan Ürdün bu konudaki niyetlerini açığa vurmaktan çekinmiyordu. Nitekim 22 Eylül 1948 de Arap Yüksek Komitesi'nin, Şam'da yaptığı toplantıda, bütün Filistin topraklarını içine almak üzere, Gazze'de "Filistin Hükümeti" *(Filistin Hükümetinin Cumhurbaşkanlığına Hacı Emin el-Hüseyni getirilmişti. Bu hükümet, sadece, Suudi Arabistan, Lübnan, Suriye, Irak ve Mısır tarafından tanındı.)* kurulduğunu ilan etmesi Kral Abdullah'ı harekete geçirdi ve *"ülkesinin güvenlik bölgesinde böyle bir hükümet"* kurulmasını kabul etmeyeceğini bildirdi.

Arapların kendi aralarında bir fikir birliği içinde olmadıklarına Mümtaz Faik Fenik 1 Mayıs 1948 tarihli Vatan Gazetesinde çıkan yazısında şu sözlerle değinmektedir:

"Filistin hadiselerinin bugünkü şekline bakacak olursak, Arap devletleri arasında bir tesanüt olduğunu görürüz. Fakat, bu tesanüdün hakiki olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Haşimi Ürdün'le Suudi Arabistanı müşterek bir Arap ideali etrafında birleştirmeğe imkan var mıdır? Nihayet Ürdün Kralı Abdullah'ın Suriye, Lübnan ve Filistin'i de

---

278. Golda MEIR, **My Life,** London, 1975, s.169.
279. Aaron S.KLIEMAN, **Israel: A Developing Society "Israeli Diplomacy in the Thirtieth year of Statehood: Some Constants and Discontinuties"**, Jerusalem, 1980 s.52.
280. Golda MEIR, **age.**, London, 1975, s.175-177.
281. Meydan Larousse, c.12, İstanbul, 1992, s.75.
282. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990,** c.1, Ankara, 1993, s.486.

T.C.

içine alacak büyük Suriye davası peşinde koştuğu bilinmez miydi? Mısır'ın Büyük Suriye'yi kendisi için bir tehlike telakki ettiği dünyaca malum değil midir.?"

Bu durum sırf Arap devletleri arasında değil, Filistin Araplarının kendi aralarında da böyleydi. Örneğin, Hacı Emin el-Hüseyni, kendisinin liderliğinde bağımsız bir Arap devleti kurmak istemektedir. Ancak Filistin'deki diğer bazı ileri gelen aileler Müftü'ye karşı açıkça cephe almaktan çekinmiyorlardı. Bu yüzden aralarındaki çekişmeler çok şiddetli boyutlar alabiliyordu. Bu konuyu Wall Street Journal'da çıkan bir makalesinde Prof. Bernard Lewis şu şekilde ifade etmektedir;

"Filistinlilerin bu kötü duruma düşmelerinin sebeplerinden biri de kendi liderleriydi. (Liderliğin gerekleri ve liderlerin yaptıkları bakımından). İngiliz manda rejiminden beri Filistinli liderler bulundukları mevkilere rakiplerini çok acı bir şekilde yok ederek gelmişlerdi. 1930 lardaki Arap ayaklanması sırasında Müftü'nün adamları, öldürdükleri Yahudi ve İngilizlerin toplamından daha fazla Arap öldürmüşlerdi."

4. İsrail Devletinin Doğuşu

İngiltere, B.M. Genel Kurulunun 29 Kasım 1947 tarihli kararı üzerine 15 Mayıs 1948'den itibaren, kuvvetlerini Filistin'den çekeceğini açıkladı. Bu açıklama üzerine, Yahudiler, taksim kararı ile kendilerine ayrılan toprakları İngiltere çekilmeden önce ele geçirmek ve Araplar da buna engel olmak için harekete geçtiler. Böylece daha Genel Kurul kararını açıklandığında çatışmalar başlamıştı.

30 Kasım 1947 tarihli Fransız Liberation Gazetesinin kapak haberi şöyleydi: **"Filistin, bir toprağa iki ülke,** Birleşmiş Milletler Genel Kurulu dün New York'ta, Britanya mandası altında olan topraklarda Yahudi ve Arap iki bağımsız devletin kurulmasına karar verdi. Bölünme, 1 Ekim 1948 tarihinden itibaren geçerli olarak yürürlüğe girecek, Kudüs'te Yahudiler sevinçlerini haykırırken Araplar ulusal yas ilan ettiler. Milliyetçiliği azdıran BM'nin kararı savaşı yaygınlaştırma tehlikesi taşıyor."[283]

Manda yönetimi boyunca Yahudiler sistemli bir şekilde örgütlenmişlerdi. Balfour Deklarasyonuyla ivme kazanan Filistin'e Yahudi göçü hızlanarak artmış ve hatta sonraki yıllarda, Manda rejiminin engellemelerine rağmen illegal yollarla Filistin'e Yahudi göçü devam etmişti.[284]

1882-1918 arasında Filistin'e yaklaşık 56.000 Yahudi göçmeni giriş yapmıştı. Mevcut kayıtlara göre 1918 yılında Filistin'de toplam 85.000 Yahudi varken bu oran 1948'lere gelindiğinde 580.000'e ulaşmıştı.[285]

---

[283]. Fransız Liberation Gazetesi, Kapak Haberi, 30.Kasım.1947, Paris.

[284]. Walter LAQUER-Barry RUBIN, **A Documentary History of the Middle East Conflict,** London, 1969, s.17-18.

[285]. Aydoğan VATANDAŞ, **Armagedon "Türkiye-İsrail Gizli Savaşı"**, İstanbul, 1997, s.45.

Dünya Siyonist örgütünün organize ettiği bu göçler sonunda, 1948 lere gelindiğinde, Filistin'de yarım milyonun üzerinde oluşan bu Yahudi kitlesi, Yahudi Ulusal Fonu'nun sağladığı finans kaynaklar ile de, genelde satın alma yoluyla, 1.734.000 dönüm (Filistin topraklarının %6.59'u) toprağı ellerinde bulunduruyorlardı. *(İngilizce adı Jewish National Fund, Beşinci Siyonist kongresinin (Basel, Aralık, 1901) girişimleri ile "Filistin ve Suriye' de toprak alımı amacıyla kullanılmak üzere, Yahudi halkı için bir vakıf olarak kuruldu. İlk alış verişini 1905 yılında Filistin'de üç parsellik toplam 5600 dönüm toprak satın alarak yaptı.)*

Yahudi topluluğu, ülke geneline yayılan sağlık teşkilatı, fabrikaları, sendikaları, siyasi grupları ve askeri organizasyonları ile İsrail Devleti daha kurulmadan önce manda yönetimi sırasında örgütlü bir topluluk haline gelmişti.[286] Kısacası, sistemli bir şekilde organize olan Yahudi toplumu, Balfour Deklarasyonu ile vaadedilen Yahudi yurdunda adım adım devlet kurma yolunda ilerlemekteydi. Nitekim 14 Mayıs 1948'de, İngiliz askerlerinin Filistin'i terkinden bir gün önce İsrail Devleti'nin kurulduğu ilan edilecekti.[287]

Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Milli konseyi,Ben- Gurion'un okuduğu kuruluş Bildirgesi ile İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti. Deklarasyon; ***"İsrail toprakları Yahudi milletinin doğduğu yerdir. Dini, siyasi kimliği burada şekillendi. İlk kez burada bağımsızlığa ulaştılar, ulusal ve uluslararası düzeyde kültürel değerler yarattılar. Tevrat ilk kez burada medeniyete sunuldu."*** diye başlarken Yahudilerin, bu topraklarla olan tarihi bağlarını dile getirdikten sonra; ***"Yahudiler, asırlar boyunca atalarının anavatanlarında yeniden yerleşebilmek için çaba verdiler. Çölü yeşerttiler. İbrani dilini canlandırdılar, köyler ve şehirleri inşa ederek ekonomik ve kültürel yaşamı kontrol altına alıp, barışsever ancak kendini savunmasını bilen bayındır bir topluluk oluşturdular."*** diye Filistin'deki Yahudilerin nasıl bir topluluk olduğunu ifade ettikten sonra da, ***"Biz, İsrail topraklarındaki Yahudilerin ve Siyonist hareketin temsilcileri olarak İsrail ülkesinde, bundan sonra İsrail Devleti diye anılacak olan Yahudi devletinin kurulduğunu ilan ediyoruz."*** şeklinde devam ediyordu.[288]

Yahudi Devletinin kurulacağı daha önceden Başkan Truman'a haber verilmişti Daha önce de belirttiğimiz gibi dışişleri yetkilileri Yahudi Devleti fikrine muhalefet etmekteydiler. Dolayısıyla Başkan, dışişlerinin kendisini engellemesine fırsat vermemek için İsrail Devleti'ni, ilanından 11 dakika sonra "de facto" tanıdığını ilan etti.[289]

---

286. Walter LEHN, **Siyonizm ve Irkçılık,** Çev.: Türkkaya ATAÖV, Ankara, 1985, s.87.
287. Mansour KISSWANI, **Darstellungen Zum Palestina Problem,** " Die Tragödie Palestinas", Beirut, 1968, s.18-19.
288. Alan R. TAYLOR, **İsrail'in Doğuşu 1897-1947 "Siyonist Diplomasinin Analizi"**, Çev.: Çetin.DAL, İstanbul, 1992, s.139.
289. Yearbook of UN 1947-8, New York, 1947, s. 280.

5. İlk Tepkilerin Oluşması ve Bölgedeki Gelişmeler

1939 yılı Eylülünde başlayan İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla İngiliz ordusunda bulunan Müslümanların tepkisini göz önünde tutan İngiltere Yahudi göçüne ve bir Yahudi Ordusunun kurulmasına karşı çıkmıştı. Savaş sona erdiğinde İngiltere'nin tutumunda bir değişiklik oldu. 25 Şubat 1947'de Filistin sorunu BM.lere götürüldü. 1947 yılı 15 Mayısında Filistin Özel Komitesi kuruldu ve Filistin'in Arap ve Yahudi olmak üzere ikiye bölünmesi, manda yönetimine son verilmesi ve Kudüs için uluslararası özel bir rejim uygulama tavsiyesi Arapların tepkisine yol açtığı önceki bölümlerde belirtilmişti.

1948 yılından itibaren taraflar arasındaki ilişkiler son derece gerginleşti. Katliam, tedhiş ve yıldırmalar neticesinde yüz binlerce Filistinli Arap devletlerine sığındı. 14 Mayıs 1948'de İsrail Devletinin kuruluşu gibi önemli bir olay da ilk Arap-İsrail savaşının başlamasına yol açtı. Bu olaydan önce ABD İsrail devletini tanıdı. Diğer devletler ise daha sonra tanıdılar.[290]

Savaş, Arap devletlerinin (Mısır, Irak, Suriye'ye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Lübnan) 15 Mayıs 1948'de Taarruzu ile başladı. Arap kuvvetleri başlangıçta 80.000 kadardı. İsrail bu savaşa, ortalama 60.000 kişilik bir kuvvetle katıldı.

Başlangıçta Arap tarafında bulunan inisiyatif daha sonra İsrail'e geçti. Arap taarruzu durdurulduktan sonra İsrail'in karşı taarruzu başladı. Bu dönemde güneybatıda Mısır'a yöneltilen harekat, *"On Bela"* ve *"Birinci Arap-İsrail Savaşı"* muharebeleri adı altında sürdürüldü. Suriye kuvvetlerine karşı uygulanan harekat, ayrı bir cephe halinde, yine İsrail Komutanlığınca sevk ve idare edildi. Bu bölgede Tiberya Gölü kuzeybatısındaki muharebeler, Filistin Kurtuluş Ordusu Kuvvetlerine karşı Hiram Harekatı adıyla sürdürüldü. Mısır cephesindeki ateşkes, 7 Ocak 1949'da uygulandı. Suriye ve Lübnan cephesindeki Hiram Harekatı da 31 Ekim 1948'de durduruldu. Bütün harekatın sonuçları BM aracılığı ile 7 Ocak-24 Şubat 1949 tarihleri arasında Rodos'da yapılan görüşmeler sonucu anlaşmaya bağlandı.

Bu savaşın sonunda İsrail, daha önceki topraklarının üçte biri oranında büyütmek avantajını elde etti. Tarihsel Filistin'in arta kalan toprakları, Ürdün ve Mısır arasında paylaşıldı. Kudüs'e, İsrail ve Ürdün ortak oldu. Bu savaş, ortalama bir milyon Filistin mültecisinin yurdundan ayrılmasına neden olduğu gibi, İsrail Devletinin fiilen kuruluşunu da sağlamış oldu.

Bu şekilde başlayan Birinci Arap-İsrail savaşında Arap kuvvetleri sayısal bakımdan oldukça fazla olmalarına rağmen Yahudiler nitelik ve silah bakımından daha iyi durumda idiler. Daha manda yönetimi sırasında Askeri örgütleriyle iyi bir şekilde organize olan Yahudilerin, bilindigi gibi İkinci Dünya Savaşı'na bir tugayla katılmalarından dolayı, savaş tecrübeleri de vardı.[291] *(Yahudi Tugayı: 1944 Eylül'ünde İngiliz ordusundan tü-*

---

[290] Webb McKINLEY, **Trouble in the Middle East,** New York, 1972, s.87.

[291] Howard M.SACHAR, **The Course of Modern Jewish History,** New York, 1976, s.586.

müyle bağımsız bir birim olarak kuruldu. Tugay, kendi bayrağı ve amblemiyle, zorlu çabalar sonucu Filistin'deki Yahudi cemaati ve ülke dışındaki siyonist örgütlerin desteğiyle, savaşa katıldı. 5000 kişiden oluşan tugay Mısır, Kuzey İtalya ve Avrupa'nın Kuzey batısında çarpışmıştır). Bu şartlar altında İsrail savaş tecrübesinden de istifade ederek muharebe alanında büyük ilerleme kaydetti ve savaşta Birleşmiş Milletler'in kendisine tahsis etiği toprak parçalarından çok daha fazla toprağı ele geçirdi. Bu savaş bir yıl kadar sürdü. Araplar hemen hemen bütün cephelerde ağır yenilgiye uğradılar. Cephede ilerleme kaydeden tek kuvvet Ürdün'ün Arap lejyonu oldu. Ürdün kuvvetleri Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü ele geçirdiler. Savaşın başlamasından itibaren Birleşmiş Miletler, tarafları aracılık yaparak ateşkes yapmaya çağırdı. Savaş alanında yenilen Arap Devletleri Birleşmiş Milletlerin ateşkes çağrısına uymaktan başka çare bulamadılar. İlk olarak Mısır, 24 Şubat 1949'da Rodos'ta onu takiben Lübnan 23 Mart 1949'da Ros'en-Nakura'da, ardından Ürdün 3 Nisan 1949'da Rodos'ta ve Suriye ise 20 Temmuz 1949'da Menahayım'de ateşkes anlaşmasını imzaladılar. Irak'ın İsrail ile sınırı olmadığı için herhangi bir ateşkes anlaşması yapılmadı.

Arap ülkeleri içinde en kuvvetli orduya sahip bulunduğu sanılan Mısır'ın savaş sırasında en ağır yenilgiye uğraması Mısır'da Monarşinin yıkılmasıyla sonuçlanacak gelişmelerin doğmasına sebep olacaktı. Yarbay Cemal Abdünnasır liderliğindeki Hür Subaylar Cemiyetinin 23 Temmuz 1952 tarihinde yönetime el koymaları ile sonuçlanacak bu gelişmeler, geniş çerçevede ele alındığından, Nasır'ın Mısır'ın idaresini ele almasıyla Ortadoğu'da çok hızlı değişimlerin ve yeni oluşumların meydana gelmesine sebep olmuştur. En önemli gelişmeler Arap milliyetçiliğinin hızlı bir şekilde yükselmesi ve sosyalist-cumhuriyetçi devlet biçimlerinin Ortadoğuda meydana çıkmalarıdır. Arap milliyetçiliğinin yükselmesinde, şüphesiz beş Arap devletinin beraberce yarım milyonluk İsrail ile baş edememiş olmasının yarattığı düş kırıklığının önemi büyüktü.

Savaşın en kötü sonucu, günümüze kadar devam eden, mülteciler sorunu idi. Bu savaşla Filistin'de yaşayan bir milyon kadar Arap kendi topraklarından ayrılmak zorunda kalmıştı. [292] Mülteciler meselesi ilk defa genel kurulda, Ağustos 1948'da ele alındıysa da herhangi bir karara bağlanamamıştır. Meselenin cidiyetine ilk dikkati çeken arabulucu Bernadotte oldu. *(Kont Floke Bernadotte "1895-1948"; İsveçli asker, İnsan hakları savunucusu, diplomat, Arap ülkeleri ile İsrail arasında Birleşmiş Miletler adına arabuluculuk yaptığı sırada öldürüldü. Kont Bernadotte, raporunun açıklamasından hemen sonra 17 Eylül 1948 günü arabasıyla Kudüs'te dolaşırken Stern Adlı Yahudi terör örgütünün barikatlarından birinden geçerken durdurularak, öldürülecektir.)* Kont Bernadote, 16 Eylül 1948 tarihli raporunda; durumun vehametini anlattıktan sonra, mültecilerin yurtlarına geri dönmelerini'de içeren tedbirler alınması konusunda Birleşmiş Milletleri uyarmaktaydı. [293] Bunun üzerine meseleyi incelemeye alan Genel Kurul, 19 Kasım 1948

---

[292] Moris BENNY, **The Birth of the Palestinian Refuge Problem, 1947-1949,** New York, 1975, s.297.
[293] Cengiz ÇANDAR, **Direnen Filistin**, İstanbul, 1976, s.39.

günü aldığı 212 "III" sayılı kararla Mültecilere yardım yapılmasını kararlaştırdı. Bu karar üzerine Birleşmiş Miletler Genel sekreteri yardımı organize etmek için Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı'nı kurdu. Bu konuda, Genel Kurulun diğer girişimi ise 11 Aralık 1948 tarihli ünlü 194 "III" sayılı kararıdır. Bu karar büyük ölçüde Bernadotte'un önerileri doğrultusunda oluşturulmuştu. Kararda Genel Kurul; *"komşuları ile barış içinde yaşamak isteyen mültecilere, en kısa sürede izin verilmesine ve dönmek istemeyenlere de mallarına karşılık olmak üzere tazminat ödenmesini"* karara bağlamaktaydı.[294] Ancak İsrail mülteciler sorununu ve mültecilerin topraklarına geri dönmeleri konusunu genel barış antlaşmasının bir parçası olarak ele almak istemekteydi. Bu doğrultuda, Araplar ile yapmayı düşündüğü barış görüşmelerine ön şart olarak 65.000-70.000 civarındaki Arap mültecinin yurtlarına geri dönmelerine izin vereceğini açıkladıysa da Arapların rakamı az bulması ve görüşmelerin neticesiz kalması sonucu, bu konuda ciddi hiç bir gelişme olmadı. Bu ve daha sonra yapılan girişim ve yardımlar Filistin mültecilerini yurtlarına dönmelerini sağlayamıyacak ve Filistin mülteciler sorunu, daha sonraki gelişmelerle de şiddetini arttırarak dünya gündemini teşkil etmeye devam edecektir.

İsrail Devletinin kurulmasıyla bölgede yeni bir dönem başlamış olup, mevcut düzeni değiştirmeye yönelik 1948, 1956, 1967 ve 1973 yıllarında bölge Araplar ile Yahudiler arasında önemli savaşlara sahne olmuştur. Şimdi sırasıyla bu savaşları gözden geçirelim.

---

[294]. Yearbook of UN 1948-9, New York, 1948, s.202.

III. BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞUNA TEPKİLER; ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI

A.Birinci Arap-İsrail Savaşı

15 Mayıs 1948 günü ise son İngiliz askeri birliklerinin ve İngiliz Yüksek Komiserinin merasimle ayrılmasının ardından Arap Birliği'ne bağlı Devletler, Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan orduları Filistin topraklarına girmeye başladı. Böylece Birinci Arap-İsrail savaşı başlamış oldu.

Savaşın başlaması üzerine Filistin kıyılarını abluka altına alan İngiltere ve Amerika Filistin'e silah sevkiyatını engellemek için tedbir aldılar. Ancak kurulan Yahudi Devletini iki gün sonra tanıyan Sovyet Bloku ülkeleri kurdukları bir hava köprüsü ile İsrail'e silah sevkiyatı yapmaya başladı. Çekoslavakya ve Fransa'dan uçaklar, tanklar, hafif toplar gelirken, çeşitli ülkelerden gelen Yahudiler Kıbrıs'ta eğitilerek ülkeye sokuluyorlardı. Yani İngiltere ve Amerika'nın uygulamaya çalıştığı silah ambargosu sadece Arapların aleyhine işlemekteydi.

1. Gerginliğin Tırmanması

Daha önce de açıklandığı gibi İngiltere, BM Genel Kurulunun 29 Kasım 1947 kararı üzerine, Aralık ayından itibaren Filistindeki kuvvetlerini yavaş yavaş çekmeye başladı. Bu sebeple, yahudiler taksim kararı ile kendilerine ayrılan toprakları İngiltere çekilmeden önce ele geçirmek ve Araplarda buna engel olmak için harekete geçince, Genel Kurul kararının hemen arkasından Filistinde Arap-Yahudi çatışmaları başladı. Dolayısı ile 1948-49 Birinci Arap-İsrail savaşı, 1947 nin sonunda başlamıştır denebilir.[295]

Öte yandan, BM'in taksim kararı Arap ülkeleri arasında geniş tepkilere sebep oldu. Irak Dışişleri Bakanı Fadıl Cemali, 11 Aralık 1947 günü Washington'da Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile yaptığı görüşmede, Arapların taksimi kabul etmektense ölmeyi tercih edeceklerini söylüyordu. Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen Dışişleri Bakanları'da, 8-12 Aralık 1947 de Kahire'de yaptıkları toplantı sonunda yayınladıkları bildiride, B.M. kararına karşı mücadeleye kararlı olduklarını *"Allah'ın izni ile bu mücadeleyi başarılı bir neticeye ulaştıracaklarını"* taksimi önlemek için *"kesin tedbirler"* almaya karar verdiklerini, taksim kararının *"self-determinasyon"* prensibinin bir ihlali olduğunu taksim kararı ile 500.000 Arabın Yahudi boyunduruğu altına gireceğini söylüyorlardı. Ayrıca, Suriye'de eğitim görmekte olan 3.000 kişilik bir gönüllü kuvvetiyle 10.000 tüfek ve hafif silahlarla gerekli cephanenin de Filistin'e sevkine karar verildi. Filistin Arapları dışında Suriye ve Iraklı gönüllülerin de katıldığı bu kuvvetlere *"Arap Kurtuluş Ordusu"* deniyordu. [296]

[295] Musa DWEIK, **The Struggle for Land,** Jerusalem, 1997, s.73.
[296] Charles D.SMITH, **Palestine and the Arap-Israeli Conflict**, London, 1997, s.113.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

1948 Şubatında Arap Ligi Kahire'de bir kere daha toplandı. Askeri tedbirlerin dışında, bu toplantıda batı ülkelerine karşı petrolün bir silah olarak kullanılması meselesi de ortaya çıktı. Batı ülkelerine yeni petrol imtiyazları verilmiyeceği gibi, yeni petrol boru hattı (pipe-line) inşasına da izin verilmiyecekti. Tabii bu kararlar bir petrol boykotu değildi.

Arap Ligi 10 Nisan 1948 de Kahire'de yeniden toplandı. Toplantı başlar başlamaz, Ürdün ile Mısır arasında tartışma çıktı. Ürdün temsilcisinin, manda rejimi sona erer ermez Arap lejyonu'nun Filistin'e gireceğini söylemesi Mısır'ın şiddetli itirazı ile karşılaştı. Gerek Mısır gerek diğer Arap devletleri, Ürdün'ün Filistin'i yutmasına karşı idiler. Fakat askeri harekat bakımından en müessir (etkili) kuvvet olarak da Arap Lejyonu görülmekteydi. Bu sebeple Mısır, Arap Lejyonu'nun Filistin'i işgalinin geçici olması gerektiğini ileri sürdü ise de, Ürdünlüler, Filistin'in Ürdün'ün bir hinterlandı (iç ülke) olduğunu bildirdiler.

Mart ayında Yahudilerin Araplarla çarpışmalarında elde ettiği başarılar dolayısı ile, Arap Ligi 24-25 Nisanda Amman'da tekrar toplandı. Yapılan açıklamada, toplantının amacının, Filistin Araplarını kurtarma planlarının hazırlanması olduğu söyleniyordu. Gerçekten yapılan durum muhakemesi sonunda Suriye, Irak ve Lübnan askerlerini 8 Mayıstan itibaren *"gönüllü"* kisvesi altında Filistin'e sokulmasına karar verildi. Ürdün Parlementosunda 26 Nisanda, Arap lejyonunu Filistin'e gönderilmesi kararı alındı. Kral Abdullah yaptığı basın toplantısında, *"Filistin'i kurtarma şerefi bana düşmüştür"* diyordu.[297]

2. Savaşın Başlaması (15 Mayıs 1948)

Savaş ise resmen 15 Mayıs 1948 den itibaren başlamıştır. Bu arada Aralık ayında başlayan Arap-Yahudi çatışmalarının Ocak 1948 den itibaren şiddetlenmesinde, İngiltere'nin 1 Ocak 1948 de yaptığı açıklamada 15 Mayıs 1948 de Filistinden çekilmiş olacağını bildirmesi büyük rol oynamıştır. Aralık ayında başlayan çarpışmalarda ise Yahudiler 1948 Şubatına kadar olan dönemde, esas itibari ile savunmada kalarak, Tel-Aviv, Hayfa ve Kudüs gibi şehirleri ve bunlara gelen ana yolları tutmuştur. Saldıran taraf ise 5 Şubat 1948 de daha ziyade Araplardır. Sömürgeler Bakanlığından 5 Şubat 1948 de yapılan bir açıklamaya göre 30 Kasım 1947-1 Şubat 1948 döneminde meydana gelen çarpışmalarda, 427'si Arap, 321'i Yahudi ve 56'sıda İngiliz olmak üzere 864 kişi ölmüş ve 1035'i Arap, 725'i Yahudi ve 181'ide İngiliz olmak üzere toplam 1941 kişide yaralanmıştır. Buna karşılık, Küdüs'teki İngiliz Askeri Komutanlığınca 1 Mart 1948 de yapılan açıklamada ise 30 Kasım 1947 ile 1 Mart 1952 dönemi, için ölü sayısı 1378 ve yaralı sayısıda 3000 den fazla olarak verilmekteydi. Mart ayı içinde ölü ve yaralı sayısının artması, çarpışmaların şiddetlendiğini göstermekteydi.

"1948 yılından itibaren, taraflar arasındaki ilişkiler son derece gerginleşti. 8 Nisan 1948'de Yahudi tedhişçiler ,Yasin köyünden, kadın ve çocuk ayırt etmeden 254 kişiyi kat-

[297] Charles D.SMITH, **age.**, London, 1997, s.93.

T.C.
108

lettiler. Arap tedhişçiler de doktor, hemşire, öğretmen ve öğrencilerden 127 kişiyi öldürdüler. Bu ve buna benzer yıldırma hareketleri sonucu, yerli Araplar, komşu Arap devletlerine sığındı ve 700.000 olan Filistin'in nüfusu 170.000'e düştü. Böylece İsrail sınırı çevresinde, BM'ce verilen çadırlarda barınan ve adına "Filistin mültecileri" denilen kitle ve dolayısıyle "Filistin Sorunu" doğdu. 14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kurulmasından hemen sonra genel bir Arap taarruzu ve dolayısiyle Arap-İsrail savaşı başladı. Gerilla mücadelesi şeklinde başlayan bu savaş, Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, Irak ve Suudi Arabistan'ın da katılmasıyla büyümüş ve sekiz ay kadar devam ettikten sonra 7 ocak 1949'da Rodos adasında imzalanan ateşkes anlaşmasıyle son bulmuştur. Amerika, 14 Mayıs 1948'de; diğer bazı devletler, daha sonraki tarihlerde, İsrail devletini tanıdılar. General Necip ve arkadaşları, 1952 yılında, Mısır Kralı Faruk'u memleketten uzaklaştırdılar. 1954'te Albay Nasır, iktidarı ele geçirdikten sonra İngiliz birliklerini Kanal bölgesini terke zorladı."

Nisan ve Mayıs aylarında çarpışmalar daha da kötü bir durum aldı. Nisan ayı çatışmalarının en mühim hadisesi, Yahudilerin yaptığı *"Deir Yasin katliamıdır"*. Mart ayında Araplar Kudüs'ü muhassara etmeye başlamışlardı. Kudüs'te ise 100.000 kadar Yahudi vardı. Yahudiler, muhassarayı kırıp Kudüs Yahudilerine ulaşmak için Kudüs'e giden yollardaki bir çok Arap köylerini ele geçirdikten sonra, Irgun ve Stern teröristlerin 9 Nisan gecesi, Kudüs yakınlarındaki Deir Yasin köyüne saldırdılar köyü ele geçiren Irgun ve Stern kuvvetleri, hamile kadınlarında dahil olduğu 254 kadar Arap köylüsünü önce sokaklarda dolaştırdıktan sonra, hepsini kurşunlamışlardır. Arap Yüksek Komitesi ise, daha sonra köye girdiğinde, 254 ölü bulduklarını ve 100-200 kişininde kayıp olduğunu bildirmiştir. Hadisenin duyulması o derece tepki yarattı ki Haganah yaptığı açıklamada, kendisinin Deir Yasin Katliamı ile hiçbir ilgisi bulunmadığını bildirdi. Yahudi Ajansının 12 Nisanda verdiği demeçte. Deir Yasin hadisesini *"dehşet ve nefretle"* ("with Horror and disgust") karşıladığını söylemiştir.[298]

Araplar da Deir Yasin Katliamını karşılıksız bırakmadılar. Ürdün'ün Arap lejyonu 13 Mayısta Kudüs'ün güneyinde bulunan Kfar Etzion Yahudi yerleşim merkezini ele geçirmişti. Bunun üzerine burada bulunan 27'si kadın 127 kişiyi, üç kişi hariç olmak üzere, Arap köylülerin eline teslim ettiler.Onlarda bütün Yahudileri öldürdüler.[299]

10 Nisan'dan itibaren Kudüs için çarpışmalar başladı. Bir diğer büyük çarpışma ise Hayfa Limanı için oldu. Hayfa'da da geniş bir Arap nüfusu vardı. Fakat Hayfa Limanının ehemmiyeti dolayısı ile, her iki tarafta buranın kontrolünü ele geçirmek istedi. Şiddetli çatışmalar oldu. 22 Nisanda Araplar Hayfa'dan çekilmeyi kabul ettiler. Beş gün içinde Hayfa'dan 15.000 Arap tahliye edildi. Daha önceki çarpışmalar sırasında ise 40.000 kadar Arap şehri terk etmiş bulunuyordu. 14 Mayıs tarihi geldiğinde ise, Tiberiye, Safed, Samakh, Hayfa ve Yafa Yahudilerin eline geçmiş bulunuyordu...

Bu arada Amerika bir fikir değişikliği yaptı. Taksimin yürümiyeceğini gördüğünden, Başkan Truman 25 Martta Filistin'in, Birleşmiş Milletlerin geçici olarak vesayeti altına konulmasını teklif etti. Amerika bu konuda 47 maddelik bir vesayet anlaşması tasarısıda

---

[298]. Howard M.SACHAR, **age.**, New York, 1976, s.548.
[299]. Musa DWEIK, **age.**, Jerusalem, 1997, s.87.

hazırladı.[300] Amerika'nın Filistin için vesayet teklifi, genel kurulun Birinci Komitesinde uzun tepkilere sebep oldu ve 13 Mayısa kadar yapılan tartışmalarda gereken desteği sağlayamadı. İngiltere ve Fransa Amerika'nın bu fikir değişikliğini desteklemedikleri gibi, Yahudiler de taksimden döndüğü için kıyameti kopardılar. Araplar ise 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararını yürürlükten kaldırdığı taktirde vesayet teklifini kabul edebileceklerini bildirdiler.[301]

Sovyetler ise Filistin için BM vesayet rejimini ileri sürmekle Amerika'yı *"taksimi öldürmekle"* ve Filistin'i bir Amerikan veya bir anglo-Amerikan üssü haline getirmek istemekle itham ettiler.

Arap Yahudi çatışmalarının Nisan ayından itibaren şiddetlenmesi üzerine, Güvenlik Konseyi 17 Nisanda bütün taraflardan hertürlü askeri harekatı, şiddeti, terörizm ve sabotajları durdurmalarını, silahlı personel, kişi veya gruplar ile her türlü silah ve savaş malzemesini Filistin'e sokmaktan kaçınmalarını ve Filistindeki kutsal yerlerin güvenliğini tehlikeye sokmamalarını isteyen bir karar aldı.[302] 23 Nisanda aldığı kararında ise Güvenlik Konseyi üyelerinden Kudüs'te Konsolosluğu bulunan ülkelerin katıldığı bir *"Filistin Mütareke Komisyonu"* teşkil etti. Fakat ne ateşkes çağrısını ve ne de Mütareke Komisyonunu dinleyen olmadı.

İngiltere'nin Filistin üzerindeki manda yönetimi, kendisinin daha önce açıkladığı gibi, 14-15 Mayıs gecesi saat 24:00 de sona eriyordu. 14 Mayıs günü, Filistin'deki İngiliz manda yönetiminin sona ermesinden bir kaç saat önce, Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi (Vaadleumi) yayınladığı bir deklarasyonla, *"İsrail Devleti" nin kurulduğunu ilan etti.*[303] *Deklarasyon; "Eertez Israel yani İsrail ülkesi Yahudi milletinin doğduğu yerdir ve Yahudi milleti ilk defa burada devlet olmuştur." diye başlıyor ve "Biz İsrail ülkesindeki Yahudi toplumunun ve Siyonist hareketinin temsilcisi olan halk konseyinin üyeleri olarak tabii ve tarihi hakkımızı kullanarak Eertez-İsrail'de bundan sonra İsrail Devleti diye tanınacak olan Yahudi Devletinin kurulduğunu ilan ediyoruz."* demekteydi. Deklarasyonda ayrıca, Birleşmiş Milletlerden üyeliğe kabul isteniyor, İsrail devleti içinde kalacak olan Arapların tam ve eşit vatandaşlık haklarına sahip olacakları belirtiliyor ve Arap ülkeleri ile de barış ve iyi komşuluk münasebetlerinin kurulması arzusu vurgulanıyordu.[304]

Deklarasyonun altında 37 kişinin imzası ile "5 Iyar 5708" tarihi, yani 14 Mayıs 1948 tarihi bulunmaktaydı.

Bağımsızlığın ilanı ile birlikte Ben Gurion başkanlığında 13 kişilik bir kabine kuruldu ve Geçici İsrail Hükümeti adını alan bu kabinede Ben Gurion savunma Bakanlığını da üzerine almıştı. Moshe Shertok ise Dışişleri Bakanı idi.[305]

---

300. Chaim HERZOG, **The Arab-Israeli Wars "War and Peace in the Middle East"**, New York, 1983, s.57.
301. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, 1994, s.97.
302. Yearbook of the U.N. 1947-48, New York, 1947,s.414.
303. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **age.**, Ankara, 1994, s.99.
304. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **age.**, Ankara, 1994, s.103.
305. Richard TURMAN, **Years of Trial and Hope,** New York, 1978, s.162.

Yahudilerin bağımsızlık ilan edecekleri Başkan Truman'a daha önceden bildirildiğinden ve Dışişleri Bakanlığının Orta Doğu dairesinin hemen tamamı Yahudi Devleti fikrine muhalif olduğundan Dışişleri Bakanının kendisine engel olmasına fırsat vermemek için İsrail Devletininbağımsızlık ilanından **tam onbir dakika sonra**, Başkan Truman İsrail geçici hükümetinin (de facto) tanındığını, basın sekreteri vasıtası ile basına açıklıyordu.[306]

Amerika'yı iki gün sonra Sovyetler takip etti. Ve 17 Mayısta İsrail'i tanıdılar. Sovyetler bu suretle açıkça Araplar'a karşı cephe almış olmaktaydılar. Nitekim bu tutumlarını savaş sırasında dahada yoğunlaştıracaklardır.

Sovyet Rusyadan sonra 18 Mayısta Polonya ve Uruguay, 19 Mayısta Çekoslavakya ve Yugoslavya ve 24 Mayısta da Güney Afrika İsrail'i tanımışlardır.

İsrail'in kuruluşundan birkaç saat sonra 14-15 Mayıs gecesi Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak kuvvetleri üç istikametten Filistin'e girmeye başladı. Birinci istikamet güneyde olup, Mısır piyade ve zırhlı kuvvetlerinin Negev yönünde çöle girmeleri idi. Amaç Gazze ve Birüssebi'yi (Beersehba) ele geçirmekti. İkinci olarak doğuda Ürdün'ün Arap lejyonu Şeria Nehrini aşarak Filistin'e girmeye ve Jericho istikametinde ilerlemeye başladı. Üçüncü olarakta Suriye ve Lübnan kuvvetleri kuzeyden Filistin'e sarkmaya başladılar. Mamafih, bu kuvvetlerin Celile (Galilee) ve Tiberiya ve (Tiberias)'ı almaları gerekirken, hemen hiç birşey yapmamışlar ve bu bölgeler İsrail'in kontrolü altında kalmıştır.[307]

Mısır, Suriye ve Lübnan ile Irak'ın gönderdiği kuvvetlerin toplamı 50.000 kadardı. Lakin bunlar iyi eğitilmiş değildi. Bilhassa Mısır kuvvetleri, suistimal ve çeşitli disiplinsizlikler dolayısı ile hiç iyi durumda değildi. İsrail için en ürkütücü kuvvet, Ürdün'ün 75.000 kişilik Arap lejyonu idi. Bunlara ek olarak İkinci Dünya Savaşında Nazi Almanya'sında hizmet etmiş olan ve 1936-39 da Filistindeki Arap ayaklanmalarının liderliğini yapmış bulunan Fevzi Kavukçu'nun komutasındaki *"Filistin Kurtuluş Ordusu"* vardı.

Yakov Dori komutasındaki İsrail kuvvetleri ise, 2. Dünya Savaşında İngiliz ordusunda savaşmış olan 32.000 kadar Yahudi ile **Haganah**'ın yine tecrübeli askerlerinden meydana gelen 75.000 kişi idi. Keza **Irgun**'da bir terör örgütü olarak kendisini 15 Mayısta feshetti ve İsrail ordusuna katıldı. Ayrıca yardımcı hizmetleri Yahudi kadınları üzerine aldığı gibi, yerleşim merkezlerinin sivil savunmasını yapan **Mishmar** teşkilatı vardı. Diğer taraftan İngiltere ve Amerika, savaşın uzamasını önlemek için Filistin kıyılarını abluka altına alıp, Filistin'e silah sevkiyatına ambargo koyarken, Sovyetler, kurdukları hava köprüsü ile, Çekoslovakya'dan İsrail'e hafif toplar ve otomatik silahlar sevketmeye başladı. Kaldı ki bütün dünyadaki Yahudiler İsrail'e geniş bir yardım kampanyası da açtılar. Bunlara bir de Yahudilerin bir vatan kazanma hırs ve azimlerini de katmak gerekir.[308]

Savaş durumuna gelince 15-22 Mayıs haftası içinde Mısır kuvvetleri önce Gazzeyi ve sonrada Birüssebi'yi ele geçirdi. Ürdün kuvvetleri de Şeria Nehri üzerindeki Allenby köprüsünü aşıp Jericho'ya doğru ilerledi. Bir başka Ürdün kuvveti de Galilee Gölü istikametinde harekete geçti. Fakat savaşın esas yoğunluğu Kudüs üzerinde olmuştur. Ür-

306. Yearbook of the U.N., 1947-48, New york, 1947, s.280.
307. Richard TURMAN, **age.**, New York, 1978, s.167.
308. Andre FONTAINE, **Histoire de la Guerre Froide**, Paris, 1968, s.162.

dün kuvvetleri 20 Mayısta eski Kudüs (Old Jerusalem) denen ve nüfusunun çoğunluğunu Arapların teşkil ettiği Doğu Kudüs'e hemen hemen hakim oldu. Doğu Kudüs'teki Yahudi mevzileri çok güç duruma girmiş bulunuyordu.

Buna karşılık kıyı bölgesinde üç günlük şiddetli çarpışmalardan sonra 18 Mayısta Akka İsrail kuvvetlerinin eline düştü.

Bu arada Mısır uçakları da Tel-Aviv üzerine saldırılarda bulundu. 22-29 Mayıs arasındaki çarpışmaların yoğunluk noktası yine Kudüs olmuştur. İkinci hafta içinde Arap lejyonu Doğu Kudüs'ü tamamen kontrol altına almaya muvaffak olmuş ve Ürdün Kralı Abdullah 27 Mayısta Doğu Kudüs'e gelerek Hazreti Ömer Camisinde namaz kılmıştır.

1-11 Haziran arasındaki üçüncü hafta içinde Filistin'in birçok yerinde Arap ve İsrail kuvvetleri arasında çarpışmalar devam ederken, hava üstünlüğü de İsrail'in eline geçti. 2 Haziran günü iki motorlu bir Mısır bombardıman uçağı Tel-Aviv üzerinde İsrail'liler tarafından düşürüldü. Ayrıca 1 Haziran günü bir İsrail uçagı Ürdün'ün başkenti Amman'ı bombardıman etti ve 12 kişi öldü 30 kişi de yaralandı. 11 Haziran günü de İsrail uçakları Şam'ı bombaladılar.[309]

Bu arada 2 Haziranda Macaristan ve 14 Haziranda da Romanya İsrail'i resmen tanıdılar. Dikkat edilirse tanımalar hep Sovyet uydusu ülkelerden gelmekteydi.

3. Ateşkes ve Uzlaşma Çabaları

10 Haziran 1948 akşamı saat 18:00 den itibaren taraflar arasında 30 günlük bir ateşkes sağlandı. Bu ateşkesin hikayesi kısaca şöyle idi:

Genel Kurul, 29 Kasım 1947 kararı ile birlikte, taksim kararının tatbikini sağlamak ve Güvenlik Konseyine yardımcı olmak üzere ve Bolivya, Çekoslovakya, Danimarka, Panama ve Filipinler temsilcilerinden meydana gelen bir "Filistin Komisyonu" kurmuştu. Çünkü Genel Kurul, 29 kasım 1947 kararında, bu kararın tatbikini sağlamak için Güvenlik Konseyinin de gerekli tedbirleri almasını istemişti. Bu suretle Güvenlik Konseyi'de Filistin meselesinin içine girmiş olmaktaydı.

Komisyon 1948 Mayısına kadar çalıştı. Fakat Arap-İsrail savaşının çıkması üzerine Genel Kurul Filistin Komisyonunu sona erdirdi. ve onun yerine 14 Mayısta bir arabulucu tayinine karar verildi. Arabulucuyu Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesi seçecekti. Bunlarda 20 Mayıs 1948 de, İsveç Kralının yeğeni ve İsveç Kızılhaç Teşkilatının Başkanı **Kont Folke Bernadotte**'u BM Filistin arabulucusu olarak seçtiler.[310]

Fakat bu arada da, Arap ülkelerinin saldırısı üzerine, İsrail 15 Mayısta Güvenlik Konseyine şikayette bulunmuş ve Arap saldırılarının durdurulmasını istemişti. Bu istek Ame-

---

309. Richard MOORE, **The Arap-Israeli Conflict**, London, 1976, s.346.
310. Yearbook of the U.N., 1947-48, New York, 1947, s.281.

rika tarafından da desteklendi bunun üzerine Güvenlik Konseyi 22 Mayısta aldığı S/773 sayılı kararında tarafları 36 saat içinde her türlü askeri harekatı ve çarpışmayı durdurmaya çağırdı. Bu karar İsrail tarafından kabul edilmekle beraber, Arap Devletlerinin kimisi kabul etti, kimisi bazı şartlar ileri sürdü. Tartışmalar uzayınca, Güvenlik Konseyi 29 Mayısta S/801 sayılı kararı ile 1 Haziran 1948 günü saat 18:00 den itibaren olmak üzere, yeniden ateskes çağrısında bulundu. Bu seferki çağrıyı taraflar kabul etmekle beraber bu sefer ateşkesin şartları konusu ortaya çıktı. Neticede arabulucu Kont Bernadotte'un 8 Haziranda Araplara ve İsrail'e sunduğu 9 maddelik şartları her iki tarafça da kabul edilince 10 Haziran 1948 günü New York saati ile 18:00 da ateşkes yürürlüğe girdi.[311]

Bu ateşkes üzerine, İsrail 15 Mayısta arabulucu Kont Bernadotte, tarafları uzlaştırmak için, karargahın bulunduğu Rodos'ta, 29 Haziranda, Arap ve İsrail temsilcilerine, 29 Kasım 1947 taksim kararını değiştiren bir anlaşma tasarısı sundu. Buna göre, Filistin ve Ürdün, biri Yahudi diğeri Arap olmak üzere iki üyeli bir birlik meydana getirecekler, Kudüs'ün tamamı ile Güneydeki Necef Arap Devletine, Batı Galilee'nin tamamı da Yahudi Devletine verilecekti. Hayfa serbest liman ve Lydda (Lod veya Ludd Havaalanı)'da serbest bölge olacaktı. Diğer topraklar 29 Kasım 1947 kararındaki gibi kalacaktı. Esasında Kont Bernadotte Filistin'i Ürdün'le birleştirmek isteyen Kral Abdullah'ın görüşlerini paylaşmaktaydı.[312]

Bu anlaşma tasarısını hem Arap devletleri ve hem de İsrail reddetti. Reddettikleri gibi, 30 günlük ateşkes daha 10 Temmuzda, sona erecek iken 8 Temmuzdan itibaren çarpışmalar yeniden başladı ve 18 Temmuza kadar sürdü. Bu çarpışmalarda İsrail kuvvetleri 10 Temmuzda Arap kasabaları olan Lydda (Ludd) ile Ramallah'ı ve 16 Temmuzda Nazareth'i ele geçirdiler 25.000 kadar Arap Nazareth'den kaçmak zorunda kaldı.

Güvenlik Konseyi ateşkesi yenilemek için 7 Temmuzdan 15 Temmuza kadar yaptığı müzakereler sonunda 3 gün içinde tarafların ateşkesi kesmelerini isteyen S/902 sayılı bir karar aldı. Kararda taraflar üç gün içinde ateşkesi kabul etmedikleri taktirde, Güvenlik Konseyinin BM Anlaşmasının 39. Maddesine göre *(Yani barışın ihlali)* harekete geçecegi bildiriliyordu.[313]

Taraflar 17 Temmuzda kabul ettiklerini bildirdiklerinden, 18 Temmuzdan itibaren Ateşkes yürürlüğe girdi. 20 Temmuzda da mütakere Komisyonu aracılığı ile Kudüs'te Arap ve Yahudi kesimlerini ayıran sınır antlaşması yapıldı.

Bununla beraber, 15 Temmuz ateşkesi de doğru dürüst yürümedi. Çarpışmalar eksik olmadı. Mamafih bu çarpışmalar mühim sayılmazdı. Fakat bu seferde arabulucu Kont Bernadotte 17 Eylül 1948 günü Kudüs'ün Yahudilerin kontrolü altındaki kesiminde Stern Gang teröristleri tarafından öldürüldü. Öldürenler Stern grubuna bağlı *"Anavatan*

---

311. George Jr. SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power,** New York, 1987, s.379.
312. George KIRK, **The East, 1945-1950**, London, 1979, s.280.
313. George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.381.

Cephesi" (Hazit Hamoledeth) örgütü idi. Bernadotte'un yerine, "arabulucu vekili" olarak Bernadotte'un yardımcısı Dr. Ralph Bunche tayin edildi. Dr. Ralph Bunche, Güvenlik Konseyinin 14 Ekim günü toplantısındaki konuşmasında, hadisede yeterli tedbiri almamış olan İsrail'in büyük ihmali bulunduğunu söylemiştir. Bernadotte'un 29 Haziran-daki teklifinde Kudüs'ü Araplara bırakmak istemesi, cinayetin sebebi idi. Bu sırada Stern grubunun başına geçen **Nethan Firedman Yelin**'in komünist ülkelerle bağlantısı olduğu söyleniyordu. Nitekim Bernadotte'u öldürenlerin, hemen hadiseden sonra uçakla Çekoslavakya'ya kaçırıldığı belirtilmiştir. Bernadotte'un öldürülmesi üzerine Friedman Yelin ve yardımcısı 10 Şubat 1949 da 8 ve 5 er yıl hapse mahkum olmuş ise de, aynı anda çıkarılan bir genel af ile serbest bırakılmışlardır. Arkasından Friedman Yelin İsrail parlementosuna milletvekili seçilmiştir.[314]

Kont Bernadotte öldürülmeden bir gün önce, 15 Eylülde BM'e gönderdiği raporunda, tarafları uzlaştırmayı tasarlayan bir plan veya uzlaşma ilkeleri teklif etti. Bu plana göre, İsrail adı ile bir Yahudi devletinin varlığı artık kabul edilmeli, bu devletin sınırları ya tarafların anlaşmaları ile veya BM tarafından ve *"coğrafi benzerlik ve bütünlük", (geographical homogenityand integration)* prensibine göre çizilmeli, Kudüs şehri özel ve ayrı bir statüye kavuşturulmalı ve terör savaş ve sebebiyle yerlerinden ve yurtlarından olan masum insanların (yani Arap mültecilerin) yuvalarına dönmeleri sağlanmalı idi. Ayrıca Bernadotte, İsrail'in sınırlarının nasıl olması gerektiği hakkında da tavsiyelerde bulunuyordu. Nihayet Bernadotte, Filistin meselesi için bir Uzlaştırma Komisyonu kurulmasını da teklif etmekteydi.[315]

Bu plan 20 Eylülde açıklandı. Bunun üzerine Arap Yüksek Komitesi 22 Eylülde Şam'da yaptığı toplantıda, bütün Filistin topraklarını içine almak üzere, Gazze'de bir "Filistin Hükümeti" kurulduğunu ilan etti. 1 Ekimde de bu hükümetin cumhurbaşkanlığına Hacı Emin el-Hüseyni getirildi. Ahmet Hilmi Paşa Başbakan, Dr.Cemal el-Hüseyni Dışişleri Bakanı idi. Bu Filistin Hükümeti, 12 Ekimde Mısır ve Irak tarafından, 14 Ekimde Suriye ve Lübnan tarafından ve 15 Ekimde de Suudi Arabistan tarafından tanındı.

Buna karşılık Ürdün Kralı Abdullah ise, ülkesinin *"güvenlik bölgesinde"* böyle bir hükümetin kurulmasını kabul etmediğini bildirdi. Abdullah'a göre Ürdün'ün güvenlik bölgesi, Mısır sınırından başlayıp Filistinden geçerek Suriye ve Lübnanı da içine alıyordu. Diğer yandan, Kral Abdullah taraftarı 5000 ileri gelen Filistinli de Ürdün temsilcilerininde katıldığı ve *"Filistin Milli Kongresi"* denen bir toplantıda, Kral Abdullah'tan Filistin'i himayesi altına almasını istedi.[316]

---

[314] Yearbook of the U.N., 1947-48, New York, 1947, s.304-313.
[315] George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.387.
[316] Claude-Albert COLLIARD, **Droit International et Histoire Diplomatique (Documents Choisis)**, Paris, 1956, s.75.

Bernadotte'in uzlaşma planına gelince: Bu rapor ve teklifler Genel Kurulun 1. Komitesinde 15-20 Ekim ve 15 Kasım-14 Aralık 1948 günlerinde tartışıldı. Amerika ve Fransa Bernadotte'un tekliflerini benimsemediler. Arap ülkeleri ise reddettiler. İsrail ise bazı noktalarına ikaz etti. Neticede1. Komite'de 4 Aralık 1948 de kabul edilen bir karar tasarısı, Genel Kurulun 11 Aralık günlü oturumunda, 35 lehde 15 aleyhte ve 8 çekimser oyla ve 194 "III" sayısı ile 15 maddelik uzun bir karar olarak kabul edildi.

Karar üç ana unsuru ihtiva etmekteydi. **Birincisi,** Filistin için çok geniş yetkilere sahip bir "BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu kuruluyordu ki üç üyeli bu komisyona Amerika, Fransa ve **Türkiye** seçilmiştir. *(Filistin Uzlaştırma Komisyonunda Türkiye'yi* ***Ulus*** *gazetesi baş yazarı Hüseyin Cahit Yalçın temsil etmiştir.)* **İkincisi** Kudüs şehri sınırları güneyde Bethlehem (Beytüllahim) ve kuzeyde Nazareth'i (Nasıriye) de ihtiva etmek üzere, ayrı bir varlık olarak ve gayrı bir askeri hale getirilerek Birleşmiş Milletlerin gözetimine veriliyordu. **Üçüncü unsur,** Filistin mültecileri ile ilgiliydi. Buna göre de *"Komşuları ile barış içinde yaşamak isteyen"* mültecilerin evlerine dönmelerinin sağlanması ve dönmek istemeyenlerin de kayıpları ile zararlarının ödenmesi ön görülüyordu.[317]

Bütün bunlar olurken, Ekim ayı ortalarından itibaren Filistinde çarpışmalar yeniden başladı. Halbuki 18 Temmuz tarihli ateşkes yürürlükte idi. Çarpışmalar bilhassa güney Filistin'de Necef bölgesinde İsrail ile Mısır Kuvvetleri arasında idi. Çarpışmalar Ekimin ilk yarısında karşılıklı ateş teatileri şeklinde iken, 14 Ekimden itibaren şiddetlendi. İki taraf Kuvvetleri arasında sokak sokak yapılan Muharebelerden sonra İsrail kuvvetleri, Kudüs'ün 54 mil güneyindeki Beersheba'yı (Birüssebi) Mısır'lılardan almaya muvaffak oldu. Bir kısım İsrail kuvvetleri de Gazze yakınlarına kadar ilerlemeye muvaffak oldu.[318]

Bu durum üzerine Güvenlik Konseyi 19 Ekimde, tarafları ateşkese uymaya çağıran bir karar aldı. İsrail ve Araplar 22 Ekimde bu çağrıyı kabul ettiklerini bildirdiler. Fakat bu bildirimlere rağmen, İsrail ile Mısır Kuvvetleri arasında çarpışmaların arkası kesilmedi. İsrail Birüssebi'yi aldığı sırada Alfalluja'da bir Mısır tugayını da muhassara (etrafını çevirmek) etmişti. Mısır tugayı uzun süre muhassaraya dayandı. İsrail kuvvetleri ise 23 Aralıkta Mısır cephesinin sağ kanadını arkadan çevirdi ve 26 Aralıktan itibaren de Mısır kuvvetlerinin yığınak merkezleri olan Gazze, Hanyunis ve Yafa'yı birbirinden ayırarak, derinlemesine bir şekilde Sina yarımadasından içeri girdi. Bu durum Mısır için korkunç bir yenilgiydi.[319]

Bu hezimet Mısır'da iç karışıklıklara sebep oldu. Esasında cephedeki başarısızlıklar ve bilhassa Birüssebi'nin kaybı üzerine, daha 4 Aralıktan itibaren üniversite öğrencileri

317. Yearbook of the U.N., 1948-49, New York, 1948, s.167.
318. Domat MONCHRESTIEN, **Documentation Française-Notes et Etudes Documentaries,** Paris, 3 November 1951, s.9-11.
319. Walter C.LANGSAM, **Document and Readings in the History of Europe Since 1918**, New York, 1951, s.364.

gösterilere başlamışlardı. Bu gösterilerin Müslüman Kardeşler örgütü tarafından da kışkırtıldığı kanaati vardı. Bu sebeple, Başbakan Nokraşi Paşa, 8 Aralık 1948 de yayınladığı bir bildiri ile, 500.000 kadar üyesi olduğu idia edilen, **Şeyh Hasan el-Banna** liderliğindeki Müslüman kardeşler örgütünün bütün teşkilatının kapatıldığını ve bütün mallarına el konulduğunu açıkladı. 14 Aralık ta yayınlanan bir bildiri de ise, boykot halindeki öğrencilere bir uyarma yapılarak, öğrencilerin siyasi nitelikteki örgütlere üye olmaları ve siyasi gösterilere katılmaları yasaklandı. Ne varki, Nokraşi Paşa da Kahire'deki Fuad Üniversitesinde veteriner öğrencisi olan ve *"Müslüman Kardeşler Örgütünün"* üyesi bulunan Abdülhamid Ahmet Hasan tarafından 18 Aralık 1948 günü öldürüldü.[320]

Fakat Müslüman kardeşlerin liderleri Şeyh Hasan el-Banna'da 13 Şubat 1948 günü Kahire'de, bilinmeyen kişilerce vurularak öldürüldü.

Mısır'ın dışarda ve içerde karşılaştığı bu kötü durum üzerine İngiltere, Mısır ile arasında mevcut olan 26 Ağustos 1936 itifakına dayanarak, İsrail'den, derhal Mısır topraklarından çıkmasını istedi. Aksi halde kendisinin de müdahale edeceğini bildirdi İsrail İngiltere'nin bu baskı ve tehdidine boyun eğmek zorunda kaldı.[321]

Diğer taraftan yeni Mısır Başbakanı İbrahim Abdulhadi, 6 Ocak 1949 da BM arabulucusuna başvurarak ülkesinin ateşkesi kayıtsız ve şartsız kabul ettiğini ve BM gözetiminde İsrail ile Mütareke için, doğrudan doğruya görüşmelere hazır olduğunu bildirdi.[322]

Bu sırada İsrail kuvvetlerinin bir bölümü de güneye inerek, Vadi Araba'dan Kızıldenizin Akabe Körfezine ulaşmıştır. Bu suretle Bütün Güney Filistin İsrail'in kontrolu altına geçmiş oluyordu.

B. İkinci Arap-İsrail Harbi (Süveyş Savaşı)

İkinci Arap-İsrail Savaşı, İsrail ile Mısır arasında cereyan etmiştir. Bu savaş 29 Ekim 1956'da Mısır'ın Süveyş kanalının millileştirilmesi üzerine İngiltere ve Fransa ile ortak bir harekat şeklinde başlamıştı. İsrail, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı giriştikleri harekata paralel bir harekat ile beş gün içinde Sina yarımadasının büyük bir kısmını işgal etmiş ise de savaş, BM ve Amerika'nın baskısı üzerine 7 Kasımda sona ermişti. İsrail, uzun süren müzakereler sonucu, 6 Mart 1957'de işgal ettiği bölgelerden çekilmişti. Boşaltılan bu topraklara *"BM Seferi Kuvvetleri"* yerleştirilmiştir.[323]

---

320. Sitipen HEALD, **Document's on İnternational Affairs, 1936**, London Oxford University Press, 1937, s.478.
321. J.C.HUREWITZ, **Diplomacy in the Near and the Middle East, 1914-1956**, New York, 1962, s.205.
322. J.C HUREWITZ, **The Middle East and North Africa in World Politcs, 1945-1973**, New York, 1975, s.486.
323. Richard TURMAN, **Years of Trial and Hope**, New York, 1978, s.169.

1. Savaş Öncesi Dönem

1956 Arap- İsrail savaşından önceki dönemde, dünyanın siyasal durumunda başlıca olaylar şunlardı. Mısır'da General Necip ve arkadaşları 1952 yılında Kral Faruk yönetimini devirmişlerdi. 1954 yılında da Cemal Abdül Nasır iktidarı ele geçirdi ve İngiliz birliklerinin Kanal bölgesinden çekilmesini istedi.

29 Ekim 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanalını millileştirmesi üzerine Kanalla ilgili ortak çıkarları sebebiyle İngiliz ve Fransızlar birbirlerine yaklaştılar. Bu ortam içinde Sovyetler Birliği de Orta Avrupa'da Macaristan olaylarına bağlanmıştı.[324]

Mısır'da ki Cemal Abdül Nasır rejimi araplar arasında liderlik rolüne bağlı olarak siyasal ve ekonomik yakınlaşma ve birleşmeyi teşvik edip, destekliyordu.

Savaş öncesinde dikkati çeken olaylardan biri, 1948 yılındaki Ateşkes Antlaşmasının gereği olarak oluşturulan 200 kilometrelik El Auja tampon bölgesinde kontrol çabaları, yerleşme merkezlerinin kurulmasını ve su anlaşmazlıklarını ortaya çıkardı. Filistin'in yerli halkının sorunları da sürüp gidiyordu. Bu arada Mısır karakollarına tecavüz olayları ile Gazze Baskını meydana geldi. (Eski Filistin topraklarındaki Gazze adıyla anılan bu yerleşim merkezi, 1948 savaşlarında Filistinli ve Mısırlı mültecilere sığınma yeri olmuştu. Böylece Gazze dolaylarında 8 km. genişlik ve 50 km. uzunluğundaki kıyı şeridi, 1948 savaşları sonunda Mısır yönetimine bırakılmıştı.)

İkinci Arap-İsrail çatışması Avrupa'da Sovyetler Birliğini uğraştıran Macaristan olaylarının alevlendiği bir ortamda İsrail'in insiyatifiyle 29 Ekim 1956'da başladı.

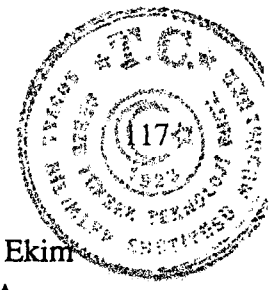
2. Savaşın Başlaması (29 Ekim 1956)

Arap cephesinde Mısır, Suriye ve Ürdün, harekat öncesinde güç birliği yaparak kuvvetlerini ortak bir komutanlık emrinde toplamayı kararlaştırmışlardı. İlk İsrail taarruzu, üç zırhlı alaydan oluşan taarruz grubuyla El Kuntilla-Sina Çölü (Tih Sahrası) üzerinde Mitla Geçidine (Bu geçit, doğudan Süveyş Kanalına doğru uzanan istikametlerden en güneyindekini üzerinde ve Port Tevfik'in kuzeydoğusundadır.) yöneltildi. Bu taarruzda Mısır kuvvetleri baskına uğradığından bozgun halinde Mitra Geçidine doğru çekildiler.[325]

Akabe Körfezi kuzey ucundaki Eliat'ı hareket üssü yapan İsrail'e ait diğer kuvvetler bir kolla kanal doğrultusunda, diğer bir kolla Şarm el Şeyh (Bu yer, Sina Yarımadasının güney ucundadır.) doğrultusunda hareketle 5 Kasımda Tiran ve Sanafir adalarına (Bu yerler, Akabe Körfezinin güney ucundadırlar. Körfezi güneyden kaparlar.) kadar ulaştılar.

---

[324] J.C.HUREWITZ, **Diplomacy in the Near and the Middle East, 1914-1956**, New York, 1962, s.217.
[325] George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.393.

El Kuşeyma-Birhasana Geçitleri yönünde taarruz eden İsrail zırhlı kolu, 30-31 Ekim de hareketini sürdürerek Kanala yanaştı. Bu kol, harekatı sırasında Birüssebi-Abu Ageyla üzerinden gelen diğer bir taarruz grubu ile desteklendi.

Kuzey bölgedeki İsrail kuvveti, iki kolla taarruzunu sürdürdü. Bu kollar Birüssebi batısında toplanarak El Ariş ve Gazze'ye yöneldiler. Bunların hedefi Gazze şeridiydi.

Mısır'a karşı yapılan bu harekat, 5 Kasım 1956 ya kadar gelişti ve Sina Yarımadasının *"Kanal doğusunda 30 km.lik bir şerit hariç"*, İsrail kuvvetlerinin eline geçmesiyle sonuçlandı.

Harekatın bu safhasında İngiltere ve Fransa, taraflara 30 Ekim 1956 da birer ültimatom vererek Kanal'dan 16 km. geri çekilmelerini istedi. Ültimatomun Mısır tarafından reddi ile bu devletler de savaşa katıldılar. 5 Kasım 1956 da Mısır hava alanlarının bombardımanı, Süveyş Kanalı kesimine havadan indirme ve denizden çıkartmalar yapıldı. Port Said ve Port Fuad şehirlerinin işgali gibi olaylarla muharebeler yeni bir görünüş kazandı.[326]

Bu harekat önce Sovyetlerin daha sonra ABD'nin karşı tutumu ve BM'nin ateşkes çağrısıyla 7 Kasım 1956 da sona erdi.

3. Savaşın Sonucu ve Çıkarılan Dersler

İsraillilerle Araplar arasındaki İkinci Savaş, İngiliz'lerin ve Fransız'ların da katılmasıyla ilginçleşmiştir. Bu devletlerin savaşa katılmasında, onların Ortadoğuda özellikle Süveyş ile ilgili çıkarları rol oynamıştır denilebilir. Çünkü Mısır Başkanı Cemal Abdül Nasır, 86 yıldan beri süregelen Süveyş'in statüsünü değiştirmiş; 26 Temmuz 1956 da Kanal'ın hisse senetlerini millileştirmiştir. Bu olay ekonomik yönden olduğu kadar, Hindistan yolu üzerindeki kritik bir kesimin el değiştirmesiydi.[327]

Bu savaş öncesinde özellikle İsrail'in çevresindeki Mısır, Suriye ve Ürdün'ün ordularını birleştirerek, ortak bir komutanlık kurmaları, amaca birlikte yönelmenin somut örneği sayılmalıdır. Buna karşılık, İsrail'in, İngiltere ve Fransa'nın desteğini sağlamış olması da onun lehine sayılabilir. Daha sonra ki olaylar, bu üç devletin birlikte hareket halinde olduklarını kanıtlamaktadır. Çünkü harekatta görüldüğü üzere üç devletin indirme ve çıkartmaları özellikle Süveyş Bölgesinin istilasına yönelikti. Bu harekat, Sovyetler Birliğinin Orta Avrupa'da meşguliyetinden yararlanılarak bir olup bittiye getirilmiştir. Çünkü Sovyetler Birliği mütecavizler karşısında yer alınca, yeni bir durum oluştu. ABD'ninde aynı yönde tavır takınması, harekatın durdurulması ile sonuçlanmıştır. Harekatın 7 Kasım 1956 da sona ermesi ile 15 Kasım 1956 da bölgeye BM kuvvetleri gönderilmiştir. Bunlar; İngiliz ve Fransız'ların boşattığı şehirlere ve Sina Yarımadasına yerleştiler, Mısır ile İsrail arsında 1949 tarihli Ateşkes Hattı yeniden kuruldu.[328]

[326] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.14.

[327] Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.143.

[328] George Jr. SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power,** New York, 1987, s.232.

Bu savaş göstermiştir ki süper devletler, gerektiğinde daha küçük devletlerin siyasal ve askeri hareketlerini frenlemede etkili olabilmektedirler.

C. Üçüncü Arap-İsrail Harbi (Altı Gün Savaşı)

1. Savaştan Önceki Olaylar

a) Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin Sina Yarımadasından Çekilmesi

İsrail birliklerinin yukarıda belirtilen başarıları ve toprak kazancı, büyük bir sorun haline gelmiş olan Filistin mültecilerinin sayısını artırmış, Arapların gerilla faaliyetlerinin daha da şiddetlenmesine neden olmuştur. Yurtlarından çıkarılan veya kaçan Filistinliler, bu durumun baş sorumlusu olarak Yahudileri görüyorlardı. Hem intikam almak, hem de yıldırarak yerlerine dönmek için sınırı aşıp gerilla faaliyetinde bulunurken, dünyada gidecek başka yeri olmayan İsraillileri, daha zorlayıcı tedbirlere ve karşı tedhiş için, Filistin mülteci kamplarını havadan ve karadan baskınlarla tahribe zorluyorlardı.

13 Kasım 1966'da tank ve zırhlı araçlardan kurulu bir İsrail birliği, Ürdün hududunu geçerek 4000 nüfuslu Samu köyüne hücum ederek köy halkını yok etti.

7 Nisan 1967'de, Suriye topçularına yapılan İsrail hava taaruzuna Suriye uçakları da karışmak zorunda kaldı. Yapılan hava savaşında altı Suriye uçağı düşürüldü. 10 Mayıs 1967'de, İsrail Genelkurmay Başkanı General Rabin, durumun böyle devam etmesi halinde, emrindeki kuvvetlere Şam'a taarruz ederek Nurettin Attasi rejimini yıkacağı bildirdi. Alınan bilgiler ve Rus haber alma teşkilatının raporları, İsrail birliklerince Suriye'ye büyük çapta cezalandırma hareketinin planlanmakta olduğunu gösteriyordu. Böyle bir hareketten İsrail'i vazgeçirmek, Sina'da kuvvetli bir Mısır ordusunun varlığı ile mümkün olabilirdi.[329]

Halbuki Sina yarımadasında BM kuvveti bulunuyor ve Mısır-İsrail birliklerinin çatışmalarına engel oluyordu.

16 Mayıs 1967'de Mısır, 17 Mayısta Ürdün, 18 Mayısta da Irak ve Küveyt olağanüstü hal ilan ettiler. 19 Mayısta, 1956 anlaşması ile Şam-üş-Şeyh ve Sina bölgelerine yerleştirilen BM kuvvetlerinin bölgeleri ve gözetleme yerleri, Mısır ordusu tarafından devir alındı.[330]

20 Mayıs 1967'de, İsrail, kısmi seferberliğini tamamladı.

21 Mayısta, Mısır, ihtiyatlarını silah altına çağırdı.

22 Mayıs pazartesi günü, Mısır, Tiran boğazını İsrail gemilerine ve İsrail'e stratejik madde taşıyan bütün gemilere kapattı. Böylece, İsrail, uluslararası su yollarından faydalanamayacak; Eilat yolu ile alınacak mal ve özellikle petrolden yoksun kalacaktı.

---

329. Yearbook of the U.N., 1947-48, New York, 1947, s.304.
330. Yearbook of the U.N., 1947-48, New York, 1947, s.313.

23 Mayısta İsrail Başbakanı Levi Eşkol, Tiran boğazından geçen İsrail gemilerine yapılacak müdahalenin, savaşa sebep olacağını bildirdi.

26 Mayıs 1967'de Başkan Nasır, açıkça savaştan bahsetmeye başladı. Amerika, Mısırlıların ölçülü davranarak, ilk ateşi açmamasını rica etmiş ve Rusya, Mısır'a savaşı başlatmamasını salık vermişti. Irak ve bazı Arap ülkeleri, Araplara yapılabilecek İsrail taarruzunu destekleyecek devletlere petrol vermeyeceklerini ilan ettiler.[331]

Mısır istihbaratı, İsrail birliklerinin az ve muhabere gücünün zayıf olduğunu tespit etmişti. Bu yüzden dikkatler, İsrail ordusundan çok Amerika ve İngiltere üzerinde toplanmıştı. Moşe Dayan'ın Savunma Bakanlığına getirilmesi bile, Başkan Nasır'ı etkilememişti. Halbuki, Mısır'ın askeri hazırlıklarının tamamlanmamış olmasının yanında; hava kuvvetlerinin eğitimi de yetersiz bir düzeyde idi.

Petrol dahil, her türlü ikmali yaptığı Akabe körfezinin kapatılması ve bütün ihtiyatların silah altına alınması, İsrail ekonomisini sarsmış; olayların gelişmesini bekleyemez hale getirmişti.[332]

Kudüs'te bir demeç veren İsrail Dışişleri Bakanı Eban, Tiran boğazından gemilerin serbest geçişine ait bir çözüm yolunu kabule hazır olduklarını; zorunlu kaldıkları takdirde, bu ablukayı tek başına kaldırmak üzere harekete geçeceklerini söyledi.

24 Mayısta, Amerika 6 ıncı Filosu Doğu Akdeniz'e yanaşmış ve Rusya, Akdeniz Filosunu pekiştirmeye başlamıştı.

30 Mayıs 1967'de Ürdün, Mısır ile savunma anlaşması imzaladı. Suudi Arabistan ve 150 tank ile pekiştirilmiş Irak birlikleri, Ürdün'e gelmeye başladı. Bunlar bir hafta içinde yığınakları tamamlayabilceklerdi. Bu husus, iç hat savaşı yapacak olan İsrail için büyük önem taşıyordu.[333]

b) İsrail'in Savaşa Hazırlanması

İsrail'de askerlik 30 aya çıkarılmıştı. Bu hizmet sonunda yedeklik devresi başlıyor ve 45 yaşına kadar devam ediyordu. Yedeklik süresince her yıl, subaylar 48-58 gün, astsubaylar 36 gün, erler ise 30 gün eğitime tabi tutuluyordu. Kadın askerlerin muvazzaflık süresi 18 ay idi. Kadınlara da, yedeklik süresince her yıl eğitim yaptırılmaktaydı. Bunun süresi onbaşı ve erler için 30 gün, çavuş ve daha üst rütbeliler için 42-47 gün idi. Eğitimde silaha hakimiyet, ikmalde çabukluk ele alınmıştı. Uçakların benzin, yağ ve mühimmat ikmalini 7,5 dakikada yapmak sureti ile hava kuvvetlerine fazla sorti (çıkış) olanağı sağlanıyordu.

---

331. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.147.
332. George Jr. SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power**, New York, 1987, s.234.
333. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.17.

Seferde görev alacaklara sözle, telefonla veya radyo ile seferberlik ilanı tebliğ edilince, yükümlüler önce celp merkezlerine oradan da üs kamplarına gidiyorlardı.

Üs kamplarında, kendilerine gerekli donatım veriliyordu. Böylece, İsrail ordusu seferberliğinin büyük kısmını 24 saatta, bütünü ise 72 saatta tamamlanabiliyordu. Yani, 50-60.000 kişilik İsrail ordusu, 72 saatta, her türlü harekatı başaracak güçte olarak 264.000 kişilik bir mevcuda çıkıyordu.

Anavatan, hem küçük ve hem de nüfusu yoğun olduğundan, savaşların milli sınırlar dışında yapılması öngörülmüştü. Memleketi çevreleyen düşmanları teker teker yenip diğerine yönelecek güçte ve çeviklikte bir ordu kurmuşlardı. Kara kuvvetlerinde bütün sınıflar motorize hale getirilmiş, zırhlı birliklere önem verilmiş, hava hakimiyetinin sağlanması için hiç bir fedakarkarlıktan kaçınılmamıştı.[334]

Bünyesine yaya giden hiç bir personeli bulunmayan İsrail ordusu, son derece süratli bir şekilde Arap ordularının derinliklerine dalacak, hava kuvvetleri ve paraşütçü birliklerle işbirliği yaparak, sonuca kısa zamanda gidecek ve gereken yeni görev bölgelerine süratle intikal edebilecekti.

Hava kuvvetlerinde, asıl hedefleri şehirler ve sanayi bölgeleri olan bombardıman uçakları yerine, hem düşman hava kuvvetleriyle mücadeleye ve hem de kara kuvvetlerini desteklemeye uygun av-bombardıman uçaklarına önem verilmişti.

c) İsrail'in Savaş Planı

Planda Sina'da yığınağını yapan Mısır ordusu, ana hedef olarak seçilmişti. Bölge mahdut idi ve ilk mevziler yarıldıktan sonra, oyalama muharebelerine uygun değildi. Süveyş'e varılması halinde, güneyden gelecek tehlike kalkacak, sonraki harekatta, esasen direnci kırılan Suriye ve Ürdün orduları kolaylıkla saf dışı edilebilecekti.[335]

Başlangıçta, büyük kuvvetlerle Suriye-Ürdün cephesine taarruz edilmesi halinde, geniş ve derinliği olan bölgelerde oyalama muharebeleriyle vakit kaybedileceği ve hem de bunların yenilmesiyle savaş kazanılmış olamayacağı ve özellikle Mısır ordusunun İsrail içlerine ilerlemesi halinde, İsrail için ciddi tehlikeler doğabileceği düşünülmüştü.

Bu gerekçelerle savaştaki harekatın esası, Ürdün ve Suriye cephelerinde savunma ve büyük kuvvetlerle Sina'daki Mısır ordusuna taarruz olarak saptandı.

General Moşe Dayan, Ürdün ordusunun taarruz edeceğini düşünerek, merkez kesimindeki birlik komutanı General Narksis'e: "*Takviye istiyerek Genelkurmayı rahatsız etme; dişini sık ve hiç bir şey isteme!*" talimatını vermişti.[336]

---

[334] Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.149.
[335] Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.152.
[336] Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **age.**, Ankara, 1994, s.103.

Anavatanın savunulması işi ise, sivil savunma örgütüne verilmişti. Kibbutz (Tarım üretim kooperatifi) sakinlerinden silah altına alınmayanlar, bölgelerinin korunmasından sorumlu idiler. Her kibbutz, hafif silahlarla donatılıyor, gerektiğinde hafif zırhlı silahlarla pekiştiriliyordu. Özellikle sınır bölgelerindeki ihtiyarlar ve çocuklar tahliye edilmiyor, vatan ile birlikte çoluk çocuğu için de savaşmak zorunda bırakılıyordu.

İstihbarata çok önem verilmişti. Bu amaçla büyük fedakarlıklar yaparak, içerde kalan akrabaları yolu ile Filistin mültecilerinden faydalandılar. Böylece hem düşmanlarının hazırlıklarını ve hem de elindeki silahlarını, mevzilerine varıncaya kadar tespit etmişlerdi.[337]

Arapları hazırlıksız yakalayabilmek için Amerika ve İngiltere başkentlerinde sulh ve aracılık teması yapıldığı izlenimi uyandırırken, televizyon ve basında askerlerin plajlarda eğlence halini göstererek düşman devlet adamlarının ve ordu mensuplarının gevşek davranmalarını başarmışlardı; Mısır hükümet çevreleri, savasın uzak olduğuna inandırılmıştı.

2. Tarafların Kuvvetleri ve Yığınağı

a) Tarafların Kuvvetleri

İsrail'i kuşatan Arap devletlerinin ve bunlara fiilen katılanların silahlı kuvvetleri toplamı 264.000 er, 800 tank ve 300 uçaktan ibaretti.

1967'de Tarafların Silah Gücü

ÜLKE	SİLAH GÜCÜ	SİLAH GÜCÜ	SİLAH GÜCÜ
	Er	**Tank**	**Uçak**
Mısır	240.000	1.200	450
Suriye	50.000	400	120
Ürdün	50.000	200	40
Irak	70.000	400	200
S.Arabistan	50.000	100	20
Lübnan	12.000	80	18
Kuveyt	5.000	24	9
Cezayir	60.000	100	100
TOPLAM	**537.000**	**2.504**	**957**
İsrail	**264.000**	**800**	**300**

[337] Richard TURMAN, **Years of Trial and Hope**, New York, 1978, s.162.

Ancak, savaşa fiilen katılan komşu Arap ülkeleri kendi iç ve dış güvenliklerini koruma endişesiyle bu savaşa bütün kuvvetlerini tahsis etmemişler, edilenler de savaşın başladığı tarihte, yığınak bölgelerinde toplanamamışlardı.[338]

İsrail elbette, Arap ordularının yığınağının tamamlanmasına seyirci kalamazdı. Bu yüzden Haziran 1967 Arap-İsrail savaşına yukardaki çizelgede görülen kuvvetlerin tamamı ile katılmış ve bu yüzden Mısır silahlı kuvvetleri de, Sina cephesindeki 100.000 er ve 800 tanktan oluşan birlikleriyle İsrail taarruzunu karşılamak zorunda kalmıştı. Bu nedenle İsrail Ordusu, Sina cephesinde kuvvet üstünlüğünü elde etmiştir.[339]

b) Arap Ordularının Yığınağı

(1) Mısır Ordusunun Yığınağı

Sina Yarımadasında 15 Mayıs 1967 ye kadar, Gazze'de 20 nci Tümen (Filistin Kurtuluş Ordusu) ile İsrail-Mısır sınırı boyunca tertiplenen 2 nci Tümen vardı. Mayıs ayı sonuna kadar beş Mısır Tümeni daha gönderildi.

Bunlardan:

7 nci Piyade Tümeni	:Raf'a-El Ariş bölgesinde,
3 ncü Piyade Tümeni	:Cebelil İbni, Bir Hasana bölgesinde,
6 ncı Piyade Tümeni	:Nagb, Kuntilla bölgesinde,
4 ncü Zırhlı Tümeni	:Bir Gıfgafa, Bir Tamara bölgesinde,
Özel Zırhlı Tümeni	:Kuntila batısı bölgesinde toplandı.
2 nci Piyade Tümeni	:Sınır koruma ve gözetleme görevini bölgelerdeki tümenlere bırakılarak Abu Ageyla Kuseyma'da toplandı.
20 nci Piyade Tümeni	:Gazzede bırakıldı. Böylece, Mısır'ın Sina Cephesindeki kuvveti 100.000'e yakın er ve 800 tanka ulaştı.[340]

---

[338] Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.174.
[339] Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.143.
[340] George Jr. SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power,** New York, 1987, s.243.

(2) Ürdün Ordusunun Yığınağı

Piyade birlikleri, sınır boyunca gruplandırılmıştı. Ceriko (Jericho) bölgesinde 3 ncü zırhlı tugayın bir tank taburu ile pekiştirilmiş bulunan 27 nci Piyade Tugayı ile bunun biraz daha kuzeyinde 60 ncı Zırhlı Tugayı bulunuyordu. 3 ncü ve 40 ncı Zırhlı Tugaylar ihtiyat olarak ayrılmıştı.

150 tank ile pekiştirilmiş Irak tümeni de Ürdün'e gelmeye başlamış ve Amman'a bir Mısır komando taburu gönderilmişti.

(3) Suriye Ordusunun Yığınağı

Her biri beşer tank taburu ile takviyeli beş piyade tugayı mevcuttu.

Bunlardan:

8, 11 ve 19 ncu Piyade Tugayları: İsrail-Suriye sınırında;

90 ncı Piyade Tugayı : Kuneytra kuzeyi bölgesinde

32 nci Piyade Tugayı : Kuneytra güneyi bölgesinde bulunuyordu. Vurucu kuvvet olarak da iki Zırhlı Tugay vardı.

c) İsrail Ordusunun Yığınağı

İsrail Ordusunun asıl muharebe timi yalnız başına muharebe etme yeteneğine sahip Zırhlı Tugay Grubu (Zırhlı Birlik, Piyade, Topçu, destek birlikleri, sıhhiye birlikleri ve karargah) idi. İsrail tümenleri iki, üç veya dört tugaydan oluşuyordu. Genel Kurmay Başkanı General Rabin, İsrail Ordusunu üç grup halinde tertiplemişti.[341]

General Gariş Komutasındaki Güney Cephesi Birlikleri,

Generel Tal Tümeni : Gazze Güneyi, Hanyunus batısında,

General Şaro Tümeni : Nitsana doğusunda,

Generel Yoffe Tümeni : Daha geride olmak üzere Süveyş kanalı genel doğrultusunda taarruz için tertiplenmişti.

General Narksis Komutasındaki Doğu Cephesi Birlikleri ise Savunma amacıyla, Ürdün cephesinde tertiplenmişti.

Tuğgeneral Ellazer Komutasındaki Kuzey Cephesi Birlikleri ise Suriye'den yapılması muhtemel taarruzlara karşı, savunma için tertiplenmişti.

---

[341] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.23.

3. Harekatın Başlaması

a) Kara Harekatı

(1) Sina Cephesi

İsrail Taaruzu, Sina mevzilerini kuzey ve merkez kesimlerinden yarmaya ve komutanından erine kadar yedeklerden kurulu General Yoffe Tümeni ile Mısır ordusunca boş bırakıldığı tespit edilen her iki bölge arasındaki kum çölünü geçip Süveyş kanalını doğuya karşı örten Middle geçitlerini tutmaya göre planlanmıştı.[342]

General Tal Tümeninin Harekatı: İsrail Güney Cephesi Komutanının emrinde üç tümen vardı. Bunlardan General Tal Tümenine (dört tugaylı), Gazze Şeridi güneyinde Raffah bölgesinden Mısır mevzilerini yarma görevi verilmişti. Hedef Raffah'ın 48 Km. batısındaki El Ariş idi.

Raffah - Er Ariş bölgesi, kuvvetle berkitilmiş (sağlamlaştırılmış) mevzilerde bulunan 7 nci Mısır piyade tümeni tarafından savunuluyordu Raffah ta bir piyade tümeni vardı. Raffah mevzilerinin güneyindeki kum çölüne kadar uzayan kısmında ise, 2 nci Piyade Tugayı mevzilenmişti. Bu mevzilerin önü ve araları mayın tarlalarıyla kirletilmiş engeller ve tanksavar toplarıyla kuvvetlendirilmiş ve dakikada 5 ton mermi atacak kapasitedeki topçu birlikleri ile desteklenmişti.[343]

General Tal topçu ateşi altında ve mayın tarlalarında kayıp vermemek ve zaman kaybetmemek için 20 nci Mısır Tümenine müdahale tehlikesine rağmen bir tugay grubu kadar kuvvetiyle Hanyunus üzerindeki Raffah mevzinin kuzeyine taarruz etti. Burada mevzi ile deniz arasında mayınla kirletilmemiş çok dar bir kısım vardı.[344]

İkinci Tugayına Mısır savunma mevzilerine bir tank taburu ile taarruz edip düşmanı tespit etme, kalan kısmı ile Raffah'tan güneye doğru uzanan savunma hattını ve mayın tarlalarını çölden geçip güneyden dolaşmak sureti ile kuşatıp, yan ve gerilerine taarruz etme görevini verdi.

Mısır ordusu çöl bölgesinde harekatın yapılamıyacağı kanısına vardığından bölgeyi kısım kısım mayınla kirletmek ve cephe gerisinde kuvvetli zırhlı birlikler bulundurmakla yetinmişti.[345]

5 Haziran 1977 saat 08:15'te savaş başladı. Kuzeydeki tugay, kısa zamanda, Hanyunus mevzilerini yardı. Yarma yerlerinden dalarak Raffah mevzilerine çatmadan, deniz ile Mısır savunma mevzileri arasından ve tek kol halinde, güneybatıya, Şeyh Züev'e doğru ilerledi ve bir kısım kuvvetleri ile Raffah'taki savunma mevzilerinin yan ve gerilerine taarruz etti. İkinci Tugayının büyük kısmı ile, kum tepelerinin güneyinden dolaşarak 7 nci Piyade Tümeni savunma mevzilerinin gerisine düşmeyi başardı.[346]

---

342. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.147.
343. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.27.
344. Hanan ASHRAWI, **This Side of Peace**, New York, 1995, s.74.
345. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.221.
346. Richard MOORE, **The Arap-Israeli Conflict,** London, 1976, s.376.

Bu tugay, 7 nci Tümen güneyinde bulunan Mısır zırhlı birlikleri ile yapılan tank savaşında ağır kayıplara uğradı ve hatta yok edilme tehlikesi ile karşılaştı. General Tal, ihtiyat tugayını da bu savaşa soktu İsrail Hava Kuvvetlerinin de müdahalesi ve cansiperane çabası ile Mısır zırhlı birliklerine ağır kayıplar verdirdi. Öğleden sonra ihtiyat tugayının geri kalan kısmı ile de pekiştirilerek, El Ariş doğrultusunda ilerledi. Böylece o gece, El Ariş'e yapılması planlanan hava indirme ve denizden çıkartma harekatı iptal edildi.

Kuzeydeki İsrail tugayı, Şeyh Züev'deki Mısır direnişini kırarak El Ariş'in sekiz kilometre doğusunda Cirede (Girede) mevzisiyle temas sağlandı. Koruganlarla pekiştirilmiş Girede mevzileri 5 Haziran 1967 Pazartesi gece yarısına doğru yarıldı ve El Ariş ele geçirildi. General Tal 6 Haziran 1967 salı günü öğleye doğru, ihtiyat tugayıyla Mısır'ın Sina ordusunun son savunma mevzi olan Bir Laffana'yı ele geçirdi.[347]

Bu savaşlar sırasında, General Yoffe tümeninden bir tugay çöl üzerinden Bir Lahfan güneyine gelerek, güneyden gelen Mısır birliklerini El Ariş ve Bir Lahfan savaşlarına müdahale etmemeleri için savunmaya geçti. İsrail hava kuvvetleri hava egemenliğini sağlamış olduğundan, kara savaşlarını destekliyordu.

Hanyunus, ve Raffah mevzilerinin yarılmasından sonra, General Tal Tümeninden bir Tuğgeneral, Gazze şeridinin güney ucundan 20'inci Mısır tümenine taarruz etti. 6 Haziran salı günü saat 12:45'te Gazze'yi ele geçirdi.

El Ariş ve Bir Lahfan mevzilerini ele geçirdikten sonra, teşkil edilen özel zırhlı görev kuvveti, El Ariş- Romani yolundan ilerleyerek 7 Haziran 1967 sabahı, El Kantara'ya vardı. General Tal, Bir Lahfan'dan General Abraham Yoffe ile buluşmak ve birliklerin koordineli olarak Süveyş kanalına ilerlemesini sağlamak üzere, Cebelil İbni'ye geldi. Cebelil İbni'nin, 16km batısında bulunan Bir Hamama'daki Mısır savunma mevzilerine taarruz edilerek bu mevziler 7 Haziran 1967 saat 09:00'da ele geçirildi. Buradan Bir Gıfgafa batısındaki sırtlara yöneldi. Bir Gıfgafa'nın 24km. kuzeybatısındaki Cibeli Kiderya'da, İsmailiye'den sevk edilen Mısır birlikleriyle temas sağladı.[348]

Hava kuvvetlerinin desteğiyle bu mevzilerin kuzey kanadına yaptığı taarruz ile 8 Haziran 1967'de kanalın doğuya karşı örten sırtlar hattı ele geçirilmiş oldu. 8-9 Haziran gecesi taarruz sürdürüldü ve 9 Haziran 1967'de İsmailiye'de Süveyş kanalına vardı.

General Abraham Yoffe Tümeninin Harekatı: Develerin bile geçemeyeceği düşüncesiyle önemli yerleri mayınlarla kirletilen ve yalnız gözetleme ile yetinilen çölden (General Tal birliklerini 32km. güneyinde) General Abraham Yoffe tümeni sınırı geçti. Karşısında direnme olmadığından bir günde 95km. yol kat ederek Bir Lahfan'a geldi ve güneye karşı savunma taktikleri alarak Cebeli İbni bölgesine kaydırılan Mısır birliklerinin El Ariş ve Bir Lahfan savaşlarına müdahalesini önledi.

---

[347] George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.392.
[348] Richard MOORE, **The Arap-Israeli Conflict**, London, 1976, s.367.

General Şaron tümenin Abu Ageyla berkitilmiş mevziini ele geçirmesinden sonra Abu Ageyla kuzeyinden Cebelil İbni'ye ilerledi ve 7 Haziran 1967 çarşamba günü saat 6 da Cebelil İbni'ye vardı. Burada General Tal ile buluşarak Cebelil İbni, Bir Gafgafa, İsmailiye yolu ve kuzeyinin General Tal tümenine Bir Hasan, Bir El Tamada, Mitla geçidi, Süveyş yolu ve güneyinin Yoffe tümenine tahsis edilmesi kararlaştırıldı. Bu istikametleri örtmek ve çekilen üç Mısır tümenini himaye etmek maksadıyla Bir Hamma ve Bir Hasana'daki mevzilerde savunmaya geçilmişti. General Yoffe tümeni, kendi yolunu kapayan Bir Hasana'daki mevziye hava kuvvetleri ile işbirliği yaparak taarruz etti ve 7 haziran 1967 günü saat 09:00'da bu mevziyi ele geçirdi.[349]

Albay İshak komutasındaki müretteb bir muharebe grubunu, Bir Hasan, Bir El Tamada yolu ile kanalın doğuya karşı savunmasına müsait olan Cebelil El Ciddi, Mitla geçidi ve Cebeli Zürada sırtlarını ele geçirmek üzere sevk etti. 7 Haziran 1967 saat 18:00'de Mitla geçidi (23km uzunluğundaydı.) ele geçirildi ve geri çekilmekte olan birliklere karşı savunma taktikleri alındı. 9 Haziran 1967 Cuma günü saat 02:00'de Şalufa doğusu Süveyş kanalı-Rassudur hattına ulaşıldı.

General Şaron Tümeninin Harekatı: Abu Ageyla mevzileri, ana stratejik yol üzerinde, Mısır-İsrail sınırının 24km. batısında El Ariş ile Cebeli Libni ve El Kuseyma'dan gelen yolların kavşağına hakimdi ve kuvvetle berkitilmişti.[350]

Kum tepeleri arasında ve 5km. uzunluğundaki bu mevzi, birbirine paralel 3 savunma hattından olmuştur. Birinci hat ile ikinci hat arasında 250m., ikinci hat ile üçüncü hat siperleri arasında 500m. mesafe vardı. İkinci piyade tümeninin bir tugayı tarafından savunulan bu mevzi, koruganlar, tank engelleri ile pekiştirilmiş, önü, araları ve yanları mayınlarla kirletilmişti. Tanksavar birlikleri ve altı topçu alayı tarafından da destekleniyordu. Kuşatmaları önlemek için heriki kanat gerisinde zırhlı birlikler mevzilenmişti.

Böyle bir mevzi ve buradaki birlikleri düşürmeden Sina yarımadasına dalıp Süveyş'e varılamazdı. Aksi taktirde ilerleyen birliklerin geri yolları tehlikeye düşer, ikmal ve tahliye mümkün olmazdı.[351]

Abu Ageyla, Kuseyma mevzilerinin ele geçirilmesi görevi, General Şaron tümenine verildi. İstihbarat kanalı ile mevziin işgal ve tertibatı hakkında geniş bilgiye sahip olan General Şaron, bölgenin maketini yaptırdı. Kum sandığı çalışmalarıyla birliklerinin koordineli olarak nasıl taarruz edeceğini tespit ettirdi. Mevziin pazartesi gecesi yapılacak taarruz ve kuşatmayla düşürülmesi kararlaştırıldı.

Taarruz Planı: İstihkam birlikleriyle Mısır mevziinin kuzey kanadındaki mayın tarlalarından gedikler açılacak ve Piyade birlikleri, açılan gediklerden mevzilere girecekti.

[349] George Jr. SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power,** New York, 1987, s.264.
[350] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.23.
[351] Richard MOORE, **The Arap-Israeli Conflict**, London, 1976, s.371.

Tanklar, kuzey kanadından mevzii yaracak ve Altı topçu alayı, taarruzu ve mevzi derinliğindeki muharebeleri destekliyebilmesi için, mümkün olduğu kadar ilerde mevzilenecekti.

Hava kuvvetleriyle işbirliği yapılacak ve Hava indirme birlikleri, geniş araziye dağılması mahzuruna karşı paraşüt ile atılmayıp helikopterlerle Abu Ageyla mevzii kuzeybatısına indirilecek ve mevzi gerilerine taarruz edecekti.[352]

Geri çekilme yollarını kapamak ve takviye almasını önlemek için bir tank alayı ile geri yolları kesilecek ve mevzi gerisine taarruz edilecekti.

5 Haziran 1967 pazartesi saat 09:00'da sınırı General Şaron tümeni, sınır boyundaki ve mevzi ilerisindeki birlikleri atarak saat 15:00'te Abu Ageyla mevzilerine 8 km. yaklaştılar. Bu tank alayı, Agu Ageyla kuzeyinde, bir Mısır taburu tarafından tutulan mevziye, hava kuvvetleriyle işbirliği yaparak taarruz etti ve mevziiyi ele geçirmeyi başardı. Karanlık bastıktan sonra da Cebelil İbni'den gelen yol kavşaklarına kadar ilerledi.

Tank ve havanlarla takviyeli bir keşif birliği, Kuseyma-Abu Ageyla yolunu kesmek üzere taarruz etti. Böylece, Abu Ageyla mevziine, El Ariş ve Cebelil İbni'den gelecek takviye yolları kesilmiş oldu. Hava kararırken de mevziin kuzeybatısına, helikopterlerle paraşütçü taburu indirildi. Saat 21:45'te Abu Ageyla mevzii tamamen kuşatılmıştı.

Genel komutanlık karargahından, hava desteğinin daha etkili olabilmesi için taarruzun ertesi güne bırakılması tavsiye edildi. Buna rağmen General Şaron, Mısır ordusunun gece muharebesinde zayıf olduğunu bildiğinden, 22:45'te topçu ateşi desteğinde taarruza geçti. İstikham birlikleri mayınları temizledi ve piyade birlikleri mevzilere girdi. 6 haziran 1967 salı günü saat 06:00'da, Abu Ageyla mevzii ele geçirildi. Bundan sonra, Kuseyma bölgesine taarruz edilerek buradaki Mısır birlikleri bertaraf edildi.[353]

Artık son safha başlamıştı. General Tal ve General Yoffe tümenleriyle geri çekilme yolları kesilmiş olan Mısır ordusunun geri kalanına, hava kuvvetleriyle işbirliği yapan General Şaron tümeni taarruz ve takibe devam ediyor, imha bölgesine doğru itiyordu.

7 Haziran 1967 Çarşamba günü saat 18.00'e kadar, Abu Ageyla'dan Nakhl'e giden yolun dörtte üçü aşılmıştı. Düzensiz bir şekilde çekilen Mısır ordusundan geriye kalanlarının direnmesi tamamen kırıldı. Bazı birlikler, 7/8 Haziran gecesi, silah ve donatımını ve hatta tanklarını bile bırakarak Mitla geçidine doğru kaçıyorlardı. Ayakkabıya alışık olmayan bedevi askerler çölde yalınayak yürümeyi tercih ediyorlardı. Bir Mısır tank tugay komutanı olan Tuğgeneral Ahmet Elnabi, Mitla geçidinde esir alındı. Sorguya çekildiğinde: *"Gece, yan ve gerilerimizden tank ve motor sesleri duyduk, kuşatıldığımızı anladık, başımızın çaresine bakmak zorunda kaldık."* demişti. Halbuki kuşatıldığı sanısını veren motor ve tank sesleri, Mitla geçidine doğru çekilen bir başka Mısır zırhlı tugayından geliyordu.[354]

---

352. George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.272.
353. George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.275.
354. George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.334.

Şarm El Şeyh bölgesinde Akabe körfezine hakim burnu tutan Mısır birlikleri, 7 Haziran 1967 Çarşamba günü saat 11:00'de bölgeyi boşaltılar. Helikopterle indirilen ve Eylat'tan gönderilen birlikler, Şarm El Şeyh'i işgal etti. Böylece, Tiran boğazından, İsrail hücumbotları serbestçe geçmeye başladı.[355]

8 Haziran 1967 perşembe gecesi, Mısır'ın Sina Ordusu tamamen yok edilmiş ve Mısır da ateşkes çağrısını kabul etmek zorunda kalmıştı.

(2) Ürdün Cephesi

İsrail Başkomutanlığı, Ürdün'ün, 1956 savaşlarında olduğu gibi bu savaşa da katılmayacağını ümit ediyordu.

İsrail, iç hatta bulunması gereği, büyük kuvvetleriyle Sina cephesinde savaştığından, başlangıçta Ürdün cephesinde savunmayı planlamıştı.

3 Haziran 1967 akşamı, bir Mısır komando taburu Amman'a gelmiş, 4 Haziran pazar günü akşamı da 150 tank ile takviyeli Irak piyade tümeninin öncüleri, Ürdün nehrinin batısına geçmeye başlamıştı. Irak hava kuvvetlerinden bazı hava birlikleri de Irak batısındaki havaalanlarına intikal ettirilmişti.

İsrail ordusu, Ürdün'ün muhtemel saldırılarına karşı siperler hazırlanmış, bölgelerindeki gençler ve çağ dışı olanlar bu çalışmalara katılmış, bazı önemli taarruz istikametleri, mayınlarla kapatılmıştı.

5 Haziran 1967 saat 08.30 da Kudüs ve çevresinde başlayan karşılıklı ateş, saat 11.30 da bütün İsrail-Ürdün sınırına sıçradı. Uzun menzilli Ürdün topçularının taciz ateşi, Tel Aviv ve Ramad David hava üssünde hasara yol açtı.

Ürdün birlikleri, Kudüs'ün hemen doğusunda, askerden arınmış İsrail bölgesi olan Skopus dağına, Zeytin tepesine ve "Ağlama Duvarı" gibi önemsiz bölgelere taarruz etti ve ele geçirdi.

5 Haziran 1967 saat 14.15'te Sina cephesinden El Ariş'e yapılması planlanan hava indirmesinden vazgeçilmesi üzerine, iki paraşüt taburu, Merkez Cephesi Komutanlığı emrine verildi.[356]

Ürdün uçaksavar topçusu çok zayıftı. İsrail hava kuvvetleri, savaşın başlamasından 24 saat sonra, hava egemenliğini sağlamıştı.

General Narksis, 6 Haziran 1967 saat 1425'te paraşütçü taburu ve hava kuvvetlerinin desteği ile karşı taaruza geçti ve Kudüs'e hakim tepeleri ele geçirdi. Burada kuzeye Ramallah'a taaruz etti ve 6/7 Haziran gecesi Ramallah'ı ele geçirdi.

---

[355] Richard MOORE, **The Arap-Israeli Conflict**, London, 1976, s.384.

[356] T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları Konferanslar Serisi, No.1, Ankara, 1975, s.78.

Tuğgeneral Elazar emrindeki birlikler 6/7 Haziran 1967 gecesi kuzeyden Canin (Jenin) e taarruz etti. Bu kesimde 25 inci Ürdün piyade tugayı ve Nablus kuzeyinde 40 ıncı zırhlı tugay vardı. Zırhlı tugay, hava kuvvetleri ile baskı altına alındı. Gün ağırırken Canin düştü. Ramallah bölgesindeki birliklerle bağlantılı olarak yapılan taarruz sonucu Nablus ele geçirildi.

Kudüs'ten güneye taarruz eden birliklerde Beytullahim ve Hebron'u ele geçirdi. İsrail birlikleri Ürdün mevziine ve Lüt gölüne hakim olan sırtları tamamen ele geçirmişti. Kudüs'ün kuzey ve güneyindeki birlikler, taarruzlarını doğuya sürdü ve 7 haziran 1967 çarşamba akşamına kadar, Ürdün nehrinin batısındaki bütün toprakları ve Ürdün nehri üzerindeki Allenbi ve Damia köprülerini kontrolleri altına aldılar.

Topçu taciz atışlarının yapıldığı Tül-Karin ve bunun güneyindeki Kalkia bölgelerine taarruz eden İsrail birlikleri de kısa zamanda hedeflerini ele geçirdi ve özellikle Kalkia'yı tamamen tahrip etti.

(3) Suriye Cephesi

Taberiye Gölünü ve bu göle akan nehri önüne alan Suriye mevzileri, 19 yıldan beri, beton koruganlar ve tesislerle berkitilmişti. Mevzi gerisinde mevzilenen 16km. menzilli roketler ve 25km. ye kadar menzilli çeşitli cins ve çapta sekiz topçu alayı (265 adet top) ile destekleniyordu.[357]

Savaş, 6 Haziran günü, bütün sınır boyunca ve sivil yerleşme alanlarını da hedef alan piyade ve topçu atışlarıyle başladı. Aynı gün, her biri 15-20 tank ile pekiştirilmiş üç piyade taburu ile kuzey bölgesindeki Tel-Dan kibbutzu, Dan ve Shear Yashuv adlı göçmen köylerine üç mevzii taarruzu yaptılar. İsrail hava kuvvetleri, 5 Haziran 1967'de Suriye cephesinde hava hakimiyetini sağlamış, İsrail kuzey ordusu ise, savunma için düzenlenmişti.

6 ve 7 Haziran 1967 günleri, İsrail hava kuvvetlerince, Suriye mevzileri ve zırhlı birlikleri bombalandı.

General Elazar 9 Haziran 1967 cuma günü saat 11:30 da Kefar Scold üzerinden taarruza başladı. Özellikle, Tel Fagr bölgesinde şiddetli savaşlar oldu.

Üç saatlik savaş sonucu, Suriye mevzilerine girildi. Sıklet merkezi yerinde Suriyelileri yanıltmak için, daha güneyde bulunan üç bölgeden de tali kuvvetlerle taarruz edildi. Bir piyade, bir zırhlı tugay, paraşüt birlikleri ve istihkamcılardan kurulu özel görev kuvveti, Kefar Scold doğusunda iki köprübaşını ele geçirmeyi başardı.

General Elad komutasındaki İsrail birlikleri Taberiye gölü güneyinden taarruz etti ve paraşüt taburu ile işbirliği yaparak Butnye'yi ele geçirdi.

[357] T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları Konferanslar Serisi, No.1, Ankara, 1975, s.80.

10 Haziran 1967 günü taarruzunu sürdüren İsrail birlikleri Kuneytra'ya yöneldi ve 14:30'da Kuneytra'yı ele geçirdi. Kuneytra bölgesindeki iki Suriye piyade tugayı ile iki zırhlı mekanik tugay, başkenti savunmak için, Şam'a doğru çekilmeye başladılar.

Böylece İsrail kuvvetleri Kuneytra platosuna tamamen hakim olmuşlardı.

BM'nin 10 Haziran 1967 cumartesi akşamı saat 19:30'da **"ateşkes"** çağrısı üzerine çarpışmaya son verildi.

b) Deniz Harekatı

Haziran 1967 başında İsrail ve Mısır donanmaları şu gemilerden oluşuyordu:

Gemi Cinsi	**Mısır**	**İsrail**
Muhrip	7	3
Denizaltı	12	3
Denizaltı ve Avcı Gemisi	12	1
Hücumbot	32	8
Füze Taşıyan Hücumbot	18	-

İsrail'in Aşdod (Ashdod) da bir deniz üssü; Mısır'ın, Akdeniz'de Port Said ve İskenderiye'de iki deniz üssü vardı.

Savaştan az önceki günlerde İsrailliler, dört çıkarma aracının, karadan, Akabe körfezinin kuzey ucuna taşıdılar; gece, tekrar içeri götürüp gündüz yeniden denize indirdiler. Böylece 1956'da olduğu gibi, Şarm El Şeyh'e çıkarma yapılacağı kanısını uyandırdılar. Bu suretle, Mısır donanmasının %30'unun Kızıldeniz'e kaydırılmasını; Akdeniz'deki Mısır deniz kuvvetlerinin zayıflamasını sağladılar.[358]

İsrail donanmasının ana görevi, İsrail kıyılarını ve özellikle Tel Aviv'i korumak ve hava kuvvetlerinin desteği altında, Mısır kıyılarına çıkarma yaparak Sina cephesindeki kara harekatını desteklemek idi.

Mısır Sina ordusunun askeri ve lojistik ana üssü olan El Ariş'e karşı 5 haziran 1967 pazartesi gecesi, hava indirme harekatı ile koordineli olarak, bir çıkarma planlamıştı. Ancak General Tal Tümeninin Hanyunus ve Rafah üzerinden El Ariş'e ilerlemesi üzerine bu harekat iptal edildi.

5 Haziran 1967 pazartesi gecesi İsrail deniz birlikleri Mısır donanmasının Port Said deniz üssüne taarruz etti. Füze taşıyan iki Mısır hücumbotu, limandan dışarı çıkarak ka-

---

[358] T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, **age.**, Ankara, 1975, s.83.

T.C.

sa bir süre deniz savaşı yaptı ise de tekrar limana döndü. İsrail donanması, Port Said açıklarında bekledi; İskenderiye deniz üssünden takviye kuvvetlerinin gelmesini önlemeye çalışacaktı. Port Said limanına giren bir İsrail denizaltısı, kurbağaadamlarla işbirliği yaparak iki Mısır denizaltısı ve iki OSSA füzesi taşıyan hücumbotu hasara uğrattı. Bu harekat sırasında altı kurbağaadam Mısır donanmasınca esir alındı.[359]

Port Said'de bulunan Mısır donanmasına ait gemiler, 6 Haziran 1967 salı günü, Port Said'i terk ederek İskenderiye deniz üssüne çekildi. Böylece Mısır donanmasının İsrail kıyılarına yapabileceği büyük çaptaki harekat önlenmiş oldu.

6 Haziran 1967 gecesi, üç Mısır denizaltısından ikisi Hayfa kuzeyi ve Mısır güneyine, birisi Aşlod önüne olmak üzere İsrail kıyılarına gelerek taarruz etti ve bazı hasarlara yol açtı.

c) Hava Harekatı

5 Haziran 1967 günü saat 07:45'te İsrail hava kuvvetlerinin ilk dalgaları on Mısır hava alanı (El Ariş, Cebeli İbni, Bir Gıfkafa, Bir Tamada, Abu Süeyr, Kabrit, İnchas, Kahire-Batı, Beni Suayf ve Fayid) üzerinde bulunuyorlardı. Uçakların aynı anda hedeflerinin üzerinde bulunabilmesi için titizlikle hesaplanan zaman aralıkları ile üstlerinden kaldırılmışlardı. Her taarruz ikili kol halinde olmak üzere dört uçakla yapılmıştı.

Sonraki taarruz dalgalarında El Mansura , Helvan, El Minya, Almaza, Luksor, Dever Soir, Hurgada ve Ras Banas hava alanlarına da taarruz edildi.

Taarruz saati, vadilerdeki sisin saat 07:30'da kalktığına personelin görevleri başına saat 08:30'da geldiğine göre tespit edilmişti.

Mısır'da 23 radar (16'sı Sina yarımadasında mevzilenmiştir.) vardı. Radar görüş alanları dışından ve özellikle kuzeyden deniz üzerinden kavisler çizerek yaklaşılmış, kara veya deniz üzerinde 10m. nin altında uçarak hedeflere baskın yapılmıştır. Radarların elektronik dalgalarla karıştırılmasından şüphe uyandırmaması için vazgeçilmiştir.

İsrail uçakları ilk dalgası hedef üzerinde, ikinci dalgası yolda, üçüncü dalgası meydanlarda uçuşa hazır olarak gruplandırıldı. Bunlar hedefe gidiş için 22.5dk. hedef üzerinde 7.5dk., üssüne dönüş 20dk., uçakların benzin yağ ve cephane ikmali için de 7.5dk. (toplam olarak 57.5dk. zaman aralıklarına göre ayarlanmıştı. Böylece her uçak günde 8 hatta 10 çıkış yapabiliyordu. Arap uçaklarına göre olan sayıca azlığını kapatıyordu. Savaşın ilk iki gününde mahdut hava meydanlarından 10.000den fazla çıkış yapılmıştı. Bu sonuç, tamamen feragattı (üstün fedakarlık) ve ustalık kadar meydan geri hizmetlerinin koordineli çalışması ile sağlanmıştı.

---

[359] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler,"** Ankara, 1979, s.71.

Uçakların aldığı isabet yaraları 1 saatte onarılıp uçuşa hazırlanabiliyordu. Mısır uçakları ise günde iki çıkışa göre planlanmıştı.

İsrail savaşın ilk günlerinde hava üstünlüğünün sağlanmasına ve Sina cephesinde savaşan birliklerin desteklenmesine önem vermiş. Anavatanın korunmasını sadece 12 uçağa bırakmıştır. Bu 12 uçaktan 8'i havada devriye hizmeti görürken 4'ü pist başında ve harekete hazır olarak bekliyordu.

İsrail hava kuvvetleri 5 Haziran 1967 günü yaptığı taarruzlarla Mısır meydan ve pistlerini kullanılmaz hale getirmeyi ve özellikle Mig-21'lerin (uzun menzilli bombardıman uçağı) yerde veya havadayken tahribini planlamıştı. Bu savaşta 393'ü yerde olmak üzere 416 Mısır uçağı düşürmüş veya tahrip etmiş olmalarına karşılık İsrailliler 6'sı tanklara karşı kullanılan roketlerle donatılmış Touga-Magister eğitim uçağı olmak üzere 26 uçak kaybetmişlerdir. Yapılan 64 hava muharebesinde 50 Mısır Mig uçağı düşürmelerine karşılık kendileri hiç Mirage uçağı kaybetmemişlerdir. Suriye ve Ürdün cephelerindeki hava üstünlüğünün sağlanması için 25dk. kafi gelmişti.

Böylece İsrail Hava Kuvveti 6 Haziran salı günü kısmen, ertesi günü de kara harekatı ile işbirliği yaparak zaferin süratle kazanılmasına etken olmuştur. Bu başarıya ulaşabilmesi için:

(1) İlk 80dk.'lık harekatın planlanması ve planın geliştirilmesi amacıyla 16 yıl çalışılmıştır.

(2) Düşman hava meydanları ve bu meydanlardaki uçakların sayısı cins ve özellikleri ile radarlı uçaksavarların ve füzelerin yerlerini ve kabiliyetlerini istihbarat yolu ile devamlı öğrenmişlerdir.

(3) Pilotların yorgunluk ve güçlüklere dirençli olabilmesi için gençlerden (yaş ortalaması 23) seçilmesine dikkat edilmiş idi.

4. 1967 Arap-İsrail Savaşının Siyasi Sonuçları:

(1) Ürdün kesiminden yapılacak Arap ordularının taarruzu ile ikiye bölünmeye uygun olan İsrail sınırı düzeltilmiş; Suveyş kanalına kadar olan toprakları ele geçirmekle, İsrail'in iç hat manevra olanakları çoğalmıştır.

(2) İsrail sınırlarının Arap devletleri aleyhine daha da genişlemesi, hem Filistin mültecileri sorununun çözümlenmesini bekleyen kitleyi çoğaltmış ve hem de Arap halkının kin duygularını artırmıştır.

(3) Arap ordularının teşkilatlanmış ve modern silahlarla donatılmış İsrail ordusu karşısındaki yenilgisi Arap devletleri arasındaki işbirliği zorunluluğunun doğmasına sebep olmuştur.

(4) Arap ülkeleri, genişleyen İsrail sınırının kendi topraklarına da dayanacağı endişesiyle, mümkün gördüğü bütün olanak ve kuvvetlerini Mısır veya Suriye emrine vermiştir.

(5) İsrail'in ihtiyacı olan silahları ABD'den sağlaması; Arapları SSCB ile daha sıkı işbirliğine sevk etmiştir. Bu da ortadoğu Sovyetler Birliğinin yerleşmesi sonucunu doğurmuştur.

(6) Arap ülkelerine malzeme gönderilmesi ve personelin eğitilmesini sağlamak amacıyla Ortadoğuya yerleşen Rusların, Akdeniz de kurduğu deniz üsleri, NATO ve TÜRKİYE için hayati önlem taşıyan Akdeniz'de hissedilir derecede etkilemiştir.

5. Savaş Sonunda Kudüs'ün Durumu ve Mescid-i Aksa'dan İslam Konferansına Giden Yol

1967 savaşının mühim neticelerinden biri de, o tarihe kadar yarısı (batı kısmı) İsrail'in, yarısı da (doğu kısmı) Ürdün'ün elinde bulunan ve Müslümanlar için Mekke'den sonra en kutsal şehir olan Kudüs'ün bu savaş ile tümünün İsrail'in eline geçmesiydi.

Daha önce de belirttiğimiz üzere Kudüs şehri daha 1947'de BM de Filistin'in taksim kararı alındığı zaman dahi ayrı bir varlık bir ***"corpus separatum"*** olarak ve statüsü de hep milletler arası nitelikte düşünülmüştü. Kudüs'ün bu niteliği 1947'den 1967'ye kadar olan dönemdeki BM kararlarında daima vurgulanmıştı. 1948-49 savaşı sonunda İsrail, Kudüs'ün batı yarısını eline geçirdiği zaman dahi B.M. kararları İsrail'e uyarıda bulunarak Kudüs'ün milletler arası niteliğini bozabilecek tedbirler almaktan vazgeçmesini ve bu tedbirlerin geçersizliğini bildirmişti.[360]

Yine daha önce de belirttiğimiz gibi 1967 savaşında İsrail'in Kudüs'ün tümünü ele geçirmesi ve şehirde tamamen kendi kanunlarına ve kendi yönetimine hakim kılması Müslüman ülkelerin tepkileriyle karşılaşmış ve BM genel kurulu 4 Temmuz 1967 ve 2253 (es-V) sayılı ve 14 Temmuz 1967'de de 2254 (es-V) sayılı kararları ile İsrail'e sert uyarmalarda bulunmuştur. Denebilir ki 1967 savaşından sonra İsrail'in işgal ettiği toprakların geri alınması esasında Arap devletlerinin bir meselesi haline geldiği halde Kudüs'ün tümünün İsrail'in işgaline girmesi bütün Müslüman dünyasının en hassas konusu olmuştur.

Şunu da belirtelim ki BM de Kudüs konusunun teşebbüsü 1967'den sonra en fazla Pakistan'ın elinde olmuştur. Bu sebepledir ki Pakistan ve Senegal'in teşebbüsü ile güvenlik konseyi 21 Mayıs 1968'de 2 çekimsere (Amerika ve Kanada) karşı 13 oyla kabul edilen 252 sayılı kararında genel kurulun 2253 ve 2254 sayılı kararlarına aykırı hareket et-

---

360. Winston S.CHURCHILL, **Son Arap İsrail Harbi (5-10 Haziran 1967)**, Çev.: Remzi YELMAN, Ankara, 1969, s.87.

mesinden dolayı İsrail'i kınayarak İsrail'in Kudüs ile ilgili olarak aldığı bütün tedbirleri geçersiz saydığını bildirmiş ve bu tedbirlerin İsrail'den geri almasını istemiştir.[361]

Güvenlik konseyi 3 Temmuz 1969'da aldığı 267 sayılı kararında da 252 sayılı kararını hemen hemen aynen tekrarlamıştır. Ama bu kararların hiçbiri İsrail'in tutumu üzerinde tesirli olmadığı gibi BM de kararlarında sözünü ettiği sert tedbirlere başvurmamıştır.[362]

İşte Kudüs'te durum bu iken Ürdün hükümeti 21 Ağustos 1969 günü güvenlik konseyi başkanına bir telgraf çekerek o sabah saat 07:20'de Kudüs'teki El-Aksa camiinde çıkan ve 3 saat süren yangında caminin bazı mühim kısımlarının yandığını Kudüs'ün tamamen İsrail işgali altında olduğuna göre bu yangında da İsrail'in sorumlu bulunduğunu belirterek BM kararlarına saygı göstermeyen İsrail'e karşı etkin tedbirler alınmasını istedi.[363]

İsrail ise 22 ve 25 Ağustos günlerinde güvenlik konseyi başkanına gönderdiği mektuplarda üzüntüsünü ifade ile hadisenin bir komisyon tarafından soruşturulmakta olduğunu bildirdi.

Lakin El-Aksa (Mescid-i Aksa) yangını Arap ve Müslüman dünyasını yerinden oynattı. Arap dünyası bu yangını İsrail'in kasten çıkardığı inancındaydı. Fakat kısa sürede anlaşıldı ki yangın Denis Michael Rohan adındaki Avusturyalı bir din yobazı tarafından çıkarılmıştır.

Yangın haberi üzerine Amman ,Bağdat, Şam ve Kahire ile başkentlerinde İsrail'e karşı cihat yani kutsal savaş ilan edilmesini isteyen gösteriler yapıldı. Pek çok Müslüman ülke 21 Ağustos ile 2 Eylül arasında güvenlik konseyinin kınama ve protesto telgrafları gönderdi. Bütün İslam dünyasında İsrail'e karşı bir kampanya başladı. *(El-Aksa yangını dosyası ile Türkiye'nin "tepkili" fakat "soğukkanlı" olduğu görülmüştür. Başbakan Süleyman Demirel, hadisenin ertesi günü 22 Ağustosta verdiği demeçte, "Türkiye, Mescid-i Aksa'nın yangın felaketi karşısında diğer dünya Müslüman memleketlerinin yanında yer almaktadır." derken, "Hükümetimiz hadisenin sebeplerinin bir an önce öğrenilmesi üzerinde durmaktadır." diye ilave ediyor ve bu sebeplerin siyasi nitelikte olması halinde durumun vahim olacağını belirtiyordu. Dışişleri bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'de verdiği demeçte "Mescit-i Aksa bütün Müslümanların kalbinde çarpan mukaddes bir mahaldir." diyor ve o da işin siyasi yanı üzerinde durarak, "Bu işte siyasi bir veçhe varsa bu durum tarih ve insanlık için kara bir leke teşkil edecektir." diyordu. Fakat her ikisi de doğrudan doğruya İsrail'i itham etmekten kaçınıyorlardı.)*[364]

---

361. George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.403.
362. Yearbook of the U.N. 1968, pp. 264-265
363. Yearbook of the United Nations, New York, 1969, s.220.
364. George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.415.

Ürdün Kralı Hüseyin'de Arap liderlerine mesajlar göndererek bir Arap zirvesi yapılmasını istedi. Arap dışişleri bakanları 25 Ağustos 1969'da Kahire'de toplandılar. Fakat bir Arap zirvesine değil bir İslam zirvesine karar verdiler. Toplantıda Ürdün ve FKÖ bir Arap zirvesi yapılmasında ısrar etmiş iseler de Suudi Arabistan'ın ağır basması ile İslam zirvesine karar verilmiştir. Bu görüş farklılığı, birinin meseleye "Filistin gibi siyasi açıdan" bakmasına karşılık, öbürünün meseleye "Kudüs gibi dini" açıdan bakmasından ileri geliyordu.

Bu sırada ,aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 25 ülke, 28 Ağustosta, Güvenlik konseyinin olağanüstü toplanarak El-Aksa meselesini ele almasını istediler.[365]

Güvenlik konseyi El Aksa konusunu 9 Eylülde müzakereye başladı. 15 Eylülde Pakistan tarafından sunulan karar tasarısını 4 çekimsere (Amerika, Finlandiya, Kolombiya, Paraguay) karşı 11 oyla 271 sayılı karar olarak kabul etti. Kararda güvenlik konseyinin Kudüs hakkındaki daha önceki 252 (1968) ve 267 (1969) sayılı kararları ile genel kurulun 2253 (es-V) ve 2254 (es-V) sayılı kararları hatırlatılarak İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirici mahiyetteki tedbirleri hemen geri alması isteniyor ve İsrail bu karara cevap vermez ise konseyin İsrail'e karşı alınacak tedbirleri görüşmek üzere tekrar toplanacağı bildiriliyordu.

İslam zirvesi ise 22-25 Eylül 1969 günlerinde Fas'ın başkenti Rabat'ta toplandı. Zirveye 36 ülke davet edilmiş olmakla beraber Türkiye dahil 25 ülke katıldı. Türkiye zirvede dışişleri bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından temsil edilmiştir. Irak üye olarak değil de gözlemci olarak davet edildiği için ve FKÖ ile Fas'la *(Zirvenin ev sahipliğini Suudi Arabistan ile Fas yapıyordu.)* diplomatik münasebetleri olmadığı için Suriye zirveye katılmamışlardır. İslam zirvesi sonunda yayınlanan kararlarda İsrail'in Kudüs'ten çıkması ve Kudüs'e 1967 Haziranından önce 1300 yıldır devam eden statüsünün iadesi ile İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çekilmesi isteniyordu. Konferansta İsrail'i tanımış olan devletlerin İsrail ile diplomatik münasebetlerini kesmeleri istenmiş ise de Türkiye ve İran ile Mali, Moritanya, Nijer ve Senegal gibi Afrikalı Müslüman ülkeler bunu kabul etmemişlerdir.[366]

Türkiye'nin gerek İslam zirvesi gerek alınan kararlar karşısındaki tutumu çok fazla bağlanmamak şeklinde ifade edilebilir. Çünkü Rabat'taki Türk delegasyonu 25 Eylül günü şu açıklamayı yayınlamıştır. *"Türkiye dışişleri bakanı konferansta yaptığı konuşmada Türkiye'nin konferans sonunda yayınlanan beyannameyi ilgili konularda BM de kabul veya tavsib ettiği kararları uygunluğu nispetinde desteklediğini açıklamıştır."*

Bu karmaşık açıklamanın sebebi şuydu: O sırada bilhassa CHP muhalefeti Türkiye'nin bir laik devlet olarak İslam zirvesine katılmasına karşı çıktığı gibi kamuoyunda da bu katılma ile ilgili sert tartışmalar olmuştur. Bu sebeple o zamanki hükümet İslam

---

365. Dışişleri Bakanlığı Belleten, sayı 58, Temmuz 1969, s.66-67.
366. Yearbook of the UN, New York, 1969, s.221.

zirvesine katılma kararı alarak bilhassa Arap dünyasına bir yaklaşma eğilimi gösterirken zirveye sadece dışişleri bakanı seviyesinde katılmak suretiyle bu yaklaşmayı sınırlı bir seviyede tutmaya dikkat etmiştir. Bu sebeple dışişleri bakanı Çağlayangil'in 30 Eylülde BM genel kurulunda yaptığı konuşmada El Aksa ve Arap-İsrail meselesine değinen sözleri 25 Eylül günü Rabat'ta yapılan açıklamayı aydınlığa kavuşturmaktan uzak kalmıştır.[367]

Fakat ne olursa olsun El Aksa yangını dolayısı ile ilk defa toplanmış olan İslam konferansı bundan sonra Müslüman dünyasının anlaşmazlıklarının çözümünde güçlü ve etkin bir kuruluş olarak varlığını sürdürecektir.

D. 1973 Arap-İsrail Savaşı (06-26 Ekim 1973)

1. Savaş Öncesi Siyasal Durum:

1967 savaşından sonra ümitlerini BM toplantılarına ve 1973 Haziranındaki Amerikan-Rus görüşmelerine bağlamış olan Araplar, sorunun iki büyük devlet tarafından uzun bir vadede ele alındığını anlayınca büyük bir güvensizlik içine düşmüşlerdir.

Bu durum onlarda işgal edilen Arap topraklarının kurtarılması için tek yolun topyekün mücadele olduğu yolundaki kanılarını kuvvetlendirmiştir. Bu nedenle başta Mısır olmak üzere, Arap devletleri bunalımın bir yandan barışçı yollarla çözümü için büyük çaba harcarken diğer yandan da Araplar arası güç birliğinin sağlanması ve bu potansiyelin en etkili şekilde kullanılması yolunda yoğun diplomatik faaliyete girmişlerdi.

Bu çabalar sonunda önce Irak ve Kuveyt arasındaki sınır anlaşmazlığı ile Filistin tedhiş örgütleri konusundaki Suriye-Lübnan anlaşmazlığı hal yoluna sokuldu. Ayrıca Mısır-Ürdün ve Mısır-Suriye ilişkilerinde büyük çapta yumuşama kaydedildi. Afrika ülkelerinden çoğu, İsrail ile diplomatik ilişkilerinin kesilmesi temin olundu. BM'deki diplomatik faaliyetlerle de Amerika ve İsrail'in dünya kamuoyundaki prestiji zedelenmeye çalışıldı. Bu arada Araplarca petrolün bir silah olarak kullanılması da göz önüne alındı. Gerek Araplar arası ilişkilerin düzeltilmesinde, gerekse başarılı sayılabilecek diplomatik girişimlerde Suudi Arabistan ve Libya'nın geniş çaptaki mali desteği büyük etken oldu. Bu çalışmalar, İsrail'i epey endişelendirdi.

6 Ekimde çarpışmalar başladıktan sonra İngiltere ve Fransa, BM'de çarpışmaların durdurulması konusunda 242 sayılı kararın uygulanması temennisinde bulunmuş İtalya, Avusturya ve İspanya ise Arap yanlısı bir siyaset izlemişlerdi.

Savaşa ABD ve SSCB açısından bakıldığında, bunun her iki ülke için detente (yumuşama) muvacehesinde canlı bir deneme olduğu söylenebilir.

[367] Dr. Ömer E. KÜRKÇÜOĞŞU, **Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası 1945-1950**, İstanbul, 1978, s.162.

2. Askeri Hazırlıklar

1967 savaşından yenilerek ve toprak kaybederek çıkan Mısır, Ürdün ve Suriye, savaştan sonra aldıkları silah ve gereçler ile ordularını yeniden donatmışlar ve örgütlenmişlerdir.

İsrail'de aynı dönem içinde ABD ve Fransa'dan modern silah ve teçhizat almış, hatta bunların bir kısmını kendi olanaklarıyla yapmaya bile başlamıştı.

Eğitim ve tatbikat hususunda da her iki taraf faaliyetine hız vermiş; Arap ülkeleri, Rusya ve Doğu Bloku personelinden büyük ölçüde yararlanmıştı. Tümen ve tugay çapındaki tatbikatlara ve özellikle ortak tatbikatlarla hava savunma tatbikatına önem verilmişti. Mısır kanalı aşma güçlükleri nedeniyle sulardan geçiş eğitimi üzerinde duruyordu.[368]

İsrail ordusunu iç hatlarda savaşacak şekilde donatmış, ve silahlandırmıştı. Sina yarım adasını tamamen ele geçirmiş olduğundan ve kanalın hemen doğusunda 1967 yılından beri berkittiği Bar-lev hattı ile savunmasını güçlendirdiğinde bu kesimde oyalama muhabereleriyle gereken vakti kazanacağını ve bu süre içinde Suriye-Ürdün kesimindeki Arap ordularına taarruz ederek bunları süratle savaş dışı bırakacağını ümit ediyordu. Suriye ile Mısır arasındaki uzaklığın 800km. oluşu ve Mısır İsrail arasında kanal ile çölün bulunuşu İsrail'e iç hat manevrasını uygulama olanağı veriyordu.

İsrail bu inançla memleketinin savunması için gerekli gördüğü Golan tepeleri Ürdün nehri batı yakası, Gazze şeridi ile Şarm El Şeyh üzerindeki isteklerinden ödün vermiyordu. Arapların yeni bir savaş açamayacağı, açsa bile savaşın hezimetle sonuçlanacağı görüşünde idi.

Arap ülkelerinin çoğunluğu ise Orta doğunun sorununun İsrail ile savaşa girmeden halledilmeyeceğine inanıyorlardı.

Arap devletleri ile İsrail'den oluşan düşman tarafların gerisindeki en önemli sorun ise ABD ile SSCB'nin çıkarları ve bölgenin stratejik özelliklerinden doğan nüfus mücadelesi idi.[369]

Barış çabalarından ümidini kesen Mısır devlet başkanı Sedat ile Suriye devlet başkanı Esat 1 Nisan 1973'te bir araya gelerek savaş hazırlıklarının İsrail'e açılacak bir savaş için yeterli olduğu kanısına vardılar ve açılacak bu savaşta, koordineli hareket etmeyi planladılar. Bu plan alt kademelere intikal etmediği için gizli tutulabildi.

13 Eylül 1973 günü Suriye'nin Lazkiye limanı açıklarında İsrail ve Suriye uçakları arasında bir hava çarpışması meydana geldi. Bu çarpışma, bölgedeki tansiyonu yükseltti. Suriye ve İsrail, bazı birliklerini alarma geçirip ileri savunma hattına doğru kaydırdılar. Mısır'da bazı birliklerini kanala yaklaştırdı.

---

[368]. Dışişleri Bakanlığı Belleten, sayı 60, Ağustos 1970, s.45.
[369]. Dışişleri Bakanlığı Belleten, sayı 59, Temmuz 1969, s.73.

24 Eylülde BM Genel Sekreteri, Orta doğuda durumun çok gergin olduğunu büyük devletlerin yardımı ile soruna çözüm yolu bulunmasının mümkün olacağını bildirdi.

Mısır ve Suriye, savaş hazırlıklarını gizleyebilmek için 1973 sonbahar tatbikatlarının çapını büyük tuttular ve tatbikat maskesi altında birliklerin yığınağını tamamladılar ve seferberlik ilan etmeden bazı ihtiyatları silah altına aldılar. Savunma şekil ve havası içinde taarruz hazırlıkları yürütüldü. İstihbarata karşı koyulmaya büyük önem verildi. Böylece baskının sağlanmasına çalışıldı.[370]

Mısır ve Suriye'de bulunan Sovyet askeri görevlilerin ve ailelerini hava yoluyla tahliyesinden ve bu ülkelerdeki gemilerini ayrılmasından kuşkulanan İsrail kabilesi kesin taarruz gününü tahmin edememekle beraber 5-6 Ekim gecesi toplanarak kısmi seferberlik dahil gereken tedbirleri alma yetkisini savunma bakanlığına verdi. Savunma bakanlığı 6 Ekim 1973 saat 03:00 de silahlı kuvvetlerini alarma geçirdi ve kısmi seferberlik ilan etti.

İsrail 6 Ekim 1973 günü en büyük dini bayramı olan Kefaret günü (Yom Kippur) nü kutlarken Suriye ve Mısır orduları saat 14:00 da taarruza geçti.

Bu savaş, hukuken İsrail ile Mısır ve Suriye arasında cereyan etti. İsrail'in sınır komşusu olan Lübnan ve Ürdün, savaşa hukuken katılmaktan kaçındılar. Savaşla birlikte Arap devletleri arasında bugüne kadar ulaşılamamış seviyede bir dayanışma ve yardımlaşma başladı. Hemen bütün Arap devletleri, mali ve siyasi yardımdan başka askeri birlikler, özellikle hava birlikleri ve malzeme göndererek savaşa katkıda bulundular. Özellikle İsrail ile ortak sınırı bulunmayan Irak, İran'la ilişkilerini düzeltip garanti aldıktan sonra fiilen Mısır ve Suriye'ye yardım etti. Bu durum 4'üncü Arap-İsrail savaşının diğerlerinden farklı olan özelliği idi.

3. Tarafların Askeri Gücü

a) Kara Kuvvetleri

Personel Gücü: 6 Ekim 1973'te Kara kuvvetleri personel gücü, Mısır'ın 325.000, Suriye'nin 112.000 olmak üzere 437.000 iken İsrail'in barış mevcudu 105.000 idi. Araplar, başlangıçta, personel gücü bakımından İsrail'e oranla 4 kat üstündü. Ancak İsrail seferberlik hazırlıklarının 48-72 saatte tamamlaması ile sefer mevcudu, 300.000'e çıkmış, böylece Arapların personel fazlalığı ise 1,5 kata inmişti. Arapların sayı üstünlüğüne karşı İsrail personelinin savaşma azmi sevk ve idare faktörünün yüksekliği aleyhte olan dengeyi eşit hale getiriyordu.[371]

---

[370] George KIRK, **age.**, London, 1979, s.293.

[371] George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.393.

Arapların personel potansiyeli, nedense bu savaşın ilk çarpışmalarına sokulamamış, ve dolayısı ile parça parça ezilmişlerdi. Diğer Arap devletlerinden gelen yardımlarda cephelere parça parça ulaştığından kuvvet üstünlüğünün sağlanmasında etkili olamadı.

Birliklerin Cins ve Miktarları

Ülke	P. Tüm.	P Tug.	Mknz Tüm.	Mknz Tug.	Zh. Tüm.	Zh. Tug.	Kom. Tüm.	Kom. Tug.	Kom. Tb.	Prş. Tug.	Prş. Tb.
Mısır	6	12	4	13	3	10	1	2	-	1	3
Suriye	2	7	2	7	-	8	-	-	9	-	1
Toplam	8	19	6	20	3	18	1	2	9	1	4
İsrail	-	7	-	9	-	11	-	-	-	-	5

Not: Tümen teşkilatı taktik karargahlardır.

Savaşa katılan devletlerin savaş başladığı andaki birlik miktarı, yukarıdaki çizelgede gösterilmiştir. Birliklerin karşılaştırılmasında, Arapların iki kat üstün olduğu görülmektedir. Savaş süresince diğer Arap ülkelerinden gelen birlikler ise aşağıdadır.

1973 Arap-İsrail Savaşına Birlik Gönderen Arap Ülkeleri

Birlik gönderen ülkeler	Suriye cephesine	Sina cephesine
Irak	4 Zırhlı Tugay 2 Mekanize Tugayı 1 Piyade Tugayı 1 Komando Tugayı 4 İstikham Taburu 10 Seyyar Hastane	-
Ürdün	2 Zırhlı Tugay	-
Suudi Arabistan	1 Piyade Tugayı (takviyeli)	-
Fas	1 Piyade Tugayı	1 Piyade Tugayı
Kuveyt	-	1 Piyade Taburu 1 Tank Taburu
Sudan	-	1 Piyade Tugayı (takviyeli)
Libya	-	1 Zırhlı Tugay
Cezayir	-	1 Piyade Tugayı 1 Zırhlı Tugay
Tunus	-	1 Piyade Taburu

Bu ülkeler, kendi iç emniyetlerinin korunması ve diğer düşüncelerle kuvvetlerinin bütününü tahsis edemedikleri gibi gönderilenler de parça parça ulaştığından ortak bir güç sağlanamamıştır.[372]

Silah Durumu:

6 Ekim 1973'te Tarafların Silah Durumu

Silahın Cinsi	Mısır	Suriye	Toplam	İsrail
Tank	2200	1300	3400	1700
Zırhlı Per.Taşıyıcı	2000	1200	3200	1500
Sahra Topu	800	650	1450	700
Havan	2500	570	3070	2000
(TAS) Füze	650	150	800	1000
(TAS) Roket	1420	700	2120	500
Roketatar	70	60	130	100
Geri Tepmesiz Top	900	-	900	100
(UÇS) Topu	800	32	832	800
(UÇS) Hawk Füze	-	-	-	10
(UÇS) Sam Füze	125	35	160	-

Not: Füzeler güdümlüdür. Roketler güdümsüzdür. Silah oranı: ateş gücü 1/2, zırhlı araç ve tank 1/2 ve personel 2 dir.

Çizelgenin incelenmesinden Arapların elindeki silah mevcudunun İsrail'inkinin 2 katı olduğu görülmektedir. Buna savaşa katılan diğer Arap devletleri birlikleri ile gelen silahları da eklersek fiili üstünlük Arapların lehine olarak daha da artmıştır.

b) Hava kuvvetleri

6 Ekim 1973'te Tarafların Uçak Mevcudu

Ülkelerin Kendi Mevcutları	Mısır	Suriye	Toplam	İsrail
	568	330	898	480
Savaş Süresince Yardım Eden Diğer Ülkeler				
Irak	1 Hunter Filosu 1 Mig-21 Filosu 1 SU-7 Filosu		- 4 Mig-21 Filosu 2 SU-7 Filosu	
Cezayir	2 Mig-21 Filosu		-	-
Sudan	1 Mig-21 Filosu		-	-
Libya	2 Mirage Filosu		-	-
Sovyet Rusya	30 Adet Mig-21		-	-
Amerika	-		-	50 Adet Fantom

Not: Arap ülkelerinden Mısır'a gelen uçak adedi 120, Suriye'ye gelen ise 72'dir.

[372] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.43.

Çizelge, başlangıçta Arap ülkeleri uçak sayısını İsrail uçaklarının 1,87 katı olduğunu göstermektedir. Savaş süresince alınan yardımlarla bu oran 2 katına çıkmıştır. Buna rağmen, Araplar hava üstünlüğünü sağlayamamış, İsrail pilotlarının kalitesi ve savaş gücü, onların uçak sayısı üstünlüğünü telafi edebilmiştir.[373]

c) Deniz Kuvvetleri:

6 Ekim 1973'te Tarafların Deniz Gücü

Gemi Tipi	Mısır	Suriye	Toplam	İsrail
Muhrip	5	-	5	-
Refakat Muhribi	3	-	3	-
Korvet	12	-	12	-
Denizaltı	12	-	12	3
G/M Hücumbotu	18	8	26	13
Torpidobot	36	12	48	9
Karakol Gemisi	-	2	2	5
Devriye Botu	-	-	-	12
Mayın Tarama	16	3	19	-
S. Mayın Tarama	2	-	2	-
Amfibik Araç/Gemi	14	-	14	9
Destek Gemisi	6	-	6	-

Sovyetler birliği, savaş sırasında Mısır'a 4 adet OSSA sınıfı G/M hücumbotu verdiğinden Mısır donanmasının hücumbot miktarı 22 oldu. Bu cetvelde Arapların İsrail deniz kuvvetlerine göre de üstün olduğu görülmektedir.[374]

Çizelge, her iki tarafında torpidobot ve güdümlü mermi atan hücumbotlara önem verdiğini göstermektedir.

İsrail hava kuvvetlerinin hava üstünlüğü sağlaması, Mısır donanmasının belli başlı bir faaliyet gösterememesine ve kendine düşen görevleri yapamamasına etken olmuştur.

4. 6 Ekim 1973 Savaşın Başlaması

a) Kara Harekatı

Suriye Cephesi: Suriye ordusu, sıklet merkezi ile El Harra-Rafid doğusu bölgesinde Lüt gölü kuzeyindeki Haggovrin istikametine ikinci derecedeki kuvvetlerle Sassa batısı

---

[373] David Ben GURION, **"Israel's Security and International Position Before and After the Campaign"**, Government Yearbook, Israel 1974/63, s. 73.

[374] George E.GRUEN, **Turkey-Israel and the Palestine Question 1948-1960** "A Study Diplomacy of Ambivalence", Londan, 1970, s.43.

bölgesinden Kuneytra istikametine taarruz etmeyi ve böylece 1967 yılında İsrail'in ele geçirmiş olduğu Suriye topraklarındaki İsrail birliklerini kuşatarak veya anti-Lübnan dağlarına atarak yok etmeyi planlamıştı.

Savaş öncesi Suriye'de ileri savunma hattı (1967 ateşkes hattı) yedinci piyade, dokuzuncu mekanize ve beşinci piyade tugaylarının bazı birlikleri tarafından tutulmaktaydı. Taarruzdan önce bu birliklerin örtüsü altında diğer birlikler kaydırılarak ileri toplama bölgelerine intikal ettirildi.

Rafid bölgesinde 2 zırhlı, 1 mekanize ve 2 piyade tugay, Harra bölgesinde 3 zırhlı, 1 mekanize tugay ve Hanarnabe bölgesinde 2 mekanik tugay ile 1 zırhlı tugay olarak tertiplendi.

Böylece, taarruz kademesinde 4 zırhlı, 1 mekanize, 2 piyade tugayı birkaç komando taburu ve 500 tank taarruz kademesinin hemen gerisindeki mahalli ihtiyat kademesinde 1 zırhlı, 3 mekanize tugay bulunuyordu. Genel ihtiyat olarak 2 zırhlı, 2 mekanize ve 1 piyade tugayı ayrılmış ve Şam bölgesine yerleştirilmişti.

Üzerinden aşılan 2 piyade, 2 mekanize tugay, daha sonra toplanarak cephe komutanlığı emrinde yöresel ihtiyat olarak kullanılacaktı.

İsraillilerin bu kesimde, 21 taktik tümen karargahı ile 3 piyade, 4 mekanize 2 zırhlı tugayı vardı. 1 piyade, 2 mekanize ve 1 zırhlı tugay muharebeye hazır durumdaydı. Diğerleri, 48-72 saat içinde seferberliklerini tamamlayabilecek çekirdek birlikler durumundaydı. Hazırlanan Golan mevzii birbiri gerisindeki 2 tahkimli savunma hattını ihtiva ediyordu. Taarruzun başladığı birinci savunma hattında (Allon hattı) İsrail'in 2 mekanize ve 1 zırhlı tugayı bulunuyordu.[375]

Taarruz, Mısır'ın Sina ordusu ile koordineli olarak 1973 günü saat 14:10'da başladı.

Suriye kuvvetleri yeter derecede ateşle korunmayan tank hendeği, demir kazık ve dikenli tellerle engellenmiş, 1967 ateşkes hattını dozerlerin açtığı geçitlerden kolaylıkla geçerek ilerledi.[376]

Taarruz, İsrail hava kuvvetlerinin yoğun ateşi nedeniyle, beklenen hızla gelişemedi. 6 Ekim 1973 akşamına kadar Hermon dağı, Hadar, Kuneytra güneyi, Rafid bölgelerinde ilerlemeler kaydedildi. 6/7 ekim gecesi ve 7 ekim günü Hermon dağı bölgesinde 9-10 km.'lik Kuneytra güneyinde 10-12 km.'lik Rafid bölgesinde 5-6km.'lik girmeler sağlanabildi. Böylelikle, İsrail'in *"Allon Savunma Hattı"* yer yer parçalanarak ikinci savunma hattına dayanıldı.

İsrail Kuzey Askeri Bölge Komutanlığı, 7/8 ekim gecesi, Ürdün sınırından kıydırılan 3 üncü Tümen (bir zırhlı ve bir mekanize tugay) ile takviye edildi. Bu yüzden Suriye

---

375. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.73.

376. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.227.

kuvvetlerinin taarruzları, Golan mevzii derinliklerinde durduruldu. Suriye ordusu 8 Ekimde, mahalli ihtiyatlardan 52 nci Mekanize Tugay ile 51 nci Zırhlı Tugayı Rafid bölgesinde muhabereye sokarak 58 nci Mekanize Tugay ile 76 ncı Zırhlı Tugayı takviye etti.[377]

İsrail Hava Kuvvetleri, özellikle 58 inci Mekanize Tugaya taarruz ederek ağır kayıplar verdi. 8 Ekim 1973 saat14:00 dan sonra Suriye taarruzu tamamen durdu.

Golan Cephesindeki İsrail birlikleri, hava kuvvetlerinin desteği ile Suriye ordusunu oyalıyarak, seferberliğini tamamlamakta olan birliklerinin ihtiyacı olan üç günlük zamanı kazandılar. İç hat harekatı yapılan İsrail önceliği suriye cephesine vermişti. 9 Ekim 1973 sabahı, Golan cephesinde toplanan 11 İsrail tugayı (üç piyade beş mekanize üç zırhlı tugay) girme bölgelerine karşı taarruza geçtiler ve merkez kesimindeki Suriye birliklerini 5-6 km. geri attılar. 10 Ekim 1973 günü taarruzlarını sürdürerek Hermon dağı ve Rafid kesimleri hariç Golan mevzilerinde 1967 ateşkes hattına kadar ilerlediler. Bu savaşlarda 76 ncı ve 91 inci Suriye Zırhlı Tugaylarının büyük kısmı, 12 nci Zırhlı Tugayının muharebeye sokulmasına kadar, kuşatılarak yok edildi. Bu muharebelere, Sina'daki İkinci Zırhlı Tümen (üç zırhlı tugaylı) Suriye cephesine aktarılarak iştirak ettirildi.

11 Ekim 1973 sabahından itibaren üç piyade, beş mekanize, altı zırhlı tugayından (900-1000 tank)oluşan İsrail birlikleri 1967 "Ateskes hattı" nı aşarak ana kuvvetleriyle Kuneytra- Şam ekseni kuzeyinde olmak üzere karşı taarruza geçti. 12 Ekim günü, Suriye'nin 1 inci savunma hattı, Hadar-Hanarnabe arasından (68 nci Piyade Tugayı bölgesi) yarıldı 68 nci Tugayda meydana gelen panik üzerine suratle gelişen İsrail taarruzu 5 km kadar ilerledi ise de 45 nci Mekanize ve 78 nci piyade Tugaylarının muharebeye sokulması sonucu durduruldu.[378]

13 Ekim sabahı tekrar taarruz eden İsrail birlikleri, 14 Ekim sabahına kadar Sassa kasabasına 3km. kadar yaklaştı. Muhabere ederek Sassa-Kerneker hattına çekilen Suriye birlikleri, (7 nci Piyade ve 1 nci Zırhlı Tümen 13/14 Ekim gecesinden itibaren bu hatta tertiplenmeye başladı. 11 Ekim 1973 akşamından beri Şeyh Miskin bölgesinde bulunan 3 ncü Irak Zırhlı Tümeni Deyr El Addas bölgesine yanaştırıldı ve bazı birlikleriyle Kerneker'den itibaren bu hattın doğusunu işgal etti.

Katana-Kisve hattıda 3 ncü Mekanize Tümen (62 nci Zh. Tugay, 74 ncü Mekanize Tugay, 90 ncı Piyade Tugayı, 58 nci Mekanize Tugay) tarafından tutularak Şam'ın ilerden savunma hazırlıklarına başlandı. Şeyh Miskin bölgesine, 12 Ekimde Suudi Arabistan Tugayı geldi.

---

[377] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.82.

[378] Walter C.LANGSAM, **Document and Readings in the History of Europe Since 1918,** New York, 1951, s.383.

T.C. 144

15 Ekim 1973 sabahı Suriye, Fas ve Irak birlikleri, kuzeyden ve doğudan, İsrail gi-mesinin yanına karşı taarruza geçtiler. Hermon dağından taarruz eden Suriye ve Fas birlikleri Banyas ve Maydal Şems köylerini ele geçirdi. Doğudan taarruz eden Irak ve Ürdün (bu savaşa ilk defa katıldılar) birliklerinin taarruzu, öğleye doğru durduruldu.[379]

15 Ekim 1973 öğleden sonra ve 16 Ekim günü Kuneytra-Şam mihverindeki Irak, Ürdün birliklerine taarruz eden İsrail birlikleri, Sassa (hariç) - Deyrel Addas (hariç) - Kafer Şems (hariç) - El Harra (dahil) hattına ulaşarak Dera - Şam yoluna 9-10 km. mesafeye kadar yaklaştılar.

16 Ekim sabahı, cephenin doğu kesimindeki Irak ve Ürdün birlikleri yeniden mahdut hedefli ve küçük çapta taarruz ettiler ise de önemli bir başarı sağlayamadılar.

21 Ekim günü, Irak 6 ncı Zırhlı Tümeni ile takviye edilen Suriye-Irak birlikleri Kafer Şems güneyinden büyük çapta karşı taarruza geçti. Bu karşı taarruzda, İsrail direnmesi karşısında önemli bir gelişme sağlayamadı. Aynı gün, Hermon dağı bölgesinde bazı noktalara hava indirmesi de yaparak taarruza geçen İsrail birlikleri, bu bölgedeki birkaç hakim tepeyi ele geçirebildiler.

22 Ekim 1973'te, Hermon dağı kesiminde ve cephenin güneyinde yeniden taarruza geçen İsrail birlikleri, Hermon dağında 1967 Ateşkes Hattını aşarak dağın bölgeye hakim tepelerini (dağın en yüksek yeri olan 2201 rakımlı tepe dahil) ele geçirdiler. Güney kesiminde de, cephedeki çöküntüler düzeltildi. Böylece İsrail, Suriye topraklarından 20 km. derinlik ve 40 km. genişliğindeki araziyi ele geçirmiş oldu.[380]

Sina Cephesinde: Mısır orduları, 6 Ekim 1973 saat 14:00'te yoğun topçu hazırlık ateşinden hemen sonra hava kuvvetlerinin desteğinde ve SAM füzelerinin altında, Acıgöl (hariç) kuzeyinden ikinci ordusu Acıgöl (dahil) güneyinden üçüncü ordusu ile taarruza geçti.

Kanal ikinci ordu bölgesinden Kantara, İsmailiye ve Dever Şoir kesimlerinden olmak üzere üç, 3 üncü Ordu bölgesinden ise Süveyş ve Şalufa kesimlerinden olmak üzere iki piyade tümeni ile geçilmeye başlandı. 2 inci Ordu bölgesinde beş ve 3 üncü Ordu bölgesinde dört tombaz köprü kuruldu.

2 inci Ordu üç piyade tümeni bir zırhlı tümen ve iki zırhlı tugaydan üçüncü ordu ise iki piyade ve bir zırhlı tümenden müteşekkildi. Bu birliklerin karşısında Sina'da henüz seferberliğini tamamlayamamış 4 mekanize, dört zırhlı olmak üzere sekiz İsrail tugayı vardı.[381]

Kanal doğu yakası boyunca uzanan müstahkem Bar-Lev savunma hattında bulunan İsrail birlikleri şiddetli ateş baskısı altında Mısır birliklerinin kanalı geçmesine karşı ko-

[379] Sitipen HEALD, **Document's on International Affairs, 1936,** London Oxford University Press, 1937, s.543.
[380] Yearbook of the UN, New York, 1974, s.232.
[381] George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.402.

yamamış ve İsrail Hava Kuvvetleride kanal boyunca kurulmuş olan SAM örtüsü nedeniyle birliklerin geçmesine ve köprülerin kurulmasına engel olamamıştı.

6 Ekim günü ve 6-7 Ekim gecesi kanalı doğuya geçen piyade birlikleri, 7 Ekim 1973 sabahında 5 bölgede tutunmayı başardılar. Bundan sonra zırhlı ve mekanize birliklerle takviye edildiler. 7-8 Ekim günleri kanal doğusunda ileri harekata devam etmeye İsrail birliklerinin 600 tankla yaptığı karşı taaruzları püskürtmeye ve Bar-Lev savunma hattını yer yer parçalayarak kanal doğusunda 5 köprü başı tutmayı başardılar.[382]

Karşı taarruzda başarılı olamayan İsrail birlikleri 8-9 Ekim gecesi ve 9 Ekim günü Bar-Lev savunma hattından kanala 10-15 km. mesafedeki ikinci hatta çekilip tertiplenmeye başladılar. Bu hareketlerle koordineli olarak El-Aris ve Romani bölgelerine helikopterle Mısır komando birlikleri indirildi. Kanal üzerindeki köprü sayısı 10 a çıkarıldı.

9 Ekim günü ve 9-10 Ekim gecesi Mısır birliklerinden Kantara bölgesinde bir piyade tümeni, bir zırhlı tugay İsmailiye bölgesinde 1 piyade tümeni, 1 mekanize tümen ve 1 zırhlı tugay vardı. Acıgöl kuzeyinde ise 1 piyade tümeni bulunuyordu.

Suveyş ve kuzeyinde 2 piyade tümeni ve 1 zırhlı tugay büyük kısımları ile kanalın doğusuna geçmişti. Bu birliklerin personel toplamı 50.000-60.000 ile tank mevcudu ise 400-500'e ulaşmıştı.

Bu kuvvetler 10-12 Ekim günleri arasında mahdud hedefli taarruzlarla yetindi. Daha çok bölgede yerleşebilmek için savunma tedbirleri aldı. Bu arada seyyar ve yarı seyyar SAM füzelerini (SAM3, SAM6) kanal doğusuna geçirdi. 13 Ekimde kanal doğusundaki mevcudu 70.000 e tank sayısı 600-700 e (5 piyade tümeni, 1 mekanize tümen, zırhlı tugay) çıktı.

14 Ekim 1973 sabahı hava kuvvetlerinin desteğinde olarak ana kuvvetlerle İsmailiye-Bir Gıfgafa geçidi yönünde olmak üzere İsrail mevzilerine taaruza geçirdi.

14 Ekim akşamına kadar ve ertesi günü devam eden taarruzlarla Acıgöl kuzeyi İsmailiye ve Kantana bölgelerinde mevzii ilerlemeler sağlandı. Mısır komando birlikleri de Suveyş körfezinin doğu yakasındaki Ras Sudr, Ras Ebu Rudeis petrol bölgelerine ve Şarm El Şeyh'e akınlar yaptı ise de ağır kayıplar verdirilerek püskürtüldü.[383]

Öncelik verdiği Golan cephesindeki durumu savaşın 10 uncu gününe kadar lehlerine kadar İsrail, Sina cephesine 2 nci Zırhlı Tümeni (3-4 zırhlı tugay) kaydırmaya başladı ve 16 Ekim 1973 sabahı taarruza geçti.

Mısır birliklerinin 14-15 Ekim günleri Kanal doğusunda yaptığı taarruz sonunda El Kantara, İsmailiye, Acıgöl kesimlerindeki girmeleri geri atmayı başardı.

---

[382] Yearbook of the UN, New York, 1974, s.333.

[383] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.82.

17 Ekim 1973 günü de Kanal doğusundaki Mısır mevzilerine taarruza devam eden İsrail birlikleri El Murra (timsah gölü güneyi) bölgesinde 16 ncı Piyade ve 21 inci Zırhlı Tümen arasından Mısır mevziini yararak kanala ulaştı. Bu savaşlara her iki taraftan 1000 tank katıldı.

Bu arada girme bölgesinden çekilen Mısır birlikleri arasına 1967 savaşında ele geçirilen Sovyet yapısı 20 tankında katıldığı bir İsrail taktik akın kuvveti Timsah Gölü güneyinde Kanal batısına geçti ve helikopterlerle indirilen birliklerin de yardımı ile bir köprü başı tutmaya muvaffak oldu. 17-18 Ekim gecesi Kanal batısına geçen İsrail taktik birliği takviye edildi. Bu sırada kanal üzerindeki bir köprü ile kanal batısındaki 3 SAM füze üssü tahrip edildi ve bir Mısır zırhlı muharebe grubunun kanal batısındaki köprü başında yaptığı taarruz durduruldu.

Kanal batısına geçen İsrail birliklerinin geri yollarını keserek yok etme düşüncesi ile kanal doğusundan ve köprübaşı mevziinin gerisine 2 inci ve 3 üncü Mısır ordularınca düzenlenen karşı taarruzdan bir başarı sağlanamadı. Yalnız bu taarruz sırasında 350 Mısır tankı tahrip edildi.[384]

18-19 Ekim gecesi, İsrail birlikleri kanal üzerinde iki köprü kurarak kanal batısına 2 tugay geçirdiler. 19 Ekim 1973 te köprü başından taarruza geçerek köprü başını Timsah Gölü ve Acı Göle dayamayı ve 15-20km derinliğine kadar ulaşmayı başardılar.

Bölgedeki SAM mevzileri tahrip edildiğinden SAM hava örtüsünde gedikler açılmış, İsrail hava kuvvetlerinin bu derinlikleri taarruz olanağı sağlanmıştı.

Kanal doğusunda 3 üncü Mısır ordusunca Mitla geçidi istikametine yapılan taarruz başarılı olamadı. İsrailliler 20 Ekim 1973 te köprü başından kuzeybatı ve güneye doğru taarruza geçtiler.

Kuzeybatıya yönelen İsrail taarruzu 4 günde İsmailiye-Kahire yoluna 5km kadar yaklaştı ise de Mısır birliklerinin direnmesiyle durduruldu.

Köprübaşından güneye yönelen İsrail taarruzunu durdurmak için Mısır 6 ncı ve 9 uncu tümenleri El Gafta bölgesine yanaştırıldı. Kanal doğusundaki Mısır 4 üncü ZırhlıTümeni de tekrar batıya geçirildi. İsrail birliklerinin köprü başına takviyesine devam edildi.[385]

21 Ekim 1973'te kanal batısındaki Mısır zırhlı tümenlerinin güneyden yaptığı karşı taarruzlarla da önemli bir başarı sağlanamadı.

22 Ekim 1973 günü Sina cephesinde Mısır ve İsrail BM ateşkes çağrısına olumlu cevap verdi isede savaşlar akşama kadar devam etti. Bu arada İsrail birlikleri El Kabrit'e kadar ilerlemişti.

---

[384] Yearbook of the UN, New York, 1974, s.342.
[385] George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.405.

22 Ekim 1973 günü saat 20:00 de ateşkes yürürlüğe girdi.[386]

İsrail kuvvetleri avantajlı bir durum sağlamak için ateşkese uymadı ve 22-23 Ekim gecesi köprü başına yeni birlikler geçirdi. 23 Ekim sabahı ateşkesin bozulduğunu iddia ederek köprü başından kuzey ve güneye doğru yeniden taarruza başladı. Akşama kadar devam eden taarruzlardan sonra kuzeyde İsmailiye-Kahire; güneyde Süveyş-Kahire yollarını kontrol altına aldı.

BM Güvenlik Konseyinin ikinci ateşkes kararı üzerine 24 Ekim 1973 saat 08:00den geçerli olarak her iki taraf ateşkesi kabul etti. Buna rağmen 24 Ekim günü taarruzlarına devam eden İsrail birlikleri Mısır ordusunun duraklamasından ve hatta tanklarını bile bırakarak kaçmasından faydalanarak öğleye doğru Kahire Süveyş yolunu aştı ve Süveyş bölgesindeki üçüncü Mısır ordusunu bazı birliklerinin Kahire'yle irtibatını kesti. Aynı gün bir İsrail birliği, Süveyş güneyindeki Adabiya'yı bir amfibi harekatı ile ele geçirip 3 ncü Mısır ordusunun kanal doğusundaki 20.000 personel ve 200 tanktan müteşekkil birliklerinin anavatan ile bağlantısını kesti.

Ateşkes kararına rağmen İsrail harekatının devam etmesi üzerine, Rusya, tek taraflı olarak, bölgeye kuvvet gönderme kararını aldı. Amerika, bunun üzerine, bütün silahlı kuvvetlerine alarm verdi.[387]

26 Ekim 1973 günü bölgeye BM barış gücünün gelmesi ile, ateşkes fiilen sağlanmış oldu.

1973 Arap-İsrail savaşı sırasında Mısırlılar 500, Suriyeliler 500, Irak 120 tank, İsrail ise 600 tank kaybetmiştir.

b) Hava Harekatı

Mısır ve Suriye Hava Kuvvetleri, İsrail Hava Kuvvetlerine göre 2 kat üstün olmalarına rağmen, savaş boyunca kendi birliklerini destekleme ve korumada kullanılmıştır.

Suriye Cephesinde: Suriye Hava Kuvvetleri, savaşın ilk üç gününde, yalnızca önleme görevi ile kara birliklerinin yakın hava desteğini sağlamaya çalışmış; İsrail Hava Kuvvetleri ise, yakın hava desteği önleme ve yakın tecritte görev almıştır.

9-10 Ekim 1973 günü ,Suriye Hava Kuvvetleri, yakın hava destekleme görevine devam etti. İsrail hava kuvvetleri ise hava destek görevlerinden başka Suriye havaalanlarına, hava savunma sistemlerine, askeri ve sınai hedeflere taarruz ederek hava üstünlüğünü ele geçirmeye muvaffak oldu.[388]

---

386. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.323.
387. Harold H.SAUNDERS, **The Other Walls**, New York, 1991, s.372.
388. George Jr. SCHLESINGER, **age.**, New York, 1987, s.411.

11 Ekim tarihinden sonraki savaşlarda, Suriye Hava Kuvvetleri, gene yakın destek ve önleme görevlerine devam etti. Buna karşılık İsrail hava kuvvetleri, daha çok hava alanlarına, hava savunma sistemlerine stratejik ve ekonomik sanayi hedefleriyle ulaşım yollarına yönelerek Suriye'de ağır tahribat meydana getirdi.

Sina cephesinde: Mısır Hava Kuvvetleri, baskını sağlamak amacı ile taarruzdan önce herhangi bir keşif ve taarruzi faaliyette bulunmadı. Hatta, Kanalı geçen birliklerin hava savunma örtüsünü, SAM larla ve özellikle SAM-6 ile sağlamayı tercih etti. Savaşın ilk iki gününde, Kanalı geçen Mısır ordusuna ve kurulan köprülere taarruz eden İsrail uçaklarından 100 tanesi, SAM-6 lar tarafından düşürüldü. Bunun üzerine, İsrail Hava Harekatı kısıtlandı ve mevzi derinliklerindeki hedeflere yöneltilmedi. Bunun yerine kara harekatını desteklemede ve hava önleme görevinde kullanıldı. Bunlara ilave olarak Nil deltasındaki hava alanlarına, limanlara ve Mısır donanmasına sık sık taarruzi görevlerde bulundu.[389]

Mısır, hava kuvvetlerini bir baskın ile elden çıkması tehlikesini önlemek için uçaklarını sığınaklarda korumuştu. Keza İsrail hava kuvvetlerine büyük çapta karşı hava harekatından kaçınılmış, sınırlı hava desteği ve kaçınılması mümkün olmayan hava muharebeleriyle yetinilmişti.

Mısır Hava Kuvvetlerini bu pasif tutumundan faydalanan İsrail Hava Kuvvetleri, önce Suriye Hava Kuvvetlerini görev yapamaz hale getirmiş ve sonra Sina cephesinde kullanılmıştır. İsrail özel görev kuvvetinin kanal batısındaki SAM füzelerini tahrip ederek bunların sağladığı hava örtüsünde gedikler açmasından sonra İsrail hava kuvvetlerinin hava desteği sağlanabilmiş, cephe gerilerindeki hava harekatına girişilebilmiştir.[390]

Mısır ordusu, bu savaşta, uçaklarının sağlayacağı hava korumasından çok, SAM-2, SAM-3, SAM-6, SAM-7 füzeleri ve uçaksavar toplarının koruma örtüsüne önem verdi. kıtaların ve özellikle zırhlı birlik harekatının bu silahların koruma örtüsünün dışına çıkmamasına dikkat edildi.

Savaşın sonlarına doğru SAM füze cephanelerinin tükenmesi ve zamanında ikmal edilmemesinden dolayı İsrail Hava Kuvvetlerinin faaliyeti arttı.

Uçak sayısı bakımından tek başına İsrail'den üstün olan Mısır Hava Kuvvetleri, gerek İsrail pilotlarının iyi eğitilmiş olması ve savaş azminin yüksekliği, gerekse İsrail uçaklarının nitelikçe üstünlüğünden dolayı bir varlık gösteremediler.

1973 savaşında İsrail uçak kaybının %10'u hava muharebeleriyle, %90'ı hava savunma füzeleri ve hafif uçaksavar silahları ile verdirildi.

---

389. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.345.
390. Walter C.LANGSAM, **age.**, New York, 1951, s.412.

T.C. 149

c) Deniz Harekatı

Kullanılma sahası sınırlı olan Mısır Deniz Kuvvetleri, İsrail Hava Kuvvetlerinin etkisi ile, bütün savaş boyunca savunma amacı ile kullanıldı. Mısır muhripleri, savaşın birinci günü, Kanal doğusuna Mısır Kara Kuvvetlerinin Bar-Lev savunma hattını geçişleri sırasında kara ordusu ile işbirliği yaparak ateş desteğini sağladı. Mısır Hava Kuvvetlerinin hava üstünlüğünü sağlayamaması, deniz harekatının ancak küçük tonajlı gemilerle, kısa mesafelerde ve mahdut hedefli ve özellikle geceleri, baskın tarzında yapılmasına neden oldu.[391]

İsrail donanması, 6/7 Ekimde G/M hücumbotu ile Suriyenin Lazkiye limanına yaptığı gece baskınında 4 Suriye hücumbotunu hasara uğrattı.

İsrail hücumbotları, 11 Ekim 1973 günü sabahın erken saatlerinde, Lazkiye limanına yeniden taarruz etti ve 2 Suriye hücumbotu ile limanda bulunan bir Yunan şilebini batırıp liman tesislerini tahrip etti.

12 Ekimde, Taartus limanına yapılan İsrail baskınında Suriye'nin iki, İsrail'in bir hücumbotu ve limanda bulunan bir Sovyet şilebi battı.

13 Ekimde, İsrail hücumbotları, Dimyat limanını bombaladı.

14 Ekim saat 03.30'da, İsrail hücumbotları, Lazkiye limanı ve buradaki petrol depolarıyla Süveyş körfezindeki Ras Garip komando üssüne taarruz etti.[392]

16 Ekim 1973'te, Mısır komando birlikleri, El Ariş limanında komando harekatı yaptılar.

18 Ekim'de, İsrail Deniz Kuvvetleri, Port Sait limanına ve Süveyş'teki Ras Zarfana'ya taarruz ettiler.

18/19 Ekim gecesi, İsrail hücumbotları ve karakol gemilerinden kurulu bir deniz birliği, Dimyat limanı doğusunda, Mısır deniz kuvvetlerinin hafif su üstü birliği ile savaştı. Üç Mısır mayın tarama gemisi ve iki İsrail torpidobotu tahrip edildi. Aynı zamanda, Kızıldeniz'in batı yakasına geçmeye çalışan bir Mısır komando birliğini destekleyen Mısır hafif su üstü kuvveti ile İsrail hafif su üstü kuvvetleri arasındaki muharebede, üç Mısır çıkarma gemisi ve iki torpido battı. İsrail deniz kuvvetlerinden de üç karakol gemisi battı.

19/20 Ekim gecesi, İsrail donanmasının bazı birlikleri, Rosetta limanına ve 21/22 Ekim gecesinde de Dimyat limanına taarruz etti.

21 Ekim 1973 günü, Kızıldeniz'in batı yakasındaki Hurghada'ya bir komando taarruzuna girişen İsrail deniz kuvvetleriyle, Mısır deniz kuvvetleri arasındaki muharebede üç İsrail hücumbotu battı.

---

391. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.345.
392. George Jr. SCHLESINGER, age., New York, 1987, s.422.

Bu savaş süresinde, toplam olarak, 16 Mısır, 10 Suriye savaş gemisi veya botunun kaybına karşılık İsrail, 12 savaş savaş gemisi veya botu kaybetti.

5) 1973 Arap-İsrail Savaşının Genel Sonuçları:

Arap devletlerinin İsrail karşısında direnmeleri ve hatta başlangıçtaki başarıları, Arapların moral ve prestijlerinin yükselmesine neden olmuştur.

Arap devletleri ordularının modern silahlar ile donatılması, eğitilmesi ve ordularının bir komuta altında toplanması halinde İsrail kuvvetlerinin yenilmesinin mümkün olabileceğini ortaya çıkarmıştır.

Arap devletleri 1973 Arap-İsrail savaşında tahrip edilen veya elden çıkan silah ve gereçlerin yerine konulabilmesi için, Sovyet Rusya'dan 3 Milyar dolarlık yeni silah ve gereç satın almıştır. Bu masrafın karşılanması ve devamı için petrole yapılan zam, dünya ekonomisini etkilemiştir.[393]

Petrol, İsrail taraflısı devletlere karşı baskı aracı olarak kullanılmış ve dünya uluslarının siyasetini etkilemiştir.

Sovyet Rusya'dan silah ve gereç yardımı sağlayabilmek zorunluluğu, Suriye'nin Sovyet Rusya'ya yaklaşmasını ve Sovyet Rusya'nın Akdeniz donanmasının Lazkiye limanından faydalanması zorunluluğunu doğurmuştur.

Filistin Sorunu'nun, Arap devletleri tarafından Birleşmiş Milletlere götürülmesi ve bu konuda 3'ncü dünya (tarafsızlar) devletlerince Arap önerileri lehine karar alınması İsrail askeri zaferlerinin siyasi alanda kaybedilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu sonuç, güdülecek siyasette dünya kamuoyunu kendi tarafına çekecek çarelerin ve ilişkilerin gerektiğini göstermektedir.

Arap devletlerinin baskın niteliğindeki taarruzu ve o güne kadar bilinmeyen silahların kullanılması, İsrail ordusunun büyük ölçüde kayıp vermesini ve hatta tank mevcudundaki dengenin Arap Devletleri lehine bozulmasını sağladı. İsrail'in silah ve gereçleri, Amerika Birleşik Devletlerinden sağlaması, Sovyet Rusya'nın ilgisini arttırmış ve böylece savaş tırmanma tehlikesini göstermişti. Daha sonra tarafların gayreti, Sovyet Rusya ile Amerika Birleşik Devletlerinin, aralarında anlaşarak ateşkesi kararlaştırmalarına neden olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri, Mısır'ı Sovyet Rusya'nın nüfuzundan çıkararak kendi safına almak ve Orta Doğu'da egemen olmak maksadıyla İsrail'in üzerinde siyasi ve mali baskı yaptı, İsrail'i kazandığı topraklardan çekilmeye ve başarısının meyvelerinden vazgeçirmeye zorladı.Bu durum küçük devletlerin, büyük devletlerin çıkarlarının paralelinde kalındığı müddetçe destekleneceğini göstermiştir.[394]

---

[393] Chaïm HERZOG, **The Arap Israeli Wars**, New York, 1983, s.332.

[394] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **"Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler"**, Ankara, 1979, s.82.

Arap devletleri, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'daki rekabetinden faydalanarak, Rusya'dan gerekli savaş gereçlerini almış ve böylece Amerika Birleşik Devletlerinin İsrail'e baskı yapmasını sağlayabilmiştir.

Bu savaş milli eğitime önem verilmesinin zorunluluğunun ve bunun yurt savunmasına katkısını açıkça göstermiştir. Mısır halkının ve dolayısıyla ordusunun kültür seviyesi, elindeki teknik ve elektronik harp silah ve araçlarını kullanmalarına yeterli değildi. Elektronik harp olarak nitelendirilen bu savaş, çok iyi öğrenim ve eğitim görmüş persone ihtiyaç gösteriyordu. Bugünün ordu personeli, suni peykler aracılığı ile muharebe ve keşif hizmetlerinin yapılması, telsiz ve radarların kullanılması, düşman telsiz ve radarları ve füzelerinin elektronik cihazlarla karıştırılması ve böylece hedeflerinden saptırılması telsiz ve radarlarla istikamet bulunması gibi görevleri başarabilmesi için esaslı eğitim görmüş olması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE İLE İSRAİL ARASINDAKİ İLİŞKİLER

A.Türkiye'nin İsrail Devletini Tanıması

1.Filistin Uzlaştırma Komisyonu Üyeliği ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Değişim

Türkiye'nin 7 Kasım 1947'de taksim planı için red oyu vermesine kadar geçen süre içinde, Arapların yanında yer alması, Arap Ülkeleri arasında büyük memnuniyet yaratmıştı. Arap liderler bunu açıkça ifade etmekteydiler. Örneğin Nuri Sait Paşa Türkiye'yi ziyareti sırasında bu durumu şu sözlerle ifade edecektir :

Filistin'de durum Arap tezine uygun olarak gelişmektedir.Birleşmiş Milletler teşkilatındaki müzakereler sırasında Türkiye'nin takip ettiği hareket tarzı Arap aleminde büyük memnunluk yaratmış bulunmaktadır. Bütün Araplar Türkiye'nin bu hareketlerinden dolayı minnet ve şükran hisleri ile meşbudurlar.[395]

Ancak, Arapların bu hoşnutlukları,bu oylamayı izleyen gelişmelerin Türkiye'nin Araplardan giderek uzaklaşması nedeni ile fazla sürmeyecektir. Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği bunun ilk örneğiydi.[396] Filistin Uzlaştırma Komisyonu, taraflar arasındaki anlaşmazlıkları diyalog yolu ile gidermek için Birleşmiş Milletler 11 Aralık 1948 tarihli 194 nolu kararı çerçevesinde kurulmuştur. Türkiye bu komisyonda Ulus Gazetesi yazarlarından Hüseyin Cahit tarafından temsil edilecektir Komisyon 1949-1951 ve 1961-1962 yıllarında taraflar nezdinde yoğun bir şekilde girişimlerde bulunduysa da, tarafların uzlaşma konusunda tutumları yüzünden amacını gerçekleştirmede tamamiyle başarısız oldu.[397]

Birleşmiş Milletler, Arap-İsrail savaşı sırasında taraflar arsında uzlaşma sağlamak amacıyla, 12 Aralık 1948 tarihinde Filistin Uzlaştırma Komisyonunun kurulmasına karar verdi.Bu komisyonun kurulmasına Araplar aleyhte Türkiye ise lehte oy kullandı. Arapların şiddetle karşı oldukları Filistin Uzlaştırma Komisyonunda Türkiye'nin ABD ve Fransa ile birlikte yer alması, Türkiye'nin uzun süredir süre geldiği, Arap taraftarı politikasından uzaklaştığının ilk somut göstergesi idi.[398]

Aslında daha önce de dediğimiz gibi Türkiye'nin bölgeyle ilgisi Batı basınında çıkan "İslam Ruhu" ve İslam Birligi tanımlarının aksine kendi güvenlik sorunundan kaynak-

---

395. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.347.
396. Ayın Tarihi (Aylık siyasi, kültürel dergi), Ankara, Mart 1948, n.172, s.10.
397. Saadia TOUVAL, **Mediators In the Israeli Arab Conflict,** New York, 1952, s.69.
398. Yearbook of UN 1948-9, New York, 1949, s.174-175.

lanmaktaydı. Bu nedenle bölgedeki çatışmaları önleyecek ve barış sağlayacak oluşumlar içinde yer almak konusunda ısrar etmekteydi.

Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği ile Türkiye Arapların tepkisini çekti. Türkiye'nin Komisyon üyeliği vasfıyla doğal olarak tarafsız olması gerekiyordu. Bu durumda ise Türkiye'nin Arap ülkelerini desteklemesi söz konusu olmazdı. Böylece Türkiye, Arapları destekleyen politikalardan vazgeçerek Filistin meselesinde tarafsız bir tavır takınmaya başlayacaktı. Bu ise Arapların nezdinde tepkiyle karşılanacaktı.[399]

Türkiye'nin, Arapları çileden çıkaran asıl hareketi ise İsrail'i tanıması oldu. Türkiye'nin bu davranışı Arap aleminde büyük tepkilere sebep oldu. Arap devletleri bu davranışı hıyanet olarak nitelendirdikten sonra, Türkiye'nin bu hareketini 1916' daki Arap isyanına dayandırdılar. Yani, 1916 Arap isyanının intikamını almak için Türkiye'nin böyle bir davranışa kalkıştığını ileri sürdüler. Türkiye'nin bir Müslüman ülke olarak İsrail'i tanıması Arapları çok şaşırtmış ve kızdırmıştı. [400] Türkiye'yi böyle bir karar almaya iten sebebler nelerdi? Bu karar hangi süreçlerden geçilerek alınmıştı? *(Aslında bu yıllarda Türk yetkilileri arasında Arapların Osmanlı'ya isyanını bizzat yaşamış kişiler de vardı; Bunların arasında da bir çoğunun Arapların bu baş kaldırışlarını "arkadan hançerlemek" olarak niteleyip bundan dolayı Arapları affetmedikleri doğrudur. Ancak bunun ne derece Türk Dış İşlerinde etkili olduğu tartışılabilir. Özellikle, bundan önceki tarihlerde Türkiye'nin Araplarla birlikte hareket ettiği, onların bağımsızlık hareketlerini desteklediği (Cezayir hariç) ve yakın ilişki içerisinde bulunduğu göz önüne alındığında, bu düşüncelerin Türk Dışişlerindeki etkisinin ciddiye alınmayacak düzeyde olduğu görülür.)*

2.Türkiye'nin İsrail'i Tanıması

Türkiye'nin İsrail'i tanıması, doğal olarak bir anda alınmış bir karar değildi. İsrail Devleti kurulmasının hemen arkasından şiddetli Arap muhalefetini önlemek için uluslararası düzeyde girişimlerde bulunarak yeni kurulan Yahudi devletinin tanınması için yoğun bir çalışma içerisine girdi. Bu bağlamda Türkiye ile de çeşitli temaslarda bulundular. Daha devletin kuruluşunun ilan edildiği 14 Mayıs 1948 tarihinde dışişleri bakanı Sharett Türkiye'ye gönderdiği mektubunda; İsrail Devleti'nin Birleşmiş Milletler Taksim Planı çerçevesinde kurulduğunu, bu bağlamda Türkiye ve İsrail arasında ekonomik ve politik işbirliği imkanlarına değinerek İsrail Devleti'nin Türkiye tarafından tanınmasını talep etmekteydi.[401]

İsrail için Türkiye'nin kendisini tanımasının ayrı bir önemi vardı. İlk olarak, Türkiye bölgenin en güçlü devleti idi. Ayrıca coğrafik pozisyonu ve Batı ile ilişkilerinin iyi ol-

[399] Davut DURSUN, **Ortadoğu Neresi,** İstanbul, 1995, s.225.
[400] Oya AKGÖNENÇ, **Turkey Arap Relations 1945-1975,** İstanbul, 1982, s.127.
[401] Henri J.BARKEY, **Reluctant Neighbors: "Reflections on Turkish-Arap Relations"**, The Beirut Review, Spring 1994, n.7, s.5.

masının yanında, Arap olmayan bir Müslüman ülke olması Türkiye'yi İsrail için değerli kılmaktaydı. Müslüman bir devlet tarafından İsrail'in tanınması, İsrail'in pozisyonunu, uluslararası kamuoyunda destekleyecekti.[402]

Ancak, Türkiye, bu mektuba ilk anda hiç bir cevap vermeyi uygun görmedi. Ankara, böyle bir mektuba cevap vermeden önce, yeni kurulan Yahudi devletinin amaç ve karakterini öğrenmek için beklemeyi uygun görmüştü. Acaba, İsrail Devleti bağımsızlığını koruyabilecek miydi? Yeni kurulan bu devlet komünist uydusu olabilir miydi? Özellikle bu Sovyet tehdidi altındaki Türkiye için çok büyük önem arz etmekteydi. Diğer taraftan Arapların tepkisinin hesaplaması gerekmekteydi. Acaba Arapların buna tepkisi hangi oranda olacaktı? İşte bu sorular ve şartları göz önünde bulunduran Türkiye Cumhuriyeti ve Hükümeti her hangi bir harekette bulunmadan "bekle ve gör" politikası izlemeyi uygun gördü.Ayrıca,bu politikayı izlerken ve Amerika ve İngiltere arasındaki İsrail Devleti konusundaki anlaşmazlığı da göz önünde almaktaydı. Amerika'nın İsrail'i tanımasını Truman'ın iç politika beklentilerine bağlayan İngiltere hala İsrail'i tanımamıştı.[403]

İsrail'in tanınıp tanınmaması konusunda tartışmalar devam ederken 28 Haziran 1948 tarihli Ulus Gazetesi'nde çıkan bir yazıda "İsrail Devleti'nin politik bir gerçek olduğu ve bağımsızlığının tanınması gerektiği" ifade edilmekteydi. Bu makalenin yayınlanmasından iki gün sonra Türk politikasında önemli bir değişiklik oldu ve Türkiye ve İsrail arasında posta servislerini düzenleyen bir anlaşma imzalandı.[404]

3. Türkiye-İsrail Posta Anlaşması ve Ticari İlişkiler

İsrail'in Evrensel Posta Birliği'ne (Universal Postal Union) üyelik başvurusu reddedilince çeşitli devletlerle ikili anlaşmalar yaparak posta servislerini yürütme yoluna gitmişti. Bu bağlamda ilk anlaşmayı ABD ile 19 Mayıs 1948 yılında, Fransa ile de 9 Haziranda yaptı. Bunu Doğu Bloku ülkeleri izledi. Türkiye bu ülkeler arasında yirmi birinci sıradaydı.Peki Türkiye politik olarak tanımadığı bir yönetimle niçin böyle bir anlaşma yapmıştı?

Türkiye'nin böyle bir anlaşma yapması konusunda Türk yetkililer herhangi bir açıklama yapmadılar. Gruen'a göre bu insani nedenlerdendir. Bu dönemde İsrail'de yaklaşık olarak 10.000 Türkiye doğumlu Yahudi bulunmaktaydı.Bunların Türkiye'deki akrabaları ile haberleşme ihtiyaçları düşünüldüğünde Gruen'ın görüşü nisbeten doğrudur.[405]

Ancak, untulmaması gereken diğer neden ise, posta servislerinin Türkiye'nin Filistin'le olan ticari bağlarını sürdürmesi açısında iletişimin önemli olmasıydı. Bilindiği gibi Türkiye'nin daha Manda rejimi sırasında Filstin'le, özellikle, buradaki Yahudi cema-

---

402. Walter EITAN, **TheFirst Ten Years: "A Diplomatic History Of Israil"**, New York, 1958, s.23.
403. Amikam NACHMANI, **"Middle East Listening Post: Eliyahu Sasson and the Israeli Legation in Turkey,1949-1952"**, Studies in Zionism, Jerusalem, 1967, c.6, n.2, s.264.
404. Ö. KÜRKÇÜOĞLU, **Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)**, Ankara, 1982, s.73.
405. Walter EITAN, **TheFirst Ten Years: A Diplomatic History Of Israil,** New York 1958, s.37.

T.C.

ati ile ekonomik ilişkileri vardı.Öyle ki, daha 1936 gibi erken bir dönemde Siyonistlerin Filistin'de düzenledigi Levent Fuarı'na katılma kararı almıştı. Buna ek olarak Yahudi Ajansı'nın 1938 yılında ilk defa Uluslararası İzmir Fuarı'na katılması: Yahudi ajansı ve Filistinli tekstilcileriberaberce kurdukları Dış Ticaret Enstitüsü'nünTürkiye'de bir şube açması; ve daha sonraki tarihlerde yine Yahudi Ajansı'nın 1939 ve 1943 İzmir Fuarına katılması ekonomik ilişkilerinboyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Özelikle 1945 yılında İstanbul'da yapılan "Filistin Endüstrisi" adlı fuarda Siyonist Bayrağı Türk ve İngiliz Bayrakları ile birlikte dalgalanmaktaydı. Ayrıca aynı bayrak İzmir Fuarında da yer almıştı. Ha-Aretz gazetesine göre bu bayrak Türk yetkililerinin izni dahilinde asılmıştı [406]

Görüldüğü üzere,Türkiye daha İsrail Devleti kurulmadan çok önce Filistin'le ve Yahudilerle önemli derecede ticari ilişkiye sahipti. Öyle ki, 1946 da Türk mallarının üçüncü büyük ithalatçısı Filistin'di. 1947'deTürkiye Filistin'den ithal ettiği malların değerinin tam beş katı değerinde Türk malını Filistin'e ihraç etmekte idi. Türkiye ile Yahudi toplululuğu arasındaki ekonomik ilişki okadar güçlü idi ki;Türkiye birinci Arap-İsrail savaşı sırasında dahi Filistin'le olan ticaretini kesmedi. Hatta savaş sırasında bir Türk gemisi Suriye tarafından durdurularak mallarına el konmuştu. Bu olayı bir defa daha tekrarı üzerine İsrail, gemileri savaş sigortası ile sigortalamak ve yükü kendi şilepleri ile taşımak vaadiyle ekonomik ilişkilerin devamını sağladı. Bu şekilde önemli ticari bağlarla bağlı olduğu Filistin'le iletişimin sağlanması Türkiye için önemli idi.[407]

Fakat, Türkiyenin İsrail ile böyle bir anlaşma imzalaması, Araplar tarafından büyük bir tepki ile karşılandı. Arap Ligi, Eylül 1948 tarihinde İsrail ile böyle bir anlaşma imzalamasından dolayı, Türkiye'yi protesto etti.

Hatta devam eden ekonomik ilişkilerden dolayı Türkiye'yi İsrail'e askeri gereçler satmakla sucladı. Arapların tepkisini çekecek bir diğer olay ise Eylül 1948 de başlayan Türkiye Yahudilerinin Filistin'e göçleriydi. Arap Ligi temsilcileri Türkiye'den bu göçlerin önlenmesini istediler. Fakat Türkiye bu konuda bir girişimde bulunmadı. Ankara devlet radyosu bu konuda *"Türk vatandaşlarının nereye isterlerse gitmeye hakları olduğunu" ilan etti. Bu şekilde Türkiye, Arapların bu isteğini dolaylı yolla geri çevirmişti.*[408] *(Türkiye'de, 1927 yılındaki ilk nüfus sayımına göre tüm nüfusun %0.6 sını oluşturan Yahudilerin nüfusu 82.000'dir. İsrail'in kurulması ile ilk iki yılda 30.000 civarında Türkiye Yahudisi İsraile göç etti. Günümüzde Türkiye'de 30.000 civarında Yahudi yaşamaktadır.)*[409]

Diğer taraftan İsrail, Türkiye'nin kendisini tanıması konusunda ısrarlı şekilde girişimlerde bulunuyordu. Özellikle yoğun ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesine işaret ede-

---

406. Saadia TOUVAL, **Mediators In the Israeli Arab Conflict,** New York, 1952, s.69.
407. Ha-Aaretz, (İbranice Yerel Siyasi Gazete), Tel Aviv, 11 Haziran 1945, s.7.
408. T.C Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Türkiye İstatistik Yıllığı 1950 s.296.
409. Abas KASIM, **Al-Mustaqbel Al-Arabi,** Jerusalem, 1993, s.29.

rek bir an önce Türkiye'nin İsrail'i "de facto" tanıması konusunda ısrar ediyordu. 15 Şubat 1949 tarihli Ha-Aretz çıkan bir haberde, siyasi çevrelerin, Türkiye'nin İsrail politikasında değişiklik olmadığı takdirde, İsrail'in Türkiye ile olan ticari ilişkilerini yeniden gözden geçireceği konusu ele alınmıştı.

Aslında Türkiye İsrail'i, yukarıda değindiğimiz çeşitli sebeplerden dolayı, tanımaya hazırdı. Öncelikle İsrail'in politik bir gerçek olduğu Birinci Arap-İsrail savaşından hemen sonra farkedilmişti. Bu konuda, Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Anadolu Ajansı'na verdiği demecinde, *"İsrail Devleti bir vakıadır, otuzdan fazla devlet tarafından tanınmıştır. Arap temsilcilerde İsrail temsilcileri ile görüşmektedirler."* dedikten sonra, İsrail'i tanıma konusunda engel olarak Filistin Uzlaştırma Komisyonu'ndaki Türkiye'nin üyeliğini göstermekteydi. Sadak'a göre Türkiye bu üyeliğinden dolayı tarafsız olmalıdır. Ancak gözden kaçan bir husus vardı ki, bu da, komisyonun diğer üyelerin İsrail'i ilk tanıyan ülkelerden olduğu gerçeğidir.[410]

Taksim planı oylamasında ve öncesinde Arap devletleri ile birlikte hareket eden ve bu davranışı, batı ve İsrail tarafından müslüman kimliğine bağlanan Türkiye bundan rahatsızlık duymaktaydı. Güvenlik nedenleri ile Batının özelikle Amerika'nın ittifakını arayan Türkiye'nin böyle bir imaja sahip olması, Amerika'nın İsrail'i desteklemesi de göz önüne alındığında, doğal olarak, işine gelmiyordu. Ancak, Türkiye'nin İsrail'i tanıma konusunda çeşitli çelişkileri bulunmaktaydı. Bunların başında da yukarıda değindiğimiz gibi İsrail'in bir komünist uydusu olabileceği endişesi gelmekteydi. Diğer bir sebep ise bölgedeki çatışmaların yarattığı kuvvet boşluğundan yararlanan Sovyetlerin bölgeye sızması korkusu bulunmaktaydı ki, Sovyet tehdidi altındaki Türkiye için bu oldukça ciddi bir sorundu.

Türkiye'nin bu konudaki endişeleri gelişen olaylar neticesinde nisbeten ortadan kalkınca, İsrail'i ***de facto*** tanıdığını ilan edecekti. Bu konudaki gelişmeler ise İsrail'de yapılan Knesset seçimleri sonuçları, İngiltere'nin İsrail'i tanıması ve Türkiye'nin, güvenliğini Batı'nın ve özelikle, Amerika'nın güvenlik sistemine entegre etme yolunda önemli basamaklar kat etmesiydi.

4. Türkiye'nin İsrail'i Tanımasını Kolaylaştıran Etkenler

Daha önce belirttiğimiz gibi, İsrail'in kurulması ile, Sovyetlerin bir şekilde bölgeye sızmasında; İsrail'in ileri gelen yöneticilerinin komünist ideolojilere sahip olduğuna inanması; Arap ve İngiliz kaynaklarından gelen bilgilerin bu endişeleri doğrular nitelikte olması Türkiye'yi İsrail'e karşı temkinli politikalar izlemeye itiyordu. Özelikle, İngilizler bugün ya da yarın İsrail'in komünist nüfusu altına gireceğini dile getirmekteydiler.

---

[410]. Tempo, (Aylık Siyasi, Aktüel Dergi), 3-9 Kasım 1991, n. 45, s.36.

Buna ek olarak, İngiltere'nin İsrail'i tanıma konusunda her hangi bir harekette bulunmamış olması da, bu konudaki, endişeleri artıyordu.[411]

Türkiye tarafından tanınmaya büyük önem veren İsrail ise; bunu sağlamak için, çeşitli girişimlerde bulunmaktaydı. Kasım 1948 de yayınlamaya başladıkları ve Türkiye'de önemli devlet adamlarına gönderdikleri "İsrail Devleti'nden haberler" adlı Türkçe bülten ve buna ek olarak haftada üç defa İsrail radyosundan yayınladıkları Türkçe programlarla bu yönde propaganda yapmaktaydılar. Özellikle, Dışişleri Bakanı Sharett gibi Türkçe'yi iyi bir şekilde konuşan, önemli devlet adamları ile yaptıkları mülakatlarda Türkiye'nin İsrail'i tanıması ile iki devlet için doğacak imkanlar ele alınıyordu. Bu arada, İsrail'de parlamento için 25 Şubat 1949'da seçimler yapılmış 120 kişilik İsrail meclisine (Knesset) yayılmacı Herut partisi 14 komünist parti de sadece 4 miletvekilini sokabilmişti. Bu haberi İsrail Devleti'nden haberler bülteni "komünistler sadece genel oyun %3.5'ini alabildiler" şeklinde komünistlerin oranı üzerinde durarak vermekteydi. David Ben Gurion'ın liderliğindeki Mapai ise 46 miletvekili çıkarabilmişti.Bu Türkiye'nin komünizm endişelerini gidermek bakımından önemli bir gelişme idi. İngiliz İşçi Partisi benzeri bir parti olan Mapai'nin çogunluğu elde etmesi ve aradan uzun bir zaman geçmeden Ben Gurion'ın İngiltere ile aralarında herhangi bir çatışmanın söz konusu olmadığını açıklaması, İngiltere ile İsrail arasında ilşkilerin düzelmesine ve böylece 29 Şubat 1949'da İngiltere'nin İsrail'i de facto tanıdığını açıklaması, Türkiye'yi İsrail'i tanıma yönünde oldukça rahatlatacaktı. Buna ek olarak, 11 Mayıs 1949 tarihinde, Birleşmiş Milletler tarafından, barış sever olarak niteledikten sonra, İsrail'in üyeliğe kabul edilmesi de Türkiye'nin bu kararına yardımcı olacaktı.[412]

Bazı Türk yetkililerin çeşitli vesilelerle İsrailli yetkililerle temasları sonucunda, Türkiye'nin israil hakkındaki ön yargılarının yersiz olduguna kani olmaları, bu konudaki tereddütleri gideren başka bir faktördü. Türkiye'nin UNESCO temsilcisi ve İnönü'nün yakını kabul edilen Hüseyin Cahit Yalçın'ın Beyrut'taki UNESCO konferansında Ben Gurion ve diğer İsrailli yetkililerle doğrudan temasları onun yeni kurulan devlet hakında ilk elden bilgilenmesini sağlayacaktı. Nitekim, Yalçın, yurda dönüşte, İnönü ile görüştükten sonra 3 Mart 1949'da basına "İsrail'in her hangi bir devletin etkisi altında bulunmadığını" açıkladı.[413]

Sonunda 28 Mart 1949' da, Türkiye İsrail'i de facto tanıdığını ilan etti. Bu konuda, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1949'da TBMM'ni açılış nutkunda,şunları söylüyordu: "İsrail devleti ile siyasi münasebetler açılmıştır.Bu devletin yakın doğuda bir barış ve istikrar unsuru olacağını ümit ediyoruz."[414]

---

411. Nicolas De LANGE, **Yahudi Dünyası,** Ankara, 1979, Çev.: Rüştü ORAL, s.57.
412. Ayın Tarihi , Şubat 1949, n.183, s.176.
413. Walter C.LANGSAM, **Document and Readings in the History of Europe Since 1918**, New York, 1951, s.364.
414. R. HALLOUM, **age.**,s.289.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

B. Türkiye'nin Batı İle İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak 1947 yılına gelinceye kadar Amerika'nınve Batı'nın Türkiye'nin Ortadoğu politikası üzerinde direkt bir etkisi yok denecek kadar azdır. Ancak daha sonraki yıllarda Batı'nın ve Amerika'nın bu yönde pozitif bir etkisinin olduğu bir gerçektir. Burada, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini kısaca özetliyerek konuya açıklık kazandırmaya çalışacağız.[415] *"Orhan Soysal'ın Washington büyük elçisi Melih Esenbel'le yaptığı mülakatta; Esenbel, bu konuda Amerika'nın Türkiye'nin İsrail politikası üzerinde doğrudan etkisi olmadığını savunmaktadır ki; bu 1947 yılı öncesi için doğrudur. Ancak, bu tarihten sonra, İsrail konusunda doğrudan değilse de Türkiye'nin Ortadoğu politikasının şekillenişinde Amerika ve Batı'nın direkt etkisi söz konusudur."*

İkinci Dünya Savaşı'ndan oldukça yıpranarak çıkan, geleneksel müttefiki İngiltere'den Sovyet tehdidine karşı etkin bir yardım elde edemeyeceğini anlayan Türkiye dönemin en güçlü devleti olan Amerika ile bir ittifak arayışı içine girmişti. Ancak, bu dönemde, Amerikan dış politikası bu tür ittifaklar yapma yönünde değildi.

Bu konuda Türkiye'nin yardımına İngiltere yetişti. İngiltere Şubat 1947'de Amerikan Hükümetine başvurarak, biri Türkiye diğeri de Yunanistan hakkında iki muhtıra verdi. Bu muhtırada, Türkiye'nin Batı savunması için ehemmiyeti belirterek, Türkiye'ye hem ekonomik hem de askeri yardım yapılmasının gerekliliğini; kendisinin böyle bir yardım yapmaya ekonomik durumun el vermediğini;bu konuda sorumluluğun Amerika'ya düştüğünü belirtti.[416]

Bu başvuru üzerine, zaten Ortadoğu'daki gelişmelerle yakından ilgilenen Başkan Truman, konuyu inceledikten sonra, 12 Mart 1947'de Senato'da bir konuşma yaparak, Türkiye ve Yunanistana 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması konusunda, kendisine yetki verilmesini istedi. Bu konuşma üzerine, konuyu görüşen Amerikan kongresi, 22 Mayısta Yunanistana 300 milyon ve Türkiye'ye 100 milyon dolarlık bir yardım yapılmasına karar verdi. Böylece, tarihe Truman doktrini diye geçen Türkiye ve Yunanistan'a yardım planı kararı alınmıştı.Bu yardımın maddi değerinin yanında, Türkiye'nin Amerika'ya yaklaşma politikası bakımından son derece önemi vardı.[417]

Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'a yardım etmeye karar veren Amerika, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren zaten çeşitli Avrupa ülkelerine yardım edegelmekteydi. İşte, bu yardımların bir düzen içinde yapilması ve verimli şekillerde kullanılması için Amerikan Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından plan hazırlandı.[418]

---

[415] George McGHEE, **The US-Turkish-NATO and Middle East Connection,** New York, 1990, s.19-20.

[416] Orhan SOYSAL, **An Analysis of the Influences of Turkey's Alignment with the West and of the Arab-Israeli and Turkish-Israeli and Turkish-Arab Relations 1947-1977,** (Doktora Tezi), Princeton University), 1983, s.32.

[417] A.Haluk ÜLMAN, **Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947**, Ankara, 1961, s.93-94.

[418] Burcu BOSTANOĞLU, **"Soğuk Savaş Güdülenmesi ve Ortadoğu"**, Avrasya Dosyası, Yaz 1996, c.3, n.2, s.12.

Marshall planı olarak bilinen bu yardım planı çerçevesinde İngiltere, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksenburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, İsveç ve Danimarka bir araya gelerek 16 Nisan 1948'de Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nı kurdular. Böylece, Türkiye Batı'ya yaklaşma yolunda önemli bir adım atmış oldu.[419]

Bu arada Avrupa'da önemli bir gelişme daha oldu. Bu da Sovyetlerin yayılma politikasına karşı, özellikle 1948 Çekoslavakya darbesinden sonra İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksenburg arasında, Mart 1948 de kurulan ve Batı Avrupa Birliği diye anılan ittifakın kurulmasıydı. Sovyet tehlikesine karşı, İkinci Dünya Savaşı'nda oldukça yıpranmış bu devletlerin oluşturduğu ittifak yeterince güçlü değildi. Bu nedenle ittifak üyeleri Amerikayı'da İttifaka dahil etmeye çalışmaktaydılar. Fakat,Amerika'nın Monroe Doktrini çerçevesinde bu tür ittifaklar içinde yer alması söz konusu değildi.[420]

Diğer taraftan, Avrupa'da Sovyet tehdidi ciddi boyutlara ulaşmıştı. Özellikle,Çekoslavakya darbesi ve arkasından meydana gelen Berlin buhranı Amerika'yı bu konuda tedbirler almaya itmişti. Durumun ciddiyetini gören Amerikan Senatosu başkana, 11 Haziran 1948'de "Amerika'nın güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan bölgesel ve diğer ortak anlaşmalar" yapma yetkisi verdi.

Bu karar neticesinde, Amerika Birleşik Devleti, Monroe doktrinini resmen terk ederek, Avrupa ile bir ittifak sistemi oluşturmak için Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri ile temasa geçti ve 4 Nisan 1949 da 12 batılı ülke arasında Kuzey Atlantik İttifakı (North Atlantic Treaty Organization- NATO) kuruldu.

Amerikanın bu şekilde Monreo doktrinini terk etmesi ve NATO'nun kurulması hiç şüphe yok ki; güvenliğini Amerikan garantisi altına sokmak isteyen Türkiye için önemli bir gelişmeydi. (Türkiye'nin 1950'li yıllarda dış politika hedefleri, güvenliği batı garantisi altına almanın yanında batı ile yakın ilişki kurmak suretiyle askeri araç ve gereçlerini, Türk Ekonomisini ve toplumunun gelişme ve modernleşmesini sağlamak yoluyla batı ailesi içinde yer almayı da içermektedir.) Böylece,Türkiye ilk kurulduğu andan itibaren NATO'ya üye olmak için ciddi bir çaba içine girdi. Ancak teşkilatın içinde, başına İngiltere'nin çektiği bir grup, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmaktaydı.[421]

Diğer devletler Türkiye'nin Sovyetlerle olan problemini bahane ederken İngiltere'nin derdi tamamen başka idi. İngiltere, Ortadoğu'daki sömürgecilik heveslerinden hala vazgeçmemiş ve bu nedenle Süveyş Kanalından çekilmeye hiç niyetli değildi. Özellikle Ortadoğu petrolleri hesaba katıldığında bu hiç işine gelmiyordu. Bu bağlamda Türkiye'nin güvenlik endişelerini kendi menfaatleri ile birleştirerek Ortadoğu'da bir savunma sistemi kurmak istiyordu. Bundan dolayı Türkiye'nin NATO'ya girmesine karşı çıkmaktay-

419. Fahir ARMAOĞLU, **Belgelerle Türk-Amerika Münasebetleri,** Ankara, 1991, s.152
420. Walter C.LANGSAM, **Document and Readings in the History of Europe Since 1918, New York,** 1951, s.364.
421. Fahir ARMAOĞLU, **20. Y.Y. Siyasi Tarihi,** Ankara, 1988, c.1, s.69.

160

dı. Ancak, Türkiye güvenliği konusunda Amerikan garantisini kendine hedef kabul etmişti. Bunu anlayan İngiltere Ortadoğu savunma sistemine katılması şartıyla Türkiye'nin NATO üyeliğini destekleyeceğini bildirdi. Bu konuyu Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü TBMM'de yaptığı konuşmada şöyle dile getirmişti: Orta Şark müdaafasının gerek stratejik ,gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğuna kaniyiz. Bu itibarla Türkiye, Atlantik Paktına iltihak edince, Orta Şark'ta bize düşen rolü müessir bir şekilde ifade ve gerekli tedbirleri müştereken ittihas için ilgililerle derhal müzakereye amade olacaklardır.[422]

Bu şekilde, İngiltere'nin desteğini elde eden Türkiye'nin 1950 yılında başlayan Kore Savaşına bir tugay askerle katılması ile de NATO içindeki muhalefeti kırıldı. Böylece, 21 Eylül 1951 yılında Ottowa'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi yayınladığı bir bildiri ile Türkiye ile Yunanistan'ı birliğe katılmaya davet etti. *(Türkiye'nin NATO'ya alınmasında en önemli faktörlerden biri, jeo-stratejik pozisyonu dolayısıyla Batı'ya sağlayacağı yarardır.)*[423]

Bu davet üzerine, TBMM, 18 Şubat 1952 tarihinde konuyu görüşerek NATO'ya katılma kararı aldı. Böylece Türkiye sadece Amerika'nın değil, aynı zamanda diğer 15 ülkeninde ittifakını elde ederek, kuzey komşusuna karşı pozisyonunu güçlendirmiş oldu. Ayrıca NATO'nun yapacağı askeri iade çerçevesinde, ordusunu da modernleştirme imkanın elde etmiş oluyordu.[424]

Nitekim, bu olay etkisini kısa bir süre içinde gösterecek ve Sovyetler Birliği Stalin'in ölümünden hemen sonra 30 Mayıs 1953'te yaptığı bir açıklama ile Türkiye'den toprak talebinde bulunmakta ve Boğazlar konusundaki isteklerinden vazgeçtiğini ilan edecekti.

Türkiye bu şekilde Batı ile ittifaklar kurarak, adeta kaderini Batı'nın kaderi ile birleştirme yolunu seçmişti. Türkiye'nin Batı'ya bu şekilde, sıkı bağlarla bağlanması Türkiye'nin İsrail ilişkilerini de etkileyecekti. Türkiye-İsrail ilişkilerinin başlangıç tarihlerinde Batı'nın bu ilişkiyi hangi boyutta etkilediği pek net değilse de bazı örnekler ve resmi açıklamalar Batı'nın dolaylı da olsa, Türkiye'nın İsrail politikası üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Daha önce de değindiğimiz gibi, İngiltere'nin İsrail'i tanıma konusundaki olumsuz etkisi, bunun ilk örneklerinden biridir. Nitekim ,İngiltere'nin oluşturmayı planladığı ve daha sonraki yıllarda Bağdat Pakt'ı çerçevesinde oluşacak olan Ortadoğu savunma sistemi, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinde olumsuz etki yapacaktı.

Ancak, İngiltere'nin, bu istisnai, olumsuz etkisi hariç tutulacak olursa, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri genelde İsrail ile ilişkileri üzerinde olumlu etki yapmıştı. Özellik-

---

422. Van COUFOUDAKIS, **"Turkey and United States: The Problems and Prospects of a Post-War Alliance"**, Journal of Political & Military Sociology, New York, Autumn 1981, v.9, n.2, s.180.

423. Helmut HUBEL, **"Turkey and The Crisis in the Middle East"**, Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, New York, 1987, s.98.

424. Bruce KUNIHOLM, **"East or West?: The Geopolitics of Turkey and Its NATO Alliance"** Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, New York, 1984, s.134-135.

T.C. 161 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

le taksim planı'nın kabulünden sonra, Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerinde ve özellikle, NATO'ya üye olduktan sonra, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında Batı'nın etkisini bariz bir şekilde görmek hiçte zor değildir. Nitekim , Süleyman Demirel, 1981 yılında bu konuda şunları yazmaktaydı: *"Birleşmiş Milletler'de İsrail Devleti'nin kurulmasına ret oyu veren Türkiye'nin, Amerika ,Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa tarafından tanınmış İsrail gerçeğini görmezden gelmesi mümkün değildi."*

Amerika ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye'nin, bu ülkenin İsrail'i destekleyen politikasının farkında olmaması mümkün değildi. Özellikle ,bu ülkedeki Yahudi lobisinin gücünün Türkiye'de bilinen bir gerçek olması, Türkiye'nin İsrail politikası üzerinde olumlu etki yapmaktaydı. Bu diplomatik ilişkilerin kurulmasında da en etkin faktörlerden biri olacaktı.

Daha sonraki tarihlerde görüleceği üzere, Batı'nın Türkiye'nin ilişkilerine etkisi olumlu yönde olduğu gibi, bazı zamanlarda olumsuz yönde etki edecek. Özellikle, Batı'nın Ortadoğu'da oluşturmayı planladığı Ortadoğu'nun savunması ile ilgili teşkilatlara Türkiye'nin üyeliği, Araplarla ilişkilerin gelişmesine ve bunun doğal sonucu olarak da İsrail ile ilişkileri olumsuz yönde etkilenmesine sebep olacaktı. Bunun en güzel örneği Bağdat Paktı'nın teşkil edilmesi görülecekti.

C.Türkiye-İsrail Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Başlaması

Yukarıda değindiğimiz gibi, Türkiye'nin güvenlik endişeleri, taksim planına ret oyu vermesine sebep olduğu gibi, aynı endişeler İsrail'in tanınması ve diplomatik ilişkilerin kurulmasında da etkin olmuştu. Sovyet tehdidi altındaki, Türkiye güvenliğini Batı, özellikle Amerikan güvenlik şemsiyesi altına girmek suretiyle sağlama yoluna gitmişti. Bu yolda verdiği mücadele de İsrail ile ilişkileri üzerinde etkili olmuştu.

Daha 28 Mart 1949'da Türkiye'nin İsrail'i tanıması ile birlikte resmi ağızlar diplomatik ilişkilerin yakın bir zamanda kurulacağını dile getirmekteydiler. Ancak, Türkiye Arapların tepkisinin şiddetini artırmamak için temkinli hareket etmekteydi. Bundan dolayı diplomatik ilişkilerin kurulması 9 ay sonra gerçekleşecekti. Türk yetkililer özellikle bu dönemde İsrail'i de facto tanımasından dolayı Arap aleminde Türkiye aleyhine meydana gelen tepkileri yatıştırmak için uğraşmaktaydı. Bir de bu tepkileri diplomatik ilişkiler kurarak artırmak istemiyorlardı. Artan Arap tepkilerini yumuşak ifadeler kullanarak atlatmaya çalışan Türk yetkilileri, *"Türkiye'nin İsrail'i tanıyan en son Batılı devlet" olduğu, "Türkiye'nin böyle bir girişime İsrail'in bölgede bir realite olduğunun anlaşılmasından sonra kalkıştığını" ve "Arapların dahi İsrail ile yaptığı görüşmeler ve ateşkes anlaşmaları neticesinde resmen olmasa da fiilen İsrail'i tanımış olduklarını" vurgula-*

mak suretiyle kendilerini savunmaktaydılar. (Bu arada Araplar ise Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk ve son Müslüman devleti olduğunu ileri sürmekteydiler .)

Diplomatik ilişkilerin kurulmasının ertelenmesinde bir diger sebep ise bu dönemde de Türkiye'nin güney komşusu, Suriye'de meydana gelen gelişmelerdi. Mart 1949'da bir devrimle yönetimi ele alan Albay Hüsni el-Zaim, daha önceki yöneticilerin aksine Türkiye ile ilişkilerin gelişmesine önem vermekteydi. Amerikan yanlısı bir politika izleyen yeni bir rejim Türkiye tarafından da benimsenmişti.Çeşitli alanlarda yapılan iş birliği neticesinde Türk-Suriye ilişkileri bir bahar havasına girmişti.Karşılıklı heyetler ziyaretlerde bulunurken, askeri alan da dahil birçok konuda ortak çalışmalar yapılmaya başlanmıştı. Bu doğrultuda Kazım Karabekir Paşa başkanlığında bir askeri heyet Suriye ordusunun modernizasyonu için Suriye'ye gönderilmişti.Ancak, Albay Hüsni el-Zaim'in iktidardan uzaklaştırılmasından hemen sonra heyet Türkiye'ye geri dönecekti. İşte, Albay Hüsni el-Zaim'in kısa iktidarı döneminde gelişen Türk-Suriye ilişkileri, Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını geciktiren önemli sebeplerden biridir.[425]

Albay Hüsni el-Zaim, Ağustos 1949'da ordu içinde bir başka grup tarafından iktidardan uzaklaştırılınca, Albay Sami Hinnavi liderliğindeki yeni yönetim, önceki yönetim gibi, Türkiye ile ilişkilere önem vermediği gibi, yaptığı çeşitli girişimlerle oluşan sıcak havanın dağılmasına sebep oldu. Ancak, onun iktidar ömrüde uzun sürmedi. Ordu tarafından Aralık ayında yapılan bir başka devrimle iktidardan uzaklaştırıldı.[426]

Suriye'de meydana gelen bu hızlı değişimler Albay Zaim zamanında Türkiye İsrail ilişkileri üzerinde olumsuz etki ettiyse de, Suriye'deki bu istikrarsız ortam Türkiye'nin israil ile ilişkilerine önem vermesinde etkin olacaktı. Çünki, güneyindeki bu istikrarsız hava Türkiye'nin güvenliğini dolaylı yönden etkileyebilirdi.Nitekim İsmet İnönü yakın çevresine, Suriye'deki bu gelişmelerden duyduğu endişeyi dile getirerek *artık İsrail'in uzattığı dost elini sıkma zamanının geldiğini* söyleyecekti. Aradan fazla zaman geçmeden, 1949 sonbaharında da İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulması konusunu onaylayacaktı. Bu konuda, yine Gruen ile yaptığı bir söyleşide, *Suriyelilerden bıktığını, onlara bir ders vermek istediğini* ifade etmişti. Nitekim, 1 Kasım 1949'da TBMM yaptığı konuşmada da bu konuya değinerek, artık İsrail'in bölgede bir denge unsuru olduğundan bahsetmekteydi. Kısacası, Suriye'de meydana gelen bu hızlı değişimler Türkiye'yi israil ile ilişkilerini geliştirmeye ittiği gibi, Ankara, artık İsrail'i Suriye'den gelebilecek tehlikelere karşı bir denge unsuru olarak görmesine sebep olmuştu.[427]

16 Ekim 1949'da istanbul'da İsrail Konsolosluğu resmen açıklandı. Konsolos yardımcısının nezaretinde yapılan törende Türkiye'deki Yahudi cemaatinden yaklaşık ola-

---

[425] Hakan YAVUZ, **Turkey's Relations With Israel**, Ankara, 1982, s.45.

[426] Andrew MANGO, **"Turkey in the Middle East,"** Journal of Contemporary History, London, 1968, s.15.

[427] Aryeh YODFAT, **Arap Polititics in the Soviet Mirror,** Tel Aviv, 1973, s.104-105.

rak 25.000 civarında bir kalabalık vardı. Ayrıca kudüs belediye başkanı Abraham el Meleh ve bir Kiniset üyesi törene iştirak ettiler.

Ankara ise, İsrail'e ilk temsilci olarak Seyfullah Esin'i atadı. Esin çok iyi yetişmiş bir diplomattı; Ankara'nın bu konudaki resmi açıklamasında, Esin'in büyükelçi seviyesinde olduğu, ancak İsrail'de maslahatgüzar olarak hizmet edeceği dile getirilmişti. Bunun niçin böyle olduğu konusunda ise, bir açıklama yapılmamıştı.

Türkiye'nin İsrail'le diplomatik ilişki kurma yönündeki kararı İsrail tarafından memnuniyetle karşılandı.Zaten, İsrail bunu, ilk andan itibaren arzulamaktaydı. Çünki, Türkiye İsrail için oldukça önemli idi.Türkiye'nin Müslüman ve aynı zaman da laik bir ülke olması, coğrafi yakınlığı ve aynı zamanda İsrail'le anlaşmazlıkları bulunan birkaç Arap ülkesiyle ortak sınırları olması hesabıyla İsrail bölgede iyi ilişkiler kurabileceği hemen hemen tek ülke durumundaydı. Bunlara ek olarak, David Ben Gurion, Yitzhak Ben-Zvi gibi israil önderleri Türkiye'de eğitim görmüş olmalarından dolayı, Türkiye'nin stratejik ve siyasal öneminin farkındaydılar. Başbakan Ben-Gurion, 8 Kasım 1949'da Knesset'te yaptığı konuşmada Türkiye ile diplomatik ilişkilerin kurulmasından duyduğu memnuniyeti dile getirirken, Türkiye'den Ortadoğu'nun en gelişmiş ülkesi diye bahsetmekteydi. İsrail'in Türkiye ile ilişkilere verdiği önemin en açık göstergesi; Ortadoğu ülkeleri üzerine belli başlı bir uzman olan Eliyahu Sasson'un, Ürdün Kralı Abdullah ile görüşmeleri yürüten heyetin başından alıp Türkiye'ye maslahatgüzar olarak atanmış olmasıydı. Gayet tecrübeli bir diplomat olan Sasson'un atanması Türkiye tarafından da memnuniyetle karşılandı.

İsrail maslahatgüzarı Türkiye'de sıcak karşılandı. Bunda, Eliyahu Sasson'un kişisel çabalarının da önemli bir etkisi vardır. İlk geldiği andan itibaren Türkiye'de önemli isimlerin dostluğunu kazanmak için özel bir gayret içerisine girmişti. Bunu kendisi şu sözlerle dile getirmekteydi:

"Bu sabah saat 10:00'da, 40 yaşımda ilk dans dersimi aldım, aslında dans bilmeden iyi diplomat olabileceğime inanıyorum. Fakat başka seçenek yok. Eğer münzevi bir hayat sürmeyeceksem, modern Türklerin ve yabancı diplomatların arkadaşlığını kazanmam gerek. Üç şeyi öğrenmek zorundayım: (a) Nasıl dans edileceğini, (b) Briç oynamayı, (c) Anekdotlar anlatmayı. Bu üç şeyi öğrenmem bana karılarını ve onlar vasıtasıyla kocalarını etkilemeyi sağlayacak."

Eliyahu Sasson'un başkanlığındaki İsrail temsilciliği bir anda İsrail'in Ortadoğu'ya açılan penceresi konumuna geldi. İsrail Araplarla ya da Arap ülkeleri içinde bulunan kendi ajanları ile yapmak istediği gizli görüşmeleri, Ankara temsilciliği sayesinde rahatça yapmaya başlamıştı. Öyle ki, Ankara, bu konuda, Kıbrıs'ın yerini almıştı. Bu gerçeği İsrail Dışişleri Bakanı Walter Eytan, *"Türkiye Ortadoğu'daki gelişmeler açısından en önemli bilgi merkezidir."* diyerek dile getirmekteydi. Türkiye üzerinden yapılan bu tür

görüşmeler o kadar artmıştı. Bu doğrultuda, İsrail Türkiye'nin Güneydoğudaki sınır illerinde konsolosluk açmak için başvurduysa da Türkiye bunu kabul etmedi.[428]

1. Demokrat Parti Dönemi

İsrail ile diplomatik ilişkiler kurulurken, Ttürkiye'de önemli bir değişiklik oldu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin yıllardan beri devam eden tek parti iktidarı, Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde, Demokrat Parti'nin mecliste ezici bir çoğunluk kazanması ile son buldu. Şimdi, İsrail için merak edilen konu Türk halkının İslami duygularını okşayarak iktidara gelmiş bulunan yeni yönetim İsrail'e karşı tavrının ne olacağı idi. Seçim kampanyası sırasında bol bol islami motifler işleyen demokratlar Filistin konusunda acaba dindaşları olan Arapları destekleyerek İsrail'e karşı bir tavır alabilirlermiydi?

Demokrat Parti seçimler sırasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin dış politikasını eleştirerek, iktidara geldiklerinde kendilerinin daha etkin bir dış politika izleyeceklerini vaad etmişlerdi. Seçim sonrasında, *"Bütün komşularla iyi ilişki kurma yönündeki Türk dış politikasının temel esaslarından birini yineledikten sonra Hükümet programında Ortadoğu konusunda Başbakan Adnan Menderes şunları ifade etmekteydi; "Cihan sulhu için haiz olduğu ehemmiyet her gün daha iyi anlaşılan şarki Akdeniz emniyetini maddi ve manevi bakımlardan korumak ve kuvvetlendirmek için, bir taraftan büyük dostumuz müttefikimizin dikkat ve alakalarını bu mesele üzerine çekmek, diğer taraftan da kendilerine sıkı dostluk rabıtaları ile bağlı bulunduğumuz. Yakın şark devletleriyle daha sıkı münasebetler kurarak bu bölgelerde adalet ve anlayış esaslarına dayanan samimi bir dostluk ve tesanüt havası yaratmak lüzumunu duymaktayız. Kanaatimize göre, bu neticenin süratle elde edilmesi yalnız bu bölgelerin değil hatta Orta şark memleketlerinin, binnetice dünyanın emniyeti bakımından da büyük bir ehemmiyet arz etmektedir."*

Demokratlar, gerçekten Türkiye'nin Batı ile olan bağlarını kuvvetlendirmek için çok aktif politikalar uygulamaya başladılar. Özellikle, daha önceki yönetim zamanında yer alan NATO'ya üyelik çalışmalarına ağırlık vererek, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği için çok aktif politikalar izlemeye koyuldular. Bu bağlamda, daha iktidara gelmelerinden kısa bir süre sonra Kore'ye asker göndermek için karar aldılar. Yeni yönetimin Batı ile olan bu yakın alakası Türkiye'nin İsrail ile mevcut ilişkileri üzerinde olumlu bir etki yapmaktaydı. Böylece, demokratların iktidara gelmesi ile İsrail ile ilişkilerde yeni bir canlanma da gözlendi.

2. Diplomatik Statünün Yükseltilmesi

Demokrat parti, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde yürütülen İsrail politikasında farklı bir politika izlemeyecekti. Daha önceki yönetim gibi, Demokrat parti yönetimi de

---

[428]. Altemur KILIÇ, **Turkey and the World,** Washington, 1959, s.189.

İsrail ile kurulacak ticari ve ekonomik ilişkilerden en iyi şekilde faydalanmayı hedeflemekti. Bu doğrultuda 1950'liyılların ilk yarısında Türkiye İsrail ilişkilerinde önemli gelişmeler görüldü bundan İsrail'in uluslararası komünizme karşı aldığı tavrın büyük etkisi vardı. Bunun en bariz örneği Kore savaşı sırasında İsrail'in takındığı tavırdı; İsrail'in Kore konusunda Birleşmiş Milletler'in kararlarını desteklemesi ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştı. Ayrıca, batı ile ilişkilerini kuvvetlendirmek isteyen ve Batı güvenlik şemsiyesi altında yer almak isteyen Türk liderler Amerika'daki Yahudi lobisinin Amerikan yönetimi üzerindeki etkisinin farkındaydılar. Bu nedenle, önceki yönetim gibi, İsrail ile ilişkileri geliştirme yönünde adımlar atmaya başlamışlardı. Bu doğrultuda 14 Haziran 1950 tarihinde Türk Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Faik Zihni Akdur, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün İsrail'deki Türkiye temsilciliğini maslahatgüzarı Sasson'a bildirdi.bu durum İsrail tarafından,çok önceden beri istenmekte olduğundan, memnuniyetle karşılandı. Böylece, Esin kredensial mektubu'nu 3 temmuz 1950 tarihinde Cumhurbaşkanı Weizman'a sunarak görevine başladı.[429]

3. Ticaret Anlaşması

İlişkilerdeki bu gelişmeyi bundan bir gün sonra Ankara'da Ticaret ve Ödemeler Antlaşması'nın imzalanması izledi. Bu antlaşmanın görüşmeleri Demokrat Parti iktidara gelmeden, daha Mart ayında başlamıştı. Nachmani'ye göre antlaşmanın imzalanmasında İsrail'in Kore savaşında takındığı tavrın önemi büyüktü. Kore savaşı sırasında, İsrail, Mısır ve diğer Arap devletlerinin aksine Birleşmiş Milletler kararını desteklemişti. Kore Savaşına bizzat katılan Türkiye'nin üzerinde İsrail'in bu tavrı tesirli olmuş; böylece iki ülke arasında ilk ticari anlaşma imzalanmıştı.[430]

Diplomatik temsilciliğin seviyesinin yükseltilmesinden hemen sonra, Türkiye'nin böyle bir anlaşma imzalaması İsrail için büyük önem taşımaktaydı.İsrail açısından, bu anlaşma ticari olduğu kadar siyasi boyutları itibariyle de önem arz etmekteydi. Çünki, bu anlaşma, İsrail'in bir Ortadoğu ülkesi ile, bu çerçevede, imzaladığı ilk anlaşmaydı.

Türkiye daha Filistin Manda yönetimi sırasında, buradaki Yahudi cemaati ile ticari ilişki içersindeydi. Özellikle 1946 yılından itibaren Filistin'in hammadde ve gıda ihtiyaçlarını karşılama yolunda komşu Arap devletlerinin yerini almıştı. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla da bu ticari bağ güçlenerek devam etti. İşte imzalanan bu anlaşma,bu ticari ilişkilerin ahenk içinde yürütülmesini sağlıyordu.

Anlaşmayla, gelişen İsrail endüstrisi için, Türkiye gibi büyük bir pazar açılıyordu. Ancak İsrail için bundan daha önemlisi, Arap devletleri tarafından Ortadoğu'da İsrail'e uygulanan ticari ambargoya karşı Türkiye ile yaptığı ticaretin bu anlaşmayla güvence al-

---

[429] Kemal Girgin, T.C. Hükümetleri Programlarında Dış politikamız, Ankara 1993, s.27.

[430] İhsan GÜRKAN, **"Turkish-İsraeli Relations and the Middle East Peace Process"**, The Review of Middle East Studies, İstanbul 1993, n.7, s 101.

T.C. 166

tına alınmış olmasıydı. Yani İsrail bu anlaşmayla Arapların uygulamaya çalıştığı ambargo duvarında önemli bir gedik açmıştı.

Diğer taraftan, Arapların uygulamaya çalıştıkları ambargonun Türkiye tarafından kabul edilmediğinin ilanı demek olan bu anlaşmaya Arapların tepkisi oldukça sert oldu. Bu arapların affetmeyecekleri bir durumdu. Şiddetli Arap reaksiyonu karşısında Türkiye İsrail'le ilişkilerinde daha temkinli davranmak zorunda kalacaktı. Ancak, Türkiye-İsrail ilişkilerinin kazandığı ivme aksamadan gelişmesine devam edecekti. Sadece, İsrail'le sürdürülen ilişkiler Arap tepkisini çekmemek için fazla reklam edilmeyecekti.

4. Havacılık anlaşması

Ticaret anlaşmasının imzalanmasının üzerinden fazla zaman geçmeden, 5 Şubat 1951 tarihinde İsrail ile yeni bir anlaşma imzaladı. Havacılık konusunda imzalanan bu anlaşma, İsrail ile Türkiye arasındaki hava taşımacılığını düzenleyen teknik bir anlaşma idi. İsrail Hava Yolları, El-Al 1950 Mart'ından itibaren İstanbul'a seferler düzenlemeye başlamıştı. Ancak, her El-Al her uçuş için Türk otoritelerinden izin almak zorundaydı. Bu bürokratik işlemleri ortadan kaldırmak için, İsrail tarafı, daha ilk baştan itibaren, girişimlerde bulunduysa da, Türk tarafı Arapların göstereceği tepkiden çekinerek bu konuyu erteleme yoluna girmişti. Ancak İsrail'in bu konuda ısrarları karşısında Türkiye fazla mukavemet gösteremedi ve sonunda anlaşmayı imzaladı. Türkiye tarafı anlaşmayı imzalamakla beraber, İsrail'den anlaşmanın reklam edilmesini özellikle istedi.

Ticaret anlaşması gibi havacılık alanında yapılan bu anlaşma da İsrail için siyasi bir öneme sahipti. Bu anlaşmayla dünya ile yeni bir bağlantı resmen ilan edilmiş olmaktaydı. Teknik nitelik taşıyan bu tür anlaşmalar siyasi boyutları itibariyle, normal şartlar altında fazla bir öneme sahip olmasa da yeni kurulmuş ve siyasi meşruiyet kazanmak için çaba sarf eden bir ülke açısından oldukça önemlidir.

Bu şekilde yapılan çeşitli anlaşmalarla gelişen Türkiye-İsrail ilişkileri, karşılıklı sivil grupların ziyaretleri ile kültürel alanlarda gelişme kaydetti.Bu bağlamda, Fenerbahçe futbol takımı 1950 Martında yanında gazeteci ve yetkililer olduğu halde dört maç yapmak için İsrail'e gitti.

5. İşbirliğinin Uluslararası Alanlara Taşınması

Bu arada gelişen Türkiye-İsrail ilişkileri uluslararası arenada da meyvesini vermeye başlamıştı. Nitekim Türkiye Birleşmiş Milletler'in Kudüs'ün tamamen uluslararası bir statüye kavuşturulması konusundaki Birleşmiş Milletler karar tasarısına İsrail Amerika ve İngiltere ile birlikte ret oyu kullanmıştı.

Bu konuda bir diğer örnek ise, İsrail'in güvenlik konseyinde, Mısır'dan boşalan koltuk için Türkiye'nin adaylığını desteklemesiydi. Türkiye'nin bu konuda karşısında Arap ülkelerinin ve Sovyet Bloku'nun desteklediği Lübnan bulunmaktaydı. İsrail, özellikle, Ortadoğu'nun Arap devletlerinden müteşekkil olmadığını vurgulayarak, Türkiye'nin adaylığını desteklediği gibi Gruen'in belirttiğine göre; bazı özel temsilcilerini kendisine dost Latin Amerika ve Batı Avrupa ülkelerine göndererek bu konuda Türkiye için destek aramıştı.

Sonunda Türkiye üyeliğe seçildi. Ancak, güvenlik konseyi üyeliği için verilen mücadele Türk-Arap ilişkilerine zarar verdi. Özellikle, bu konuda İsrail'in Türkiye ile birlikte hareket etmesi, Arap devletlerinde Türkiye'nin Arap çıkarlarına karşı İsrail ile bir ittifak içersinde olduğu görüşünün hakim olmasına sebep oldu.

6. Askeri Ateşe Değişimi

Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesinde etkin olan sebeblere değinirken zikrettiğimiz gibi, İsrail Türkiye'nin jeo-politik öneminin farkındaydı. Türkiye, kurduğu ittifaklarla bölgenin en güçlü ülkesi konumuna yükselmişti. Bu bakımdan İsrail Türkiye'yle her konuda olduğu gibi askeri konularda da işbirliği yapmak için girişimlerde bulunmaktaydı. Bu doğrultuda yapılan girişimler neticesinde, Türkiye-İsrail ilişkilerinde yeni bir sayfa gerçekleşti; bu da, askeri ateşe değişimiydi. Özellikle bu dönemde gelişmiş Amerikan silah teknolojisinin Türkiye'de uygulanıyor olması İsrail'in ilgisini çeken konuların başında geliyordu. Böylece, 21 Aralık 1950 tarihinde İsrail daimi ateşesi Türkiye'ye geldi. Türkiye İsrail'in askeri ateşe bulundurduğu dört ülkeden biriydi. Diğer ülkeler, Amerika, İngiltere ve Fransa'ydı. [431]

Bu şekilde hızla gelişen Türkiye-İsrail ilişkileri,yeni bir merhale kat ederek, İsrail'in daimi askeri ateşesinin Türkiye'ye gelmesi, Araplar arasında Türkiye ve İsrail'in müttefik olduğu görüşünün kuvvet kazanmasına neden olmuştu. Özellikle askeri ateşenin Türkiye'ye geldiği tarihin, Moshe Dayan'ın turistik bir ziyaret için Türkiye'de bulunduğu tarihten üç hafta gibi bir zaman farkına sahip olması Arap basınında ve dünya basınında bazılarında 'İsrail ile Türkiye arasında askeri ittifakın varlığı konusunda spekülasyonların doğmasına neden olmuştu. İsrail basını bile bu konuda çeşitli yorumlar yapmaktaydı. Örneğin, Ha-Aretz gazetesi Dayan'ın Türkiye ile ikili bir anlaşma yaptığını iddia etmekteydi.[432]

Gezinin resmi açıklamasında turistik amaç taşıdığı ifade edilmişse de Prof. Hasan Köni'nin yayınladığı bir Amerikan belgesinde anlaşıldığı kadarıyla, gezinin askeri amaçları vardı. İsrail'deki Amerikan temsilcisinin Amerika'daki yetkililere gönderdiği 13 Kasım 1950 tarihli mesajda, Moshe Dayan'ın 16 Kasım'da Türkiye'ye gideceğini, sohbet

[431] İhsan GÜRKAN, **age.**, İstanbul 1993, n. 7, s. 103.
[432] Ha-Aretz, Tel Aviv, 9.01.1951, s.5.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

sırasında gezinin amacı konusunda Dayan'ın şunları söylediğini ifade etmektedir: *"Muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında insanların moral durumları hakkında bir fikir elde etmek için Türkiye'nin kuzey bölgelerini gezmek" .Ancak, yine bu belgede yer alan bir başka ifade Dayan'ın askeri ateşe değişimi ile bir ilgisinin olmadığı anlaşılmaktadır. (Amerikan temsilcisi mesajın sonunda gezinin amacının çok net olmadığını belirtmektedir .)*

İsrail'in Türkiye temsilcisi Eliyahu Sasson, yaptığı basın toplantısında, askeri ateşe değişimi konusundaki anlaşmanın Dayan'ın ziyaretinden önce yapıldığını, Dayan'ın ziyaretinin tamamen turistik amaçlı olduğunu açıklamıştı. Ancak, bu, Arapların tepkisini azaltmadı. Bu tepkiler dolayısı ile Türkiye kendi askeri ateşesini üç yıl gibi gecikmeyle gönderecekti.

Türkiye-İsrail ilişkileri hızla ilerlemekteydi.1950'li yıların ortalarına gelindiğinde, Türkiye ve israil birçok alanda işbirliği içindeydiler. 1955 İzmir Fuarı'na Asya ülkelerinden tek katılan İsrail idi. Türkiye, İsrail'in gelişen endüstrisi için çok iyi bir pazar ve İsrail'in gıda hammadde ithal ettiği ülke olması nedeniyle de çok önemliydi. Manda yönetimi sırasında, Türkiye lehine olan ticaret dengesi, 1950'li yılların ortalarına gelindiğinde İsrail lehine dönmüştü. İsrail, Türkiye'ye yaptığı endüstri ürün ihtiyacını artırırken, gelişen tarım sektörü nedeni ile gıda ihracatını azaltmıştı.

Bu ekonomik ilişkilerin yanında Kültürel alanda da önemli gelişmeler olmaktaydı. İki ülke üniversiteleri arasında karşılıklı heyet ve öğrenci ziyaretleri yapılmakta ve çeşitli konularda görüş alış verişinde bulunulmaktaydı.[433]

İlişkilerin bu şekilde hızla gelişmesinde iki ülkenin ortak karakterlerinin büyük etkisi vardı. Özellikle, iki ülkenin batı'ya yönelik politikaları, demokratik ve laik ortak paydaları ilişkilerinin gelişmesinde büyük rol oynamaktaydı. İsrail'in hızla ilerleyen teknolojisi,ve buna bağlı olarak bölgedeki askeri gücü Türkiye'nin gözünden kaçmıyordu. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından hemen sonra, Türkiye'nin askeri ateşe değişimine razı olması boşuna değildi.[434]

D. Ortadoğu'da Meydana Gelen Bazı Gelişmelerin Türk-İsrail İlişkileri Üzerindeki Etkileri

1. Bağdat Paktı

Daha öncede bahsedildiği gibi, Türkiye NATO'ya üyelik için başvurduğu zaman, İngiltere, Ortadoğu'da oluşturmayı düşündüğü güvenlik sistemi nedeniyle, buna karşı çık-

---

[433] Hasan Köni, **"1950-1955 Yılları Arasında Amerikan Belgeleriyle Türk-Amerikan İlişkileri"**, Avrasya Dosyası, Kış 1994, c. 1, n. 4, s. 29.

[434] Norman BENTWICH, **"Cultural Relations of İsrael and Turkey"**, Middle Eastern Affairs, London, Feb 1955, s.47.

mıştı. Ancak, Türkiye'nin Kore Savaşı'nda etkin bir şekilde yer alması, Amerika'nın, İttifaka üyelik konusunda, desteğini sağlamıştı. Bunun üzerine, İngiltere ileride oluşturmayı düşündüğü Ortadoğu savunma sistemi içinde yer alması şartıyla, bu itirazına son vermişti. İşte bu doğrultuda, İngiltere, Amerika ve Fransa'nın askeri temsilcileri 12 Ekimde, Ankara'da bir araya gelerek konuyu Türk yetkililerle görüştüler. Görüşmeler sonunda, kurulması planlanan Ortadoğu Komutanlığı'na Arap Devletlerinin ve hatta İsrail'in üyelik için davet edilmesi planlandı. Süveyş Kanalının kurulacak bu komutanlığa merkez olması hedeflendiğinden, özellikle Mısır'ın üyeliği elzem görüldü. Ancak Mısır'ın bu oluşuma şiddetli muhalefeti nedeniyle planın gerçekleşmesi mümkün olmadı. Mısır, muhalefet ettiği gibi, çeşitli şekillerde de İngiltere ve Türkiye aleyhinde propaganda yapmaya başladı. Müslüman kardeşlerin yayın organı olan Dava Gazetesi Türkiye'yi ikinci bir İsrail olarak niteleyip, yok edilmesi için çağrıda bulunuyordu. Böyle bir savunma organizasyonu fikrinin ortaya atılması ve Türkiye'nin bu fikre destek vermesi Türkiye ile, başta Mısır olmak üzere, Arap devletlerini karşı karşıya getirmişti. Araplardan gelen bu yoğun tepkiler Ortadoğu komutanlığı fikrinin askıya alınmasına neden oldu.[435]

Bu arada,Amerika Sovyetlerin, Kore'de olduğu gibi, Ortadoğu'da da saldırıya kalkışabileceği düşüncesiyle, bu konuda ciddi adımlar atmak için bazı faaliyetlere girişti. Bu doğrultuda, Başkan Einsonhower'in yönetime gelmesinden sonra, el attığı konuların başında Ortadoğu bölgesinin güvenliği gelmekteydi. Bu amaçla, Dışişleri Bakanı John FosterDulles, 20 günlük bir Ortadoğu gezisine çıkarak, konuyu yerinde inceledi. Mayıs 1953'de gerçekleştirdiği gezisinde Dulles, Türkiye ve İsrail dahil bütün Ortadoğu ülkelerini ziyaret etti. Bu ziyaret sonrasında Dulles'in izlenimleri şu 3 noktada toplanmıştı.[436]

(1) Bölgesel bir savunma teşkilatı kaynağını, bölge halkları hükümetlerinden almalıdır.

(2) Ortadoğu halkları ve hükümetleri, kendilerini doğrudan doğruya Batılı bir savunma örgütüne bağlamak istememektedirler.

(3) Kuzey kuşağı devletleri Sovyet tehlikesinden dolayı endişe duymaktadırlar.

Bunlara ek olarak, Dulles, Arap ülkelerinin Batı savunma sistemi içinde yer almak istememe nedenlerini, Batı devletlerinin kolonici geçmişlerine ve İsrail nefretine bağlamaktaydı. Dulles'e göre, Amerika'nın yeni müttefiki Türkiye bölgenin en güçlü devleti olması dolayısıyla, yeni kurulacak savunma teşkilatının temel taşını teşkil etmekteydi. Bu ziyareti sırasında (25-27 Mayıs) Türk yetkilileriyle tanışmıştı.

Bu arada bazı Türk yetkililer, İngiltere'nin Ortadoğu Komutanlığı ve Ortadoğu savunma teşkilatı tasarılarının Arapların karşı çıkması sonucu başarısız olduğunu ifade ederek,

---

435. Mordahay ARTSIYALI, **"Yehasey Turkiya İm Artsot Arav Ve İm İsrail Aharey Melhemet ha-Ulamha-Şenia"**, Ha-Mizrah Ha-Hadaş, Kahire, 1953, s. 229.

436. Kemal H. KARPAT, **"Turkish and Arap-İsraeli Relations"**, Turkey's Foreign Policy in Transition (1950-74), Leiden, 1974, s.116.

T.C.

kurulacak savunma sisteminin Türkiye ve İsraile dayanması gerektiğini ileri sürdüler. Örneğin, eski Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, bu fikrini açıkça söylemekten çekinmiyordu. İsrail de Batılıları Doğu Akdeniz'in güvenliğinin Türkiye ve İsrail'e dayanması gerektiğine ikna etmeye çalışıyordu.[437]

Dules oluşturmak isteği Kuzey kuşağı ile Sovyetlerin Ortadoğuya yayılmalarını önlemeye çalışırken, aynı zamanda İngiltere'nin Ortadoğu'da boşalttığı yeri doldurmayı düşünmekteydi.

Dules'in amacı, daha önce Balkanlarda oluşturulan Balkan Paktı gibi Ortadoğu'da da bir paktı oluşturarak Sovyetlerin bu bölgeye nüfuz etmesini önleyecek bir kuşak oluşturmaktı. Ancak Ortadoğuda İngiltere ve Mısır arasındaki Süveyş problemi henüz çözümlenmediği gibi, Araplarla İsrail arasındaki gerginlik devam etmekteydi. Bundan dolayı Dules Ortadoğu savunma sistemini kuracakbir ortam bulamadı. Ülkesine döndüğünde Ortadoğu'daki bu sorunları ileri sürerek planın daha ileriki bir zamana kaldığını bildirdi.

Türkiye Amerika tarafından ortaya atılan bu fikirleri benimsemişti. Böylece, Menderes, Dulles'ın yapmayı düşündüğü planı takip ederek, Washington'dan gelecek ekonomik ve askeri yardımın miktarını arttırır düşüncesiyle, trend kaybeden Pax Britannica'yı Pax Americana'ya çevirmek için kolları sıvadı. Ancak, problem böyle bir paktın kiminle kurulacağı idi. Çünkü, Arap devletleri bu fikre karşı çıkmaktaydılar. Bu sırada bir gelişme oldu ve Pakistan'ın böyle bir savunma sistemi içinde yer alma konusunda istekli olduğu farkedildi. Pakistan Ortadoğu devleti değildi ve doğrudan doğruya bir Sovyet tehdidi altında bulunmuyordu. Pakistan'ın sorunu Hindistan'laydı. Böyle bir pakt içinde yer almak istemesi, tamamen Batı garantisini altında girmek suretiyle Hindistan'a karşı pozisyonunu güçlendirme konusundaki planlarından kaynaklanmaktaydı.[438]

Böylece, Türkiye ile Pakistan arasında 2 Nisan 1954 tarihinde Karaçi'de bir anlaşma imzalandı. Askeri bir nitelik taşıyan bu anlaşma, taraflar, arasında, istişare ve dayanışmayı hedefliyordu. Temelde, savunma konusunda, anlaşma metni içinde yer alan maddeler ise, şunları içermekteydi:

(1) Teknik tecrübe ve terakkilerden müştereken istifade için bilgi alışverişi,

(2) Silah ve mühimmat imalinde imkan nisbetinde tarafların ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılması,

(3) Tahrik edilmeksizin kendilerine karşı hariçten bir saldırı vukuu taktirinde, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 51 maddesine uygun olarak, ne şekilde ve ne nisbetle işbirliği yapılabileceğini tahkik ve tesbit hususlarında tecelli edecekti.

---

[437] Marwan BUHEIRY, **"The Atlantic Alliance and the Middle East in the Early 1950's and Today:Retrospect and Prospect"**, Palestine & The Gulf, Beyrut, 1982, s.140-141

[438] George GRUEN, **"Ambivalence in the Alliance: U.S. İnterest in the Middle East and the Evolution of Turkish Foreign Policy"**, New York, 1980, s.377.

Anlaşmanın 6. Maddesi, anlaşmanın amacını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu maddeye göre *"akit taraflarca gayelerin tahakkuku için iştiraki faideli akdedilecek devletler aynı şartlar tahtında ve aynı haklara haiz olmak üzere"* anlaşmaya ihtihak edebileceklerdi. Anlaşmanın bu maddesinin amacının, Amerika'nın gerçekleştirmeyi düşündüğü Ortadoğu güvenlik kuşağı fikrine hizmet ettiği açıkça görülmektedir. Nitekim,Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bu maddeyi *"coğrafi bakımdan ilgili devletlere otomatik bir davetiye"* diye değerlendiriyordu. Başbakan Adnan Menderes de anlaşma hakkında: *"Pakistan ile olan anlaşmamız. Orta Şark'ta sulhün muhafazası için lüzumlu bulunan ve buna gaye edinen bir teşkilatın kurulmasında ilk adımdır."* diyerek asıl hedefini açıkça ortaya koymaktadır.[439]

Diğer taraftan İsrailin bu anlaşmaya dahil edilmesi söz konusu değildi. Bu konuda Pakistan Cumhurbaşkanı Muhamed Ali Şam'da *"Türkiye ve Pakistan'ın Müslüman ülkeler olduğunu ve İsrail'in Pakta dahil edilmesinin söz konusu olmadığını"* dile getirmekte idi.[440]

Bu arada Muhammed Ali'nin yaptığı bir açıklama İsrail'i endişelenmeye sevk etmişti. Muhammed Ali 19 Şubat 1954'te Filistin meselesinde Türkiye ve Pakistan'ın Paktı çerçevesinde Arapları destekleyecekleri konusunda bir demeç vermişti. Bu da İsrail'de, Türkiye'nin Filistin konusunda mevcut politikasında değişikliğe sebep olacağı endişelerinin oluşmasına yol açmıştı. Ancak Dışişleri Bakanı Köprülü, bir gün sonra yayınladığı mesajında, Türkiye'nin doğrudan dahil olmadığı hiçbir çatışma konusunda politikasında herhangi bir değişikliğin söz konusu olmadığını bildirmiştir.

Buna ek olarak, İsrail elçişi Maurice Fisherman 16 Mart'ta Menderes ile olan görüşmesinde, Menderes'in İsrail'le olan dostluğunun süreceği konusunda teminat vermesi İsrail'i rahatlatmıştı.

Bu arada Arap tarafında gelişme oldu. Irak Monarşisi. Ülke içi muhalefet endişeleri yüzünden bir süreden beri Batı'ya yaklaşmaya çalışıyorlardı. Özellikle Nuri Said Paşa Batı'ya yaklaşmanın Irak'a Arap alemi içinde lider olma şansı doğuracağına ve İsrail'e karşı Irak'ın pozisyonunu güçlendireceğine inanıyordu. Öyle görülüyor ki, Nuri Said Paşa, Arap-İsrail anlaşmazlığı ve Süveyş sorununun bir şekilde çözümleneceğine, bu nedenle Irak'ın Batıya yaklaşıp, Arap aleminde liderliğe oynaması gerektiğine inanmaktaydı. Bu doğrultuda Amerika ile doğrudan görüşmeler yapmaktaydı. Bu görüşmeler sonunda 20 Nisan 1954 de ABD ve Irak arasında bir Asgari yardım anlaşması imzalandı. Bu anlaşma şartlarından biri de Irak'ın bölge savunmasına katılmasıydı. Anlaşmanın diğer önemli maddesi ise, İsrail'den gelecek tepkiyi yatıştırmak için konmuştu.

Irak batı ile bu teması nedeni ile kendini Arap alemi lideri konumunda gören Mısır'dan tepki gördü. Ancak Mısır'ın Ekim 1954 te Süveyş konusunda İngiltere ile bir an-

---

439. Ayın Tarihi, Nisan 1954, n. 245, s.35.
440. Ayın Tarihi, Haziran 1954, n.247, s.90.

laşmaya varmasının doğurduğu yumuşak havadan yararlanan Nuri Said Paşa İngiltere'ye yaptığı ziyaretten dönerken Türkiye'ye uğrayarak burada 7-19 Ekim tarihleri arasında, Ortadoğuda oluşturulacak bir Pakt için Türk yetkililerle görüşmelerde bulundu. Bu görüşmeler neticesinde iki devlet bir bildiri yayınlayarak *"Ortadoğuda bir güvenlik kuşağı kurmaya karar verdiklerini"* açıkladılar. Bildiride ayrıca *"Türkiye'nin Arap devletlerinin meşru menfatlerine aykırı bir politika izlemeyeceği" ifade ediliyordu."* Bununla Türkiye'nin İsrail ile mevcut ilişkileri nedeni ile kurulması planlanan pakta karşı, Arap devletlerinden gelecek tepkileri yumuşatmak planlanmıştı.

Bildiri geniş yankılar yaptı. Başta Mısır olmak üzere Arap devletleri büyük tepki gösterdiler. Çünkü Mısır'da Arap devletlerini kendi lideliğinde bir araya getirmek için uğraşmaktaydı Türkiye ve Irak'ın bu şekilde biraraya gelmesi fikri Mısır'ın planlarını baltalamaktaydı. Bundan dolayı kurulacak teşkilata katılmayacağını daha ilk anda açıkladı. Liderliği Türkiye'ye kaptırmaktan çekinmekteydi.Diğer Arap devletleri de Mısır'ın bu tavrını destekler bir davranış içine girmişlerdi.

Diğer taraftan, yürütülen bu politikanın Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkisine ne yönde etkileyeceği sorusuna, Kasım ayında Dışişleri Bakanı Köprülü Türkiye'nin Arap İsrail çatışmasında, bu zamana kadar, taraf tutmadığını bundan sonrada bu taraflardan birine düşmanca bir davranışta bulunmayacağını, yapılacak anlaşmanın tamamen savunma içerikli olduğunu ifade etmek suretiyle cevap vermekteydi.

Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Köprülü 6-14 Ocak 1955 tarihinde Bağdat'ı ziyaret ederek, yapılacak anlaşma hususunda, görüşmelerde bulundular. 12 Ocak'ta yaptıkları bir açıklama ile de Türkiye ve Irak arasında ortak bir güvenlik anlaşması yapılması konusunda karar verildiğini ilan ettiler.[441]

İki gün sonra Türkiye'ye dönen Menderes yol üzerinde, Suriye'ye ve ardından da Beyrut'a geçerek, bu iki, devleti pakta katılmaya davet etti. Suriye pakta katılmayı red ederken, Lübnan, Ortadoğu savunma örgütünün kurulmasına taraftar olmakla beraber, Arap Birliği'nin tasvibi olmadan böyle bir örgüte girmek niyetinde olmadığını açıkladı. Arap devletlerinin tepkisi daha öncekinden farklı olmadı. Onlara göre bu pakt emperyalizmin Ortadoğu'ya yönelik bir komplosundan başka birşey değildi. Özellikle,Mısır bu olaya şiddetle karşı çıkmaktaydı. Başbakan Menderes, Abdunasır'ın pakta karşı tavrını değiştirmek için çok uğraştıysa da bunda başarı sağlayamadı. Mısır Hükümeti, Arap ülkelerinin Türkiye ile işbirliği yapmalarını önlemek için yoğun bir kampanya açmıştır. Kahire Radyosu, 25 Ocak 1955 tarihindeki yayınında, İsrail dostu olmakla suçladığı Türkiye ile bir ittifak yapmanın, İsrail'le dolaylı bir ittifak yapmak demek olduğunu ve bunun Arap davasına ihanet olduğunu ileri sürerken, 27 Ocakta da Türkiye ile İsrail arasında bir askeri istihbarat anlaşmasının varlığını iddia ediyordu. Diğer taraftan, İsrail ise bildirinin yayınlanması üzerine bundan endişe duymuştu. Başbakan Sharett, Türk elçisi ile

---

[441] Jerusalem Post, 23.07.1954, s.7.

T.C. 173

25 Ocak'ta görüşerek bildiri hakkında bilgi aldı. Bir gün sonra Knesset'te yaptığı konuşmada da *"Ortadoğu'da oluşturulacak herhangi bir savunma teşkilatına İsrail dahil edilmediği taktirde İsrail aleyhine askeri güç dengesinin bozulacağı"* yönündeki endişelerini dile getirerek, bu konuda Türkiye'nin dostluğuna güvendiğini ilave ediyordu. Ortadoğu Güvenlik Teşkilatı meselesi 22 Ocak-6 Şubat 1955 tarihleri arasında yapılan Arap Birliği toplantısında görüşüldü. Irak dışında pakta taraftar olan yoktu. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan pakt fikrine şiddetle karşı çıktılar.Ürdün ve Lübnan ise tarafsız kalmayı tercih ettiler.

Bu sırada Arap basınında, Türkiye'yi İsrail Müttefiki olmakla suçlayan ağır yazılar yayınlamaya başlamıştı. Kurulacak teşkilatın İsrail'e hizmet edeceği ve Arapları İsrail karşısında zayıf düşüreceği vurgulanmaktaydı. Bu yayınlar üzerine, Türkiye bunların yalan ve yanlış olduğu yolunda açıklamalar yaptı ve İsrail ile olan ilişkilerinde temkinli davranma yolunu seçti.[442]

Sonunda Türkiye ve Irak, 24 Şubat 1955 de Bağdat paktı adını alacak olan ittifak anlaşmasını imzaladılar. Taraflar arasında güvenlik ve savunma konusunda işbirliğini öngören anlaşmanın 5.Maddesi oluşturulmak istenen organizasyonun niteliğini göstermesi bakımından önemliydi. Buna göre, pakta Arap Birliği üyesi ya da taraflarca tanınan herhangi bir devlet katılabilirdi. Başka bir deyişle bu pakta İsrail katılamazdı. Çünkü İsrail, Irak tarafından tanınmamıştı. Diğer taraftan daha sonra görüleceği üzere, bölge devleti olmamasına rağmen İngiltere pakta katılacaktı. Çünkü taraflarca tanınmaktaydı.[443]

Tahmin edileceği üzere pakta tepkiler büyük oldu. Mısır, Suriye yoğunluklu gelen bu tepkileri bertaraf etmek için paktın genişletilmesi çalışmalarına hız verildi. Lübnan ve Ürdün nezdinde birçok girişimlerde bulunulduysa da bir sonuç vermedi.

Bu arada Türk İsrail ilişkilerini etkileyecek önemli bir konu vardı. Bağdat Paktı imzalandıktan sonra Nuri Said'le Menderes arasında karşılıklı bir mektup değişimi olmuştu.Nuri Said mektubunda *"Ülkemizdeki barış ve güvenliği koruya bilmek için, Filistin konusundaki Birleşmiş Milletler kararlarının gerçekleşmesi hususunda, yakın işbirliği yapılması için bir fikir birliğine varmış bulunuyoruz"* diyordu.

Bu İsrail basınında büyük yankı meydana getirdi. Jerusalem Post gazetesi *"Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Taksim planını destekleme konusunda Araplara söz verdiğini"* yazıyordu. Böyle birşey İsrail'in çıkarlarına ters düşmekteydi. Çünkü İsrail devleti kurulduktan sonra topraklarını genişletmişti. Yani Taksim planının ötesinde bir toprak parçasını kontrolu altına almıştı ki, Türkiye'nin bu planı desteklemesi demek İsrail'in mevcut sınırlarını tanımaması demekti. İsrail'in bu şekilde endişesini giderecek açıklama Dışişleri Bakanı Köprülü'den geldi. Köprülü antlaşmanın T.B.M.M.'de onaylanması için yapılan görüşmeler sonrasındaki konuşmasında, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'in Fi-

---

442. Haluk GERGER, **Mayınlı Tarlada Dış Politika**, İstanbul, 1983, s.51.
443. Ayın Tarihi, Ocak 1955, n.254, s.77.

listin Uzlaştırma Komisyonu üyesi olduğunu ilgili devletlerin başbakanlıkları arasında teati edilen mektubun Türkiye'nin bu sorun karşısındaki durumunu değiştirmediği gibi İsrail ile dosthane ilişkilerini de etkileyemeyeceğini açıkladı. Bu İsrail'i nisbeten rahatlattı.[444]

Araplardan büyük tepki alan paktın genişletilmesi gerekmekteydi. Bu doğrultuda 4 Nisan 1955'te İngiltere ve 3 Kasım 1955'de de İran Bağdat paktına katıldılar. Bu şekilde paktı genişletilmeye çalışıldıysa da İngiltere'nin pakta katılması Arapların eline savunulucak başka bir tez verdi. Bu teze göre, pakt İngiltere'nin Ortadoğudaki sömürgeciliğinin yeni bir eseriydi. Bu şekilde Ortadoğuda ağırlıklı olarak Arap devletlerinden müteşekkil bir pakt oluşturmaya çalışırken Irak dışındaki Arap devletleri pakta katılmadıkları gibi, birde onun aleyhine faliyette bulunuyorlardı. Bu da bölge devletlerinin bölünmelerine neden olmaktaydı. Öyle ki Mart 1955'e gelindiğinde Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ikili anlaşmalar imzalamaya karar verdiler. Daha sonra bunlara Yemen'de katılacaktı. Ancak Ürdün ve Lübnan kendilerini bağlayacak kesin bir tavırdan kaçınmışlardı. 20 Ekim 1955'te Mısır-Suudi Arabistan- Yemen savunma anlaşması imzalandı. Böylece, Ortadoğuda, Sovyet tehdidine karşı yek vücut bir savunma teşkilatı oluşturmaya çalışılırken bölge devletleri kendi aralarında bloklara ayrılmaya başlamışlardı.[445]

Bağdat paktı ülkeleri ile pakt karşıtı ülkeler arasındaki bloklaşma 18 Nisan 1955'de Bandung'da toplanan Asya-Avrupa ülkeleri konferansındada kendini gösterdi. Mısır ve Türkiye'nin dahil olduğu gruplar birbirine karşı cephe aldı. İki kutuplu bir dünyada tarafsız üçüncü bir blok oluşturmak için çıkan bu kondferansta, Türkiye'nin başını çektiği grup tarafsızlığa karşı çıkkarak batı yanlısı politikaların savunuculuğunu yaparken diğer taraftan diğer taraftan Mısırın öncülüğündeki grup ise tarafsızlık politikasının savunuculugunu yapmaktaydı. *(Bu konferans sırasında Ürdün ve Lübnan Türkiye'nin başını çektiği grup içinde yer alarak Batı yanlısı politikanın savunuculugunu yapmışlardır.)*

Sonuç olarak zikretmek gerekirse Bağdat paktı kaynağını Dulesin Kuzey kuşağı fikrinden almıştı. ABD Dışişleri Bakanına göre, bu pakt sayesinde Ortadoğu'da oluşacak böyle bir teşkilat bölgenin Sovyet yayılmasına karşı koyulması için elzemdi. Diğer taraftan İngiltere Süveyş'ten cekilmesiyle Ortadoğu'da büyük nüfuz kaybetmenin acısını Irak'taki üslerini koruyarak gidermek istemekteydi.

Ancak bütün bu beklentiler aksi yönde gelişme gösterecekti. İlk olarak bu paktı güçlü bir savunma teşkilatı oluşturmadığı gibi Ortadoğu'da bir bloklaşmaya sebebiyet verdiği için ileride görüleceği gibi Sovyet sızmasını kolaylaştıracaktı. Nitekim 1956 yılından itibaren Suriye Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içini girecekti.

Mısır-Suriye-Suudi Arabistan blokunun Arap kamuoyunda Irak'a karşı çok fazla taraftar bulması ve Irak'ın Bağdat paktını kurmasını eski sömürgecilerle işbirliği yaptığı

---

444. Ayın Tarihi, Şubat 1955, n.255, s.185.
445. Jerusalem Post, 27.02.1955, s.5.

şeklinde yorumlaması zamanla Irak hükümetinin itibarını yitirmesine ve 1958'de Irak ihtilaline yol açacaktı. Bu ihtilalden sonra İngiltere'de pakta katılış gayesini oluşturan üslerini terketmek zorunda kalacaktı.

Türkiye'ye gelince daha öncede belirtiği gibi, Türkiye pakta İngiltere'nin ve Amerika'nın teşvikiyle katılmış ve paktın kurulmasında başrol oynamıştı. Ancak bu davranışı Sovyetleri kendine karşı tahrik etti. Böylece bu devletin Stalin'in ölümünden sonra, milletler arası alanda değişmeye başlayan politikasının yarattığı yumşak ortamdan faydalanma imkanı kısıtlanmıştı.

Buna ek olarak Bağdat paktı, Türkiye'nin Irak'ın dışında kalan diğer Arap devletleri ile ilişkilerinin bozulmasına neden oldu. Özellikle Mısır'la ilişkiler oldukça bozuldu. Pakt sayesinde bölgedeki varlığını sürdürmeyi hedefleyen İngiltere'nin pakta alınması Mısır'ın pakta karşı tepkisini artırmıştı. Diğer taraftan Türkiye-İsrail ilişkileri de sekteye uğradı. İsrail kendinin dahil edilmediği böyle bir paktın yapılmasından menmun değildi. Özellikle paktın imzası sırasında tearti edilen mektuplar ilişkilerin gelişmesini tehlikeye sokmuştu. Ancak mektuplarda belirtilen *"Türkiye'nin Filistin konusunda Araplara destek vermesi"* şeklindeki ifade, çeşitli yorum ve tartışmalara sebep olduysa da Türk yetkililer, her vesile ile, bu mektupların Türkiye'nin bölge çatışmasına karşı yürütüğü politika üzerinde herhangi bir değişikliğe neden olmayacağını ifade etmekteydiler. İsrail ise paktın imzalanmasında Türkiye'den çok Amerika ve İngiltere'yi sorumlu tutmaktaydı. Ancak paktın Türkiye-İsrail ilişkilerine kötü yönde tesir ettiği bir gerekçeydi. Türkiye Birleşmiş Milletlerin Filistin konusunda aldığı kararların uygulanması konusunda, Arapları desteklemekteydi. Türkiye'nin İsrail politikasındaki değişikliğe en güzel örnek ise Bağdat paktına karşı meydana gelen tepkilerden biri, Türkiye'nin tanımış olması gerçeği göz önüne alınarak, 1956 Kasımında İsrail'deki elçisini geri çekmesiydi. Bu şekilde Bağdat paktını kuvvetlendirmeyi uman Türk yetkilileri umduklarını bulamadılar. Bu arada gelişen bu olaylar İsrail'i her ne kadar gücendirdiyse de; İsrail Bağdat paktından dolayı İngiltere ve Amerika'yı sorumlu görmekte ve Türkiye'ye nisbeten hoşgörü ile yaklaşmaktaydı.[446]

Kısacası, Türkiye Bağdat paktını güçlendirmek için İsrail'e karşı politikasında önemli değişikler yapmıştı. Ancak resmi ağızlar devamlı suretle İsrail'e karşı sürdürülen politikada bir değişiklik olmadığını; Türkiye'nin hiç bir zaman bu iki blok arasında olmadığını dile getirirken; İsrail'e sürdürülen politikaların Arapların tepkisini önlemek için göstermelik nitelikte olduğunu; Türkiye'nin İsrail'e zarar verecek bir politika yürütmesinin söz konusu olmadığını her fırsatta dile getirmekteydiler.

---

[446] Haluk GERGER,**Mayınlı Tarlada Dış Politika**, İstanbul, 1983, s.55..

2. 1956 Savaşı ve Türkiye'nin Tutumu

Süveyş savaşı olarak bilinen 1956 Arap-İsrail Savaşı, Araplarla İsrail arasında yıllardan beri devam edegelen sınır çatışmalarının ve İsrail'in, Mısır'ın silahlanmaya başlamasından duyduğu endişesinin doğurduğu etkinin yanında temelde İngiltere'nin Süveyş kanalı üzerindeki hakimiyet iddiasının yarattığı bir sıcak çatışmadır.

Bilindiği gibi Süveyş kanalı bir Fransız şirketi tarafından yapılarak 1869 yılında dünya deniz trafiğine açılmıştı. İlk başta, bu Fransız şirketi tarafından işletilen kanal üzerinde, toprakları üzerinde bulunması dolayısı ile Mısır Devleti'nin de hisseleri vardı. Ancak Mısır Hükümeti mali sıkıntılar nedeniyle bu hisseleri 1875'de İngiltere'ye sattı böylece kanal İngiliz ve Fransız şirketi tarafından ortak işletilmeye başlandı. İngiltere'nin 1882'de Mısır'ı işgali kanal üzerindeki hakimiyetini artırdı. Kanal Hindistan'a ulaşan en kısa yol olması açısından İngiltere için oldukça önemliydi.

Mısır'ın İngiltere tarafından işgali diğer devletleri endişelendirdi. Bu yüzden bu önemli deniz yolundan serbest geçişi garanti altına almak için 1888'de İstanbul'da bir uluslararası anlaşma imzalandı. İstanbul Anlaşması diye anılan bu anlaşma Süveyş Kanalı'nın savaşta ve barışta bütün devletlerin gemilere açık olmasını garanti altına almaktaydı.[447]

İtalya'nın 1935-1936'da Habeşistan'ı işgali üzerine İngiltere Mısırla bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma ile Mısır bağımsızlığına kavuşmakla beraber İngiltere'nin kanal bölgesinde asker bulundurmak suretiyle varlığı devam ediyordu. Yapılan anlaşma gereğince, taraflar, savaş durumunda, birbirlerine tüm güçleri ile yardım etmeyi vaat ediyorlardı.

İşte 1936'da yapılan bu anlaşmanın hükümleri doğrultusunda, İngiltere İkinci Dünya Savaşı sırasında Mısır'a 200 bin kadar asker yığmıştı. Bu savaş sonunda kuvvetlerini çekmesi gereken İngiltere, Sovyet tehdidinin oluşmasını göz önüne alarak, askerlerini geri çekmek istemedi. Bu durum Mısır içerisinde büyük tepkilerin oluşmasına sebep oldu. Özellikle muhalefetteki siyasi partiler yaptıkları propagandalarla İngiliz aleyhtarlığını halk arasında yaymaktaydılar. Bunlara ek olarak şeriatçı Müslüman kardeşler cemaati de (İhvan-ı Müslimin) bu konuda yoğun faaliyetlerde bulunmaktaydı.

Bu muhalefet karşısında fazla bişey yapamayacağını anlayan İngiltere 1946 yılında Mısır'la bir anlaşma yapmak suretiyle askerlerini Mısır'dan kademeli olarak çekmeyi vaad etti. Ancak tarafların Sudan konusunda anlaşmaya varmamaları üzerine, İngiltereye yapılan anlaşmayı red etti ve konuyu Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyine götürdü ise de bundan bir sonuç çıkmadı. Bu arada İsrail'in kurulması ve 1948 Arap-İsrail savaşının patlak vermesi gibi yeni gelişmeler İngiltere'nin kanalı terk etme yönündeki kararını pekiştirdi ve bunu Ortadoğu Komutanlığı adı altında bir formül oluşturmaya çalıştı. Amerika, İngiltere, Fransa ve Türkiye tarafından 13 Ekim 1951'de Mısır hüküme-

---

[447] Jerusalem Post, 03.03.1955, s.3.

tine verilen notaya göre bu formül şöyleydi. Ortadoğu'nun savunması için bu dört devletle Mısır Ortadoğu Komutanlığı denen müşterek bir kuvvet teşkil edeceklerdi ve bu kuvvetin merkezi Süveyş'te olacaktı.

Mısır bu planı reddettiği gibi, Mısır Parlementosu'nda, 15 Ekim 1951'de aldığı bir kararla 1936 İngiltere- Mısır anlaşmasını ve 1899 tarihli Sudan Condominiume anlaşmasını fesh ederken Mısır kralını aynı zamanda Sudan kralı olarak ilan etti. Bunun üzerine kanaldaki İngiliz kuvvetleri ile halk arasında çeşitli çatışmalar yaşandı.

Ancak Süveyş konusunda dönüm noktalarının en önemlisi, muhakkakki; Hür Subaylar Komitesi'nin 1952 yılında Mısır'da yaptığı devrimdi. Askeri yönetimin otoritesinin oluşabilmesi için dış ilişkilerinde barış ve istikrara ihtiyacı vardı. Böylece yeni Mısır yönetimi, Süveyş ve Sudan meselesini yumuşak bir şekilde ele alarak, Sudan konusunda 1953'de İngiltere ile bir anlaşma yapmak suretiyle, Sudan'a üç yıl içerisinde bağımsızlık verilmesini onaylarken, karşılığında 1954'de imza ettiği anlaşmayla da 1936 anlaşması sona eriyor ve İngiltere'nin 20 ay içerisinde Mısır topraklarından kuvvetlerini çekmesini sağlıyordu.Ancak, 19 Ekim 1954'de imza edilen bu anlaşmanın 4. Maddesi İngiltere'ye bir avantaj sağlamaktaydı. Buna göre; Arap devletlerine ortak savunma anlaşmasına dahil devletlerden birine ya da Türkiye'ye bir saldırı olması durumunda Mısır İngiltere'ye her türlü kolaylığı gösterecekti. Ancak bu anlaşmanın yarattığı olumlu ortam fazla sürmeden Bağdat Paktı ile başlayan gelişmeler Süveyş konusunda yeniden bir gerilime yol açtı.Koyu bir Arap milliyetçisi olan Cemal Abdünnasır; Arap ülkeleri arasında bir askeri paktın oluşturulması konusunda bir takım faaliyetlere girişmişti. Ancak; bu sırada oluşturulmaya çalışılan Bağdat Paktı, Nasır'ın amacını gerçekleştirmesi konusunda bir engel teşkil edeceğinden dolayı, Bağdat Paktına şiddetle karşı çıktı. Özellikle, Suriye ve Suudi Arabistan'ı yanına alarak Bağdat Paktın'a karşı yoğun bir şekilde muhalefet yapmaya başladı. Bu ise Sovyetlerin Araplara yaklaşması için iyi bir fırsattı. Sovyetlerin Araplara yaklaşma çabaları Mısır'ın Batı'ya bir koz elde etmesi açısından da önemli bir olaydı.

Mısır 1955 başlarında Gazze'de başlayan sınır çatışmalarından dolayı Amerika ve İngiltere'ye başvurarak silah satın almak istedi. Bunun üzerine Sovyetler 1955 Mayısında Mısıra silah satmayı teklif ettiler. Mısır bu teklifi prensip olarak kabul etmekle beraber önce İngiltere ve Amerika'nın cevabını bekledi. Uzayan müzakereler sonunda Amerika silah satmayı sadece peşin para karşılığı kabul etti. Mısır ise bu silahları mal olarak ödemek istiyordu. Sonunda 27 Eylül 1955 günü yaptığı konuşmasında Nasır; pirinç ve pamuk karşılığında Çekoslavakya'dan silah aldığını açıkladı.

Genel olarak bu durum Batı'da memnuniyetsizlik yaratmıştı. En şiddetli tepki İngiltere'den geldi. Ancak Nasır bu politikasından yılmadı.Silah anlaşmasının hemen arkasından, Nasır'ın Sovyetlere yaklaşmasının ikinci ayağını Asvan Barajı projesi teşkil etti. Silah alma konusunda olduğu gibi bu projenin yapılması konusunda Batı'da kredi bula-

mayan Nasır, Amerikan Senatosu'nun kredinin verilmesini engelleyen kararı üzerine 24 Temmuz'daki konuşmasında *"Mısır'ın ne kuvvet ne de dolar karşışında eğilmeyeceğini"* ifade ederken 26 Temmuz'daki ihtilalin yıldönümü kutlamaları sırasında yaptığı konuşmasında da Süveyş kanalını işleten İngiliz-Fransız şirketini millileştirdiğini ilan etti.

Bu hadise, İngiltere ve Fransa'da tepki ile karşılandı. Bu olayla kendilerinin olan şirket elden çıktığı gibi, kanal trafiğinin Mısır'ın eline geçmesi, Batılı devletlerin, özellikle İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarına aykırı idi.

Bunun üzerine İngiltere ve Fransa Nasır'a karşı İsrail'i de yanlarına alarak bir plan hazırladılar.Bu plan gereğince İsrail Mısır'a saldıracak, daha sonra İngiltere ve Fransa ateşkes ilan edecek, iki tarafın kuvvetlerini kanalın 10 mil gerisine çekmelerini isteyeceklerdi. Nasır ateşkesi kabul etmeyeceğinden İngiltere ve Fransa da Mısır aleyhine savaşa dahil olacaklardı.

Bu sırada Ekim ayında Ürdün'de yapılan seçimleri Nasırcılar kazandı ve hemen arkasından da 25 Ekimde, Mısır, Ürdün ve Suriye arasında bir ortak komutanlık kuruldu. Arkasından, Ürdün Genel Kurmay Başkanı Abu Mular, 16 Ekimde yaptığı açıklamada Irak birliklerinin Ürdün Başkomutanlığı'nın emrine girdiğini bildirdi. Bunun üzerine İsrail'de genel seferberlik ilan edildi.

Yapılan plan gereğince, 19 Ekim 1956 günü İsrail Mısır'a aniden saldırdı ve ilerlemeye başladı. Sina'daki hareket İsrail açısından çok başarılı olmuştu. Bunun üzerine daha önceden yapılan anlaşma gereğince İngiltere ve Fransa verdikleri ültimatomla 30 Ekim'de taraflardan Süveyş kanalından 16 km. geri çekilmelerini istediler. Tahmin edildiği gibi, Mısır bunu kabul etmedi. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa kuvvetlerini Süveyş'e çıkarırken bir yandan da Mısır havaalanını bomba yağmuruna tutular. Süveyş'in elden çıktığını gören Mısırlılar kanaldaki gemilerini batırarak kanalı tıkadılar. (Bu oldukça ciddi bir hadisedir. Çünkü 1955 yılında dünya deniz taşımacılığına konu olan malların %13'ü Süveyş kanalını kullanılmak suretiyle taşınmıştı ki, bu oldukça büyük bir miktardır.)[448]

İngiltere ve Fransa'nın bu tutumu Sovyetler tarafından büyük tepkiyle karşılandı. İngiltere ve Fransa bu sırada Macaristan'daki ayaklanmadan dolayı, Sovyetlerin meşguliyetini göz önüne alarak, Mısır'a müdahale konusunda bu ülkeden gelebilecek bir tehdide ihtimal vermemişlerdi ancak Sovyetler Macar ihtilalini kanlı bir şekilde bastırdıktan sonra 5 Kasımdan itibaren kontrolü ele almaya muvaffak olunca Ortadoğuda'ki bu sıcak gelişmelere dikatini verdi. İngiltere, Fransa, İsrail Başbakanlarına verdiği gayet tehditkâr notalarda sürdürmekte oldukları savaşı durdurmalarını istedi. Sovyet lideri Bulganin 5 Kasım 1956 tarihinde bu mektuplarda, saldırının durdurulmasını istiyor; Aksi taktirde, her türlü silahın kulanılacağını tehditkâr bir şekilde ifade ediyordu

---

[448] Anlaşma metni için bkz.: **J.C.Hurewitz, Diplomacy in Near and Middle East, A Documentary Record (1914-1956)**, New York, 1956, s.202-205.

Sovyetler bununla yetinmeyerek, aynı gün Amerikan Başkanı Eisenhover'a da bir mektup gönderip, ortak bir kuvet teşkil edilip savaşın durdurulması konusunda Amerika'ya ortak bir operasyon öneriyordu. Amerika bu fikre şiddetle karşı çıktı ve Sovyetlerin kuvvet kullanması durumunda Amerika'nın gereken tedbirleri alacağını Sovyetlere bildirdi. Ancak diğer taraftan başından beri karşı olduğu bu hareketi durdurmaları konusunda İngiltere, Fransa ve İsrail'e sert bir ihtarda bulunarak Mısır topraklarından çekilmelerini istedi. İki süper güçten gelen bu baskılara fazla dayanamayan bu devletler daha fazla ileri gidemeyerek Mısır'dan askerlerini çektiler. Mısır kanalı da temizlenerek dünya deniz trafiğine 1957 Martında yeniden açıldı.

Savaş sonunda Mısır hükümeti 10 Nisan 1957 tarihinde yayınladığı bir bildiri ile 19 Nisan'da yeniden açılan Süveyş Kanalı'nın geleçekteki yönetimiyle ilgili esasları tespit etti. Bildiriye göre Mısır 1888 sözleşmesinin geçerliliğini teyit etmekteydi. Kanalın yönetimi Mısır hükümetince 26 Temmuz 1956 da kurulan Süveyş Kanal makamı tarafından yürütecekti. Kanaldan geçiş ücretleri de bu makama ödenecekti. Yani, Mısır istediğini elde etmiş, ve millileştirme kararı ile yarattığı durumu kabul ettirmiş oluyordu. Bu şekilde, Kanal bölgesinden ayrılmak zorunda kalan İngiltere'nin Ortadoğu'daki temel üssü Kıbrıs oldu.[449]

Savaşın sonucunu 21.12 1956 tarihli, Vatan Gazetesinde çıkan yazısında Dr. Nihat Türer şöyle değerlendirmektedir:

"Müdahale gerek İngiltere'de gerek Fransa'da çok sert tepkilerle karşılanmıştı. Gayenin gerçekleşmesi, yani Nasır'ın yerinde kalması, kanalın işgal edilmesi ve hele kanalın tıkanması ve petrol borularının tahribi ile Avrupa'nın petrolsüz kalması, bu tepkileri ziyadesi ile artırmıştır. Askeri müdehaleyi Amerika'nın tasvip etmeyip bilakis takbih etmesi Fransız ve İngilizleri, bu konuda yapayalnız bırakmış ve bu devletlere müşkül siyasi anılar yaşatmıştır. Kanatimizce bütün bu keşmekeş içinde tek bir hakikat elle tutulur gözle görülür hale gelmişti. Bu hakikat, Ortadoğuda artık Amerikan ve Rus rekabetinin doğması ve bugüne kadar söz sahibi olan diğer Batı devletlerin yerlerini bu iki kuvvete bırakmalarıdır."

Savaş bitmişti bitmesine ancak, savaşın sonunda ortaya çıkan durum Ortadoğunun yeni savaş ve bunalımlara gebe kalmasına sebep olacaktır. Savaşın en önemli iki sonucu, Abdunnasır'ın Sovyetler Birliğinin Arap dünyasındaki prestijinin artması omuştur. Nasır'ın bu şekilde prestijinin artması ile birlikte Pan-Arabizm ve Arap milliyetçiliği bir fırtına gibi Arap alemini hızla sararken, bir taraftanda da bölgede Sovyet nüfuz alanları oluşacaktır.

---

[449] Şükrü S.GÜLER, **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri,** Ankara, 1979, s.92

3. Süveyş Savaşı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Savaşın Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkisi

Süveyş bunalımında, Türkiye'nin Mısır'a karşı politikası genelde Batı tandanslı olmuştu. Daha Süveyş kanalını millileştirilmesi ile birlikte soruna aktif olarak dahil olan Türkiye, Süveyş'i en fazla kullanan 21 ülke ile birlikte 16 Ağustos 1956'da Londra'da yapılan konferansa katıldı ve burada Pakistan, İran ve Hindistan'la beraber verdikleri değişiklik tekliflerinin kabul edilmesi üzerine Dulles planı diye adlandırılan, Süveyş'in kulanımını düzenleyen plan için, konferansa katılan 18 ülke ile birlikte kabul oyu kullandı Türkiye'nin bu konferanstaki temsilcisi, Muharrem Nuri Birgi'ye göre; kanal probleminin bağımsızlıkla ilgisi yoktu. Mısır'ın 1888 de akdetiği anlaşmaya uyması gerekmekteydi. Bu düşüncelerden kaynaklanmış olması muhtemeldir ki Türkiye, uluslararası kontrol altında tutulması konusunu desteklemekteydi. Ancak Mısır'ın Süveyş Kanalı üzerindeki egemenlik hakkını tanımaktaydı. Nitekim Pakistan, İran ve Hindistan'la birlikte verdikleri teklifle kanal üzerinde Mısır'ın hükümranlık hakkının tanınması konusu Dulles planı üzerinde yapılan değişiklikle kabul edildi. Bu durum Bağdat Paktı'nın kurulması ile araları zaten bozuk olan Mısır ile ilişkilerinin dahada gerilmesine neden olacaktır. Nitekim Abdunnasır, Beş Devlet planı diye adlandırılan bu planı 3-9 Eylül tarihleri arasında konferans temsilcileri ile yaptığı görüşmeler sonucu reddetti. Türkiye'nin Batı ile birlikte hareket etmesi ise Abdunnasır'ı oldukça kızdırmıştı.[450]

Türkiye'yi Mısır'a karşı böyle davranmaya iten sebeblerin en önemlisi, Mısır'ın Türkiye'ye karşı yürütmekte olduğu politikalardı. Daha öncede değindiğimiz gibi Mısır Türkiye'nin çok değer verdiği Bağdat paktına karşı şiddetli bir muhalefet yapa gelmekteydi. Ayrıca Bağdat Paktı'nın yarattığı bu ortam içinde bir Yunanlı gazeteciyle yaptığı mülakatta Mısır Devlet Başkanı Abdunnasır, Kıbrıs konusunda Yunanistanı desteklediğini açıklamıştı. Mısır'ın bu şekilde Yunanistan'ı desteklemesi Türkiye açısından kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdu. Nasır yönetiminin, 1950'li yılların ortalarından itibaren baş gösteren Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ı desteklemesinin, Türkiyenin Süveyş buhranı karşısındaki tavrına yansıdığı şüphe götürmez bir gerçektir.[451]

19 Eylül tarihinde yapılan ikinci Londra Konferansı sırasında Türkiye konunun barışçıl yollarla çözülmesi yönündeki Amerikan tezini desteklemekteydi. Bu konferans sırasında kurulan Süveyş Kanalını Kullananlar Derneğine Ekimde Pakistan'la beraber üye olması, Mısır'a karşı Batıyla hareket etmekte olduğunun açık göstergesiydi. Ancak, İngiltere, İsrail ve Fransa'nın Mısır'a saldırmaları Türkiye açısından kabul edilmez birşeydi. Saldırganlardan İngiltere'nin Türkiye'nin Bağdat paktında ve NATO'da müttefiki, Fransa'nın da yine NATO müttefiki olması ve İsrail ile diplomatik ilişki içerisinde bulunması Türkiye'yi oldukça güç bir duruma soktu.

---

[450] George LENÇZOWSKI, **The Middle East in World Affairs**, London, 1962, s.144.
[451] Ayın Tarihi, Eylül 1956, n.273, s.142.

Kıbrıs sorunu 1948-1960 Arası dönemde Türkiye' nin Ortadoğu ya da İsrail politikası üzerinde oldukça sınırlı bir etkiye sahiptir. Bu yüzden konumuzla direkt bağlantılı olmayan bu konuya çalışmalarımızda değinmiyeceğiz. Bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs politikası.temelde, ya mevcut durumun korunması ya da taksim idi ki Türkiye bu doğrultuda Yunanistan'a karşı kendisinin de meseleye taraf olduğu yönünde mücadele vermekteydi. Kıbrıs meselesi 1960'lı yıllarda Türkiyenin Ortadoğu politikası üzerinde etkin olmaya başlayacaktır. Bu tarihlerde Türkiye müslüman devletlere yaklaşarak kıbrıs meselesinde Yunanistan'a karşı başta Arap devletler olmak üzere bu devletlerden destek arayacaktır. Bu da Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu arada İsrail'in Kıbrıs meselesindeki tavrı 1952 gibi erken bir dönemde belirliydi. Bu konuda İsrail'in karar vermesi oldukça güçtü, bir tarafta geleneksel olarak self-determinasyon prensibine bağlı bir devlet olma ve manda yönetimi sırasında Kıbrıs halkının Yahudi göçmenlere yardımı Yunanistan'ı Enosis fikrini destekleme yönünde bir eylem meydana getirmiş olsa da diğer taraftan Yunanistan'la olan soğuk ilişkiler ve bunun aksine Türkiye ile kurulmak istenen ilişkiler doğrultusunda İsrail mesele karşısında tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Ancak yine de Kıbrıs meselesinde İsrail'in tavrını belirleyen Türk faktörüdür. Bu konuda dikkat edilmesi gereken husus İsrail'in hiçbir zaman bu konuda Yunanistan'ı destekler bir tavır içerisinde olmadığı gerçeğidir.

İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırması üzerine, Tahran'da toplanan Bağdat Paktı üyelerinden Pakistan ve Irak, İngiltere'nin paktan çıkarılmasını istedilersede Türkiye bunun önüne geçerek İngiltere'nin üyeliğinin devamı konusunda diğer üyeleri ikna etti. Bu toplantıya İngiltere katılmamıştı. Menderes, İngiltere'nin paktan çıkarılması bir yana, toplantılara iştiraki konusunda diğer üyeleri ikna etmek için özel bir çaba sarfetti. Böylece, özellikle Türkiye'nin çabaları sonucu, İngiltere'ye karşı pakt üyeleri ciddi bir girişimde bulunamadılar. (Norman Frankel'in Bülent Ecevit'le yaptığı mülakatta, Ecevit, Türkiye'nin Bağdat paktındaki pozisyonuna değinirken, pakt boyunca Türkiye'nin Batı'nın bir ajanı gibi hareket ettiğini iddia etmektedir.)[452]

Şüphesiz, Pakt üyeleri için en yutulur lokma İsrail'di. Özellikle Irak ve Pakistan'ın İsrail'e karşı gösterecekleri tepki sonucunda kaybedecekleri hiç birşeyleri yoktu. Irak'ın İsrail ile herhangi bir ilişkisi olmadığı gibi, İsrail karşıtı bir politika gütmekteydi. Pakistan'ın da yine, İsrail'e coğrafi bakımdan çok uzakta bulunması ve ayrıca İsrail'i tanımamış olması nedeniyle İsrail'e karşı gösterilecek tepkiyle kaybedeceği birşey yoktu. Şüphesiz bu konuda pakt üyeleri içinde en kritik olan Türkiye idi. Türkiye İsrail'i tanıdığı gibi, iki devlet arasında önemli ilişkiler mevcuttu. Bu yüzden günah keçisi olarak seçilen İsrail'e gösterilecek tepkinin ölçüsünün ayarlanması Türkiye için önemliydi. Ancak, Ortadoğu konusundaki temel dış politikasını sürdürebilmek için bu konuda, İsrail'i endişelendirecek bazı girişimlerde bulunmaktanda geri durmayacaktı.

---

[452] Jerusalem Report, 26 Dec. 1991., s.37.

Bu şartlar altında, Tahran'da bir araya gelen Pakistan, Irak, İran ve Türkiye, İsrail'i kınayan ortak bir bildiri yayınladılar. Bildiride, İsrail'in saldırıyı durdurması ve ateşkes çizgisi gerisine çekilmesi istenirken, İngiltere ve Fransa'nın da saldırılarını durdurmaları istenmekteydi. Ancak, bildiride bu devletleri kınayan bir ifade mevcut değildi. Ayrıca, Filistin meselesinede bildiride yer verilmiş ve meselenin 1947 Birleşmiş Milletler kararı çerçevesinde çözülmesi gerektiği vurgulanmıştı. Bildiride Filistinle ilgili bir bölümün bulunması ve Türkiye'nin de bu bildiri altına, diğerleri ile birlikte imza atmış olması, İsrail'de, Türkiye'nin Filistin meselesinde, Arapların tarafına kaydığı endişesinin oluşmasına sebep olmuştur. İsrail açısından bu oldukça ciddi bir sorundu. Çünkü Ortadoğu'da ilişki içerisinde olduğu tek devlet olan Türkiye'nin Arapların taraflarına geçmesi demek İsrail'in bölge devletlerinden tamamen izolasyonu demekti.

İsrail'in endişesi doğrulanırcasına, Türkiye İsrail'le olan ilişkisinde en ciddi adımlarından birini, Tel-Aviv'deki elçisini geri çağırdığını, 26 Kasım'da ilan etmek suretiyle attı. 26 Kasım 1956 tarihli bildirisinde dış işleri bakanlığı konuyu şöyle açıklamıştı:

Türkiye Hükümeti, Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesi'nin kararları dairesinde halledilmesini öteden beri desteklemiş ve bu yolda gerek Birleşmiş Milletler teşkilatı içinde ve gerekse teşkilat dışında devamlı gayretler sarf etmiştir. Yakın şarkta çok esaslı bir huzursuzluk ve tehlike olmakta devam eden bu meselenin elan halledilmemiş olmasını esefle kaydeden Türkiye Hükümeti, Filistin işi adilane ve nihai surette bir hal şeklinde rapdedilinceye kadar vazifesi başına avdet etmemek üzere Tel Aviv'deki elçisini geri çağırmaya karar vermiştir.

Ancak aynı gün Dışişlerini ziyaret eden Türkiye'nin Tel Aviv elçisi, Şevket İstinyeli, İsrail'li yetkililere şunları söyleyecektir: *"Hükümetim bu kararı Bağdat Paktını kuvvetlendirmek için aldı. Bu diplomatik davranış, İsrail'e karşı düşmanca bir hareket olarak algılanmamalıdır."* Bu karara, Müslüman Bağdat Paktı üyeleri'nin ikinci Bağdat toplantısı sırasında, İsrail ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerin tamamen kesilmesi yönündeki ağır baskıları sonucunda varmıştı.

Elçinin de belirttiği gibi alınan bu karar İsrail'den çok Araplara yönelik bir politikaydı. Yapılan hareket tamamen yüzeyseldi. Nitekim görüleceği gibi Türkiye, orta elçilik seviyesine indirdiği İsrail temsilciliğinde, devamlı surette kaliteli ve tecrübeli diplomatlar tarafından temsil edilecekti. Bu durum, dışişlerinin yayınladığı bildiride şu şekilde ifade edilmektedir:

"Biz, İsrail ile münasebetimiz bahane edilmek suretiyle aleyhimize yapılan hem gülünç hem de hazin, pervasız propagandalara, maksatlarımızın dürüstlüğünün verdiği itina ile, bir hayli müddet sadece icab eden mukabeleri yapmakla iktifa ettik. Ümit ediyoruz ki, gerek İsrail ile gerek Arap devletleri ile en geniş siyasi temas ve imkanlarımızı muhafaza etmek suretiyle, günün birinde, Filistin meselesinin halli bakımından, iki taraf

arasında yapıcı, faydalı vazife görmek imkanlarını elimizde tutmuş ve bu suretle, Orta-doğu'nun sulh ve istikrarına hizmet etmiş oluruz.

Hadisat bunun tahakkukuna imkan vermediği gibi, Mısır'a vuku bulan İsrail tecavüzü de Türk-İsrail karşılıklı münasebetlerini büsbütün nazik bir hale getirdi.

Bu durum karşısında Filistin meselesinin halline değin, Tel Aviv'deki elçimizi geri çekmemizin, hadisat üzerinde müessir olabilmemiz imkanlarının mevcudiyeti ve vüs'ati nisbetinde yerinde bir tedbir teşkil edeceğini düşündük ve böyle yaptık."[453]

Bu ifadeden de görüleceği üzere yapılmak istenen, Türkiye aleyhine yapılan propagandaların önlenmesidir. Bunun kararın alınmasında doğrudan etkisi söz konusudur.

Süveyş savaşı'ndan kötü bir şekilde etkilenenTürkiye-İsrail ilişkileri, Arap devletlerinin bastırmasına rağmen düşüşünü daha fazla sürdüremedi. Türkiye bu konuda daha ileri gitmeyi göze almadı. Özellikle Aralık 1957 tarihinde katıldığı NATO konferansında Batılı müttefiklerinin İsrail konusundaki tavırlarını ve fikirlerini öğrenmesi Türkiye'yi bu konuda fazla ileri gitmekten alıkoymuştu. Ayrıca, herhangi bir anti-İsrail tavır içerisine girmenin, Amerika'daki Yahudi lobisinin etkisinin farkında olan Türkiye için, Amerika'daki çıkarlarını göz önüne alınca, oldukça ciddi neticeler doğurabilirdi. Buna ek olarak böyle bir davranış Batı'da, Pan-İslamik bir davranış olarak algılanabilirdi. Aslında, Türkiye'de İsrail ile olan ilişkilerini bozma niyetinde değildi. Nitekim, halen İsrail'in Süveyş'ten serbest geçiş hakkını savunmakta idi.[454]

Kısacası, Süveyş Savaşı Türk-Mısır ilişkilerinin kötü gidişine ivme kazandırırken, İsrail'le olan ilişkilerini de kötü yönde etkilemişti. Buna Türkiye'nin Sovyetlerin Arap kamuoyu önünde kazandığı prestij dolayısıyla bölgede yayılabileceğinden duyulan endişe, Bağdat Paktının dağılması korkusu ve Arap kamuoyunda oluşacak Türkiye aleyhtarı tepkileri önleme çabaları neden olarak gösterilebilir. Ancak, Türkiye'nin bu hareketi bu korkularının gerçekleşmesine engel olamayacağı gibi, Arapları da tatmin ettiği söylenemez. Çünkü, Araplar İsrail'le ilişkilerin tamamen bitirilmesini talep etmekteydiler.[455]

4. 1990 ve Sonrası Türk-İsrail İlişkilerinde Tarihi Dönemeç

Türkiye'ye belli bir dönem içinde damgasını vuran, Turgut Özal 24 Mayıs 1982 de Başbakan Yardımcısıyken İslam Konferansı Merkez Bankası Başkanları toplantısında, *"Zorla girdiği medeniyetin beşiği İslam coğrafyasına kan ve barutu sokan ülke"* olarak tanımladığı İsrail'in anlam ve önemini Başbakan olduktan sonra anlamış ve İsrail'le iliş-

---

[453] Norman FRANKEL, **"Conversations in İstanbul: an Interview with Bülent Ecevit"**, Political Communication and Persuasion, London, 1991, s. 67.
[454] Altemur KILIÇ, **Turkey and the World, Washington**, 1959, s.195.
[455] Ayın Tarihi, Aralık 1956, n. 277, s.161-163.

kilerin kesilmesini isteyen Arap ülkelerine *"Çıkarlarımızı düşünmek zorundayız. Amerika'daki İsrail lobisinin de rolünü biliyoruz."* demeye başlamıştı.[456]

İsrail ile ilişkilerin yüzeyinde bu gelişmeler yaşanırken Tel Aviv ile Ankara arasında askeri bir bağlantı kuruluyordu. ABD ve Almanya'nın ikinci kuşak olarak adlandırılan F-4 Phantom (Fantom) savaş uçaklarının modernize etme çalışmalarından haberdar olan Türkiye o dönemde Türk Hava Kuvvetleri envanterindeki 90 uçağın günümüz koşullarına ayak uydurulması çalışmalarına başladı.

Özal tarfından MİT Müşteşar Yardımcılığına atanan Hiram Abas uzmanlık alanı olan Ortadoğu konusunda hazırladığı raporlarla Başbakana yol gösteriyordu. Abas, ABD'nin Ortadoğu politikasını tahlil ettiği 6 Eylül 1989 tarihli raporunda, *"Gelişmeler Amerika'nın Lübnan-Ortadoğu politikasında değişiklikler yapacağı kanısını uyandırmaktadır. Ortadoğu'daki yeni politika ve gelişmeler, Türkiye için de önemli hususlar ortaya çıkarmaktadır. İsrail'in Ortadoğu'da jandarmalık yapamayacağının ortaya çıkması, Türkiye'nin Amerika nezdindeki önemini artırmıştır."* [457]

İsrail yönetimi ile Türk topraklarında temas kurmamayı ilke edinen Özal, Tel Aviv ile ilişkilerini ABD üzerinden yürütmeyi tercih ediyordu. İki ülkenin Dışişleri Bakanları buluşma noktası olarak en emin ve sorunsuz yer olarak buldukları New York'ta BM binasını seçmişlerdi. 31 Aralık 1991 tarihinde Filistin ile birlikte İsrail'in diplomatik temsilciliğinin Büyükelçilik düzeyine çıkarılmasının ardından Türkiye, Eylül 1992'de yıllardır kapalı olan Kudüs Başkonsolosluğunu da hizmete açtı. İki ülke arasındaki ilk siyasi nitelikli ziyaret Dışişleri Bakanlığı İkili Siyasi İlişkilerden sorumlu Müsteşar Yardımcısı Bilgin Unan'ın cenazesi için Türkiye'ye gelen İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Perez'in Türk meslektaşı Çetin'le görüşmesiyle gerçekleşti.[458]

1993 yılının ortasında Ürdün üzerinden İsrail'e ilk resmi ziyaretini yapmayı planlayan Dışişleri Bakanı Çetin, İsrail Ordusunun Güney Lübnan'daki Hizbullah mevzilerine büyük bir saldırı başlatması üzerine, yıllardır beklenen ziyaretin temiz bir zemin üzerinde başlaması için gezisini son dakikada erteliyordu. Türk tarafının olgunluk ve anlayışla karşılandığını söylediği bu erteleme kararı aslında İsraillileri kızdırmıştı.[459]

Daha sonra İsrail'e resmi ziyarette bulunan ilk üst düzey yetkili sıfatını taşıyan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, ilişkilerde "Arap ipoteğinin kalkması" olarak nitelenen 23-25 Kasım 1993 tarihli gezisinde eski ortakların önümüzdeki dönem içinde izleyecekleri bölgeye yönelik güvenlik politikasını ele aldı. Böylece bu tarihten itibaren her iki ülke arasındaki ilişkilerde tarihi bir dönemeç başlamış oluyordu.

---

456. Nuri EREN, **Turkey Today and Tomorrow: An Experiment in Westernization**, New York, 1963, s.238.
457. Birol Ali YEŞİLADA, **Islamic Fundamentalism in Turkey and the Suudi Connection, UFS/Universities Field Staff International**, Indiana, 1988, s.73.
458. Mehmet EYMÜR, **Analiz**, İstanbul, 1991, s.84.
459. Turkish Daily News, "Lale SARİİBRAHİMOĞLU", 21 Eylül 1992, s.3.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Ortadoğu üzerinde her ne kadar kabul etmesek de Osmanlı İmparatorluğunun bize devretmiş olduğu bir mirasa sahibiz. Diğer batılı ülkeler bölgede prestij kazanma mücadelesi verirlerken bizler farkında olmadığımız doğal bir prestijin kalıcı onurunu taşıyoruz. Yeter ki bu miras uygun kişilerin ellerinde muhafaza edilmiş olsun. Osmanlı bu prestijini, belki de 400 sene boyunca elinde bulundurduğu bu toprakları emperyalist güçlerin yaptığı gibi adeta suyunu sıkarak bütün doğal zenginliklerini, halkını sömürmemesine, bölgeye huzur, refah ve güven getirmesine borçlu. Belki de İspanya'nın korkunç eziyetler yaparak ortadan kaldırmaya niyetlendiği Yahudilere kucak açan şefkat dolu bir yürek ve gerektiğinde haksızlığa karşı çelikleşen acımasız bir otorite. İşte Osmanlı'nın kısaca tarifi buydu. Evet belki tüm bunlar belki bugün kabul etmesek te bize gizli bir prestij ve otorite kazandırdı.

Tarihin detaylarını, uluslararası ilişkiler ışığında irdeleyip, inceledikten sonra ülkemizin geleceği ve menfaatleri için diyebiliriz ki; tarihi açıdan, Araplar'a karşı oluşan milli kinimizi ve Yahudilere karşı olan dini kinimizi bir kenara bırakarak, Ortadoğu politikasına daha akılcı, kalıcı ve uzun süreli politikalar üretmemizin gerektiğidir.

Şu anda ülke sınırları içindeyken fark edemediğimiz, oysa dışarıda çok bariz bir şekilde gözümüze çarpan önemli bir potansiyel gücümüz var. Türkiye'nin dışından bakınca insanlar bu gücü farkediyorlar ve bizden çekiniyorlar. Bu gücün farkında olmayanlar ise maalesef bizleriz. Dünyanın hiçbir ülkesinde, politika, ülkenin gücünün gerisinde kalmaz. Oysa bizde tam tersi olarak politikamız ve dış siyasetimiz maalesef gücümüzün gerisinde bulunuyor. Bu da malum dostlarımızı sevindiriyor. Dış siyasette duygusallığın yeri yoktur. Tek hedef milli çıkarlarımız ve milli hedeflerimizdir. Avrupa kapısında AB'e girmek için kendimizi yıpratmamız onur kırıcıdır. Yeteri güce ekonomik, endüstriyel olarak ulaşırsak teklif onlardan gelecektir. İç sorunlarımızı süratle çözmeli ve eğitimimizi güçlendirmeliyiz. O eğitim ki bizi çözülmez ve güçlü kılacaktır. Şu an için bize geleceğini bağlamış olan o kadar çok ülke ve topluluk varki. Onların güvenlerini boşa çıkartmamak ve atalarımıza layık olmak için daha çok çalışmalıyız.

Bütün Semavi dinlerin doğduğu bu topraklarda insanlar dini bir futbol takımı gibi tutarken, şahsi menfaat, çıkar ve fayda elde etmek için dini kullanırken; Haç ve Umre dönemlerinde Suudi Arabistan'da fiyatlar iki katına, hatta iki buçuk katına çıktığında bile din simsarlarına boyun eğen bazı vatandaşlarımız neredeyse bu simsarların elinde birbirlerine girecekler.

Kendilerini dindar sınıfına sokarak diğerlerini dinsizlikle suçlayacak kadar ileriye giden bu fanatikler, tüm dünyada Müslümanlığın prestij kaybetmesine yol açtılar. Maalesef ki ülkemizdeki bazı basiretsizler, bu tür din simsarlarının iğrenç oyunlarıyla beyinle-

rinin yıkanmasına halen müsaade ederek, süratle ülkenin bütünlüğünü, Atatürk'ün devrimlerini tehdit eder bir hale geliyorlar.

İsrail bugün için bize tam olarak güvenmese bile ihtiyaç duyuyor. Türkiye'nin şu anda İsrail'e yakınlaşması uygundur. Askeri yönde yakınlaşma ticari yöne de kaymış durumda ve bu ilişkiler daha da artacak gibi görünüyor. Zaten, iki ülke arasındaki ticarette ve turizmde bayağı bir gelişme var. Türkiye bazı ürünlerini İsrail'e gümrüksüz satıyor. Şu anda 3000 civarında işçimiz İsrail'de çalışıyor. İsrail'in mevcut endüstrisinden istifade etmemiz gerekir. Ancak bizim onların değil, onların bizim politikalarımızı izlemesi gerekir.

Bunun için çok kurnaz bir dış politikanın takibi gerekiyor. Onlar bizim zafiyetlerimizi biz de onların zafiyetini biliyoruz. Onların bize duydukları ihtiyaç bizim onlara duyduğumuz ihtiyaçtan daha fazladır. Zira, bir Müslüman ülkeyle olan dostlukları, diğer Arap ülkelerine bölge barışı konusunda örnek olacaktır. Ürdün onların dümen suyuna girmiş durumdadır. Bizim onlara yakınlaşmamız, kendi ulusal çıkarlarımıza hizmet ettiği sürece kalıcı olacaktır.

Tarihe ve insanlığa malolmuş olan bu kutsal topraklar üzerinde yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde gördük ki, İsrail Siyonist Örgütlerin döllemesiyle ana rahmine düştü. Bilinçli, organize olmuş ve oldukça sistemli çalışan uzman hekimlerin elinde dünyaya geldi. Bugün İsrail, Ölü Deniz'den çıkan birkaç mineral dışında hiçbir özkaynağı yokken, sahip olduğu eğitimli ve iyi organize olmuş insan gücü kapasitesiyle Ortadoğuda bir güç olarak kendisini göstermektedir. Eğitim düzeyi olarak bugün Amerika ve Hollanda'dan sonra dünyada üçüncü sıradadır. Yine yetişmiş insan kaynağı olarak dünyadaki en iyi eğitimli güçlerden birisi olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca dil ve kültür olarak çok yönlü olması, İsrail'i dünyadaki bir çok ülkeye yakından bağlıyor.

Öte yandan Filistin Devletinin ilan edilmesi her türlü karşı mücadele ve çabaya rağmen kaçınılmazdır. Bizlere düşen Filistin Devleti daha ilan edilmeden ilişkilerimizi gereken seviyeye ulaştırmak ve Filistin "de facto" olduğu (tanındığı) anda bize müzahir bir hale getirmektir.

İsrail'de şu anda verilen mücadele belki de Osmanlı'ya karşı yapılan ihanetin ağır bir bedelidir. Fakat bu bedel ergeç ödenmiş olarak Filistin Devlet şeklinde tezahür edecektir. Eski MBK üyesi ve emekli parlementer olan Muzaffer Özdağ'ın dediği gibi, *"Halk katında Cenab-ı hakkın Araba üç lütufta bulunduğu, Arapların bu üç lütufu da değerlendiremediği söylentisi yaygındır.*

(1) Cenab-Hakkın bütün insanlığın son elçisi Hz.Muhammed'e tebliğ ettiği hak dini ve doğru yolu bildiren, Kuran-ı kerim,

(2) Türk kavminin özverili dostluğu ve

(3) Petrol".

Bölgede sürekli bir istikrarsızlık ve belirsizlikle dolu bir dönem yaşanıyor. Durum en azından kısa vadede sağlam ve güvenceli bir barışa müsait görünmüyor ve kıt kaynak sorunlarının yaşandığı dünyamızda ister istemez tüm ilgi kıt kaynaklara sahip başta Ortadoğu olmak üzere bu bölgelere çevriliyor.

KAYNAKLAR

A. Araştırma Eserler ve Kitaplar

ACAR, C.İrfan; Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, Ankara, 1989.

AKGÖNENÇ, Oya; Turkey Arap Relations 1945-1975, İstanbul, 1982.

ALTUNIŞIK, Meliha Benli; Türkiye ve Ortadoğu, "Tarih, Kimlik Güvenlik", Ankara, 1997.

ARDITI, Clara&HALEVA, Baki; Yahudilikte Kavram ve Değerler, İstanbul, 1996.

ARIM, Reşat; Türkiye ve Kudüs Sorunu, Ankara, 1998.

ARMAOĞLU, Fahir; Belgelerle Türk-Amerika Münasebetleri, Ankara, 1991.

ARMAOĞLU, Fahir; Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara, 1994.

ARMAOĞLU, Prof.Dr.Fahir; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990, c.1, Ankara, 1993.

ARMAJANI, Yahya; Middle East Past and Present, New Jersey, 1970.

ARMSTRONG, H.C., Bozkurt, Çev.: Gül Çağalı GÜVEN, İstanbul, 1997.

ARSEL, İlhan; Tevrat ve İncil'in Eleştirisi, İstanbul, 1997.

ARTSİYALİ, Mordahay; "Yehasey Turkiya İm Artsot Arav ve im İsrail Aharey Melhemet, ha-Ulamha-Şenia",Ha-Mizrah Ha-Hadaş, Jerusalem, 1953.

ASHRAWI, Hanan; This Side of Peace, London, 1996.

ATAÖV, Türkkaya; Democratic World, "The Status of Jerusalem as a Question of International Law", Yeni Delhi, 10 Ocak 1982.

ATAY, Falih Rıfkı; Zeytindağı, İstanbul, 1981.

AVNERY, Uri; The Struggle for Land, Jerusalem, 1994.

AYKILIÇ, Seyfi, Araplar Kimdir, Ankara, 1974.

BAĞCI, Hüseyin; Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, Ankara, 1990.

BARKEY, Henri J.; Reluctant Neighbors: "Reflections on Turkish-Arap Relations", The Beirut Review, Spring 1994.

BARON, Mordechai; In Pursuit of Peace "A History of the Israel", Jerusalem, 1996.

BAUMAN, Zygmunt; Modernite ve Holocaust, Çev.: Suha SERTABİBOĞLU, İstanbul, 1997.

BENNY, Moris; The Birth of the Palestinian Refuge Problem, 1947-1949. New York, 1975.

BENTWİCH, Norman; "Cultural Relations of İsrael and Turkey", Middle Eastern Affairs, New York, February 1955.

BİLGE, A.Suat; Güç Komşuluk, Ankara, 1992.

BOSTANOĞLU, Burcu; "Soğuk Savaş Güdülenmesi ve Ortadoğu", Avrasya Dosyası, Yaz 1996.

BÖLÜKBAŞI, Süha; Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1985.

BRETTSCHNEIDER, Marla; Cornerstones of Peace: "Jewish Identity Politics and Democratic Theory", Rutgers University, Boston, 1996.
BUHEİRY, Marwan; "The Atlantic Alliance and the Middle East in the Early 1950's and Today:Retrospect and Prospect",Palestine & The Gulf, Beirut, 1982.
BUNZL, John; Das Andere Israel, Berlin, 1984.
CANDAN, Ergun; Bilinmeyen yönleri ve Sırlarıyla Son Üç Peygamber, İstanbul, 1999.
CARLEY, Patricia; Turkey's Role in the Middle East, Washington, 1995.
CELİL, Yusuf; Bir Gezginin Anıları, İstanbul, 1983.
COHEN, James; Palestine and the Great Powers, 1945-1948, Princeton University Press, 1982.
COLLIARD, Claude-Albert; Droit International et Histoire Diplomatique (Documents Choisis), Paris, 1956.
COUFOUDAKIS, Van; "Turkey and United States: The Problems and Prospects of a Post-War Alliance", Journal of Political & Military Sociology, Autumn 1981.
ÇANDAR, Cengiz; Direnen Filistin, İstanbul, 1976.
ÇELİKTEPE, Atilla; Teşkilat-ı Mahsusa'nın Tarihi ve Siyasi Misyonu, İstanbul, 2001.
DEKMEJIAN, R.Hair; Egypt Under Nassır , New York, 1971.
DERVAZE, Muhammed İzzet; "Havla el-Hareke el-Arabiye el-Hadise", Beırut, 1973.
DINSTEIN, Yoram; Israel's Foreign Policy, "A Developing Society", Jerusalem, 1980.
DOUGLAS, Charles; The Araps and Israel, Toronto, 1970.
DROSNIN, Michael, Tevrat'ın Şifresi, Çev.: Zeynep GÖKÇEN, İstanbul, 1999.
DURSUN, Davut; "Ortadoğu'da Siyasal Sistemler ve Liderler Tipolojisi Üzerine Düşünceler", Türkiye Günlüğü, Ankara, 1994.
DURSUN, Davut; Ortadoğu Neresi, İstanbul, 1995.
DWEIK, Musa, The Struggle for Land, Jerusalem, 1997.
EITAN, Walter; TheFirst Ten Years: "A Diplomatic History Of Israil", New York, 1958.
EKŞİ, Aysel; Din Devletleri, Ankara, 1995.
ELPELEG, Zvi; Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyni, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999.
ERDİN, Murat; Hizbullah ve Hamas, İstanbul, 1999.
EREN, Nuri; Turkey Today and Tomorrow: An Experiment in Westernization, New York, 1963.
FINDLEY, Paul; ABD'de Yahudi Lobisi, Çev.: Kerim TALAY, İstanbul, 1994.
FLORENTIN, Françoise Smith; Protestanlar, Kitab-ı Mukaddes ve 1948'den Bu Yana İsrail, Çev.:Kemal ACAR, İstanbul, 1994.
FONTAINE, Andre; Histoire de la Guerre Froide, Paris, 1968.

FRANKEL, Norman; "Conversations in İstanbul: An interview with Bülent Ecevit", Political Conmunication ant Persuasion, New York, 1991.
FREIDMAN, Thomas; From Beirut to Jerusalem, Toronto, 1990.
GARAUDY, Roger , İsrail Mitler ve Terör, İstanbul, 1999.
GERGER, Haluk; Mayınlı Tarlada Dış Politika, İstanbul, 1983.
GİRGİN, Kemal; T.C. Hükümetleri Programlarında Dış politikamız, Ankara, 1993.
GÖZE, Ergun; Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdulhamid, İstanbul, 1995.
GRUEN, George E.; Turkey-Israel and the Palestıne Question 1948-1960 "A Study Diplomacy of Ambivalence", Londan, 1970.
GRUEN, George; "Ambivalence in the Alliance: U.S. İnterest in the Middle East and the Evolution of Turkish Foreign Policy", New York, 1980.
GURION, David Ben; "Israel's Security and International Position Before and After the Campaign", Government Yearbook, Israel 1974/63.
GÜLER, Şükrü; Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri, Ankara, 1979.
GÜNBULUT, Şükrü; Ortadoğu Din Kültürü, İstanbul, 1996.
GÜRKAN, İhsan; "Turkish-İsraeli Relations and the Middle East Peace Process",The Review of Middle East Studies, İstanbul 1993.
GÜRÜN, Kamuran; Türk-Sovyet İlişkileri (1929-1953), Ankara, 1991.
HALİD, Şeyhizade Halil; Hilal Haç Kavgası, İstanbul, 1975.
HALLIDAY, Fred; İslam ve Çatışma Miti, Çev.:Umut ÖZKIRIMLI&Gülberk KOÇ, İstanbul, 1998.
HEALD, Sitipen; Document's on İnternational Affairs, 1936, London Oxford University Press, 1937.
HEIKAL, Mohamed; Secret Channels: "The inside Story of Arap-Israeli Peace Negotiations", Oslo, 1997.
HERZOG, Chaim; The Arab-Israeli Wars "War and Peace in the Middle East", New York, 1983.
HİTLER, Adolf; Komünistler ve Beynelmilel Yahudi, Çev.:Abdullah IŞIKLAR, İstanbul, 1963.
HOCAOĞLU, Mehmed; II. Abdulhamid'in Muhtıraları, İstanbul, 1998.
HOME, Charles Douglas; The Arabs and Israel, Londra, 1970.
HOSKINS, Halford L.; The Middle East "Problem Area in World Politics", New York, 1957.
HUBEL, Helmut; "Turkey and The Crisis in the Middle East", Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, Berlin, 1987.
HUREWITZ, J.C.; Diplomacy in Near and Middle East, "A Documentary Record (1914-1956)", New York, 1956.
HUREWITZ, J.C.; The Middle East and North Africa in World Politcs, 1945-1973, New York, 1975.

IMSET, Gerald; "Reopening The Israel File", The Jerusalem Report, Jerusalem, 1991.
İSLAMOĞLU, Mustafa; İsrailoğullarından Ümmet-i Muhammed'e Yahudileşme Temayülü, İstanbul, 1995.
KALICI, Prof.Dr. Ziya; İslam Kültür ve Medeniyeti, İstanbul, 1996.
KARASAPAN, Refik; Filistin ve Şark-ül-Ürdün, Ankara, 1978.
KARPAT, Kemal H.; "Turkish and Arap-İsraeli Relations",Turkey's Foreign policy in Transition (1950-74), Leiden, 1974.
KASIM, Abas; Al-Mustaqbel Al-Arabi, Jerusalem, 1993.
KAYALI, Hasan, Jön Türkler ve Araplar "Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918), İstanbul, 1998.
KEDAR, Benjamin Z.; The Changing Land Between The Jordan And The Sea "With Aerial Photographs From 1917 to The Present", Tel Aviv, 1991.
KHALİL, Muhammed; The Arap States and the Arap League, Amman, 1978.
KHOURI, Fred J.; The Arap Israeli Dilemma, Syracuse University, New York, 1968.
KILIÇ, Altemur; Turkey and the World, Washington, 1959.
KIRK, George; The East, 1945-1950, New York, 1979.
KIRK, George; The Middle East in the War, "Survey of international Affairs, 1936-1946", New York, 1987.
KISAKÜREK, Necip Fazıl; Ulu Hakan II.Abdulhamid Han, İstanbul, 1981.
KISSWANI, Mansour; Darstellungen Zum Palestina Problem, " Die Tragödie Palestinas", Beirut, 1968.
KLIEMAN, Aaron S.; Israel: A Developing Society "Israeli Diplomacy in the Thirtieth year of Statehood: Some Constants and Discontinuties", Jerusalem, 1980.
KOCABAŞ, Süleyman; "Vaat Edilmiş Toprak ve Filistin İçin Mücadele" Türkiye ve Siyonizm, İstanbul, 1987.
KÖKSAL, M.Asım; Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit "Tevrat ve İncil", İstanbul, 1985.
KÖNİ, Hasan; "1950-1955 Yılları Arasında Amerikan Belgeleriyle Türk-Amerikan İlişkileri", Avrasya Dosyası, Ankara, Kış 1994.
KÖNİ, Hasan; "Mısır, Türkiye, İsrail Üçgeni", Avrasya dosyası, Ankara, Sonbahar 1994.
KRIEGER, Seymour; Nazi Germany's War Against the Jews, New York, 1947.
KUNIHOLM, Bruce; ."East or West?: The Geoploitics of Turkey and Its NATO Alliance" Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, New York, 1987.
KUTLUAY, Yaşar Doç.Dr., Siyonizm ve Türkiye, Ankara, 1993.
KÜRKÇÜOĞLU, Dr.Ömer E.; Türkiye'nin Arap Orta doğusuna Karşı Politikası 1945-1950, Ankara, 1987.
KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918), Ankara, 1982.
KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; Türk-İngiliz İlişkileri, İstanbul, 1989.

LANGE, Nicolas De; Yahudi Dünyası, Çev.: Rüştü ORAL, Ankara, 1979.
LANGSAM, Walter C.; Document and Readings in the History of Europe Since 1918, New York, 1951.
LAPIERRE, Dominique& COLLINS Larry; Kudüs Ey Kudüs, Çev.:Aydın EMEÇ, İstanbul, 1994.
LAQEUR, Walter; Confrontation, The Middle East and the World Politics, New York, 1974.
LAQUER, Walfer; A History of Zionizm, New York, 1989.
LAQUER, Walter&RUBIN Barry; A Documentary History of the Middle East Conflict, London, 1969.
LAWRENCE, T.E.; Seven Pillars of Wisdow, London, 1968.
LEHN, Walter; Siyonizm ve Irkçılık, Çev.: Türkkaya ATAÖV, Ankara, 1985.
LENÇZOWSKİ, George; The Middle East in World Afairs, London 1962.
LEVI, Avner; Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, İstanbul, 1996.
LEWIS, Bernard , Ortadoğu, "Hristiyanlığın Doğuşundan Günümüze Ortadoğu'nun 2000 Yıllık Tarihi", Çev.:Mehmet HARMANCI, İstanbul, 1999, s.25.
LIAL, Alon; Turkiya Ba Mizrah ha-Tikhon, Tel Aviv, 1994.
MACE, İbnu; İkametu's Sala ve Sunnefika, Amman, 1978.
MANGO, Andrew; "Turkey in the Middle East," Journal of Contemporary History, New York, 1968.
MARCUS, Jonathan; The Washington Quarterly (Üç Aylık Dergi), Washington, Winter 1998.
MATTAR, Philip; Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni, Çev.: Ziya SEZER, İstanbul 1991.
Mc KINLEY, Webb; Trouble in The Middle East, New York, 1972, s.71.
Mc GHEE, George; The US-Turkish-NATO and Middle East Connection, New York, 1990.
MEİR, Golda; My Life, London, 1975.
MEMİLİ, Sedat; Musa'da Böyle Buyurdu, İstanbul, 2000.
MESSADIE, Gerald; Musa "Ulus Yaratan Peygamber", 2. Cilt, Çev.: Gülseren DEVRİM, İstanbul, 1999.
MONCHRESTIEN, Domat; Documentation Française-Notes et Etudes Documendaries, Paris, 3 November 1951.
MOORE, Richard; The Arap-Iraeli Conflict, London, 1976.
NACHMANI, Amikam; "Middle East Listening Post: Eliyahu Sasson and the Israeli Legation in Turkey,1949-1952", New York, 1992.
NACHMANI, Amikam; Israeli-Turkish Relations: The Laying Foundations, "Actual Situation and Prospects of Turkey's Bilateral Relations with Israel, Potential and Opportunities", Tel Aviv, 1952.
NEWMAN, Davıd; The Struggle For Land, New York, 1973.

OLDENBURG, Wilbrand von; Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat, Çev.:Mehmet ERSAN, İzmir, 2000.
OZ, Amos; Israel, Palestine, and Peace, New York, 1995.
ÖKE, Mim Kemal; Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar, İstanbul, 1990.
ÖKE, Mim Kemal; Saraydaki Casus, İstanbul, 1998.
ÖKE, Mim Kemal; Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980), Ankara, 1987.
ÖZTÜRK, Doç.Dr. Metin; Türkiye ve Ortadoğu, Ankara, 1997.
PALMER, Alan; Osmanlı İmparatorluğu "Son Üç Yüz Yıl" Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Çev: Belkıs Çorakçı DİŞBUDAK, İstanbul, 1993.
PELEG, Ilan; The Middle East Peace Process, State University of New York, 1997.
PERES, Shimon; Yeni Ortadoğu ve Uzun Bir Yol, Çev: Süleyman GÜL, İstanbul, 1995.
RABINOVICH, Itamar; The Waging Peace: "Israel and the Araps at the End of the Century", New York, 1995.

ROBERTS, David & BOURBON Fabio; Yesterday and Today The Holy Land, Vercelli-ITALY, 1994.
ROSSANA, Pietro; Bizdeki Umut "Katolik İnancının Tanıtılması", İstanbul, 1983.
SACHAR, Howard M.; A History of Israel From the Rise Of Zionism to Our Time, New York, 1976.
SACHAR, Howard M.; The Course of Modern Jewish History, New York 1990.
SAEY, A. & TOYE, P.L.; Israel Boundary Disputes with Arab Neighbours 1946-1964, Columbia, 1970.
SAEY, A.& HOWARD, M.; The Course of Modern Jewish History, Cleveland, 1958.
SAID, Edward W.& HITCHENS, Christopher; Peace and Its Discontents: "Essays on Palestine in the Middle East Peace Process", London, 1995.
SAID, Edward W.; The End of the Peace Process "Oslo and After", Washington, 2000.
SAUNDERS, Harold H.; The Other Walls, New York, 1991.
SCHLESINGER, George Jr.; The Dynamics of World Power, New York, 1987.
SCHULZE, E.Kirsten&STOKES, Martin&CAMPBELL, Colm; Ortadoğu'da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar, Çev.:Ahmet FETHİ, İstanbul, 1999.
SEVİNÇ, Necdet; Ordular Masonlar Komünistler, İstanbul, 1972.
SEZER, Duygu Bazoğlu; Arap-İsrail Çatışmasında Dönüşüm, Ankara, 1980.
SEZER, Özlenen; İsrail Ülke Etüdü "İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No. 1977-22", İstanbul, 1997, s.9.
SEZGİN, Yüksel; Sovyet Yahudilerinin Siyasal ve Toplumsal Yaşama Etkileri, Hebreux University, Jerusalem, 1997.
SHARON, Sevilla Moshe; Türkiye Yahudileri, İstanbul, 1993.

SMITH, Charles D.; Palestine and the Arap-Israeli Conflict, London, 1997.
SOUSS, İbrahim&ELPELEG Zvi; İsrail-Filistin Diyalogu, Çev.:Nihal ÖNOL, İstanbul, 1994.
SOYSAL, İsmail; Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945), Ankara, 1989.
SOYSAL, Orhan; An Analysis of the Influences of Turkey's Alignment with the West and of the Arab-Israeli and Turkish-Israeli and Turkish-Arab Relations 1947-1977, (Doktora Tezi), Princeton University, 1983.
TANIR, Alp; Türk İsrail İlişkilerinin Tarihsel Kökeni, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara,1996.
TAŞHAN, Seyfi; Comtemporary Turkish Policies in the Middle East "Prospects and Constraints" Dış politika yazıları, İstanbul, 1953.
TAYLOR, Alan R.; İsrail'in Doğuşu 1897-1947 "Siyonist Diplomasinin Analizi", Çev.: Çetin DAL, İstanbul, 1992.
THOMAS, Gordon; Gideon'un Casusları "Mossad'ın Gizli Tarihi", Çev.:Durul SALMAN, İstanbul, 2000.
TORUMTAY, Necip; Turkey's Defence Strategy, "Turkish Review Quarterly Digest", Spring,(Nisan) 1990.
TOUVAL, Saadia, Mediators In the Israeli Arab Conflict, New York, 1952.
TUKİN, Cemal; Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, İstanbul, 1987.
TURMAN, Richard; Years of Trial and Hope, New York, 1978.
ÜLMAN, A.Haluk; Birinci Dünya Savaşına Giden Yol, Ankara, 1991.
ÜLMAN, A.Haluk; Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947, Ankara, 1961.
VATANDAŞ, Aydoğan; Armagedon "Türkiye-İsrail Gizli Savaşı", İstanbul, 1997.
WINSTONE, H.V.F.; Ortadoğu Serüveni "1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğudaki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü", Çev: Fuad DAVUDOĞLU, İstanbul, 1999.
YAVUZ, Hakan; Turkey's Relations With Israel, Ankara, 1982.
YAVUZ, M.Hakan&KHAN Mujeeb R.; Arab Studies Quarter, "Turkish Foreign Policy Toward the Arab-Israel Conflict Duality and the Development (1950-1991)", Sonbahar, 1992.
YERASİMOS, Stefanos; Milliyetler ve Sınırlar, İstanbul, 1994.
YILMAZ, Dr.Veli; Siyasi Tarih, İstanbul, 1998.
YODFAT, Aryeh; Arap Polititics in the Soviet Mirror, Tel Aviv, 1973.
ZAMIR, Eyal&BENVENISTI, Eyal; Jewish Lands in Judea, Samaria, The Gaza District, Jerusalem, 1993.
ZE'EVİ, Dror; Kudüs, "17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi", İstanbul, 2000.
ZİYA, Kemal; Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, İstanbul, 1990.

B. Süreli Yayınlar

1. Gazeteler

a) Türkçe Gazeteler

(1) Ulus Gazetesi; 13 Ocak 1948.
(2) Cumhuriyet Gazetesi; 09 Mayıs 2000.
(3) Milliyet Gazetesi; 25 Kasım 1978.
(4) Milliyet Gazetesi; 29 Mayıs 2000.
(5) Radikal Gazetesi; 25 Mayıs 2000.
(6) Radikal Gazetesi; 25 Mayıs 2000.
(7) Türkiye Gazetesi; 1.Şubat 1994.
(8) Türkiye Gazetesi; 17 Ekim 2000.

b) İngilizce Gazeteler

(1) USA Today; January 14th 2000.
(2) Herald Tribune; January 15th 2000.
(3) Jerusalem Post; 23 07 1954.
(4) Jerusalem Post; 27 02 1955.
(5) Jerusalem Post; 03 03 1955.

c) Fransızca Gazete

(1) Liberation, 30 Kasım 1947.

d) İbranice Gazeteler

(1) Ha-Aretz; 11 Haziran 1945.
(2) Ha-Aretz; 9 Ocak 1951.
(3) Ha-Aretz; 18 Aralık 1956.
(4) Şalom Gazetesi, 14.Şubat.2001,

2. Dergiler

a) Türkçe Dergiler

(1) Tempo; 3-9 Kasım 1991.
(2) Atlas; 9 Aralık 1993.
(3) Popüler Tarih; Ekim 2000.
(4) Popüler Tarih; Ağustos 2000.
(5) Ayın Tarihi; Mart 1948.
(6) Ayın Tarihi; Şubat 1949
(7) Ayın Tarihi; Nisan 1954.
(8) Ayın Tarihi; Haziran 1954.
(9) Ayın Tarihi; Ocak 1955.
(10) Ayın Tarihi; Şubat 1955.

(11) Ayın Tarihi; Eylül 1956.
(12) Dışişleri Bakanlığı Belleten; Temmuz 1969.
(13) Dışişleri Bakanlığı Belleten; Ağustos 1970.
(14) Mag, "NTV Magazin", Şubat 2000.

b) İngilizce Dergiler

(1) The Economist; April 25th-May 1st 1998.
(2) Newsweek; "The International Newsmagazine", October 21, 1991.
(3) Newsweek; "The International Newsmagazine", August 24, 1998.
(4) Newsweek; "The International Newsmagazine", March 27, 2000.
(5) Newsweek; "The International Newsmagazine", February 26, 2001.
(6) Newsweek; "The International Newsmagazine", January 15, 2001.
(7) Time; January 17, 2000.
(8) Time; October 30, 2000.
(9) Proceedings of the National Academy of Sciences; 09.Mayıs.2000.

C. ATASE Başkanlığı Yayınları

1. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları; "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler", Ankara, 1979.
2. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları; "Son İsrail-Arap Harbi, 5-10 Haziran 1967", Ankara, 1969.
3. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları; "1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları", Ankara, 1975.

D. T.C. Genelkurmay ve Harp Akademisi Yayınları

1. Genelkurmay Yayınları; "Arap Tedhiş Faaliyetleri", Ankara, 1972.
2. Genelkurmay Yayınları; "Türk-Arap İlişkileri", Ankara, 1976.
3. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları Konferanslar Serisi; No.1, Ankara, 1975.
4. Harp Akademileri Yayınları; "Türk-İsrail İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını", İstanbul, 1997.
5. Harp Akademileri Yayınları; "Bağımsız Filistin Devletinin Doğuşu ve Geleceği", İstanbul, 1994.
6. Harp Akademileri Yayınları; "İsrail'in Geleceği ve Siyonizm", İstanbul, 1969.

7. Harp Akademileri Yayınları; "İslam Ülkeleri İle İlişkiler ve İslam Konferansı Teşkilatı", İstanbul, 1996.
8. Harp Akademileri Yayınları; "Sınıraşan Sular ve Ortadoğu'da Su Sorunu", İstanbul, 1994.
9. Harp Akademileri Yayınları; "Siyasi Tarih", İstanbul, 1998.

E. BM Belgeleri, "Documents of United Nations"

1. Yearbook of the United Nations;1946-7, New York, 1946.
2. Yearbook of the United Nations;1947-48, New York, 1947.
3. Yearbook of the United Nations;1948-49, New York, 1948.
4. Yearbook of the United Nations;1956-57, New York, 1957.
5. Yearbook of the United Nations;1957-58, New York, 1958.
6. Yearbook of the United Nations;1968, New York, 1968.
7. Yearbook of the United Nations;1973, New York, 1974.
8. United Nations Papers; "The Question of the Observance of the Fourth Genova Convention and the West Bank İncluding Jerusalem Occupied by Israel in June 1967", New York, 1979.
9. United Nations Papers; "Israeli Settlements in Gaza and the West Bank (Including Jerusalem) Their Nature and Purpose", New York, 1982.

F. Ansiklopediler

1. Adım Adım Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi; İstanbul,1999.
2. Büyük Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi; "Baron Joseph Von Hammer Purgstall", İstanbul, 1998.
3. Ana Britannica; İstanbul, 1994.
4. Meydan Larousse; İstanbul, 1992.
5. Collier's Encyclopaedia; London, 1974.
6. Temel Britannica Ansiklopedisi; İstanbul, 1993.
7. Meydan Larousse, "Büyük Lugat ve Ansiklopedisi"; İstanbul, 1973.
8. Türkiye Diyanet Vakfı Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi; Ankara, 1993.
9. İslam Ansiklopedisi; Ankara, 1986.

G. Web Sayfaları

1. http://www.palestine.com; (Strategy and Politics of Middle East).
2. http://www.regionofpalestine.com; (Mescid-i Aksa).
3. http://www.keesingsarchives.com; (Israel and Palestine).
4. http://www.britannica.com; (Encylopaedia Britannica 1994), "Palestine" maddesi.
5. http://www.idf.il; (The Six Day War).
6. http://www.arapicnews.com; (Interim Agreement)

H. Çeşitli Raporlar ve Yayınlar

1. Dışişleri Bakanlığı; 1998 Yılı İsrail Raporu, Ankara, 1998.
2. T.C Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Türkiye İstatistik Yıllığı; Ankara, 1950.
3. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1977-22; "İsrail Ülke Etüdü", İstanbul, 1997.
4. İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1999-39; "Sorularla İsrail Yabancı Sermaye Mevzuatı", İstanbul, 1999.
5. Keesing's Contemporary Archives; 1937-1940, s.3317-3318.
6. Israel Informatıon Center; "Facts About Israel", Tel Aviv, 1997.
7. İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi; "Kudüs-Tarihi Belge", Çev.:Acar TANLAK, Cidde, 1998.
8. Kastaş Orta Doğu Savaş Belgeseli; "The Sunday Times Savaş Muhabirleri (Yom Kippur 1973 Arap-İsrail Savaşı)", Ankara, 1981.
9. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron); Introductıon Program for the New TIPH Members, Hebron, 1997.

I. Kutsal Kitaplar

1. Kuran-ı Kerim; (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), Ankara, 1998.
2. Tevratı Şerif (Eski Ahit); "Mezmurlar Bap 137", İstanbul, 1985.
3. İncil(Yeni Ahit); "Matta Bap 23/37", İstanbul, 1981.
4. Tevratı Şerif (Eski Ahit); "Tekvin Bap 28/46", İstanbul, 1979.
5. Holy Bible; "Yeni Ahit-İncil", Nashville, 1987.
6. Handbook for Buddhizm; Bangkok, 1997.

ÖZGEÇMİŞ

1967 senesinde Elazığ'da doğdu. İlk ve ortaokul öğrenimini Ankara'da tamamladı. Kuleli Askeri Lisesinden 1984'te, Kara Harp Okulundan 1988 yılında mezun oldu. Kara Kuvvetleri Komutanlığının çeşitli birim ve yerlerinde görev yaptıktan sonra, şu anda İstanbul ilinde görevli bulunmaktadır. Evli ve bir çocuk babası olup, iyi düzeyde İngilizce bilmektedir.

200

EKLER

EK 1.

Bölgedeki BM Örgütleri ve Yabancı Yardım Kuruluşları :[460]

1.UNTSO (U.N.Truce Supervising Organizatıon): Uluslararası Barış Danışma Kuruluşu, 1948 senesinde kurulmuştur. Görev yaptığı ülkeler Suriye, Lübnan, Mısır, Ürdün ve İsrail'dir. İsrail'deki ilk karargahları Hayfa'da kurulmuş olup, şu andaki karargahları Kudüs'tedir. Bölgedeki "MFO" ve "TIPH" hariç diğer bütün uluslararası kuruluşlarla irtibat halindedir ve onları destekler.

2.UNEF 1 (U.N.Emergency Forces): Uluslararası Acil Durum Kuvveti, 1956'daki Suveyş Kanalı Savaşı sırasında 10 ülkenin katılımıyla kuruldu ve savaştan sonra kapatıldı. (1959)

3. UNEF 2: :yine UNEF 1 gibi 1973 yılında Süveyş Kanalının doğu sektöründe kuruldu. 1979'da Mısır ile İsrail arasında "Kamp David" anlaşması imzalandı. Bundan sonra Rusya UNEF 2'den desteğini çekti ve UNEF 2 tekrar iptal edildi.

4. UNDOF (U.N.Disengagement Observer Force): Suriye-İsrail sınırını kontrol etmek için kuruldu. Karargahı Şam'dadır. Halen görevini sürdürüyor. Birlik silahlı ve sınır devriyesi görevi var.

5. MFO (Multi national Force and Observers): Uluslararası barış ve gözlemci grubu. Halen Sina'da görev yapmaktadırlar. Silahlı ve devriye görevleri var.

6. UNIFIL (U.N.Interim Force in Lebanon): Uluslararası Lübnan'daki geçici güç, 1987 yılında tesis edildi. Karargahı Sur kentindedir. İsrail güvenlik bölgesi (security zone) adı altında Lübnan'da 25 Km.lik bir alanı elinde tutuyor. Bu bölgede bugüne kadar 500 İsrail askeri öldürüldü. ICA (Israel Control Area) İsrail'in kontrol ettiği bu bölgede UNIFIL'ın silahlı devriye görevi var. Ayrıca IDF (İsrail Savunma Gücü) ile SLA "South Lebanesse Army" (Güney Lübnan Ordusu) arasında koordinasyon yapıyor. Bu kuruluşta yönetici seviyesinde bir de Türk görev yapıyor.

7. UNDEF (UN.Developing Program): Uluslararası geliştirme programı, 1948 yılında kurulmuş olup, bölge ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak B.M.tarafından kurulmuş olup halen hizmet vermektedir.

8. GOSS, Golan Askeri Gözlemci Birliği: 1982 yılında BM.tarafından kuruldu. Hem Suriye'de hem de İsrail'de merkezi vardır.

---

[460] Yearbook of the United Nations; 1988, New York, 1988, United Nations Papers:1994, New York, 1994 TIPH(Temporary International Presence in the City of Hebron): Introduction Program for the New TIPH Members, Hebron, 1997.

9. UNHCR (UN.High Commissary of Refugees): Uluslararası Mülteci Kampı Yüksek Komiserliği, özellikle Gazza'da ve Batı Şeria'nın belli bir kesiminde görev yapan bir birim olup; 1948 ve 1967 tarihlerinden sonra olmak üzere iki aşamalı bir şekilde kurulmuş ve çok sayıda ve değişik yerlerde birimleri ve ofisleri bulunan ve bölgedeki mülteci kamplarının düzenlenmesi, düzeltilmesi ve her türlü sorunlarıyla ilgilenen bir ünitedir.

10. TIPH (Temporarily International Presence in the city of Hebron): "El Halil Kentindeki Uluslararası Geçici Mevcudiyet"; ilk olarak Norveç, İtalya, Danimarka ve İsveç tarafından Hebron (El- Halil) kentinde 1994 yılında bir Yahudi doktorun camide ibadet eden kişilere ateş ederek 35 kişinin ölümüne yol açması sebebiyle kurulmuş olup, (Filistin halkına güvenlik hissi vermek için) Belirli sebepler yüzünden tekrar kapanmıştır.

Ancak 01 Şubat 1997 tarihinde Türkiye, İsveç, Norveç, Danimarka, İtalya ve İsviçre'nin katılımıyla tekrar faaliyete geçmiş olup, halen görevini yürütmektedir.

11. ICRS (International Committee Of The Red Cross): Uluslararası Kızılhaç Komitesi ana karargahı Kudüs'te ve El-Halil'de bir büroları var.

12. CRI (Corpo Infermiere Volunterie): İtalyan Gönüllü Sağlık Ekibi : İlaç ve sağlık malzemesi yardımı yapıyor.

13. CPT (Christian Peace Team): Hıristiyan Barış Timi, Kanada'lı ve Amerika'lı gönüllülerden oluşmuş. Kırmızı kep takarak kendilerini tanıtıyorlar. Keplerinin önünde "CPT" yazıyor. Kapalı çarşıda oldukça kötü koşullarda yaşıyorlar. Merkezleri Şikago'dadır.

EK 2.

2 Kasım 1917 Tarihli Balfour Bildirisi :

The Brıtısh (Balfour) Declaratıon, 2 November 1917

(Official Zionist Formula submitted by Baron Lionel Walter Rothschild to the British Government on 18 July 1917)[461]

H.M. Government, after considering the aims of the Zionist Organization, accepts the principle of recognising Palestine as the National Home of the Jewish people and the right of the Jewish people to build up its National life in Palestine under a protection to be established at the conclusion of Peace, following upon the succesful issue of the war.

H.M. Government regards as essetial for the realisation of this principle the grant of internal autonomy to the Jewish nationality in Palestine, freedom of immigration for Jews, and the establishment of a Jewish National Colonising Corporation for the re-settlement and economic development of the country.

The conditions and forms of the internal autonomy and a charter for the Jewish National Colonising Corporation should, in the view of H.M. Government, be elaborated in detail and determined with the representatives of Zionist Organisation.

✡✡✡✡✡✡✡✡✡

The Balfour Declaration, 2 November 1917

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of his Majesty's Government, the following declaration of symphaty with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to and approved by the Cabinet

His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endevaours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country.

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

İngiliz (Balfour) Bildirisi, 2 Kasım 1917

(18 Temmuz 1917'de İngiliz Hükümetine Baron Lionel Walter Rothschild tarafından kabul ettirilen resmi Siyonist Formülü)

---

[461] TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), Introduction Program for the New TIPH Members, Hebron, 1997, s.117-119.

H.M. Hükümeti, Siyonist Örgütünün amaçlarını dikkate almış olarak, Filistin'in Yahudilerin ulusal toprağı olduğu ve başarılı savaşın ardından oluşan barış sürecinde yapılanan koruma altında Yahudilerin ulusal varlıklarını kurma hakkını tanıma prensibini kabul eder..

H.M. Hükümeti, bu prensibi Filistin'deki Yahudi milletinin kendi kendini yönetmesi, Yahudiler için göç etme özgürlüğü, ülkenin ekonomik gelişimi ve yeniden yapılanması amacıyla Ulusal Yahudi Sömürgesi Kurulunun oluşturulması için gerekli görüyor.

Özerkliğin koşulları ve şekli Yahudi Ulusal Sömürge Kurulunun kararnamesi, H.M. Hükümetinin görüşüne göre Siyonist Organizasyon temsilcileriyle birlikte detaylı bir şekilde incelenmeli ve kararlaştırılmalıdır.

EK 3.

Milletler Cemiyeti Konseyi Tarafından 24 Temmuz 1922'de Kabul Edilen Filistin Mandası Kararı:[462]

(Kutsal Yerler ile İlgili Maddeler)

Madde 13. Filistin'deki kutsal yerler ve dini bina ile yerlerle ilgili sorumluluk kutsal yerlerin şimdiki haklarını koruma ve oralara serbestçe girişi sağlamak kamu düzeni ve görünüş saklı kalmak koşuluyla mandacı tarafından üstlenilir. Mandacı bu konularda sadece Milletler Cemiyetine karşı sorunlar ancak bu maddenin hiçbir hükmü bağışıklıkları garanti edilmiş olan müslüman kutsal binaları yapısına ve yönetimine mandacının karışmasına olanak tanıyacak biçimde düşünülemez.

Madde 14. Mandacı kutsal yerlerle ilgili hak ve iddiaları ve Filistin'deki çeşitli dinsel topluluklara ait hak ve iddiaları incelemek ve belirlemek üzere özel bir komisyon atayacaktır. Bu komisyonun atanması, kuruluşu ve görevleri cemiyet konseyine sunulacak ve konseyin onayı olmaksızın komisyon atanması veya göreve başlaması mümkün olmayacaktır.

Madde 15. Mandacı sadece kamu düzenine ve aktöreye uymak koşuluyla herkesin tam vicdan hürriyetine sahip olması ve her türlü ibadeti serbestçe yapabilmesini sağlayacaktır. Filistinde oturanlar arasında ırk, din ve dil sebebi ile herhangi bir şekilde ayrım yapılmayacaktır. Hiçkimse Filistin'den sırf dinsel inancı sebebiyle dışlanmayacaktır. Yönetimin zorunlu kılacağı genel nitelikteki eğitim gereklerine uymak kaydı ile her topluluğun kendi üyelerini, kendi dilinde eğitmek amacıyla kendi okullarına sahip olma hakkı engellenmeyecektir.

Madde 16. Mandacı, Filistindeki dinsel ve her inançtaki misyoner kuruluşlar üzerinde, kamu düzeni ve iyi yönetim için gerekli gözetimi yapmaktan sorumlu olacaktır. Bu gözetim saklı kalmak kaydıyla bu gibi kuruluşların işlerini engellemek veya ona karışmak veya onların üye veya temsilcilerine din veya vatandaşlığı sebebiyle ayrımcılık yapmak üzere hiçbir önlem alınmayacaktır.

[462] Fred J.KHOURRI, **The Arab Israeli Dilemma**, Syracusa University, New York, 1968, s.359.

EK 4.
Türkiye ve Kudüs Sorunu
Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Filistin'in Taksimi Konusunda Alınan Karar: G.A. Res 181 (29 Kasım 1947)[463]

II.Bölüm

Kudüs Şehri

A. Özel Statü

Kudüs şehri özel bir uluslararası rejim altında corpus separatum olarak kurulacak ve Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecektir. Birleşmiş Milletler adına yönetim otoritesinin sorumluluklarını yerine getirecek olan vesayet meclistir.

B. Şehrin Sınırları

Kudüs sehri şimdiki Kudüs Belediyesi ile etrafındaki köy ve kasabaları içine alacaktır. En doğudaki Abu Dis, en güneyindeki Betlehem, en batıdaki Ein Karim ve en kuzeydeki Shufat'dır. Bunlar ekli çizgi haritalarda gösterilmiştir.

C. Şehrin Statüsü

Bu planın onaylanmasından sonra 5 ay içinde vesayet Meclisi diğerler yanında aşağıdaki hükümlerin esasını daiçerecek ayrıntılı bir şehir statüsü hazırlayıp onaylayacaktır.

1. Hükümet Mekanizması; Özel Amaçlar

Yönetici otorite yönetim yükümlülüklerini yerine getirirken aşağıdaki özel amaçları dikkate alacaktır:

a) Dünyadaki üç büyük tek Tanrılı inanç olan Hıristiyan, Musevi ve Müslüman dinlerin şehride bulunan benzersiz ve dinsel ilgilerini korumak ve saklamak; bu amaçla Kudüs'te düzen ve barışın ve özellikle dinsel barışın egemen olmasını sağlamak;

b) Hem kendi yararları açısından hem de Kutsal Topraklarda iki Filistinli halk arasında karşılıklı ilişkilerin barışçı bir biçimde gelişmesini desteklemek için şehirde bütün yaşayanlar arasında işbirliğini özendirmek; çeşitli halkların ve toplumların özel koşulları ve gelenekleri dikkate alınarak orada yaşayanların güvenliğini, refahını sağlamak, gelişmeleri için her önlemi almak.

---

[463] Reşat ARIM, **Türkiye ve Kudüs Sorunu**, İstanbul, 1998, s.164.

2. Vali ve Yönetici Kadro

Vesayet Meclisi tarafından bir Kudüs şehri valisi atanacak ve vali Meclise karşı sorumlu olacaktır. Vali, devletin'de vatandaşı olmayacaktı .

Vali şehirde Birleşmiş Milleti temsil edecek ve onlar adına, dış ilişkilerin yürütülmesi dahil bütün yönetim yetkilerini kullanacaktır. Kendisine 100. Maddesi anlamında uluslar arası memur ststüsündeki bir yönetim kadrosu yardımcı olacaktır. Bu memurlar , yapılabildiği ölçüde şehirde ve Filistin'in diğer kısmında oturanlar arasında ayrım gözetilmeksizin seçileceklerdir. Şehrin yönetimini organizasyonu ile ilgili ayrıntılı bir plan vali tarafından vesayet Meclisine sunulacak ve onun tarafından onaylanacaktı.

3. Yerel Özerklilik

a) Şehrin toprakları üzerinde mevcut özel birimler (köyler, kazalar belediyeler) geniş yerel hükümet gücünden ve yönetiminden yararlanacaklardır.

b) Vali, yeni Kudüs'ün Yahudi ve Arap kesimlerinden kurulu özel şehir üniteleri kurmak için hazırlanacağı bir planıvesaye Meclisinin inceleme ve akrarına sunulacaktır yeni şehir üniteleri Kudüs'ün şimdiki belediyesinin parçaları olmaya devam edeceklerdir.

(4-12. Maddeler güvenlik yasama yargı, ekonomik işler, vatandaşlıkla ilgilidir.)

13. Kutsal Yerler

a) Kutsal yerler ve dinsel bina veya yerlerle ilgili şimdiki hakların kulanılması engellenmeyecekveya zorlanmayacaktır.

b) Kutsal yerler ve dinsel bina veya yörelere serbestçe giriş ve görüntünün gereklerine uymak koşulu ile sağlanacaktı.

c) Kutsal yerler ve dinsel bina ve yerler öylece konulacaktır onların kutsal niteliğini bozacak herhangi bir harekete izin verilmeyecekti.Vali herhangi bir kutsal yerin hemen onarım gerektirdiği kanısına varırsa, ilgili topluluk ve topluluklardan bu onarımı yapmasını isteyebilir.Makul bir süre içinde herhangi bir hareket görülmezse vali bunu ilgili topluluk veya topluluklar hesabına kendisi yapar.

d) Şehrin kurulması sırasında vergi bağışıklığı olan kutsal yer dinsel yapı veya yer ile ilgili herhangi vergi istenemez. Kutsal yerler, dinsel yapılar veya yerlerin sahipleri ve ya onları kullananlar arasında ayrım yaratacak veya bu sahipleri veya onları kullanmaları Ggenel Krulun tavsiye kararlarının kabuledildiği sırada mevcut genel vergi sistemine göre daha az avantajlı duruma koyacak biçimde bir vergi değişikliğine gidilemez.

14. Valinin Şehirdeki ve Filistin'in Herhangi Bir Yerindeki Kutsal Yerler, Dinsel Yapılar ve Yerler ile İlgili Özel Yetkileri

a) Kudüs Şehrindeki Kutsal Yerler, dinsel yapılar ve bu yerlerin korunması Valinin özel görevi olacaktır.

b) Filistin'de şehir dışındaki böyle yerler ve yapılar ile ilgili olarak, vali her iki devlet anayasalarının kendisine verdigi yetkiye dayanarak Filistin'de Arap ve Yahudi devletlerinin anayasalarının bu yerler ile ilgili hükümlerinin ve onlarla ilgili dinsel hakların uygun bir şekilde uygulanıp uygulanmadıkları konusunda karar verecektir.

c) Vali, aynı zamanda , Filistin'in herhangi yerindeki kutsal yerler dinsel binalar ve yerlerle ilgili olarak çeşitli dinsel topluluklar veya bir dinsel topluluğun mezhepleri arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlık hallerinde de mevcut halklar temeline dayanarak karar verme yetkisine sahip olacaktı.

Bu görevini yaparken, kendisine çeşitli mezheplerin temsilcilerine kurulacak ve danışman olarak hareket edilecek olan bir danışma konseyi yardımcı olabilir.

EK 5.

Kudüs'te Al-Aksa camisindeki yangın konusunda İslam ülkeleri Temsilcilerinin 28 Agustos 1969 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine ve Güvenlik Konseyi Başkanına gönderdikleri mektup:[464]

1. Aşağıda imzası bulunan bizler hükümetlerimiz adına, Müslümanların en kutsal yeri olan Kudüs'teki Al-Aksa Camisinin 28 Agustos 1969 tarihinde çıkarılan bir yangın ile hasar görmesine yol açan vahim olaya birleşmiş milletler üyelerinin dikkatini çekmekten onur duyarız. Bu harekatın Kudüs'ün İsrail makamlarının askeri işgali altında meydana gelmesi ülkelerimizdeki halkı dehşet ve üzüntüye boğmuştur.

2. Kudüs'teki kutsal yerlerde Allah'ın nezdinde insanların kardeşliği öngörüldüğü için bu dine ait yere yöneltilen hareketin diğer dine bağlı olanlarda ızdırap yaratması da doğaldır. Dolayısıyla hükümetlerimiz ve haklarımız kendi üzüntülerinin insanlığın değerlerine ve kutsal şehre saygı duyan tüm hükümetler ve halklar tarafından paylaşılacağına inanmaktadır.

3. İsrail işgalinden hemen sonra Kamame kilisesinde bir hırsızlık olduğunda ve Meryem Ananın heykelindeki altın başlık alındığında halklarımızın aynı şekilde düştüğünü hatırlıyoruz. Bu olayda, kamudaki tepki üzerine bir süre geçtikten sonra kutsal eşyaların yerlerine konulması üzüntüyü azaltmıştı.

4. İsrail askeri işgalinden önce, Kudüs'ün tarihinde asırlardır bunlara benzer olaylar rastlanmamıştır. Bunların anlamını dikkate alarak, bu gibi olayların Kudüs'teki duruma derin bir insanlık tepkisini eklediklerini ve durumun barışa karşı yarattığı tehdidi daha da vahimleştirdiğini Güvenlik Konseyinin ve Genel Kurulun dikkatine sunmak istiyoruz.

5. Dolayısıyla bizler B.M. tarafından şu konularda acilen gerekli önlem alınması gerektiğini düşünüyoruz.

a) 21 Ağustos 1969'da meydana gelen vahim olayın tarafsız olarak soruşturulması,

b) Kudüs'teki kutsal yerlere karşı saygısızca veya hasar verecek hareketlerin önlenmesi,

c) İslam ülkeleri hükümetleri temsilcilerine kutsal Al-Aksa Camisindeki hasarı saptamak ve onarım için gerekli planların hazırlayıp uygulama olanağının verilmesi.

6. Bu önlem güvenlik konseyinin 252 (1968) ve 267 (1969) sayılı kararlarının tümü ile uygulanmasından ayrıdır. Güvenlik Konseyi bu kararlarında İsrail tarafından Kudüs Şehrinin statüsünü değiştirmek amacıyla alınan önlemleri kuvvetli bir dil ile kınamış, bu önlemlerin geçersiz olduğunu belirtmiş, İsrail'den bunları kaldırmasını ve ileride şehrin

---

[464] Yearbook of the United Nations, 1948-49, New York, 1948, s.171.

statüsünü değiştirecek her türlü hareketten kaçınmasını istemiştir. Dolayısıyla, ne güvenlik konseyi ne de B.M. üye bir devlet, kutsal şehir üzerindeki İsrail egemenliğinin geçerliliğini veya meşruluğunu zımni olarak dahi tanıyamaz. Aynı şekilde, Kutsal Camide yangının çıkış nedeni ve hasarının onarımı konusunda İsrail makamlarının dünya kamuoyunu yatıştırmak amacıyla inceleme yapma yolundaki önerilerine de rıza gösterilemez.

7. Bu telgraf yazışmasının metninin Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul belgesi olarak dağıtılmasını istiyoruz

Ekselans, en derin saygılarımızın kabul edilmesini rica ederiz

EK 6.
Mısır Başkanı Anwar El Sadat tarafından Başkan Jimmy Carter'e yazılan mektup:[465]

17 Eylül 1978

Sayın Başkan,

Size Mısır Arap Cumhuriyeti'nin Kudüs ile ilgili tutumunu tekrar belirtmek amacıyla bu mektubu yazıyorum

1 Arap Kudüs, Batı Yakasının ayrılmaz bir parçasıdır. Şehirde Arapların hukuksal ve tarihsel haklarına saygı gösterilmeli ve bu haklar sağlanmalıdır.

2. Arap Kudüs, Arap egemenliği altında olmalıdır.

3. Arap Kudüs'te yaşayan Filistinliler batı yakasındaki Filistin halkının bir parçası olarak, meşru milli haklarını kulanma yetkisine sahiptir.

4. Kudüs konusunda Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararları özellikle 242 ve 267 sayılı kararları uygulanmalıdır. İsrail tarafından, şehrin statüsünü değiştirmek amacıyla alınan önlemler tamamen geçersizdir ve kaldırılmalıdır.

5. Bütün insanlar şehre serbestçe girebilmeli ve hiçbir ayrım gözetmeksizin serbestçe ibadet etme, kutsal yerleri ziyaret etme ve geçiş hakkından yararlanmalıdırlar.

6. Her dinin kutsal yerleri kendi temsilcilerinin yönetim ve kontrolu altına konulmalıdır.

7. Şehrin ana hizmetleri bölünmeden yürütülmeli ve eşit sayıda Arap ve İsrail'li üyeden oluşacak bir ortak belediye konseyi bu hizmetlerin görülmesine nezaret edebilir. Böylece şehir bölünmemiş olacaktır.

Saygılarımla

Mohammed Anwar El Sadat

---

[465] Reşat ARIM, **Türkiye ve Kudüs Sorunu**, İstanbul, 1998, s.166.

EK 7.

Kudüs-Tel Aviv Arasında 17nci km.deki Shoresh Otelinin Salonunda Gerçekleştirilen Ve İki Gün Süren "The Risks For Peace" (Barışın Riskleri) Konulu "Machon Masa"nın Seminerı (20-21 Aralık 1997)

1. Politika Analisti Olan Dr.Neil Lazarus'un "Oslo I, II, III Bizi Ne Zaman Kapsayacak?" Başlıklı Konuşma Metninin Özet Bölümleri:

Her iki taraf kültürel, sosyal ve tarihi çatışmalardan dolayı görüşme masasına oturmaya korkuyorlar. Barış sürecini etkileyen ana faktörler: Tarih, psikolojik saplantılar, soğuk savaş dönemine ait çatışmalar, nefret, güvensizlik, din ve etkin kültürdür.

İsrail, nüfus artışı % 6.2 olan Filistinlilerden korkuyor. Barış yapıp Filistinlileri bir bölgede toplamak istiyor. Yoksa gelecekte Filistinlilerin azınlık olmaktan çıkıp, daha etkin bir konuma geleceklerine inanıyorlar. Filistinlilerde evlenme yaşı 22 ve genç kızlardan % 49'u kendi akrabaları arasında evleniyor. Bundan dolayı Filistinlileri bölmek, aralarında ikilik çıkarmak çok zor. Hepsi birbirlerine bağlı ve klan hayatı sürüyor. Kendi davalarına olan azimleri, İsraillilerin bir kısmının kendi inancından daha kuvvetli olduğuna inanıyorum.

Yahudilerin kutsal kitabı "Torah"da (Tevrat) Gazze ve Batı Şeria için "Yahudilere aittir" diyor. Buralarda Yahudi tarihi var. Bu tarihi göz ardı etmek, toplumun % 40'lık bir kesimini kesip atmak demektir. İsrail, dini açıdan buraları silip atmaya cesaret edemez.

Bu kutsal topraklara bağımlılık ve sahiplik olmaz ise, Siyonizm'den bahsedemeyiz. Siyonizm hala devam ediyor. Bağımsızlık savaşından sonra gelen göçmenleri bir arada tutan tek şey, Siyonizm'dir. Yoksa 80 ayrı ülkeden gelen insanın yaşadığı İsrail'in varolması mümkün olamazdı.

İsrail her fırsatı kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmez ise, barış süreci sağlıklı olmaz. Ortadoğu'ya entegrasyon için barış süreci bir basamak. Hedef, kutsal Siyonist toprakları ele geçirmek. Ürdün, bu sınırlar içindedir.

Netanyahu, pragmatik bir ideolojisttir. Netanyahu barış sürecini, "İsrail'in güvenliğini nasıl daha sağlam hale getirebilirim" düşüncesiyle ele alıyor. Filistin toplumunu sadece İsrail'in çıkarlarına faydalı olacağı zaman bir devlet olarak kabul edecek. Yani şu an Bibi'nin *"No flag, no money, no distinct land, no army, no distinct education (bayrak yok, para yok, tanıma yok, farklı toprak yok, ordu yok ve farklı eğitim yok)"* diyerek Filistinlilere tam anlamıyla bağımsız devlet sözü vermiyor. Dolayısıyla devletin varolması için gerekli unsurları vermeden, "İşte sizin devletiniz, alın kurun" diyerek barış sürecini yok etmek çabası içinde.

Hamas şu an Arafat'ın rakibidir. Arafat'ın hastalığı parkinson olup, her geçen gün kötüye gitmektedir. Suriye diktatörü Hafız Esat gibi 2-3 yıllık ömrü kalmıştır. Netanyahu hükümeti, "bekle-gör" politikası izlemek istiyor. İki lider ortadan kalkınca yeni ve daha kararlı,ağır bir siyaset izleyecek. Hamas şeriat rejimi istiyor. Arafat ne kadar kuvvetten ve gözden düşerse Hamas o kadar kuvvetlenir. Arafat'ın yakalama sözü verdiği 54 Hamas üyesinden sadece 1(bir) tanesi israillilere teslim edildi. Hamas aynı zamanda bir yardım örgütü, popülaritesi yüksek BM bile yardımların dağıtılmasında Hamas'a güveniyor. Araplar arasında birlik yok. İsrail Arapların istikrarlı olacağına inanmadığı için barış sürecini hızlandırmıyor. Fakat bu şartlar altında kazananlar; Kral Hüseyin ve Hamas, kaybedenler ise Bibi ve Arafat'tır.

2. A.B.D. Elçiliği Direktörü Diplomat Ben Ziff'in "Amerika-İsrail ilişkileri"Adlı Konuşmasının Özet Metni:

İsrail bölgede tek istikrarlı güçtür. Yahudi lobisi güçlü olduğu için yılda 6(altı) milyar dolar yardım geliyor. Ayrıca iki ülke arasında büyük bir beyin göçü var. Her İsrail vatandaşı savaşlarda harcanmayacak kadar iyi eğitimli ve gerekli.

A.B.D nin siyaseti içindeki öncelik sırası şöyledir:

a) Çin,

b) NATO,

c) Dünya ekonomisi,

d) Ortadoğu,

e) Dünya siyaseti.

Ortadoğu'nun barış süreci en çok ABD'nin çıkarlarına hizmet ediyor. Önemli olan, Ortadoğu'da ABD'nin karşıtı olan birçok ülkenin olmasıdır. Bu yüzden, eğer ABD bu bölgede etkinliğini kaybederse, 23 Arap devleti kendisine sırt çevirir. İsrail, Amerika'nın çıkarlarının devam ettirilmesi için bir araç ve doğrusu İsrail'e yapılan yardım, 6ncı filoyu beslemekten daha ucuz ve karlı.

Filistin ve İsrail, her ikisi birden Oslo görüşmelerine ABD'nin katılmasını ortak olarak istediler. Avrupalılar için Ortadoğu'nun önemi tartışılabilir. En büyük çabayı gösteren ülke Amerika'dır. Bu yüzden ABD askerlerinin İsrail'den tam olarak faydalanması gerekir. Yani İsrail'in askeri üslerini tamamen ortak olarak kullanmak gerekir.

İsrail'in elinde nükleer silah var. Kullanma iznini Amerika verir.

Filistin devleti kurulunca, ABD elçiliği Tel Aviv'den Kudüs'e taşınacak.

3. Emekli İstihbarat Subayı, Politika Analisti, Yorumcu Oded YİNAN'ın "İsrail ve Komşuları" Adlı Stratejik Değerlendirmesinin Özeti:

İsrail; Filistin devletinin kurulmasını, Filistin halkından kurtulmak için istiyor. Bu sayede Filistinliler bir bölge içinde kapalı ve kontrollü tutulacaktır. Yoksa, nüfusları gittikçe arttığı için gelecekte azınlık olmaktan çıkacaklar.

İsrail her yıl Filistinlilere 500 milyon Amerikan Doları yardım yapıyor. Amaç; İsrail'e tamamen bağımlı bir devlet kurarak, topraklar üzerinde İsrail etkinliğini kaybetmemek. Diğer Arap devletleri aslında, bağımsız bir Filistin kurulmasını istemiyor. Başka hiçbir devlet Filistin'e, İsrail'in yaptığı kadar yardım yapmıyor. Ayrıca, Filistin halkı bir sürüyü bile güdemez. Böylece zamanla İsrail'e bağımlı hale gelecek.

Ürdün Vadisini İsrail, Araplara vermez. Güvenliği için çok tehlikeli olur. Gazze ve Jeriko'dan sonra Filistinliler ancak büyük şehirlerde söz sahibi oldukları yerleri alabilirler.

Ürdün, İsrail'in çıkar ve güvenlik bölgesi içindedir. Ürdün ile yapılan askeri anlaşmalar ile İsrail, Irak'ın sınırına dayanmıştır. Ürdün bunun farkında olmadığı gibi, Arap dünyası tarafından da dışlanmaktadır. Yahudiler çok iyi siyaset ve ekonomi yapar. Ürdün, İsrail'in dümen suyuna girmiştir. Kurtulması, ancak şeriat gruplarının iyice kuvvetlenmesi ile olur. Kral Hüseyin, buna şimdilik izin vermiyor ve bu da tamamen İsrail'in işine geliyor.

İsrail, ABD'den her silahı, askeri teçhizatı ve ihtiyaç fazlası malzemeyi hiç para ödemeden almaktadır. Yakında yeni F-15 uçakları gelecek. İsrail Hava Kuvvetleri bölgede en iyi hava kuvvetleri durumundadır.

Ülkede stratejik açıdan tek eksik, güneyden kuzeye uzanan birbirine paralel iki adet 4 şeritli otoban yapmak. Çalışmalar başladı. Otobanlar tamamlandığında, güneydeki ve Negev çölündeki tümenler kısa sürede (5-6 saat) kuzeye, Golan tepelerine ulaşabilecekler. İsrail'in nüfusu az olduğu için çok kalabalık bir orduyu beslemek , hem pahalı olur, hem de diğer iş sektörlerini felce uğratır. İsrail 72 saatten fazla savaşa dayanamaz. Bu yüzden birliklerini çok kısa zamanda kaydırabilmek için bu otobanlara ihtiyaç duyuyor. Yapılacak bu otobanların parasını ABD veriyor. Yollar aynı zamanda savaş uçakları için de kullanışlı olacak. İsrail Hava Kuvvetleri için söylediğimizi Kara Kuvvetleri için çöl savaşında da söyleyebiliriz. İsrail çöl harekatında tecrübeli ve teçhizat, silah olarak iyi durumdadır.

IDF yılda 12 milyar Amerikan Doları para tüketiyor. 1967 yılındaki 6 gün savaşı İsrail'e 6 milyar Amerikan Dolarına mal oldu. Bu yüksek maliyet yüzünden savaşlar 2-3 gün sürmek zorunda. Bölge devletleri, İsrail'e bir saldırı durumunda ABD'nin derhal karşılık vereceğini biliyorlar. Suriye'nin asker üstünlüğünü yine ABD'nin yardımı ile bertaraf edebiliriz.

Türkiye, bölgede çok önemli bir güç. İsrail'in yanında olan, ittifak eden tek Müslüman ülke. Suriye ve İran, Türkiye'den çok korkuyor. Bu bizim işimize geliyor. Askeri alanda başlayan anlaşmalar, mutlaka ekonomik alana da yansımalıdır. Türkiye'yi ancak

böyle uzun süre elimizde tutabiliriz. Sadece Türkiye ile değil, bölgedeki her ülke ile işbirliği içinde olmak zorundayız. Türkiye'yi elden kaçırmamak için önce askeri, sonra teknolojik yardım yapmalıyız. Unutmayalım ki, Türkiye de bir Müslüman ülkesi. Kral Hüseyin'e ne kadar güveniyorsak, Türkiye'ye de o kadar güvenebiliriz. Şu andaki hükümet ve Türk Ordusuna siyasi ve maddi destek vermek, bizim ilerideki yıllarda bu ülkeden alacaklarımızı düşündükçe, önemsiz kalacaktır. Türkiye'den elde edebileceğimiz şeyler çok önemlidir ve bunlardan vazgeçilemez. Ayrıca Türkiye, hiçbir Arap ülkesi gibi değil. Bu avantajı tamamen kendimize kullanmalıyız.

Arap ülkeleri arasında birbirlerine karşı hiçbir güven yok. Birbirlerine olan bu güvensizliklerini İsrail'e yansıtıyorlar. Ama hiçbiri Filistin sorununu bizim kadar çözmek istemiyor.

Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri; bizim, İran ve Mısır'la olabilecek bir askeri harekatta bize destek olacaklardır. İki ülke arasındaki ilişkimizi daha da geliştirmeliyiz. ABD'nin desteği ile onları korkutmadan yavaşça kendi yanımıza çekmeliyiz. Umman'dan yönlendirilecek bir denizaltı saldırısı İran'ın donanmasını güç duruma sokacaktır. Şu anda İsrail için Almanya'da 7 tane denizaltı yapılıyor. Bir sonraki siyasi basamak, ilerideki çıkarlarımızı düşünürsek Türkiye, İsrail ve Umman arasında ekonomik bir işbirliği kurmak olduğunu görebiliriz. Gelişmiş teknolojimizi, bu ülkeleri kendi yanımıza çekmek için kullanmalıyız.

Yahudi yerleşim yerlerinin kurulmasındaki amaç; hem askeri, hem güvenlik konusunda fiziki emniyeti desteklemektir. Filistin'in kurulmasından sonra, yeni yerleşim yerlerinin kurulmasına gerek kalmayacak. Bu yerleşim yerlerini aynı zamanda Filistin devleti kurulduktan sonra elimizde koz olarak kullanabiliriz. Bu konu karşılıklı görüşmelerde, masada lehimize dönecek ve Araplara karşı koz olarak bunu kullanacağız. Aslında bu yerleşim yerlerini başka bir yerlere aktarmak, o kadar da zor değildir.

4. Ben Gurion, Peres ve Rabin'in Danışmanlığını Yapan ve Şu Anda Truman Enstitüsünün Yöneticisi olan Profesör Moshe Ma'oz'un "Obstacles For Peace (Barış İçin Engeller)" Adlı Konuşma Metninin Özeti:

Barış süreci, beraberinde her iki taraf siyasetçileri için bir takım değişiklikler getiriyor. Başlangıçta Rabin, Filistin devletine karşı idi. Fakat zamanla Filistin gerçeğini kabul etmiştir. Şu anda sokaktaki insanların 3/5'ü bir an önce barış olsun ve bu sayede Filistinlilerden kurtulalım, böylece herkes kendi sınırları içinde kalsın diye düşünüyorlar. Ayrıca, İran ve diğer Arap ülkeleri ile ilişkileri düzeltmek, yine Filistin ile yapılacak barıştan geçiyor.

Golan tepelerinin ayrı bir konu önceliği yok. Suriye'yi bölgede kimse sevmiyor. Bizim Golan'dan geri çekilmeye niyetimiz yok. Fakat Filistin barışı olursa, dünya kamuoyunu kendi tarafımıza çekebiliriz ve Golan sorunu böylece yavaş yavaş popülaritesini kaybeder.

Kudüs, ancak bir milli mutabakat hükümetinin alacağı kararlar ile çözülür. *"Old City (Eski Şehir)"* zaten bölünmüş durumdadır. Şu anda belediye hizmetleri sorunu var. Eğer, ortak bir belediye düzenlemesi yapılır ve her iki taraf ortak bütçe oluşturursa, bu bütçede de sorun çıkmazsa, iki taraf da barış içinde yaşar. Ayrıca şunu eklemek istiyorum. İsrail büyük ve zengindir. Kudüs'te yaşayan 175 bin Arap'ı kolaylıkla besleyebilir ve bu da bizim için iyi bir propaganda olur.

Aslında önemli olan, psikolojik olarak savaşa hazır olmaktır. Eninde sonunda mutlaka barış olacağına inanıyorum. Bu, bir zaman meselesidir. Dış baskılar, iki tarafı da özveride bulunmaya zorlayacaktır. Müslümanlar ile barış içinde işbirliği yapmanın örneğini Türkiye ile birlikte sergiliyoruz.

Ayrıca Filistin ile iyi geçindiğimiz takdirde bunu gören İran, "Filistin sorununu çözün, size karşı olan terörist aktivitelerden vazgeçelim" diyor. Hamas bile bu süreçte değişmek zorundadır. Siyasi baskı altında kalacak olan Hamas, Filsitin için ödediğimiz 500 milyon Amerikan Dolarını görüyor ve bu finansal kaynağı direk olarak geri tepmek istemiyor. Bizim her halükarda, yeni kurulacak bir Filistin devletiyle komşu olmamız ve iyi ilişkiler kurmamız, kendi lehimize olacaktır.

Hebron (El-Halil) sorunu için belli bir çözüm, şu anda yok. TIPH *"Temporarily International Presence in the city of Hebron"* (El-Halil'deki Uluslararası Geçici Mevcudiyet), şu anda iyi iş yapıyor. Böyle bir kuruluşun varlığı dünya kamuoyunda bize puan kazandırıyor. Özellikle Oslo II'yi geçelim. Daha sonra Hebron (El-Halil) sorununu çözeriz. Filistin'e başka bir yerden toprak verip, Hebron'dan bir koridor açmak da mümkün olabilir. Bu, sadece para ve iyi niyet meselesidir. İsrail bölgede en kuvvetli olduğu için risk alabilir ve bence barış için her türlü riski almalıdır.

EK 8.

Türkiye İsrail'den Suriye Hakkında İstihbarat İstedi[469]

Douglas Davis ve David Rudge

Bugün Londra'daki gazetelerde yayınlanan haberlere göre Türk yetkililer, İsrail'in Türkiye'ye yanlarında bölgede muhtemelen uyduları vasıtasıyla elde ettiği fotoğraflar olan yetkililerini göndermiş olmasına rağmen, İsrail'in Suriye hakkında istihbarat sağlama sözünü yerine getirmediğini söylemektedir. Ankara'nın İsrail ile yaptığı askeri işbirliği anlaşmasında anahtar bir rol oynayan Türk yetkililer Foreign Report'un bildirdiğine göre, işbirliğinin kullanışlı istihbarat değişimini kapsayacak kadar genişlememesinden şikayet etmektedirler.

Habere göre Türk istihbarat yetkilisi *"Kullanışlı istihbarat yerine açık bilgileri alıyoruz. Biz zaten açık haber kaynaklarını izlemekteyiz."* demiş.

Muhtemelen bu yakınmalara bir cevap olarak İsrail'in de üst düzey bir subayını Ofek-4 uydusu ile elde ettiği yeni fotoğraflarla birlikte Türkiye'ye gönderdiği bildirildi. Bu, Türk ordusuna Suriye'nin kendisi olduğu kadar Türkiye sınırındaki birlikleri hakkında da net bir manzara sağladı.

Gelen haberlere göre aynı yetkili Suriye Ordusu üzerine keşif faaliyetleri yürüten askeri istihbarat bölümü olan Birim 8200'ün yeni elde ettiği bilgileri de Türkiye'ye verdi.

Savunma Bakanlığı Sözcüsü dün bu raporları *"boş ve saçma"* şeklinde nitelendirerek onlarla alay etti. Sözcü Avi Benayahu konuyla ilgili şu açıklamayı yaptı: *"İsrail ile Türkiye arasında pek çok alanda güzel stratejik bağlar ve güvenlik anlaşmaları bulunmaktadır ancak bunlar üçüncü bir ülkeyi hedef almamaktadır."*

---

[466] The Jerusalem Post, 8 Ekim 1998.

EK 9.
Tehlikeli İlişkiler: Türkiye-İsrail [467]

Thomas O'Dwyer

İsrail'in Türkiye ile stratejik ortaklığının bir dış politika felaketi olduğunu söyleyenler için bu sözlerinin doğruluğunun ispatlandığını hissetmeyi beklemek çok uzun sürmedi.

İlk olarak, trajik can kaybına rağmen Berlin Konsolosluğu güvenlik personeli kendilerini ve yerlerini korumak için en doğru davranışı göstermişlerdir. Zira Alman yetkililer düşman Kürt göstericilere karşı yeterli bir ilk hat savunması sağlamada başarısız olmuşlardır.

Ancak bir soru sorulmalıdır:Kürtler geleneksel dost olarak gördükleri bir ülkeyi şimdi niçin düşman olarak görmektedirler? Kürt göstericiler neden ilk planda konsolosluğa hücum ettiler?

Sorulması gereken başka sorular da vardır. İsrail dost Kıbrıs ile ilişkilerini tehlikeye atmak konusunda neden bu kadar hissizdir? Niçin Yunanistan ile dengeli bir stratejik ittifakı yoktur? İsrail'in Türkiye ile yüksek kesitli ittifakı dostlar ve komşular arasında benzer biçimde düşmanlık doğurmaktadır? Bu ittifakın getirisi nedir?

İsrail dikkatli mi davranmaktadır? Değilse olmamalı mıdır?

Yarı Demokrasi

Gerçeklerle yüzleşelim. Bölge realitesinde Türkiye gerçek ve önemli bir güçtür. Aynı zamanda zorba, küstah ve kendisini hep haklı zanneden bir görüntüye sahiptir. Hükümetin politikalarında generallerinin sözü ülkenin bir yarı demokrasi olarak adlandırılmasına yetmektedir. Bu, ülkenin lekeli insan hakları sicili sebebiyle Avrupa Birliği'ne üyelik girişiminin reddedilmesinde de kendini göstermiştir.

Türkiye hata yapmamaktadır. Yüzyılın başındaki Ermeni katliamıyla ilgili olarak hiçbir özür ya da itiraf açıklamasında bulunmamıştır. 1974'teki Kıbrıs işgalini utanmazcasına Atilla Harekâtı olarak tanımlamış ve tıpkı Hunlar'ın etkinliği ile 200 bin Kıbrıslı Rum'u ve Rum tarih ve kültürüne ait her zerreyi işgal edilmiş kuzeyden sürerek bu operasyonu tamamlamıştır.

Kürt ayaklanmasında, tarafların her birisi de azizlik için gerekli yeterlilikten yoksun olsa da Türkiye Kürt, Kürtçe ya da Kürt kültürü diye bir şeyin varlığını on yıllar boyunca reddetmiştir. Bu, geride 30 bin ölü bırakan ve Kürtlerin görüşme teklifine rağmen

[467] The Jerusalem Post, 21 Şubat 1999, Pazar.

barış için hiç bir işaret görülmeyen uzun savaşın vahşileşmesine katkıda bulunan büyük bir yalandır.

Kürt isyanı Türk milliyetçiliğinin tüm temellerini sorgulamaktadır. Bu dogmaya göre *"Türk"* kelimesi Türkiye'deki Çerkez, Azeri, Arnavut, Gürcü ya da Kürt etnik varlığını gizleyen siyasi bir kimliktir. Türk olmadıkları açık olan etnik Yunan ve Ermeniler kitleler halinde sürgüne maruz bırakılmıştır. Bu süreç 1974'te Kuzey Kıbrıs'taki Rumlara da uygulanmıştır. Modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk *"Ne mutlu Türküm diyene"* demiştir.

Algılama Boşluğu

Bu bölgede İsrail ile Türkiye arasındaki stratejik bir ittifak yalnızca onun açıklanan gerçeklere liyakatli olması ya da olmaması ile ele alınamaz. Aslında bu ittifak bölgenin askeri açıdan en güçlü iki devleti arasındadır ve yalnızca benmerkezli amaçlarla diğerini güçlendirmektedir.

Bölge ülkelerinin sokaklarında algılar gerçekler kadar önem taşımaktadır. Kıbrıs medyasında Rus S-300'lerin adaya yerleştirilmesi halinde onların yok edilmesi için Türk pilotlarının İsrail tarafından eğitileceği ile ilgili haberler çıkınca bunun kaynağı en kusursuz şekilde belli olan bir hikaye olmamalıydı. Ancak bu, artan Türk askeri etkinliğinin, İsrail'in üstün hava kuvvetleri tarafından eğitilmekle öğrendiklerinin Yunanlıları ve Kıbrıslıları ürküteceği sonucuna varan bir hayal gücü sıçraması da yapmadı.

MOSSAD'ın Kürt lider Abdullah Öcalan'ın Kenya'ya kadar izlenmesine yardım ettiği konusundaki Kürt iddiası da aynı şekilde mesnetsizdir. Ancak bu, Türkiye ve İsrail tarafından teröre karşı işbirliği hakkında yapılan açıklamalardan çıkan, mantığa aykırı bir yönü olmayan bir sonuçtur.

Partizan bir Kürt bu durumu *"özgürlük savaşçılarına karşı savaş"* olarak tercüme etmektedir. Türkiye ile ittifakın üçüncü bir tarafı hedef almadığı konusunda İsrail'in yılmadan verdiği garantiler hiçbir üçüncü tarafı ikna etmemektedir. Sorun yaratan birileriyle yüz göz olursanız siz de sorunların içine sürüklenirsiniz.

Filistinliler ile uzun ve acılı bir uzlaşma macerasının ardından İsrail'in ihtiyaç duyduğu en son şey kendilerine bir ölçüye kadar özerklik kazandırmak için kanlı bir savaşa kilitlenmiş olan Kürtler'in, olabildiğince akıldışı bir şekilde, nefretli bir hedefi olmaktır.

Diplomatik Görüş

Hem Türkiye hem de İsrail ilişkilerine yönelik medya eleştirisini özellikle önemsememektedir. Türkiye ayrıca saldırgandır. Ancak Türkiye geçen yıl İsrail'e düzenlenen bir ziyarette Dışişleri Bakanı'nın şunu söylemesine izin vererek küstahlığını göstermiş-

tir : *"Siz İsraillilerin Araplar'ı provoke etmek için işbirliğimizi abartmadığını gerçekten umarım."*

Bu şahsın o zamandan bu yana biraz üslup öğrendiğini gerçekten umarız.

Böylelikle, zırvalayan önyargılı medya yerine, çok eskiden beri devam eden başka bir diplomatik fakat açığa çıkaran gelişme hakkında ne düşünüyoruz? Bu, 1953'te İsrail'in Türkiye Büyükelçisi olan Maurice Fisher tarafından karşılıklı işbirliğinin kısa bir süre önce en azından görüntüde fos çıkan son altın çağı sırasında yapılmıştı.

"Türkiye ile ilişkilerimiz son zamanlarda aşırı derecede iyileşmiştir. Ancak bu ilişkiler bir gecede kötüleşebilir ve başkalarının acı tecrübelerinden ders almalıyız."

Türkler, başka bir devletle anlaşmazlık durumunda iki tarafın da pozisyonunu dikkatle ele alabildikleri bir standart oluşturmayı başarmışlardır.

"Onlar için yalnızca bir prensip vardır; özel bir şahıs, bir şirket ya da bir devlet olsun bir yabancı ile herhangi bir anlaşmazlık durumunda Türkler daima haklıdır."

Türkiye'nin İsrail'e Sert Uyarısı

Dostça Uyarı

Türkiye'nin Perşembe günü (17 Şubat 1999), İsrail'in Kürt PKK yetkilileriyle herhangi bir temastan kaçınması ya da *"siyasi menfaat"* in sonuçlarına katlanmak zorunda kalacağı konusundaki sert uyarısı ancak küstahlık ve ukalalık olarak adlandırılabilir.

İsrail'in kendi dış politika ilişkilerini bağımsız olarak düzenleme ve kiminle temas kurup kiminle kurmayacağına karar vermek başkasının değil İsrail'in işidir. Hiç kimse İsrail'in Kürtler'in özerkliği için savaşan PKK'nın savaş yöntemini onayladığını söylememektedir ancak bu savaş Türkiye'ye karşıdır İsrail'e değil. Eğer İsrail siyasi ve ekonomik yapısı, anlaşmazlık ya da düşmanca ilişkiler istemediği için Kürt kitleleri ve onların liderlerine güven vermek isterse İsrailliler bunun kendi çıkarları için doğru bir şey olduğunu kesinlikle kabul edeceklerdir.

Türkiye'nin stratejik ittifakını suistimal etmek ve İsrail'i Kürtler (ya da Suriyeliler, Kıbrıslılar veya başkaları) ile özel sorunlarına çekmek için yaptığı sert girişimler sona ermelidir ve Dışişleri Bakanlığı bunu tamamiyle temizlemelidir.

Bu haftaki en öfkelendirici olay İsrail'in PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasında parmağı olduğu konusundaki çok ısrarlı redlerini yumuşatmak için Türkiye'nin yaptığı girişimdi. Eğer MOSSAD Başkanı Efraim Halevi red konusunda açık bir mesaj yayınlamak için benzersiz bir adım atarsa İsrailliler ve başka herkes onun sözlerine inanacaktır. Ancak Başbakan'dan başlayarak Türk yetkililer yakalamada üçüncü bir ülke-

nin yardımı konusundaki sorulara bu itirazı takviye etmek yerine gazetecilerin *"kendi sonuçlarına ulaştıran"* ipuçları vermektedirler.

Kürtler ile İsrail arasını açan bir pozisyonda olmanın ve onların Öcalan meselesi ile ilgili şüphelerini arttırmanın Türkiye'nin çıkarına olduğu açıktır. Bu İsrail'in çıkarına değildir ki, öyle olsa bile bu başkasının değil İsrail'in tercihidir. İsrail'in terörle mücadele konusunda kimseden ders almaya ihtiyacı yoktur. Şu anda Öcalan yakalanmıştır ve birbirlerine karşı savaşarak uzun zaman harcamış ayrı Kürt gruplar daha önce hiç olmadığı bir şekilde birleşmişlerdir.

Geçmişte Öcalan'ı asla desteklemeyen Kürtler şu anda ondan yanadır. Bu Türkiye'nin problemidir ve İsrail kendisine karşı nefrette birleşmiş bir Kürt ulusu istememektedir.

Dostlar dosttur ancak. Orta Doğulu bilgisine rağmen, dostlarımızın düşmanının bizim de düşmanımız olması gerekmez. Hükümet şunu açıkça ortaya koymalıdır: İsrail Ankara ya da başka bir yerden, dostça ya da başka şekilde hiç bir uyarıya ihtiyaç duymamaktadır.

Yunanistan İsrail ile İlişkilerine Yönelik "Yeni Bir Dönem" Çağrısı Yaptı*

Arich O'sulivan

Atina ve Jerusalem arasındaki tarihi soğukluk. Yunanistan'ın, İsrail'e, iki ülke arasındaki ilişkilerin bölgesel istikrarın sağlanması için, güvenlik işbirliğinin de dahil olduğu *"yeni bir döneme"* girmesi çağrısı ile birlikte gözle görünür bir dönüşe sahne olmaktadır.

İsrail'e bu hafta yapacağı ziyaretin arifesinde yalnızca Jerusalem Post'a konuşan Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos. *"İsrail savunma sanayisinin Yunanistan'a silah sistemleri satması için kapılar ardına kadar açılmıştır."* dedi.

İsrail ile kurulacak ilişkilere Atina'nın ihtiyatlı yaklaşmasının nedeni, İsrail'in Yunanistan'ın rakibi Türkiye ile güçlü bağlantıları olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Yunanistan'ın söz konusu bakış açısının yanlış olduğunun farkına vardığının belirtileri görülmektedir ve İsrail'in Türkiye politikalarına etki etmenin en iyi yolun uzak durmak yerine İsrail ile daha yakın ilişkilere girmeye dayandığını anlamış bulunmaktadırlar.

---

* The Jerusalem Post, 12 Ekim, 1999.

Askeri diplomasinin sadık bir savuncusu olan Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos, İsrail'in Yunanistan ile kurulacak stratejik ilişkilerde yeri olduğuna inanmaktadır. O, şimdi 1994 senesinde Yunanistan ile İsrail arasında imzalanan fakat uygulamaya dönük hiçbir mesafe kat edilmeyen ortak savunma paktının hayata geçirilmesinin tam zamanı olduğunu söylemiştir.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos, aynı zamanda kendisi de savunma bakanlığı yapan Başbakan Ehud Barak ile görüşen ilk üst düzey Yunan yetkilidir.

"Bundan dolayı gerçekten çok mutluyum." demektedir Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos,*"Artık söz konusu antlaşmayı hayata geçirmek mümkün hale gelmiştir ve iki savunma bakanı ve iki ülke arasında işbirliği için yeni bir dönem başlamıştır."*

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos Türkiye ve İsrail arasında yapıldığı gibi ortak deniz tatbikatları yapmanın önemli bir mesele olmadığını söylemektedir. Ve o, bu iki günlük ziyareti sırasında böyle bir iş için zaman belirlemeyi ummadığını belirtmektedir.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos; *"Önemli olan bulunduğumuz alanda geliştirilmesi gerekli bir ihtiyaç olan bölgesel güvenlik için pozisyonlarımızı yakınlaştırmaktır."* demektedir.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos, Doğu Akdeniz'de bulunan tüm ülkelerin katılımı ile sağlanacak *"kollektif bir güvenlik politikası"* için çalışmaktadır. Ve o, İsrail'in bu denemede anahtar ortak olduğunu düşünmektedir.

Yunanistan Savunma Bakanı, *"Bizler aynı kritik coğrafi bölgeye aitiz. Orta Doğu ve Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Karadeniz sorunlar ile dolu bir bölge olup, buradaki sorunların etkili ve gerçekçi bir şekilde aşılması ancak söz konusu bölgede var olan tüm ülkelerin kollektif bir güvenlik politikasına katılımı ile çözüme ulaştırılabilir."* demektedir.

Atina'nın, Türkiye ve İsrail arasındaki stratejik ve savunma hususundaki güçlü ilişkileri ile ilgili olan endişelerine yönelik bir soru sorulduğu zaman o, İsrail'in işbirliği yaparken *"seçici"* olmak zorunda olmadığını söyledi.

"İki devlet aralarında yapılacak seçici bir işbirliği yerine biz tüm devletlerin katılımının sağlanacağı kollektif bir güvenlik işbirliğinden yanayız. Bu yaklaşımımız farklı bir yaklaşımdır. Elbette devletler birbirleri ile işbirliğine gidebilirler ve eğer bu işbirliği ticaretin arkasında gider ve değişik bir karakter kazanırsa önemli olan bunun bölgedeki bütün devletlerin çıkarlarına yönelik olması değildir. Eğer bu bölgede gerçekten bir barış ve istikrar sağlanması isteniyorsa, ikili savunma politikaları bunu getirmekte başarısız olacaktır." demektedir.

Buna rağmen Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos, İsrail ve Yunanistan arasındaki savunma bağlarının, Türkiye ile İsrail arasındaki stratejik ilişkilerin derecesine bakmaksızın daha da yakınlaştırılması gerektiğini söyledi.

Yunanlı Bakan ayrıca, *"Yunanistan güvenlik işbirliği ve barış için bir istikrar faktörüdür. Bu politikanın Doğu Akdenizde uygulanması mümkündür. Yunanistan, Kıbrıs, İsrail ve Filistinliler söz konusu savunma politikalarının hayata geçirilmesinden kazançlı çıkabilirler ve bu biz Yunanlılar için öncelik taşımaktadır. Bu bizim çıkarlarımıza uygundur, kullanışlıdır ve biz bu yüzden bunun üzerinde çalışmaktayız."* demektedir.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos, *"Bölgesel kollektif güvenlik politikası yerel ve bölgesel güvenlik krizlerine ve milliyetçi yayılmacılıklara karşı verilmiş model bir cevaptır"* demektedir.

Tsohatzopulos, savunma antlaşmalarının İsrail'in *"bölgesel kollektif güvenlik politika"* fikrine katılıp katılmamasına bağlı olduğunu belirterek *"Size çok açıkça söylüyorum: Ben inanıyorum ki eğer her iki ülkede aynı bölgesel kollektif güvenlik politikasını desteklerlerse bu durumda her iki ülkede otomatik olarak bu politikayı güçlendirmek için nasıl kendi imkanlarını seferber edeceklerini düşünecektirler. Savunma imkanlarımızı geliştirmede birçok ortak bağımız bulunmaktadır."* demektedir.

Daha da ötesi, o, İsrail'e yapılan bu ziyaretin ardından somut ticari ihtimaller umduğunu da söyledi.

"Eğer iki bakanlığın askeri işbirliği imkanı olursa, her iki ülkenin savunma, araştırma ve teknoloji alanlarında işbirliği ve ortak üretim yapmak için yeni yollar ortaya çıkar." demektedir.

Bir yandan israil Yunanistan'ı kârlı bir silah piyasası olarak görürken, Yunanistan bu yeni savunma ortaklığını İsrail'in Ankara ile olan ilişkilerini dengelemek için kullanacaktır.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopulos *"Politizasyonun öncelikli olduğunu ve bunun ardından savunma ilişkilerinin geldiğini anlamak zorundasınız. Bu ortaklıkta ilişkileri güçlendiren her iki ülkenin de bölgesel güvenlik meseleleri ile ilgili endişelerinin aynı olmasıdır."* demektedir.

Yunanistan Savunma Bakanlığı Genel Müdürü Evangelos Horafas, kendi ülkesinin İsrail silah teknolojisini almaya hevesli olduğunu söylemektedir.

Bugün Yunanistan ile yapılan ticaret yaklaşık 100 milyon dolar civarındadır. Bu miktardaki ana pay Almanya'da bulunan Yunan F-4 filosunun modernizasyonunu üstlenen taşeron şirket Elbit tarafından oluşturulmaktadır. Fakat İsrailli yetkililer bunun Yunanistan'ın daha çok İsrail silah sistemi edinmek istediği şeklinde yorumlamaktadırlar. 16 milyar doları gelecek beş senenin istihsali için kenara koyan Yunanistan, Horafas'ın de-

yişi ile özellikle yüksek teknoloji silah sistemlerine, radarlara, simulatörlere ve elektronik donanım suitlerine ihtiyaç duymaktadır.

Horafas bir NATO üyesi olan ülkesinin NATO ile uyum içinde silah ve silah sistemleri almak hususunda Amerikalı ve Avrupalı silah tüccarlarından *"müthiş bir baskı"* gördüğünü söylemektedir.

"Biz bu düzeni takip etmeyeceğimizi ispatlamış bulunmaktayız," diyen Horafas Yunanistan'ın Rusya'dan aldığı SA-8, Z-Su 23 ve S-300 hava savunma sistemleri hakkında hiçbir bilgi vermedi.

Horafas, *"Elbette İsrail savunma şirketleri için yerimiz bulunmaktadır. Biz NATO üyesi olmayan başka ülkelerin bizim ile iş yapamayacağını kanıtlamış bulunmaktayız. Şimdi tam zamanı. Bizim İsrail'den çıkacak bir takım somut sonuçlara sahip olmamız gerekmektedir."* dedi.

Horafas ayrıca İsrail'in şimdiye kadar Yunanistan'ın M-60 tanklarının modernizasyonunu üstlenmeyi teklif eden tek ülke olduğunu da ekledi. Horafas, *"Biz İsrail'in benzer bir teklifi Türkiye'nin M-60 tankları için de yaptığını biliyoruz,"* diyerek, bununla Türkiye ve İsrail arasında yapılan savunma antlaşmalarının İsrail ve Yunanistan arasında yapılabilecek savunma antlaşmalarının önünü kesmeyeceğini belirtmektedir.

Sık sık ertelenen ortak deniz tatbikatlarına gelince de, Horafas Yunanistan'ın Kıbrıs, Mısır ve Ürdün'ün de katıldığı geniş çaplı bir İsrail-Yunanistan askeri tatbikatına taraftar olduğunu belirtmektedir.

Horafas, *"Dışlananlara katılmak istemiyoruz"* demektedir.

EK 10.
Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmayı ile İsrail Milli Savunma Bakanlığı Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması [468]

Taraflar: İki ülke arasındaki mevcut dostluk ve işbirliği ilişkilerinin daha da geliştirilmesinin önemini vurgulayarak, askeri eğitim işbirliğinin her iki tarafın da yararına olduğuna inanarak, bu tip işbirliklerinin taraflar arasındaki ilişkilerin daha gelişmesine katkıda bulunacağını kabul ederek, aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmaya vardılar:

Amaç: Bu anlaşmanın amacı, iki ülke arasında askeri eğitim alanında işbirliği gerçekleştirmektir.

Kapsam: Bu anlaşma askeri eğitim kurumlarını, birlikleri, bu kurumlarda eğitim alacak personeli, bu birimlerdeki eğitimi, tarafların anlaşmaya konu olan elemanlarını, tarafların sorumluluklarını, işbirliğini ilgilendiren prensip ve prosedürleri kapsar.

Tanımlar: *"Gönderen ülke"*, değişim personelini gönderen: *"Kabul eden ülke"*, değişim personelini kabul eden ülkedir.

"Yetkili otorite"

a. Türkiye'de Türk tarafının yetkili otoritesi Türk Genelkurmayı, İsrail tarafının yetkili otoritesi İsrail'in Ankara Büyükelçiliği'dir.

b. İsrail'de, Türk tarafının yetkili otoritesi Tel-Aviv'deki Türk Büyükelçiliği, İsrail tarafının yetkili otoritesi İsrail Savunma Bakanlığı'dır. *"Grup ya da takım lideri"*, değişim personelini gönderen ülke kanunlarına göre atanan en kıdemli elemanı: *"Ev sahibi birlik"*, kabul eden ülkenin değişim personeline ev sahipliği yapan birlik. *"Değişim birimi"* gönderen ülkenin bu anlaşma maksadıyla kabul eden ülkeye gönderdiği birim, yerleştirilen birimdir.

Eğitimin içeriği

1. Eğitimde işbirliği aşağıdakilerini ihtiva eder:

a. Profesyonel uzmanlık alanlarında mütekabiliyet esasınca, farklı seviyelerde işbirliğini sağlamak,

b. Askeri akademiler, birlikler ve karargahlar arasında karşılıklı ziyaret,

c. Eğitim ve tatbikat uygulamaları,

---

[468] Aksiyon Dergisi, 18-24 Mayıs 1999

d. Birbirinin askeri tatbikatlarını izlemek amacıyla gözlemciler gönderilmesi,

e. Bilgi, tecrübe sağlamaya yönelik gerçekleştirilecek personel değişimi, özellikle askeri tarih, askeri müze, askeri arşivleri de kapsayan sosyal ve kültürel alanlarda,

f. Donanma gemilerinin karşılıklı liman ziyaretleri,

g. Askeri spor takımları ile sanat gruplarının tur ve karşılıklı ziyaretleri.

h. Askeri film ve fotoğraf stüdyoları arasında işbirliği.

2. Yukarıda zikredilen değişim etkinlikleri eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve aşaıdaki detaylarla ilgili hazırlıklar üzerinde taraflar anlaşacak ve koordinasyon sağlayacak:

a. Eğitimin konusu.

b. Eğitimin prensipleri.

c. Eğitim süresi, tamamlanış tarihi.

d. Gönderilecek personelin seçiminde uygulanacak kriterler.

e. Kullanılacak dil.

f. Eğitim ve diğer aktivitelerle ilgili olarak gönderen devlet tarafından yapılacak ödemelerin miktarı ve metodu.

g. Gerekli görülen diğer noktalar.

h. Sosyal ve kültürel aktivitelerin organizasyon şekli.

i. Aktivitelerin sona ermesi ile ilgili metod.

3. Değişim birliği, değişim personeli ve eğitim ile ilgili bilgi ve detaylar en az 45 gün önceden kabul eden ülkeye bildirilecektir.

4. Taraflar hava kuvvetlerine bağlı uçakların ve donanma gemilerinin karşılıklı ziyaretlerini arttırmaya gayret gösterecektir.

5. Taraflar, Silahlı Kuvvetler arasında sportif faaliyetlerin artırılması için gayret edecektir.

d. Birbirinin askeri tatbikatlarını izlemek amacıyla gözlemciler gönderilmesi,

e. Bilgi, tecrübe sağlamaya yönelik gerçekleştirilecek personel değişimi, özellikle askeri tarih, askeri müze, askeri arşivleri de kapsayan sosyal ve kültürel alanlarda,

f. Donanma gemilerinin karşılıklı liman ziyaretleri,

g. Askeri spor takımları ile sanat gruplarının tur ve karşılıklı ziyaretleri.

h. Askeri film ve fotoğraf stüdyoları arasında işbirliği.

2. Yukarıda zikredilen değişim etkinlikleri eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve aşaıdaki detaylarla ilgili hazırlıklar üzerinde taraflar anlaşacak ve koordinasyon sağlayacak:

a. Eğitimin konusu.

b. Eğitimin prensipleri.

c. Eğitim süresi, tamamlanış tarihi.

d. Gönderilecek personelin seçiminde uygulanacak kriterler.

e. Kullanılacak dil.

f. Eğitim ve diğer aktivitelerle ilgili olarak gönderen devlet tarafından yapılacak ödemelerin miktarı ve metodu.

g. Gerekli görülen diğer noktalar.

h. Sosyal ve kültürel aktivitelerin organizasyon şekli.

i. Aktivitelerin sona ermesi ile ilgili metod.

3. Değişim birliği, değişim personeli ve eğitim ile ilgili bilgi ve detaylar en az 45 gün önceden kabul eden ülkeye bildirilecektir.

4. Taraflar hava kuvvetlerine bağlı uçakların ve donanma gemilerinin karşılıklı ziyaretlerini arttırmaya gayret gösterecektir.

5. Taraflar, Silahlı Kuvvetler arasında sportif faaliyetlerin artırılması için gayret edecektir.

6. Eğitim faaliyetleri dönüşümlü olarak İsrail ve Türkiye'de gerçekleşecektir.

Askeri eğitim işbirliğinin gerekleri

1. Eğitim, kabul eden ülkenin dilinde yapılacaktır. Bir yıldan az süren eğitim programlarında gönderen ülkenin isteği üzerine mütercimler kullanılabilir. Bu durumda gönderen devlet yeterli sayıda askeri/sivil mütercim gönderebilir. Kabul eden ülke de bu bakımdan istek üzerine yardımcı olabilir.

Tercüme masrafları gönderen ülke tarafından karşılanacaktır.

2. Taraflar, teknik ve daha düşük düzey anlaşmalarla işbirliği yapacak uygulama alanlarının detaylarını kararlaştıracaktır. Bu anlamda, tarafların temsicilileri bir araya gelecek ve bu anlaşma çerçevesindeki aktiviteleri koordine edecektir. Bütün eğitim istekleri, lojistik destek ve güvenlik düzenlemeleri bu toplantılarda tartışılacak ve kararlaştırılacaktır.

3. İşbirliği, bu anlaşmada belirlenen çerçeve ışığında sürdürülecek, spesifik durum ve şartlar ayrıca hadise hadise ele alınacaktır. Her eğitim faaliyetinin kapsamı ve teknik yönleri yukarıda bahsedildiği gibi Uygulama Toplantıları'nda tartışılacak, anlaşılacak ve bu anlaşmaya ilave olarak eklenecektir.

4. İşbirliği, iki ülkenin ihtiyaçları ve çıkarları göz önüne alınarak gerçekleştirilecektir.

Uygulamalar ve işbirliğinden doğan yükümlülükler

1. Eğitim süresince gerek duyulan hizmet, alet ve malzemeler kabul eden ülke tarafından değişim personeline verilebilir.

2. Gerekli görüldüğünde eğitim faaliyetlerini düzenlemek için Uygulama Düzenlemesi yapılabilir.

Uygulama Düzenlemesi aşağıdaki hususları kapsayabilir:

a. Eğitimin konusu

b. Eğitimin prensipleri.

c. Eğitimin süresi, başlaması ve bitişi.

d. Eğitim için gönderilen değişim personeli için ön koşullar.

e. Eğitimde kullanılacak dil.

f. Mali konular.

g. Eğitim ile ilgili gerekli görülen diğer meseleler.

3. Bu anlaşmanın uygulanmasıyla ilgili bir yıllık plan yapılacaksa, her faaliyet ile ilgili aşağıdaki hususlar tesbit edilecektir:

a. Eğitimin niteliği, adı ve gerçekleştirilecek yer.

b. Faaliyetin başlangıç ve bitiş tarihleri.

c. Eğitimin düzeyi ve değişim personelinin taşıması gereken ön koşullar.

d. Katılacak personel sayısı.

e. Mali meseleler:

I. Eğitim paralı mı, parasız mı olacak? Paralıysa ödeme şekli.

II. Tarafların yükümlülükleri, masraflar...

f. Yıllık planın hazırlanmasından sonra ek eğitim gerekirse, bu mesele tarafların karşılıklı mutabakatı ile çözülecektir.

4. Değişim personeli kapsamında gelen kursiyerler, gönderen devlet tarafından, kendi ihtiyaçlarına göre ve kabul eden ülkenin imkanları göz önünde tutularak belirlenir.

5. Değişim personeli, gönderen ülke tarafından kabul eden ülke ile yapılacak koordinasyonla belirlenir.

6. Eğitim programı ve konuların kapsamı Ev Sahibi Birim ve eğitimi verecek kurum tarafından tesbit edilecektir.

7. Sınavlar, derecelendirmeler, eğitim sertifikası ve diğer dökümanlar kabul eden ülke tarafından tesbit edilecektir.

Güvenlik ve sınıflandırılmış bilginin gizliliği

1. Taraflar arasında bu anlaşmaya bağlı olarak aktarılan her türlü bilgi ve tecrübe, taraflar arasında 31 Mart 1994'de imzalanan Güvenlik/Gizlilik Anlaşması hükümlerine tabi olacaktır.

2. Değişim personeli, kabul eden ülkenin güvenlikle ilgili düzenlemelerine ve eğitim sırasında verilen bilgilerin gizliliği ilkesine uyacaktır.

3. Değişim personeli, kabul eden ülkenin spesifik olarak belirlediği güvenlik düzenlemelerine uyacaktır.

4. Değişim personeli, kendilerine verilen sınıflandırılmış bilgilerin gizliliği esasına uymaya eğitimin tamamlanmasından sonra da devam edecektir.

5. Değişim personeli, dolaylı ya da dolaysız olarak basınla temas kurmayacak.

6. Ev Sahibi Birlik, değişim personelinin Ev Sahibi Birimi'ndeki güvenliğinden sorumlu olacaktır.

Anlaşma, tarafların diğer anlaşmalarla yüklendikleri yükümlülükleri etkilemeyecek.

Olağanüstü hal ve misyon kısıtlamaları

1. Genel Değişim personeli üçüncü bir ülke ile misafir ülke arasındaki çatışmalara katılmayacak ve kabul eden ülkede iken çalıştırılmayacaktır.

2. Hatırlatarak;

a. Gönderen ülke gerekli bulduğu zaman personelini geri çağırabilir. Kabul eden ülke geri dönüşün gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri alacaktır.

b. Savaş, silahlı çatışma, halk ayaklanması, uluslararası kriz gibi durumlarda değişim personeli gönderen ülkenin isteğiyle ülkeden ayrılabilecektir.

Mali meseleler

1. Genel: Bu anlaşma ile ilgili karşılıklı yükümlülükler Uygulama düzenlemeleri ile belirlenecektir.

2. Ödemeler ve masraflar:

a. Mali durumlarla ilgili durum ve özel şartlar uygulama düzenlemeleri ile belirlenecektir. Prensipte, taraflar herkesin kendi masrafını karşılamasını benimserler.

b. Kabul eden ülke kendi tesislerinde ücretsiz olarak kalacak yer ve yiyecek temin edecektir.

3. Şahıslar kendi borçlarını kendileri ödeyeccektir.

4. Vergiler:

a. Değişim personeli, kabul eden ülkenin her türlü vergi yasalarına uyacaktır.

b. Bu anlaşmanın kapsamına giren amaçlarla gümrüklerden geçirilecek teçhizat, malzeme, alet ve rasyonel miktarlardaki mallar, kabul eden ülke tarafından gümrüklerden muaf tutulacaktır.

c. Taraflar bu anlaşma çerçevesinde gerçekleşecek ithalat, ihracat, gümrükleme ve mali muafiyetlerin kötüye kulanılmaması için gerekli tedbirleri alacaktır.

5. Prensip olarak taraflar, maaş, sosyal haklar, ulaşım masrafları vb. ile değişim personeli tarafından ev sahibi birliğe yüklenen masrafları kendileri ödemeye kararlaştırmışlardır.

EK 11.
Türkiye ve İsrail Silahlara Kilitlendiler [469]

Jeniffer Washburn

Geçen Aralıkta Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Mesut Yılmaz'ın Beyaz Saray'ı ziyaret ettiği esnada, bir grup insan hakları örgütünün oluşturduğu platform, Başkan Clinton'dan ona Türkiye'de Kürtlere yönelik olarak sürdürülen acımasız insan hakları ihlalleri ve devam eden sindirme politikaları hakkında hesap sormasını istedi. Bununla beraber Amerika'nın bütün insan hakları örgütleri de söz konusu hususda aynı kaygıları taşımamaktaydılar.

Aralık ayının 17'sinde Yahudi karşıtlığına ve her türlü ayrımcılığa karşı savaşanlar arasında en göze batan Yahudi örgütlerinden biri olan ADL, Yılmaz'ın onuruna verilen ve çeşitli Amerikalı Yahudi örgütlerinin hazır bulunduğu bir akşam yemeği esnasında, Yılmaz'a 'Eşsiz Devlet Adamı Ödülü'nü verdi.

ADL Başkanı Abraham Foxman aynı zamanda bir örneği basına dağıtılan konuşmasında *"Türkiye kendini demokrasiye adamış ve hoşgörüyü teşvik eden bir ülke olarak ayakta durmaktadır."* dedi. ADL'ye göre 'eşsiz devlat adamları' ödülleri *"bölgenin ve dünyanın barışı için kendini fazlası ile adamış olan, insan hakları ve sivil haklar için özel taahhütleri olan liderlere"* verilmektedir.

Türkiye'ye ve onun devlet başkanlarına yönelik bu denli yüksek övgüler Washington Kürt Enstitüsü tarafından son derecce sivri bir dille eleştirildi. Söz konusu grup Foxman'a yazdığı bir mektupta, Yılmaz'ın Kürt halkına yönelik tutumunu, *"etnik temizlikten biraz daha fazlasını yapmaktadır."* şeklinde tanımladı.

1984 yılından beri Türk ordusu, militan Kürt muhalefet grubu olan PKK'nın kökünü kurutmak amacı ile yürüttüğü savaş süresince Kürtler'in yaşadığı 3000 köyü bombaladı ve boşalttı. Bunun bir sonucu olarak 30.000 kişi öldürülmüş olup, iki milyon kadar Kürt mülteci de büyük şehirlerin gecekondu mahallelerine göç ettirildi.

Amerikan Devleti'nin en son yayımladığı insan hakları raporunda Türkiye Hükümeti'nin *"Kürt nüfusun en temel politik, kültürel ve linguistik (dil) haklarını inkar ettiğini"* yazmakta idi. 1997 senesinde yayımlanan raporda ise, *"işkencenin ülke geneline yayıldığı"* ve *"hükümet yetkililerinin hâlâ avukatları, insan hakları izleyicilerini, gazetecileri kamuoyuna fikirlerini açıkladıkları gerekçesi ile hapsettiği, kötü muameleye maruz bıraktığı ve sindirmeye çalıştığı"* belirtildi.

---

[469] Power Block, Progressive Dergisi, ABD Aralık 1998

Peki bu durumda neden ADL ve diğer Yahudi liderler Mesut Yılmaz'ı bu denli övücü bir tutum sergiledi?

Bunun sebebi, Türkiye'nin İsrail'e askeri partnerlik yapmasıdır. 1996 senesinin Şubat ayında Türkiye ve İsrail tarihi bir askeri eğitim antlaşması imzaladılar. Bu antlaşmayı ise altı ay sonra imzalanan silah sanayii işbirliği antlaşması takip etti. O zamanden beri iki ülke arasındaki askeri ve ekonomik ilişkiler tomurcuklanmaya başladı. Her iki ülkede şimdilerde birbirlerinin hava sahasında eğitim uçuşları yapmaya, karmaşık istihbari bilgileri paylaşmaya, giderek artan ticari ilişkiler kurmaya, ortak silah ve güvenlik projeleri üretmeye başladılar.

ADL'nin Yardımcı Ulusal Müdürü Kenneth Jacobson, Progressive dergisine verdiği bir röportajda kendini savunmak istercesine *"Bu ödülü verirken özellikle insan hakları diye bir kelime kullanmıyoruz."* demektedir. *"Bizler her zaman insan hakları ve daha ileri demokratik reform ihtiyacı ile ilgili soruları yükseltiyoruz."* ise ondan alıntılanan bir başka cümle.

İçlerinde Clinton yönetiminin de bulunduğu birçok Türkiyeli ve İsrailli destekçi söz konusu partnerliğin kutlamaları için yeterli bir neden olduğu hususunda hemfikirdir. Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Güney Avrupa Meseleleri Vekil Bürosu Müdürü Dana Bauer *"Biz bu olayı içtenlikle destekliyoruz."* demektedir. *"Söz konusu anlaşmalar iki Batı yanlısı müttefiki bölgede güçlendirmektedir ve her ikisi de ortak çıkarların yattığı alanlarda savunma kapasitelerinin modernleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Biz bu anlaşmayı bir istikrar anlaşması olarak görmekteyiz."* demektedir.

Tüm bu söylenenlere rağmen Amerika'daki insan hakları ve silahlanmanın kontrol altına alınmasını isteyen gruplar ve Arap dünyası bu dramatik stratejik gelişme karşısında Arap-İsrail barışı, Orta Doğu'nun istikrara kavuşması, Kürtler'in ve Filistinliler'in kötü durumu ve bölgesel silahlanmanın kontrol altına alınması çabaları ile ilgili sorgulamalara başladılar.

Bir başka acil tehdit de Türkiye'nin büyük askeri gücüdür. İsrail'in Türkiye'ye iyi niyetler ile üst seviye askeri donanım satması ve bunu yaparken hiçbir soru sormaması, Türkiye'nin insan hakları sicilinin daha da bozulmasına sebebiyet verebilir. Kongre Araştırma Hizmetleri'nin yaptığı son araştırma *"Türkiye'nin Kongre içinde mevzilenmiş Türk karşıtı lobiler tarafından aldırıldığına inandığı kararlar yüzünden Amerikan ve Avrupa devletlerinin kendisine koyduğu silah ambargolarını İsrail bağlantıları sayesinde aşma fırsatını bulmuştur."* denilmektedir.

Elbette Türkiye'nin ana askeri teçhizat kaynağı Amerikan devletidir. Türkiye'nin askeri malzeme ithalatının yüzde sekseninin üzerinde MADE IN USA damgası bulunmaktadır. Son on yıl içinde Ankara 12 milyar dolar tutarında doğrudan ya da dolaylı yollardan Amerikan yardımı almıştır. Fakat bununla birlikte son zamanlarda Türkiye'deki insan hakları ihlallerinin artması Amerika ve Avrupa tarafından inatçı bir diken gibi sürek-

li Ankara'nın gözüne sokulmaktadır. 1996 senesinde Türkiye Amerikan Kongresi'ni iki Cobra helikopterinin ve fırkateyninin satışını askıya alarak kendisine zoraki bir *"gölge ambargo"* uygalamak ile suçladı. Geçen Aralık ayında Avrupa Birliği, insan hakları hususundaki gerginliğinden dolayı Türkiye'nin üyelik başvurusunu reddetti.

İsrail silahları Türkiye'ye böylesi yaptırımlar karşısında manevra yapma imkanı temin etmektedir. Türkiye-İsrail anlaşmasının oluşumundaki baş aktörlerden İsrail Savunma Bakanlığı danışmanlarından David Ivry, Jerusalem Post gazetesinin geçen sene kendisine İsrail'in dış ülkelere silah satışı yapma hususunda insan hakları gibi bir kaygısı olup olmadığı yönündeki sorusunu *"İsrail'in bu günkü politikası dünyadaki hiçbir devletin içişlerine karışmayı benimsememektedir. Biz başkalarının iç meselelerimiz hususunda yolumuza çıkmasından nasıl rahatsız isek bu nedenler ile kendi politikalarımızı da başkalarının iç işlerine karışmayacak şekilde yapılandırırız."* şeklinde yanıtlamıştı.

Gelecek 25 sene için Türkiye ordusunun modernize edilmesi için şaşırtıcı bir şekilde 150 milyar dolarlık yatırım planlamaktadır. Amerikan devletinin silah lobileri bu kârlı satışlar için sıkı bir çalışma temposu yakalamış bulunmaktadırlar fakat ne var ki İsrail her şeye rağmen söz konusu satışların gözdesi olmaya doğru yol alıyor.

Zaten Türkiye ve İsrail daha şimdiden birçok askeri işbirliği anlaşması imzalamış bulunmaktadırlar. Üstelik bunların dışında sırada bekleyen birçok anlaşma da vardır. İsrail'in içinde olduğu Türk F-4 ve F-5 savaş uçaklarının modernizasyonu, yüksek teknoloji, radarlar ve bombalama performansının arttırılması için takılacak uçak teçhizatları ile ilgili bu anlaşmalardan ikisinin toplam değeri 715 milyon dolardır.

1997 senesinin Mayıs ayında her iki ülke bir araya gelerek ortaklaşa Popeye-II füzesi üretimine karar kılmışlardır. Söz konusu füzelerin menzili 90 kilometredir ve böylece Türkiye'ye önemli bir teknoloji aktarımında ve üretim yeteneği transferinde bulunulacaktır.

Bu sene iki partner beraberce Arrow füzelerine benzeyen orta menzilli füze üretimi içinde karşılıklı anlaşmaya vardılar. Söz konusu füzenin üretimi için İsrail Amerikan teknolojisinden ve 785 milyon dolar Amerikan maddi desteğinden istifade etmektedir.

Silahlanma kontrol avukatları Türkiye'nin bu yatırımlarının Yunanistan ile girdiği silahlanma yarışını kızıştıracağından korkmaktadırlar. Bunun nedeni ise Amerikan devletinin her iki ülke arasında sağladığı dengenin söz konusu yollardan bozulmasıdır. İşte bu da her iki ülkenin önemli sorunlarından biri olan Kıbrıs meselesinin çözümünü zora sokmaktadır. Ayrıca İsrail bağlantısı Türkiye'yi sahne gerisinden yöneten orduyu da on dört yıldır sürdürülmekte olan ve Kürt halkının insani haklarının suistimal edilmesinden dolayı ülkeyi demokratikleşmeye zorlayan uluslararası baskılara karşı da güçlü kılmaktadır.

Son olarak silahlanmanın kontrol edilmesi ile igilenen gruplar Türkiye'nin dünyanın en karlı silah anlaşmalarından biri olarak husule gelen 3.5 milyar dolarlık 145 saldırı helikopteri alımına karşı bir mücadele hazırlığına girmektediler. Söz konusu anlaşma için bir Alman-Fransız konsorsiyumu (Eurocopter), iki Amerikan firması (Boeing ve Bell Helicopter) ve bir İsrail-Rus konsorsiyumu (IAI ve Kamov) birbirleri ile yarışmaktadırlar. Amnesty Uluslararası gibi Amerikalı gruplar, Türkiye'nin Kürt köylerini yakmak ve boşaltmak için rutin bir şekilde Amerikan silahlarından faydalanmasının neticesinde söz konusu Amerikan satışlarını engellemek için yeni bir mücadeleye giriştiler.

Geçen Aralık ayında Başkan Clinton, Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz ile bir araya geldiği zaman, Başkan ona Türkiye'nin insan hakları hususunda bir ilerleme göstermemesi halinde hiçbir Amerikan silahının bu ülkeye satılmayacağı hususunda güvence vermişti. Fakat, İsrail-Türkiye bağlantıları söz konusu kazanımları tehlikeye atmaktadır.

Savaşın bozdukları

Amerika'nın Silah Ticaretinin İnsani Maliyeti adlı kitabın yazarı John Tirman: *"Birleşik Devletler'in gücüne karşın İsrail'in seçilmesi, İsrail'de hiç kimsenin Türkiye'ye insan hakları hususunda bir sorun çıkarmayacak olmasındandır..."*

Gazeteci Michael Eisenstadt 1997 yılında *"söz konusu İsrail-Türkiye anlaşması Orta Doğu'da kurulmuş olan dengeleri de alt üst etmektedir."* diyor.

Eisenstadt'ın, Washington Enstitüsü Yakın Doğu gözlemlerinden çıkan sonuç, İsrail'in düşmanlarının artık İsrail'in gireceği herhangi bir çatışmada Türkiye'nin de kendilerine destek sağlayacağını hesap etmek durumunda olduğu şeklindedir. Aynı mantık Türkiye'nin düşmanlarının da daha dikkatli olmasını gerekli kılmaktadır.

Türkiye ve İsrail defalarca aralarındaki *"ittifak"*ın bir üçüncü ülkeye karşı olmadığını açıklamış bulunmaktadırlar. Fakat Arap Dünyası söz konusu açıklamalara karşı şüphe ile bakmaktadırlar ve bunu gerekçesiz bir şekilde yapmamaktadırlar. Şubat ayında Türkiye'nin eski bir Washington Büyükelçisi İsrail'in, Türk hava sahasını Irak'ın bu ülkeye yönelik füze saldırısında bulunacağı yönünde bir tehdidi olduğu zaman, kullanılabileceğini açıklamıştır. Ve raporlar İsrail uçaklarının Türk hava sahasında uçtukları zamanlarda İran, Irak ve Suriye hakkında detaylı istihbarat raporları aldığını göstermektedirler.

Amerikan devleti resmi olarak her iki ülkenin askeri işbirliği ekseninde bir araya gelmesinde parmağı olmadığını söylemektedir. Fakat Hampshire Koleji Orta Doğu Çalışmaları'ndan Profesör İkbal Ahmed ise bunu şu şekilde açıklamaktadır: *"Amerika Birleşik Devletleri'nin iki ilkesel müttefikinin Amerika'nın çöpçatanlığı olmadan kendi aralarında ikili ilişkiler/ittifaklar geliştirmesi mümkün değildir. Amerika'nın Orta Doğu'da Amerikan iktidarına vekalet edebilecek stratejik ittifaklar aramasının uzun bir geçmişi vardır."*

Geçen Aralık ayında Pentagon'da gerçekleşen Türkiye, Amerika ve İsrail toplantısının ardından İsrail Savunma Bakanı İzak Mordehay, Amerika'nın söz konusu edilen rolünü açık bir dille ortaya koymuştur: *"Ben kesin bir şekilde Türkiye ve İsrail arasındaki ilişki biçimini stratejik bir birliktelik olarak tanımlıyorum. Bütün bu yapılanlar ise Amerika'nın koordinasyonu ve desteği ile yapılmış bulunmaktadır."*

İsrail-Türkiye askeri birlikteliğinin bir anahtar hedefi Suriye'dir. *"Tamamen acizleştirilmiş olan Suriye devletinin artık etrafı da sarılmıştır."* Londra merkezli Independent gazetesinin Beyrut Bürosu Şefi Robert Fisk yaptığı açıklamalarda *"Artık İsrail Golan Tepeleri üzerinde yaptığı keşif görevi uçuşlarının yanısıra, Suriye'nin kuzey sınırı boyunca Türkiye içlerinden uçabilmekte ve ayrıca PKK gerillalarını takip eden Türk uçaklarının Suriye için yaptıkları gibi, Kuzey Irak'ta da uçabilmektedirler."* Ekonomist Gazetesi ise Türkiye'nin düzenli olarak Suriye hakkında İsrail askeri istihbaratına MOSSAD'a bilgi verdiği hakkında bir haber yayımlamıştır.

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik düşmanlığı Şam'ın PKK örgütüne destek vermesi ve söz konusu örgütün Suriye tarafından kontrol edilen Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde rahatlıkla üstlenebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Bunun yanında Türkiye ve Suriye'nin arasında uzun süreden beri devam eden bir toprak sorunu da bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye topraklarında kaynakları bulunan Irak ve Suriye'den geçerek denize dökülen Fırat ve Dicle nehirlerinin kullanma hakları hususunda da önemli bir sorun yaşanmaktadır.

Bunun gibi İsrail de Hizbullah'ı destekleyen ve kendisi ile düşük yoğunluklu bir savaş içinde olduğu Suriye ile benzer sorunlar yaşamaktadır. İsrail Türkiye'nin Suriye'ye yapacağı baskıların Şam'ı, aralarında bir mücadele meselesi olan Golan Tepeleri hususunda masaya oturmaya zorlayacağını ümit etmektedir.

Ekim ayının başlarında yüksek rütbeli bir Türk subayının, ülkesi ile 550 kilometrelik sınırı olan Suriye hakkında PKK'ya destek verdiği gerekçesi ile yaptığı açıklamalar *"deklara edilmemiş bir savaş ilanı"* olarak algılanarak Orta Doğu'daki gerilimlerin artmasına ve ciddi bir zıtlaşmasının olmasına sebebiyet verdi. Ankara, Suriye sınırına gönderdiği 10.000 kişilik bir birliğin Suriye'ye girerek Irak'ta yapıldığı gibi PKK üslerini vurmakta kullanacağını açıkladı. Şam bu durum için görüşme çağrısında bulundu. Suriye hükümetinin resmi gazetesi Türkiye'nin tavrının tek bir anlama geldiğini ifade etti: *"İttifakları dolayısı ile Ankara ve Tel-Aviv arasında tam bir koordinasyon mevcuttur."*

Bir krize meydan vermemek amacı ile İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu Golan Tepeleri üzerindeki taciz uşuçlarını askıya aldı. Fakat pek çok analizci, *"eğer İsrail istihbaratı MOSSAD tarafından Türkiye'ye bilgi verilmese idi, Türkiye PKK'nın Suriye içindeki üslerini bombalamak gibi bir tehdit yapabilecek miydi ve eğer İsrail-Türkiye askeri beraberliği olmasaydı, Ankara kendine bu kadar güvenebilecek miydi?"* gibi soruları merak etmektedirler.

Washington Enstitüsü Yakın Doğu Politikası'nda çalışan üst düzey akademisyen Alan Makovsky *"Benim bu tip zıtlaşmanın söz konusu ilişkilerin olması tasarlanmış bir sonucu olduğu konusunda hiçbir şüphem yoktur."* demektedir. *"Söz konusu hareket özellikle Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad'ı korkutup sindirmek için yaratılmıştır."*

Türk gazetesi Milliyet'te çıkan bir makalede Türkiye'nin eski bir Washington Büyükelçisi olan Şükrü Elekdağ, Ankara'nın yeni kabadayılık kaynağının İsrail olduğunu ifade etmekte idi. Bunun sebebinin ise *"Suriye'nin Türkiye'nin bu gün için sahip olduğu şartları görmezden gelerek sıcak bir çatışmaya girip kendini riske etmeyeceğini"* göstermektedir. *"Onlar iyi bir şekilde bilmektedirler ki, eğer Suriye Türkiye ile gireceği bir savaşta ordusunu kaybederse, en baş düşmanı olan İsrail'in kucağına düşecektir. Bir başka deyişle İsrail Suriye'nin ensesindedir."*

Ekimin sonlarına doğru Türkiye ve Suriye, Suriye'nin PKK'ya olan desteğini kesmesi ve örgütün lideri Abdullah Öcalan'ın Ankara'ya teslim edilmesi hususunda bir antlaşmaya vardılar. Alan Makovsky'ye göre *"söz konusu olay Ankara'nın bakış açısı ile mükemmel bir şekilde sonuçlanmıştır."* Yine Makovsky'e göre Şam'ın bu hususta *"teslim"* olması, Türkiye-İsrail beraberliği Suriye'yi İsrail'in isteklerine boyun eğmek hususunda da zorlamalarda bulunacaktır.

Fakat diğerleri bu konuda şüpheci yaklaşımlar benimsemektedirler. John Tirman'a göre bu anlaşma aslında *"bir günü kurtarma"* anlaşmasıdır. *"Suriyeliler Öcalan'ı ülkelerinden atabilirler fakat altı ay sonra da geri alabilirler."* demektedir. *"Açıkçası ben Suriye'nin PKK'yı ülkesinin tamamından kapı dışarı edebilecek bir kapasiteye sahip olduğundan da şüphe duymaktayım. Türk Ordusu sürekli olarak PKK'yı bitirdiğini iddia etmekte olsa da biz yine onları etrafta görmekteyiz."*

Hatta Makovsky bile Türkiye-İsrail ittifakının *"Esad'a barış yapma hususunda daha fazla tedirginlik verebilir,"* yorumunda bulunmaktadır. 16 Eylül'de Şam tarafından idare edilen Arap Birliği yaptığı bir açıklama ile İsrail-Türkiye ittifakının *"Arap toplumunu gerçek tehlikelere karşı korunmasız bıraktığını ve bölgeyi tekrardan eksen ve ittifak politikalarına geri götürdüğünü"* söylemektedir. Söz konusu politikaların ise soğuk savaş dönemi boyunca yıpratıcı etkisi çok hissedilmişti.

Şüphesiz İsrail ve Türkiye ile çatışan Essad da masum değildir. Fakat şu da bir gerçek ki birleşik İsrail-Türkiye cephesi onun politikalarını yumuşatacak diye bir şart yoktur. Suriye daha şimdiden Mısır, Irak, Suudi Arabistan'dan muhtemel bir muhalif ittifak oluşturabilmek hususunda yol gösterici destek almıştır. Amerika'nın sıkı bir müttefiki olan Mısır, İsrail-Türkiye birlikteliğinin bölge barışı üzerindeki etkilerine karşı güçlü bir muhalefet sergilemektedir. Bu arada Irak ve Suriye -ki onun Körfez Savaşı sırasında Amerika'ya sağladığı desteği saymazsak- zaten söz konusu birliğe en başından kin beslemektedirler.

Yeni İsrail-Türkiye ilişkileri her iki ülkenin de kendi iç meselelerine askeri çözümler üretmesine ve her türlü iç çatışmayı *"terörizm"* penceresinden izlemesi ile de sonuçlanabilir.

Washington Kürt Enstitüsü'nden Özel Yayın Müdürü Mike Amitay: *"Türkiye ve İsrail'in çıkarları uluslararası terörizm bakış açısında buluşmaktadır."* demektedir. *"Kendi toplumunuzun tabakalarına karşı güç kullanmak için nasıl bir gerekçeniz olabilir? Bunun cevabı terörizme endeksli bir düşünce tarzı yaratmaktan geçmektedir."*

Kimsenin PKK ve HAMAS gibi grupların ciddi terör eylemlerinde bulunduğu hakkında tartışacak bir şeyi yoktur. Fakat hem Türkiye hem de İsrail hükümetinin aşırıcı, terör karşıtı yaklaşımları eleştirilmekte ve özgür bir diyalog ortamı yaratılmasından yana tavır konulması istenmektedir.

İsrail vakasında geçici WYE Antlaşması'na rağmen Netanyahu hükümetinin istimlakı sürdürmesi, ulaşım haklarına kısıtlama getirmesi ve özerk yönetime karşı herhangi bir jestte bile bulunmaması barış antlaşmasına umudunu bağlamış Filistinlileri derinden yaraladı.

Bu arada Türkiye'deki hükümetin durumu çok daha vahimdir. Amitay *"Hiç kimse ile diyaloga girdikleri yok."* diye açıklamaktadır olanı biteni, *"hatta yasal gruplar ile bile, Türkiye'nin komşusu Suriye ile bir savaşa girmeyi, içerde bulunan ve arabulucu olacak Kürtler ile diyaloga girmekten ve politik bir çözüm bulmaktan daha çok benimsemesi inanılmaz bir durumdur."* O hala *"Türk ordusu Şam'ın PKK sorununa bir öneri veremez, bu tamamen Suriye'nin kendi bileceği bir iştir."* demektedir.

Türkiye'nin ve İsrail'in terör karşıtı mücadelelerinde vurucu bir benzerlik görünmektedir. Her iki ülke de kendi düşmanlarını takip etme bahanesi ile komşu devletlerin egemenlik sahalarına saldırmaktadırlar. Kuzey Irak'ta Türkiye kendine bir güvenlik alanı kurmuştur. Söz konusu alandokuz mil derinliğinde ve Irak-Türkiye sınırı boyunca uzanmaktadır. Türkiye burayı düzenli olarak bombalamakta olup, asker göndererek PKK kamplarını tahrip etmektedir. 1982 senesinden beri İsrail de Lübnan'da benzeri bir alanı işgal etmiştir. Söz konusu bölge de dokuz mil derinliğinde olup Hizbullah ile sürekli çatışmalar yaşanmaktadır. Her iki cephede de sivil kayıpların oranı yüksek olup savaşa karşı bir çözüm bulunamamıştır.

Netanyahu 1997 senesinin Mayıs ayında yaptığı bir kamuoyu açıklamasında terörizm tehdidinin Türkiye ve İsrail'i bir araya getirdiğini ifade etmişti. NATO *"Türkiye PKK'nın terörist saldırılarından çok zarar görmektedir ve biz PKK terörünü İsrail'e zarar veren terörden farklı görmemekteyiz."* demektedir. Söylev sadece Netanyahu'nun Kürt halkına karşı İsraillilerin tarihi tarafsızlığından vazgeçmesi açısından değil aynı zamanda onun Şam'ı PKK'ya destek verdiği sürece Suriye ile İsrail'in asla barış yapmayacağı yönündeki uyarıları nedeni ile önemlidir.

Netanyahu'nun Türkiye'yi İsrail-Suriye barış görüşmelerine katmak istemesi söz konusu barış sürecini isteyerek de olsa durdurabilir. Türkiye baştan beri Suriye ve İsrail'in barış antlaşmasına varmasından çekinmektedir, çünkü böylesi bir durum hayata geçtiği an Suriye Golan Tepeleri'nde konuşlandırmış olduğu ordusunu Türkiye ile olan sınırına kaydıracaktır. Zaten kendi içlerinde Golan Tepeleri ve Lübnan hususunda birçok anlaşmazlıkları olan Suriye ve İsrail, görüşmelere Türkiye'nin de katılması ile işlerini dik bir yokuşa sürebilirler.

Aynı şey Filistin meselesi için de doğru olabilmektedir. Her ne kadar Ankara İsrail-Filistin barış sürecini desteklemekte ise de, geçen sene bir Washington Post editörünün de görüş belirttiği gibi, kendi güvenliğini güçlendiren İsrail'in Türkiye ile beraberliğinden bir medet ummasına gerek kalmayacaktır.

Arap dünyasında ise bir kötümser hava oluşmaktadır. Son olarak Mısır, İsrail tarafından, Türkiye ile yapılan ortak tatbikata davet edildiğinde, Mısır Dışişleri Bakanı'nın davete yönelik cevabı son derece sert olmuştu. *"Bize hiçbir davet ulaşmadı ve zaten böylesi herkes için daha iyi."* diyen Dışişleri Bakanı, *"Biz söz konusu askeri antlaşmayı son derece vakitsiz, olumsuz ve barış sürecinin sağlığını baltalar bir boyutta görmekteyiz."* demişti.

Washington'da ise Türkiye ve İsrail yanlısı lobiler ortak çıkarları takip etmek hususunda birlikte çalışmaktadırlar. Kongre Araştırma Hizmetleri'nin kayıtlara geçirdiği bir bilgiye göre İsrail Savunma Bakanı İzak Mordehay *"İsrail'in Türkiye'ye Amerikan politik sahnesine çıkmasında yardımcı olmakta ve Yahudi örgütlenmelerini de söz konusu örneği takip etmek konusunda cesaretlendirmektedirler."* demektedir.

Bu senenin başlarında Ekonomist gazetesinin verdiği bir habere göre, *"Türkiye Washington'daki büyük Yahudi lobilerinden gördüğü destekten son derece memnundur."* denmektedir. Söz konusu lobiler Kongre'nin Ankara'ya satılacak iki fırkateynin satışlarını dondurmasını engellemiştir. The Wall Street Journal gazetesi ise artık Türkiye'nin çıkarlarının Yahudi Ulusal Güvenlik Enstitüsü (JINSA)- Washington merkezli bir think tank kuruluşudur-, Amerikan İsrail Kamuoyu Eylem Komitesi (AIPAC) -nüfuzlu bir İsrail lobisi- gibi grupların *"artık takvimine girdiğini"* yazmaktadır. JINSA, Türkiye'ye yapılan yardımların kesilmesinde muhalif bir tavır sergilemiş ve Amerikan ordusundan emekli olmuş komutanlar ile onların Türk meslektaşlarının arasında toplantılar düzenlemişlerdir.

En son olarak ise Dallas Morning News yaptığı bir haberde ise Amerikan-Türk Derneği'nin -merkezi Ankara'dadır- içlerinde Amerikan Yahudi Kongresi'nin, B'nai B'rith ve AIPAC'ın da olduğu birçok Yahudi kuruluşuna Türkiye'nin yaklaşan helikopter antlaşması ile ilgili olaraktan ellerinden gelen yardımları esirgememelerini istemiştir.

"Yardım" aslında Clinton yönetiminin ikna edilmesi anlamına gelmektedir. Yani Türkiye'nin insan hakları sicili Amerika'nın ona dış yardım yapabileceği oranda bir

yükselme göstermiştir demektir. Foxman bir gazeteye yaptığı açıklamada İsrail ile kurulmuş olan ilişkileri ima ederek *"Türkiye söz konusu satışı hak etmektedir."* demiştir.

Türkiye için ise bu durum hayallerin gerçekleşmesi demektir. John Tirman *"yeni ittifakın Türkiye'ye daha önce hiçbir şekilde yapamadığı bir şeyi kazandırdığından bahsetmektedir."* diyor. Amerika'daki bu etnik bileşenler Türkiye'nin Washington'daki lobi etkinliğini arttıracaktır.

Geçen Şubat ayında bu karmakarışık ittifakın tüm unsunları Amerikan-Türk Heyeti'nin yıllık konferansında bir araya geldiler. Söz konusu heyet Amerika ve Türkiye arasındaki askeri ve iş ilişkilerinin daha da yakınlaşmasını teşvik eden bir lobidir. Orada, bu konu ile ilgilenmesi hiç de şaşırtıcı olmayan Amerika'nın bazı silah devi firmalarından Lockheed Martin, Boeing, Bell Textron, Raytheon, Sikorsky/United Technologies gibi firmalar bulunmakta idi. Fakat söz konusu firmaların temsilcileri bu toplantının ne organizatörlüğünü ne de konsey yöneticiliğini yapmaktaydılar. Ayrıca bu konferans Birleşik Devletler yetkililerinden Senatör Jesse Helms (Kuzey Carolaino'dan bir Cumhuriyetçi), Ticaret Bakanı William Daley ve General Joseph Ralston'un da ilgisini çekmişti. Alan Makovsky katıldığı bir panelde söz konusu hususun altını çizerek bunun Türk-İsrail askeri birlikteliğinde önemli bir yeri olduğunu belirtmişti.

Alan Makovsk, *"Şu bir gerçek ki İsrail ve Türkiye -bölgede askeri ve ekonomik yönden en güçlü iki devlet- çok heyecan verici bir gelişmede beraberce çalışmaktadırlar."* demişti.

Söz konusu konferans şunu iyice açığa çıkartmıştır ki bir yandan insan hakları ve barış için pek az bir katkısı olacak yeni bir güç bloğu oluşurken öte yandan da Birleşik Devletler'in bölgedeki kontrolü sağlamlaştırılmaktadır.

EK 12.
Türkiye-İsrail İlişkileri Kronolojisi [470]

- 28 Mart 1949: Türkiye İsrail'i resmen tanıdı.

- 2-9 Mart 1950: Türkiye ile İsrail arasında ilk siyasal temsilciler (maslahatgüzarlar) göreve başladı.

- 4 Temmuz 1950: İmzalanan "Ticaret ve Ödeme Anlaşması" ile Türk-İsrail siyasi ilişkilerin ilk somut adımı atılmış oldu.

- 5 Şubat 1951: Türkiye ile İsrail arasında "Hava Ulaştırma Anlaşması" imzalandı.

- 23 Kasım 1956: Türkiye, Süveyş Krizi sebebiyle Mısır'a jest yapmak üzere Tel-Aviv Büyükelçisi Şevkati İstinyeli'yi geri çağırdı.

- 1957: Türkiye'nin çekinceleri doğrultusunda işbirliğinin gizli yürütüleceği garantisini veren İsrail, Başbakan Adnan Menderes'e özel bir ajan gönderdi. İstihbarat işbirliğinin ele alındığı bu görüşmeden 7 ay sonra iki ülke gizli servis görevlilerinden oluşacak heyetin yapacakları toplantı da karara bağlandı.

- 1958 Nisanı: Araplara karşı düşmanlık temelinde İran Şahı ve Etiyopya Kralı ile olumlu müzakerelerde bulunan İsrail, Türkiye ile müzakerelere başlamıştı.

- 28 Ağustos 1958: Başbakan Ben Gurion'un, beraberinde Dışişleri Bakanı Golda Meir, Dışişleri Müsteşarı Şimon Perez ve Genelkurmay Başkanı Zvi Zur ile birlikte Menderes'le görüşmek üzere Ankara'ya uçtular. İslam ülkelerine bu ziyaretin resmi gerekçesi olarak EL-AL uçağının motorundaki bir arıza nedeniyle Ankara'ya zorunlu iniş yapması olarak gösterildi.

- 29 Ağustos 1958: İsrail Başbakanı Ben-Gurion ile Türk Başbakan Adnan Menderes arasında Orta Doğu'da "radikalliğe" ve "Sovyet nüfuzuna" karşı Türkiye-İsrail işbirliği üzerine gizli bir anlaşma imzalandı.

- 18 Mart 1960: Türkiye ile İsrail arasında ticaret anlaşması imzalandı.

- Temmuz 1964: Başbakan İnönü, Kıbrıs konusunda Yunan Başbakanı ile görüşmeler yapmak için gittiği Fransa'da, İsrail Başbakanı Eshkol Levi ile buluştu.

- 1967: Arap-İsrail savaşı başladı. Türkiye bu savaş sırasında Arap ülkelerinin tarafını tuttu. Türk topraklarındaki üslerin Amerika tarafından İsrail'e lojistik destek için kullanılmasına izin vermedi.

- 22 Eylül 1969: Mescid'ü-l Aksa'nın yakılması üzerine 25 İslam ülkesi devlet ve hükümet başkanları Rabat'ta toplanarak bir İslam Konferansı Örgütü kurulması çalış-

[470] Stratejik İttifak, Alptekin Dursunoğlu

malarını başlattı. Bu toplantıya katılan dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil bir taraftan sonuç bildirisine *"Türkiye Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde Filistin sorunun destekliyor."* ibaresini koydurarak Filistinlileri desteklediği görüntüsünü vermek istemiş, diğer taraftan da Filistin sorunun *"ulusal haklar"* bağlamında değil *"insan hakları"* çerçevesinde ele alınması gerektiğini söyleyerek Amerika tezlerini savunmuştu.

- 10 Kasım 1975: Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda görüşülen *"siyonizmin bir tür ırkçılık olduğu"* yönündeki karar tasarısına diğer İslam ülkeleriyle beraber olumlu oy verdi.

- 30 Temmuz 1980: İsrail Parlamentosu, kabul ettiği bir yasayla Kudüs'ü İsrail'in daimi başkenti ilan etti. Türkiye bu yasayı kınadı ve iptalini istedi.

- 28 Ağustos 1980: Milli Selamet Partisi'nden gelen baskılar ve kamuoyu tepkileri üzerine Kudüs Konsolosluğu'nun kapatılması kararı alındı.

- 2 Aralık 1980: Bülent Ulusu Hükümeti aldığı bir kararla İsrail'le olan diplomatik ilişkileri sekreterlik seviyesine indirgedi ve bunu, İsrail'in de takip etmesi çağrısında bulundu.

- 26 Kasım 1980: Türkiye-İsrail siyasi ilişkileri, diplomatik ilişkilerdeki en alt düzey olan ikinci katiplik düzeyine indirildi.

- Ocak 1981: 61 Amerikalı senatör Türkiye'nin Amerikan Büyükelçiliği'ne gönderdiği bir mektupla Türkiye'nin İsrail'le ilgili izlediği politikalarının Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği uyarısında bulundu.

- 14 Şubat 1982: Kenan Evren, Yahudi cemaati lideri David Asseo ile görüşerek yumuşama sinyalleri verdi.

- 5 Haziran 1982: İsrail, Lübnan'a başlattığı saldırıda Ermeni terör örgütleri ASALA ve JCGA kamplarına da girileceğini Ankara'ya ileterek Türk görevlilerini de operasyonlara katılmaya davet etti.

- 27 Mart 1985: Turgut Özal, Amerika'ya yaptığı gezide, dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu'yla birlikte Yahudi lobisiyle gizlice temas kurdu.

- 1992: Osla süreci başladı. Türkiye, Filistin'le eş zamanlı olarak İsrail'le diplomatik ilişki seviyesini yeniden büyükelçilik düzeyine yükseltti.

- 13 Ekim 1993: Oslo sürecine konu olan anlaşma 13 Eylül 1993'te Beyaz Saray'da imzalanıp yürürlüğe girdi. Anlaşmanın ardından başlayan *"İsrail-Filistin barış süreci"* ile birlikte Türkiye İsrail ilişkileri de yeni bir boyut kazandı.

- 21 Nisan 1993: Turgut Özal'ın cenaze töreni için Ankara'ya gelen İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres, Çiller Hükümeti ile ikili diyalog kurdu.

- 14 Kasım 1993: Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, İsrail'i ziyaret eden ilk Türk Dışişleri Bakanı sıfatıyla Perez'le bir dizi anlaşma imzaladı.

- 25 Ocak 1994: İsrail Cumhurbaşkanı Ezer Weizmann, Türkiye'yi ziyaret eden ilk İsrail Cumhurbaşkanı olarak, su satın alımı, turizm ve askeri işbirliği konularında görüşmelerde bulunmak üzere Türkiye'ye geldi.

- 27 Şubat 1994: İsrail Savunma Bakanlığı Müsteşarı Ivni Nehum, Ankara'yı ziyaret etti. İsrail'in F-4 ve F-5 uçaklarının modernizasyonunu yapmak istediği ve iki ülke arasında askeri işbirliğinin geliştirileceği açıklandı.

- 31 Mart 1994: Güvenlik/Gizlilik Anlaşması imzalandı.

- 10 Nisan 1994: Ankara'ya gelen Dışişleri Bakanı Şimon Perez, Türkiye'nin Orta Doğu barış sürecinde daha aktif rol olması gerektiğini belirtti. Ayrıca AGİT benzeri bir kuruluşun Orta Doğu'da işlerlik kazanması için çalışacağını açıkladı.

- 12 Nisan 1994: İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Perez Türkiye'ye geldi.

- 3 Kasım 1994'te Tansu Çiller ve beraberindeki 56 kişilik heyet İsrail'i ziyaret etti.

- 14 Ağustos 1995: Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na ait 54 adet F-4 uçağın modernizasyonunun, İsrail'den sağlanacak devlet kredisi ile İsrail IAI kuruluşuna yaptırılması için Milli Savunma Bakanlığı ile İsrail IAI kuruluşu arasında 600 milyon US Dolar baz fiyatla sözleşme imzalandı.

- 23 Şubat 1996: Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması imzalandı.

- 11 Mart 1996: Cumhurbaşkanı Demirel İsrail'e gitti.

- 14 Mart 1996: Dışişleri Bakanı Emre Gönensay ve İsrail Dışişleri Bakanı Ehud Barak tarafından imzalanan ve iki ülke arasındaki ilişkileri hızlandıracak Serbest Ticaret Alanı Anlaşması, 1 Ocak 2000 tarihine kadar iki ülke arasında gümrüklerin tamamen sıfırlanmasını öngörüyor. Anlaşma 24 Mayıs 1998 tarihinde ve 23351 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

- 11 Nisan 1996: İsrail, Lübnan topraklarına "Gazap Üzümleri" adlı bir askeri saldırı başlattı. İsrail'in başlattığı saldırılarda Birleşmiş Milletler'in Kana kampı hedef alındı, buraya sığınan çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu yüzlerce sivil katledildi.

- 16 Nisan 1996: İsrail Hava Kuvvetleri Komutanı Herzle Bodinger'in Ankara'ya yapacağı ziyaretin *"ileri bir tarihe ertelendiği"* bildirildi.

- 16 Nisan 1996: 8 İsrail pilotu, *"eğitim uçuşu yapmak üzere"* F-16 uçakları ile birlikte Türkiye'ye geldi.

- 28 Haziran 1996: Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyonu ile Refah-Yol hükümeti kuruldu. İsrail Cumhurbaşkanı Weizmann Erbakan'ın başbakan olması üzerine yaptığı değerlendirmede: *"Türkiye'ye daveti kabul etmemin bir sebebi de bu konuları*

soruşturmak. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i çok iyi tanıyorum ve onun, elindeki bütün gücü kullanarak, böyle bir gelişmeye önleyeceğine inanıyorum. Ordunun da kenarda bekleyeceğini sanmıyorum." dedi.

- 13 Haziran 1996: Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Nurettin Nurkan Weizmann'ın ifadeleriyle ilgili olarak bir açıklama yaptı. Nurkan bunun, Weizmann'ın şahsi görüşlerini yansıttığını belirterek, *"Şüphesiz Türkiye'nin iç konuları Türkiye'nin bileceği bir husustur. Bunun ötesinde bir yabancı devlet adamının yapmış olduğu açıklama konusunda herhangi bir yorumda bulunmak istemiyorum."* dedi.

- 8 Ağustos 1996: Ha'aretz gazetesi *"Türkiye'nin yeni başbakanı İslamcı Erbakan'ın tüm askeri sanayii işbirliği anlaşmalarını belirsiz tarihe kadar dondurduğunu"* yazdı.

- 27-28 Kasım 1996: İsrail Savunma Bakanlığı Genel Direktörü David Ivry Türkiye'ye geldi. İki ülke arasındaki askeri anlaşmaların devamı olarak 1997 yılı için bir *"eylem planı"* kararlaştırıldı.

- 11 Aralık 1996: İsrail'den gelen bir iş adamı heyeti, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ortak iş yapma imkanlarını arayacaklarını bildirdi.

- 5 Ocak 1997: Meclis Başkanı Mustafa Kalemli İsrail'e gitti.

- 24 Şubat 1997: Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, İsrail'e gitti. Böylece Türkiye'den İsrail'e ilk defa yüksek düzeyli bir askeri ziyaret gerçekleşmiş oluyordu.

- 28 Şubat 1997: Milli Güvenlik Kurulu aldığı kararlarla meşhur 28 Şubat sürecini başlattı.

- 26 Mart 1997: ADL (Anti-Defamation League) adlı Amerika'daki Yahudi lobi kuruluşu başkanı Abraham H. Foxman ve ekibi, Türkiye'ye gelip Ankara'da, Abdullah Gül ve Fehim Adak ile görüştü.

- 8 Nisan 1997: İsrail Dışişleri Bakanı David Levy, Ankara'ya geldi. İki ülkenin ortak tehdid değerlendirmeleri yaptığı Türk-İsrail stratejik diyaloğunun ekonomik temelleri atıldı.

- 29 Nisan 1997: Türk Genelkurmayı Milli Askeri Stratejik Konsepti'ni (MASK) değiştirdiğini, dış tehdid yerine bölücülük ve irticai faaliyetler olarak tanımlanan *"iç tehdit"* in Türkiye'nin öncelikli savunma problemi olduğunu açıkladı.

- 1 Mayıs 1997: Savunma Bakanı Turan Tayan İsrail'e gitti. 6 aylık aralıklarla yapılan stratejik diyalog forumu süreci başlâdı.

- 4 Mayıs 1997: Çevik Bir İsrail'e gitti. Stratejik diyalog formunu toplantısının ikincisi yapıldı.

- 18 Haziran 1997: Erbakan, Çankaya Köşkü'ne çıkarak Demirel'e istifa mektubunu sundu.

- 13 Ağustos 1997: Türkiye'nin İsrail'le gümrüklerini sıfırladığı belirtildi.

- Ekim 1997: İsrail Genelkurmay Başkanı Amnon Lipkin-Shahak Türkiye'yi ziyaret etti.

- 12 Ekim 1997: İsrail Genelkurmay Başkanı Amnon Lipkin Shahak Türkiye'ye geldi.

- 18 Aralık 1997: ADL (Anti-Defamation League) adlı Amerika'daki Yahudi lobi kuruluşu Başbakan Mesut Yılmaz'a "Seçkin Devlet Adamı Ödülü" verdi.

- 22 Aralık 1997: Üçüncü stratejik diyalog toplantısı Ankara'da yapıldı.

- 3 Şubat 1998: Kara Kuvvetleri Komutanı Hüseyin Kıvrıkoğlu, İsrail'e gitti.

- 4 Mayıs 1998: Türkiye balistik füzelere karşı bir sistem geliştirmek üzere İsrail'le bir memorandum imzaladı.

- 25 Temmuz 1998: Stratejik diyalog toplantısının dördüncüsü Tel Aviv'de Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir ve İsrail Savunma Bakanlığı Müsteşarı David Ivry'nin başkanlığında gerçekleşti.

- 5 Ocak 1998: Türkiye-İsrail ve Amerika, Doğu Akdeniz'in uluslararası suları ve hav asahasında "Güvenilir Denizkızı" (Reliant Mermaid) adlı bir askeri tatbikat yaptılar.

- Şubat 1998: Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu İsrail'e gitti.

- 2 Şubat 1998: Türkiye'de bulunan İsrail Meclis Başkanı Tichon, Anayasa Mahkemesi'nin Refah Partisi'nin kapatılması yönündeki kararını *"Orta Doğu'da iki demokrasi vardı şimdi bir demokrasi kaldı o da İsrail"* şeklinde değerlendirdi.

- 4 Mart 1998: İsrail'in Ankara Maslahatgüzarı Amir Maimon Fazilet Partisi yetkilileriyle görüştü.

- 24 Mart 1998: İsrail Sanayi Bakanı Nathan Sharansky Türkiye'ye geldi.

- 22-23 Haziran 1998: İsrail Dışişleri Bakanlığı Siyasi Direktör Yardımcısı Yoav Baran Ankara'ya geldi.

- 30 Haziran 1998: Türk Hava Kuvvetleri Komutanı İlhan Kılıç İsrail'e gitti.

- Temmuz 1998 Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İsrail'e gitti.

- 21 Ağustos 1998: İsrail, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gümrük birliği ilişkisinin avantajlarından yararlanarak kendi mallarının Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine satılması önerisini getirdi.

- 21 Ağustos 1998: Türkiye ve İsrail, bu öneri çerçevesinde İsrail mallarının Avrupa Birliği pazarlarına girişi için Brüksel'e başvuruda bulundular, ancak, bu başvuru Brüksel tarafından reddedildi.

- 29 Ekim 1998: İsrail Cumhurbaşkanı Weizmann, Cumhuriyetin 75. yıldönümü kutlamaları dolayısıyla şeref konuğu olarak Türkiye'ye geldi.

- 9 Kasım 1998: İsimlerinin Udi Hargov ve Igal Damari oldukları belirtilen iki İsrailli casusluk yaptıkları gerekçesiyle Kıbrıs'ta (Rum tarafında) tutuklandı.

- 18 Şubat 1999: Tel-Aviv'de çok sayıda gösterici Berlin'deki ateş açma olayını kınamak ve Türkiye'deki Kürt mücadelesine verdikleri desteği açıklamak amacıyla Türk Büyükelçiliği önünde protesto gösterisi yaptı. Göstericiler arasında barış girişimcisi Uri Averni ve Hadaş Milletvekili Tamar Gozanski de bulunmaktaydı.

- 18 Şubat 1999: Büyükelçi Barlas Özener İsrail'i, PKK yetkilileriyle görüşmemesi konusunda uyardı.

- 14 Temmuz 1999: İsrail'e giden Süleyman Demirel iktidara gelen İşçi Partili yeni Başbakan Ehud Barak ile Kudüs'te görüşen ilk yabancı devlet adamı oldu.

- 26 Ekim 1999: Merkezi Washington'da bulunan Yahudi Ulusal Güvenlik Enstitüsü (JINSA) adlı kuruluş Çevik Bir'e "Uluslararası Liderlik" ödülü verdi.

- 25 Ekim 1999: Ehud Barak, 41 yıl aradan sonra Türkiye'yi ziyaret eden ilk İsrail Başbakanı oldu.

- 17 Ocak 2000: İsrail Genelkurmay Başkan Yardımcısı Tümgeneral Uzi Dayan, Genelkurmay 2.Başkanı Orgeneral Edip Başer'in davetlisi olarak Türkiye'ye geldi.

- 9 Şubat 2000: Türkiye ile İsrail arasındaki Karma Ekonomik Komisyon toplantısının sonucunu ihtiva eden bir mutabakat zaptı imzalandı.

- 26 Mart 2000: İsrail Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Yedidia Ya'ari, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral İlhami Erdil'in resmi davetlisi olarak Türkiye'ye geldi.

- 28 Ağustos 2000: İsrail Başbakanı Ehud Barak tıkanan Orta Doğu barış görüşmeleri ve İsrail'in, Türkiye'de peşpeşe kaybettiği savunma ihaleleri gibi konuları görüşmek üzere Türkiye'ye geldi.

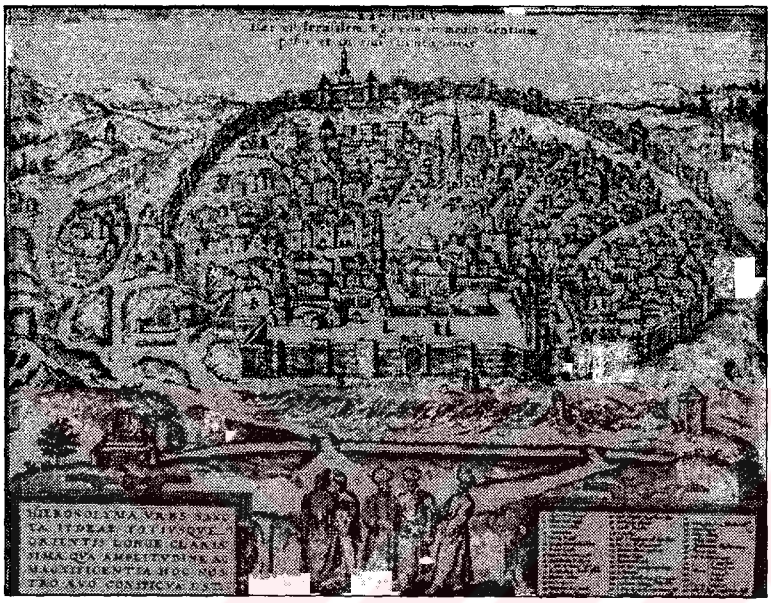

Foto 1. Osmanlı yönetimi altında Kudüs Sancağı

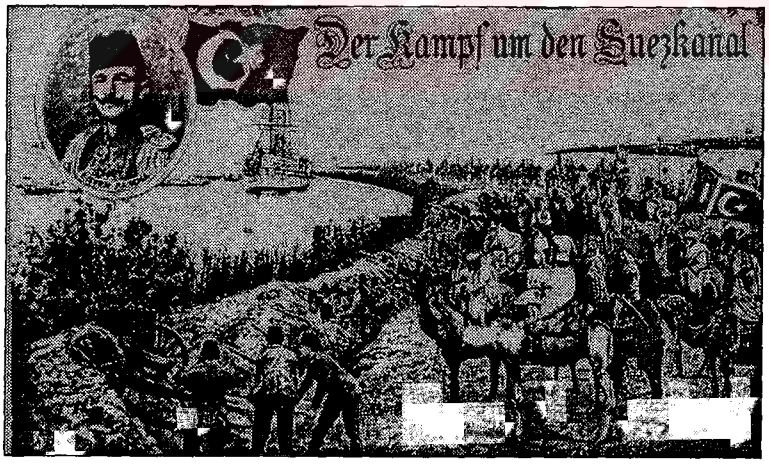

Foto 2. Şubat 1915'in ilk günlerinde Süveyş Kanalına yapılan saldırıda Osmanlı ordusunu gösteren kartpostal. Sol üst köşede Osmanlı Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa.

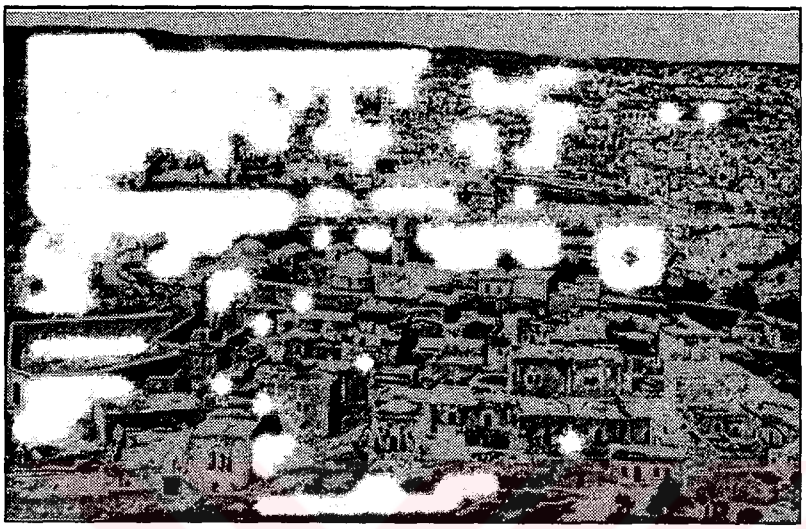

Foto 3. Zeytindağı'ndan çekilmiş Kudüs, tarih 1917.

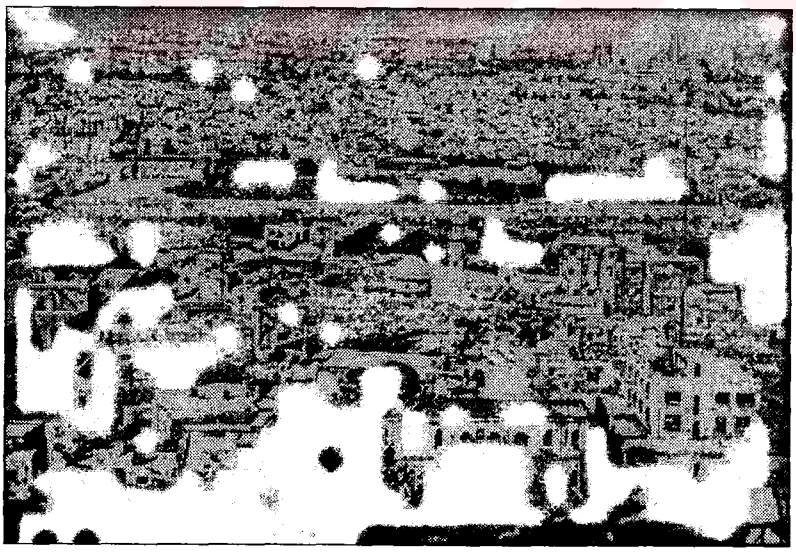

Foto 4. Zeytindağı'ndan çekilmiş Kudüs, tarih 1997.

T.C. ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

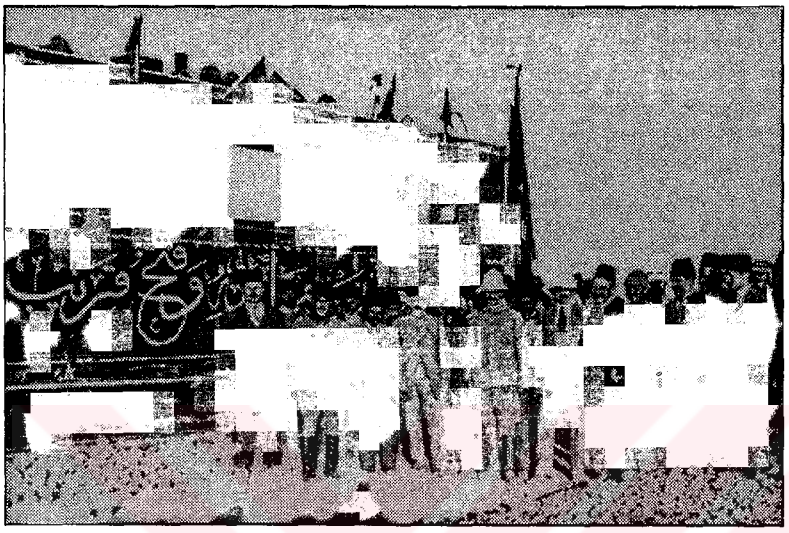

Foto 5. Berseva'ya ulaşan ilk Türk treni, 1915.

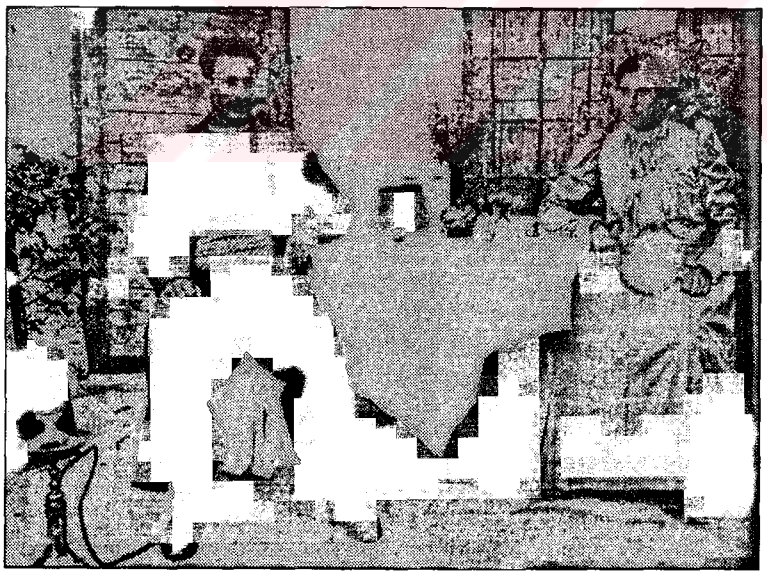

Foto 6. Ramleh'de Hıristiyanlaştırılmış bir Arap aile, 300'ncü Alman Süvari Birliğinin yanında çekilmiş, 1916.

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI ATATÜRK KİTAPLIĞI

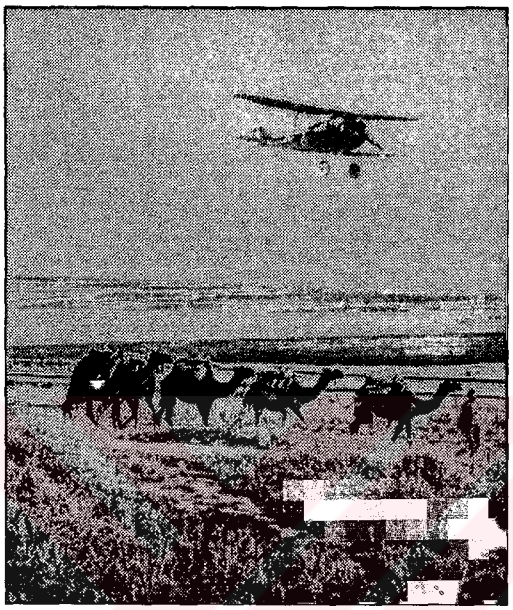

Foto 7. Negev Çölünde Alman keşif uçağı, 1917.

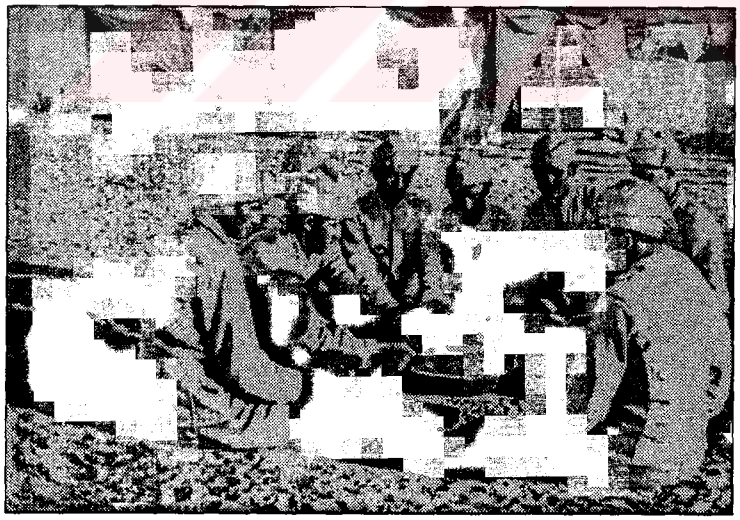

Foto 8. Türk askerleri ordugahta toprak masada yemek yiyorlar. Negev Çölü, 1917.

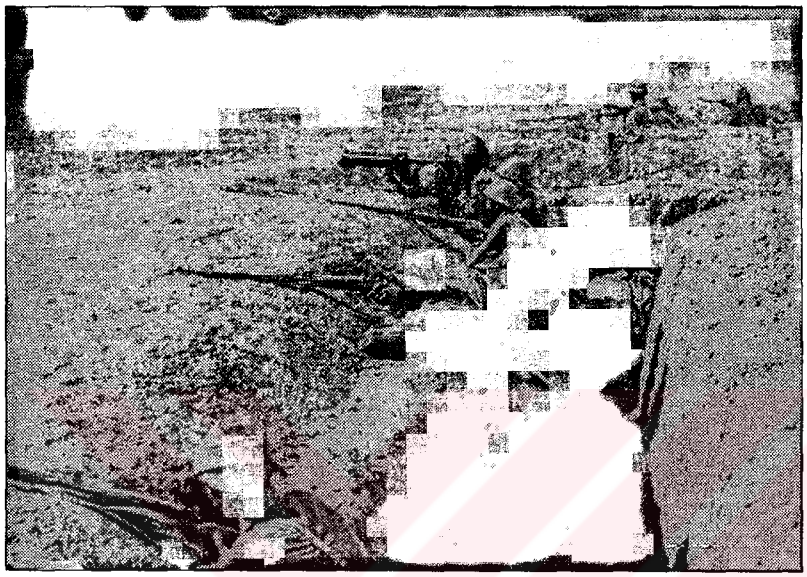

Foto 9. Türk askerler Tidhar doğusunda mevzideler, 1917.

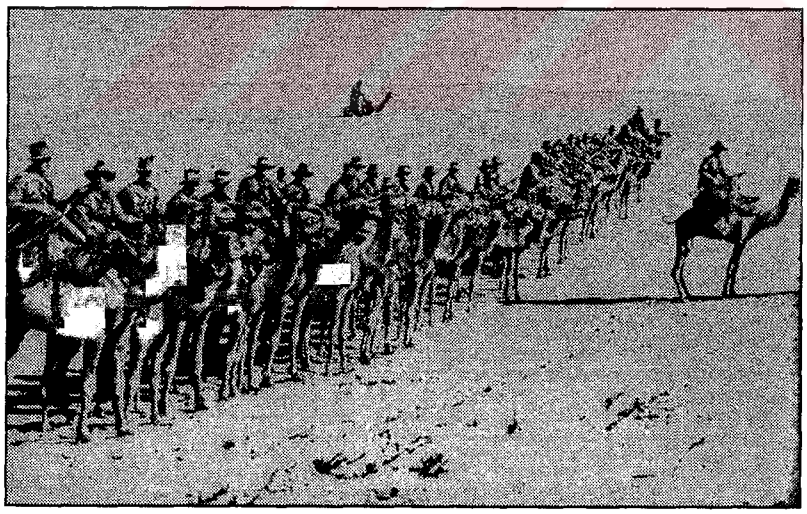

Foto 10. Avustralya'lı askerlerden oluşan İngiliz Deve Süvari Birliği, Refah Sınır Kapısı (Filistin-Mısır) civarındalar, 26 Ocak 1918.

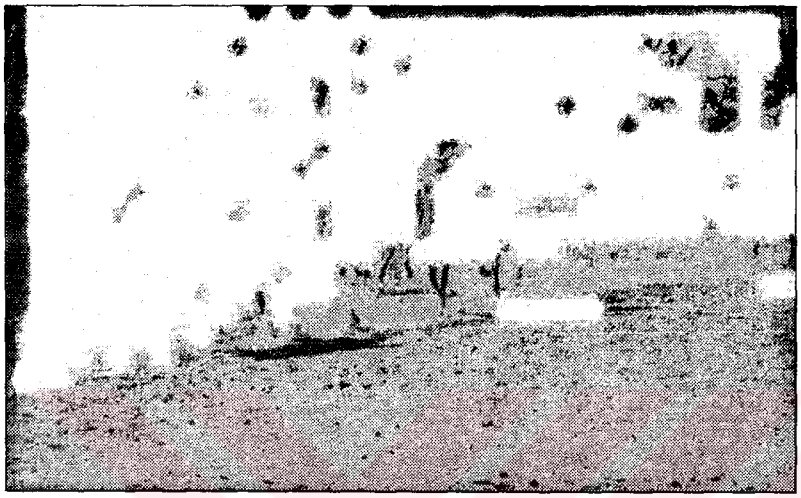

Foto 11. Negev Çölünde düşmana yaklaşan Türk süvarileri, 1917.

Foto 12. Bir grup Filistin'li muhtar, geride İngiliz subayları var. Nazaret, 1917.

250

Foto 13. Thomas Edward Lawrance, 1917.

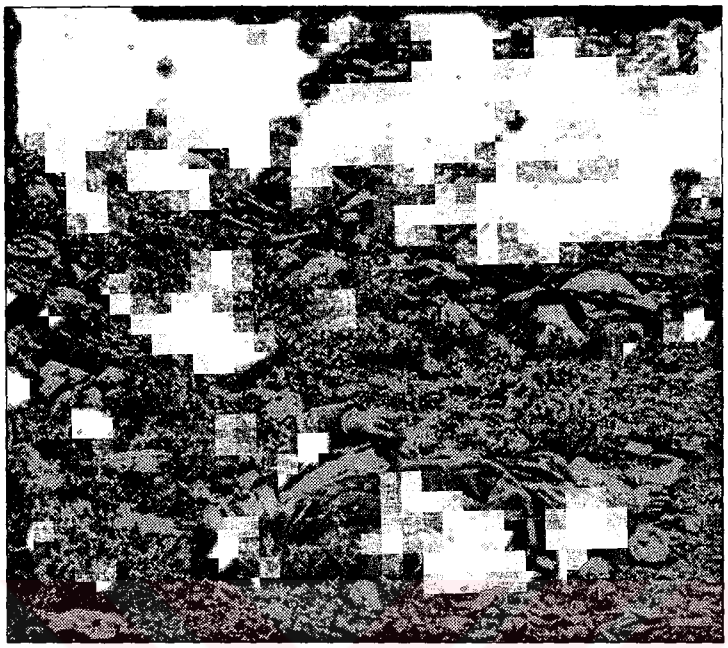

Foto 14. Filistin cephesinde öldürülmüş, parçalanmış ve yağmalanmış Türk askeri, "ayağından botu alınmış, karnı altın buluruz umuduyla Arap çetecileri tarafından parçalanmış," 1917.

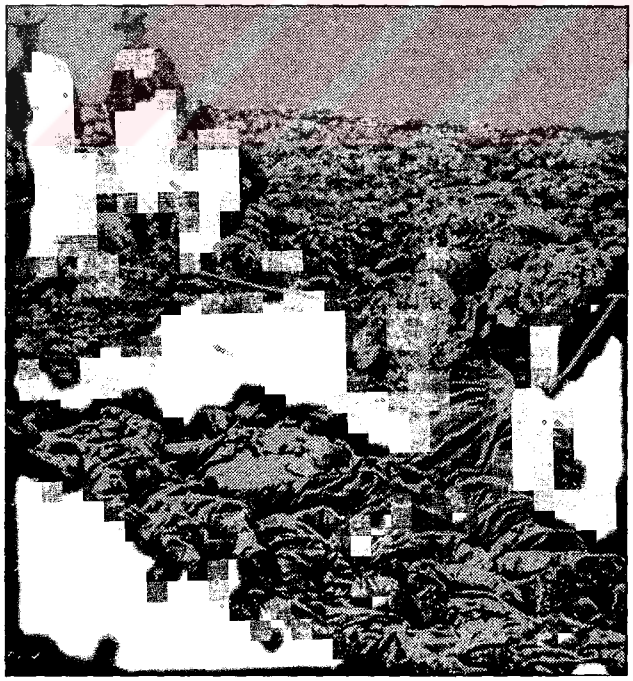

Foto 15. Filistin cephesinde öldürülen Türk askerleri, İngiliz askerleri tarafından toplu mezara koyuluyorlar. 1917.

T.C. ...

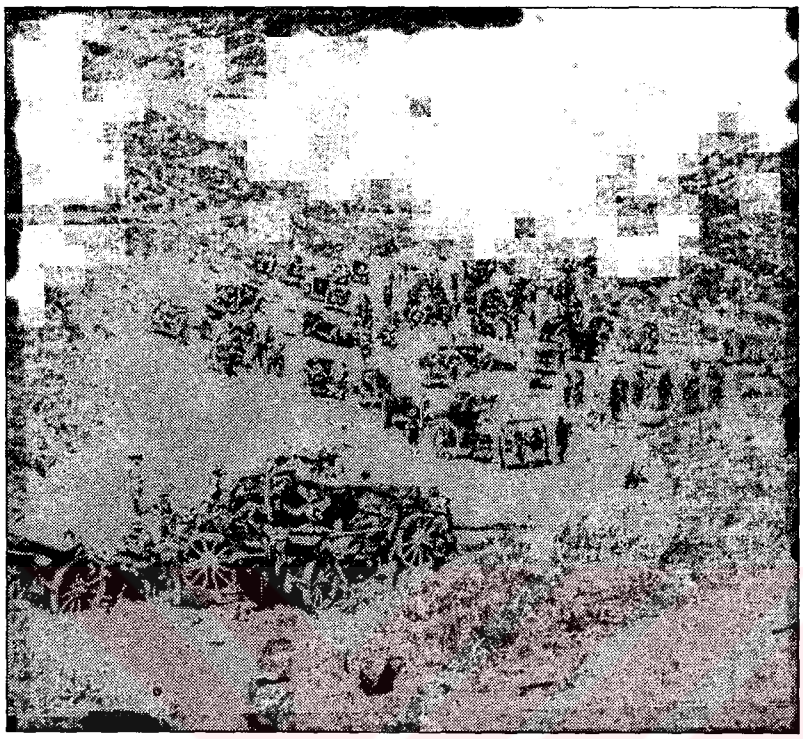

Foto 16. İngiliz savaş uçaklarının bombardımanından sonra Vadi el-Faràh yolu boyunca zayiat veren Türk Birliği, 21 Eylül 1918.

Foto 17. General Moşe Dayan, İsrail askerleri ile birlikte, Golan Tepeleri, 1948.

T.C. 253

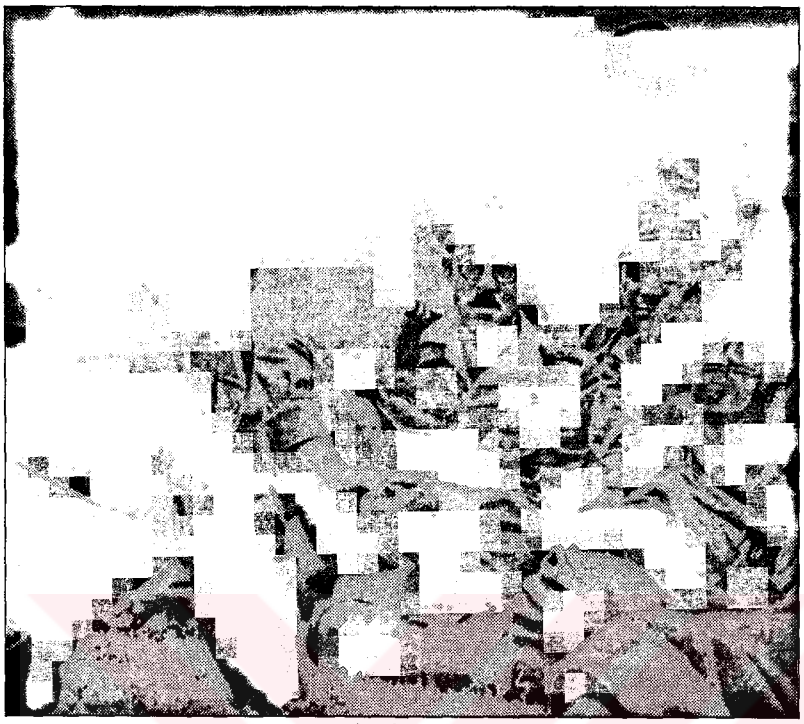

Foto 18. David Ben Gurion (İlk İsrail Başbakanı), savaş döneminde İsrail askerleri arasında, 1948.

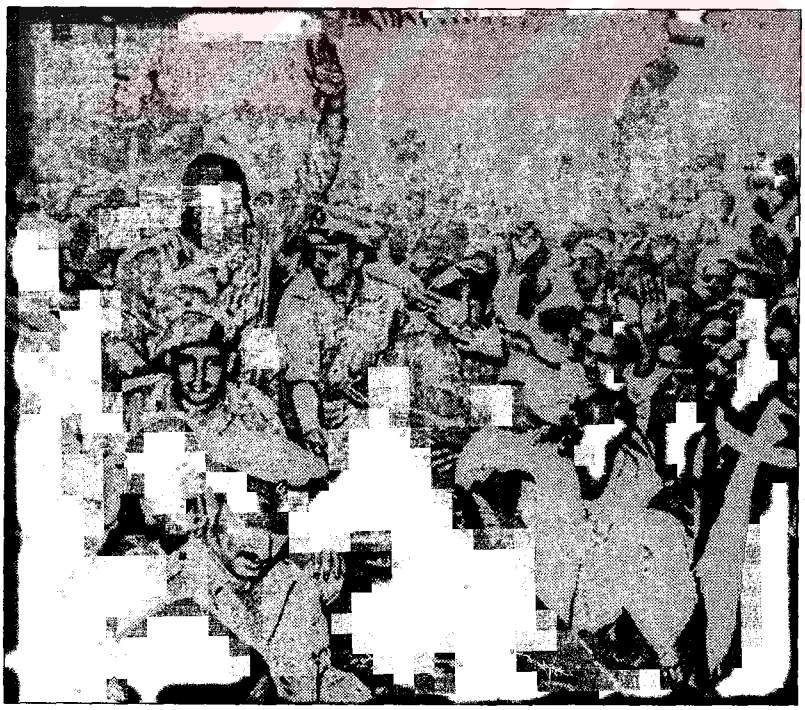

Foto 19. Nasır, Mısır Başkanı olduktan sonra halkının arasında kutlamalarda, 1954.

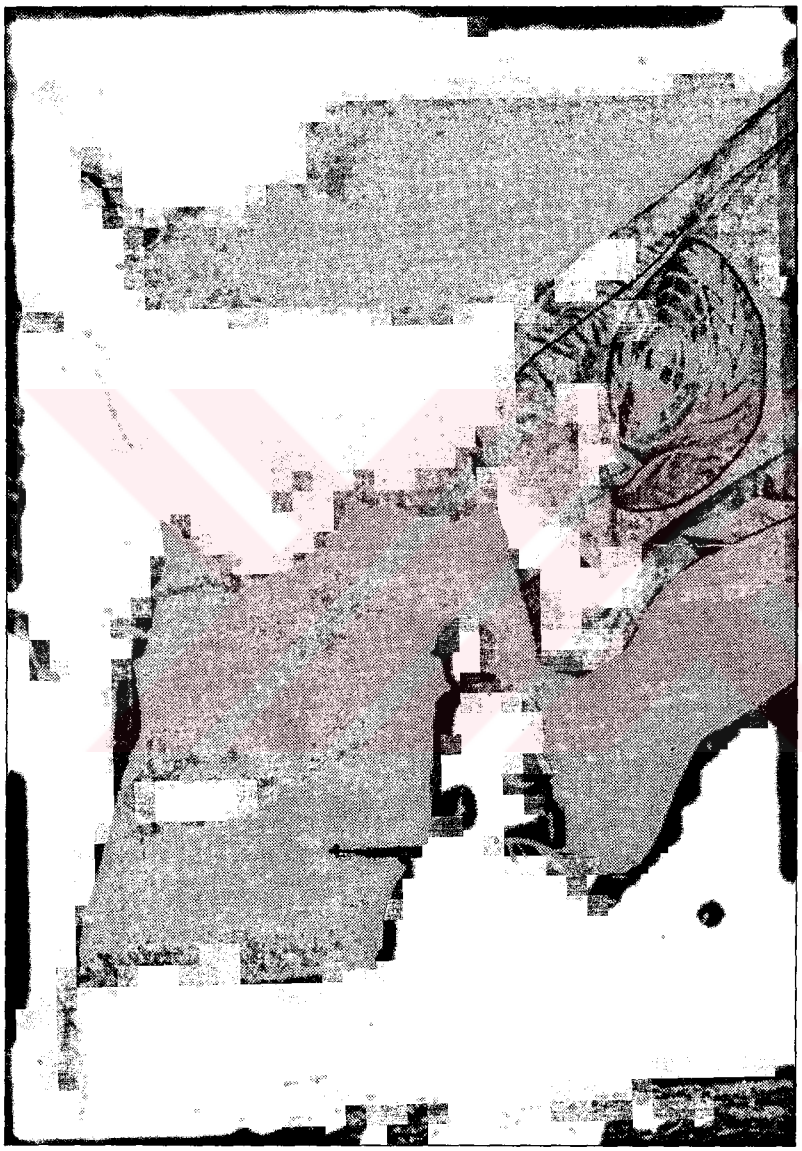

Foto 20. BM Acil Müdahale Gücüne ait iki asker, Gaza Tepeleri, 1957.

255

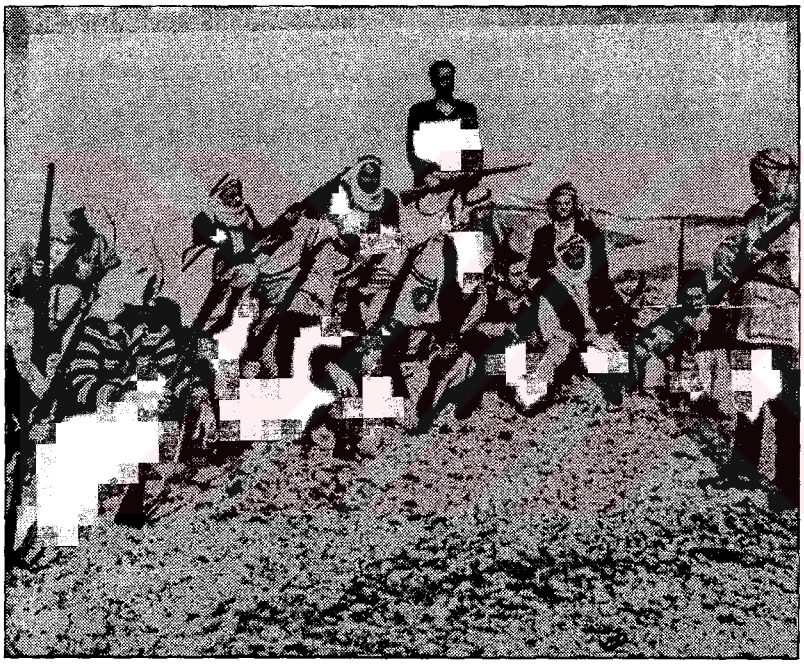

Foto 21. Arap gönüllüleri, Piyade tüfeğinin kullanımı hakkında bilgi alıyorlar, 1967.

T.C. ORTADOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Foto 22. İsrail Birlikleri komuta kademesi Kudüs'e giriyor. Eski Kent, 1967.

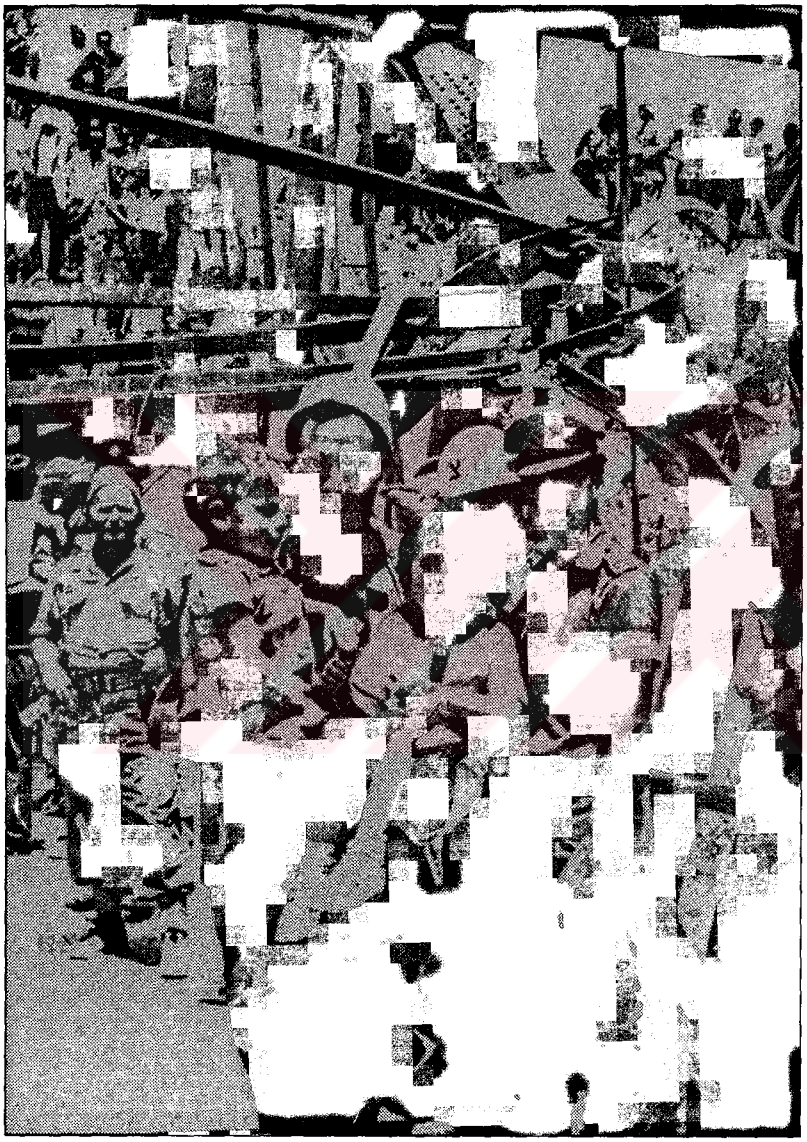

Foto 23. İsrail askeri iki küçük mülteciyi taşıyor. Allenby Köprüsü, ürdün Nehri, 1967.

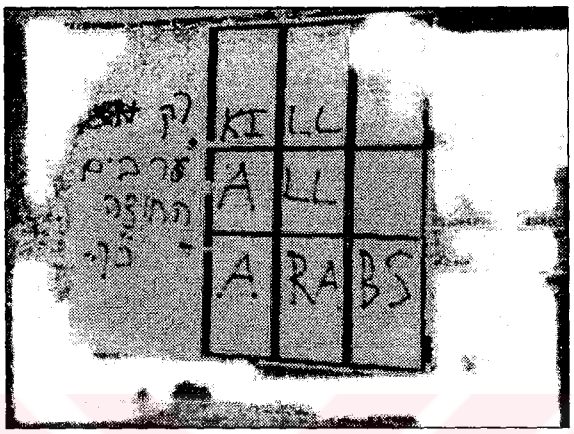

Foto 24. El Halil kentinde, Filistinli'ye ait bir işyeri merkezi, 1997.

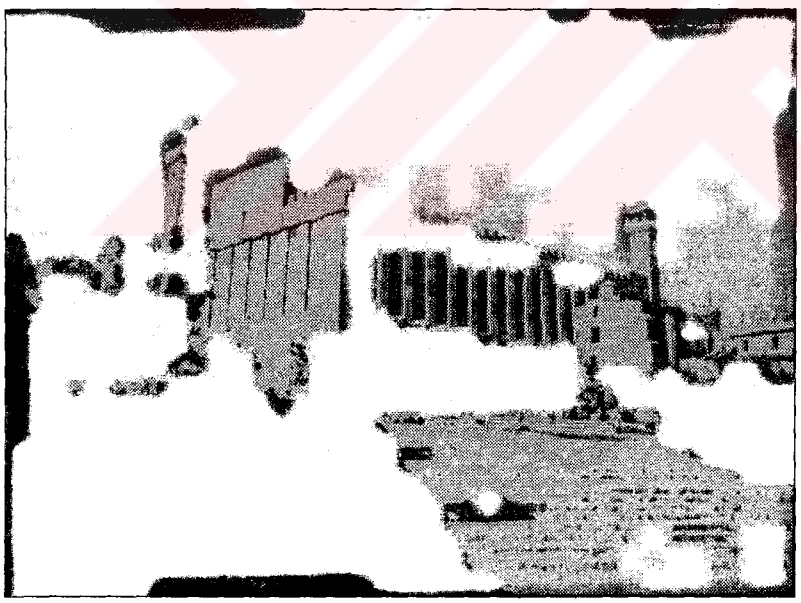

Foto 25. El Halil Kenti, Halil İbrahim Camisi, içinde Halil İbrahim Peygamber, eşi Sarah, oğlu İshak peygamber ve eşi Rebeka'nın mezarları var. Her iki din içinde kutsal yer.

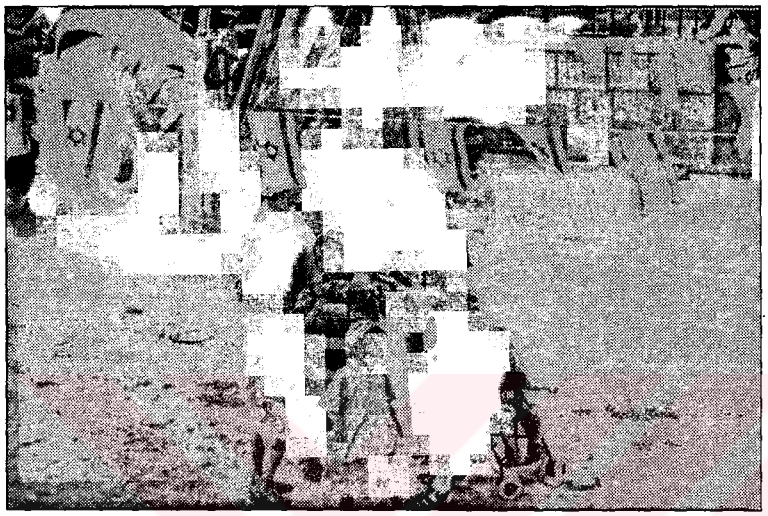

Foto 26. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

Foto 27. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

T.C.
260

Foto 28. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

Foto 29. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

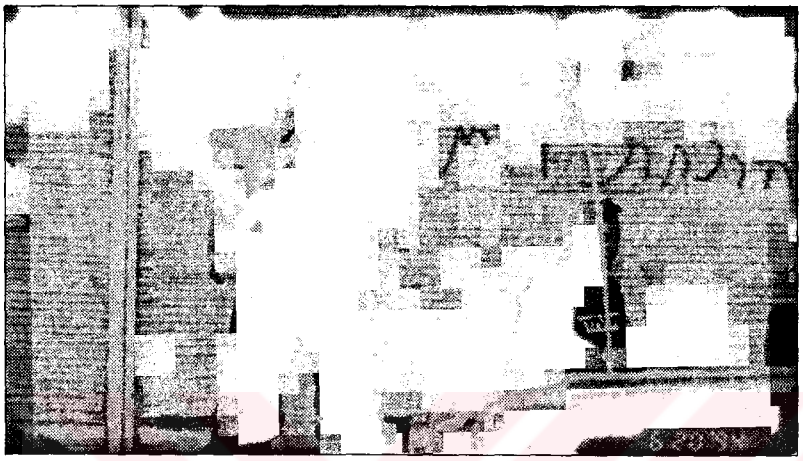

Foto 30. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

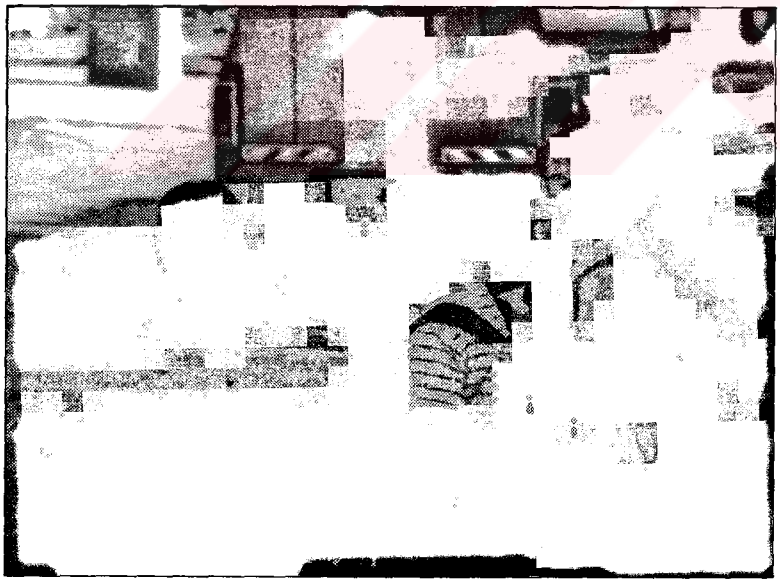

Foto 31. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

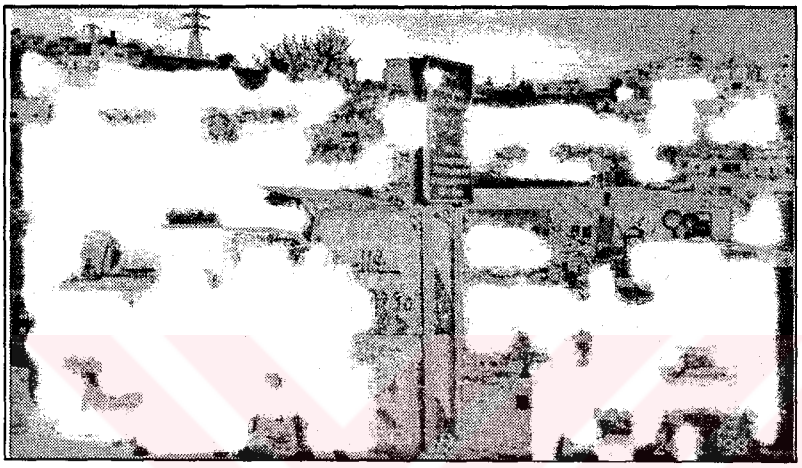
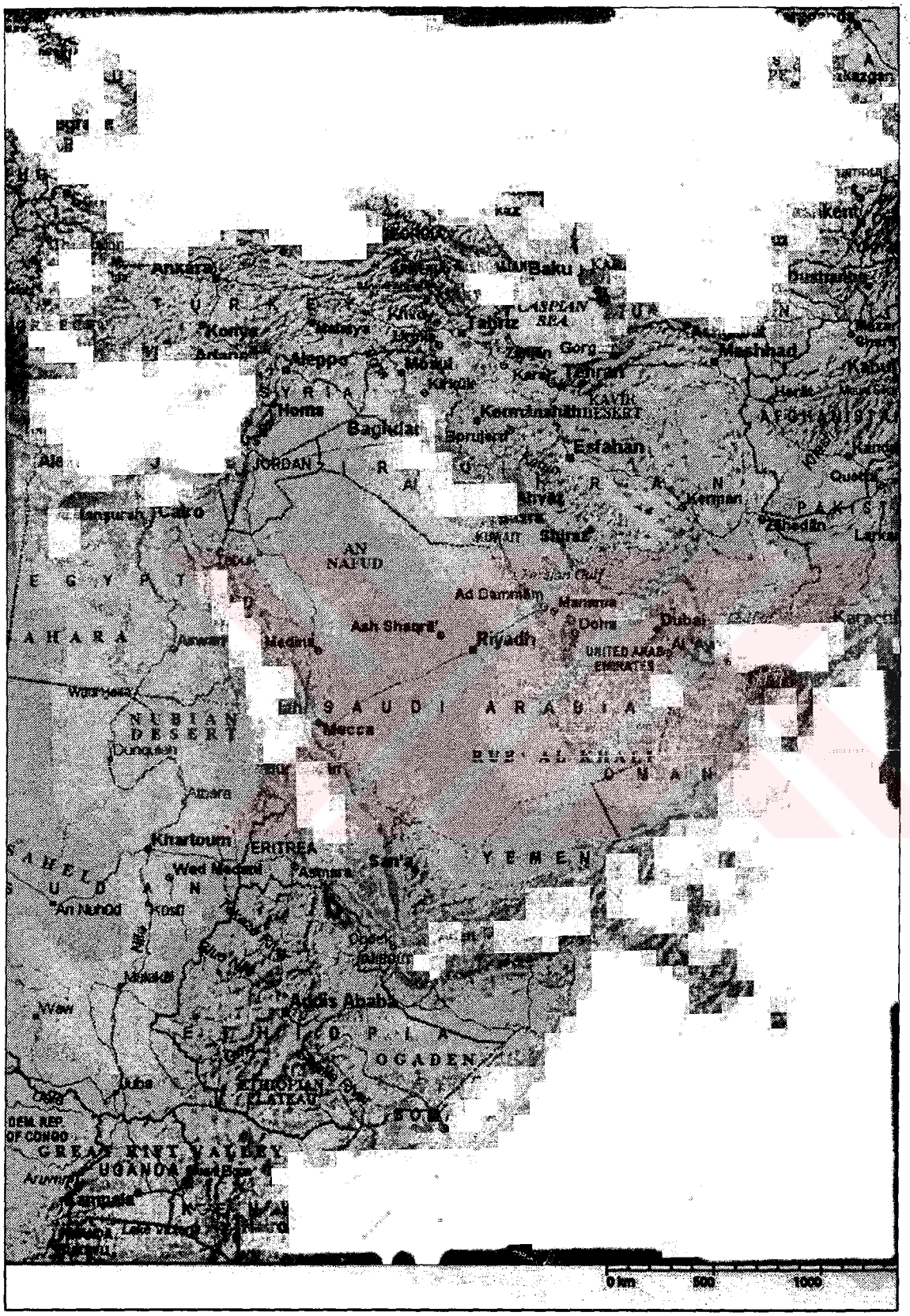

Foto 32. El Halil (Hebron) kenti Filistinliler ve İsrail yerleşimciler arasındaki sınır taşı ve levhası, 1997.

Foto 33. El Halil (Hebron) kenti, Filistin ve İsrail askeri, aralarında TIPH mensubu gözlemci, 1998.

ORTADOĞU

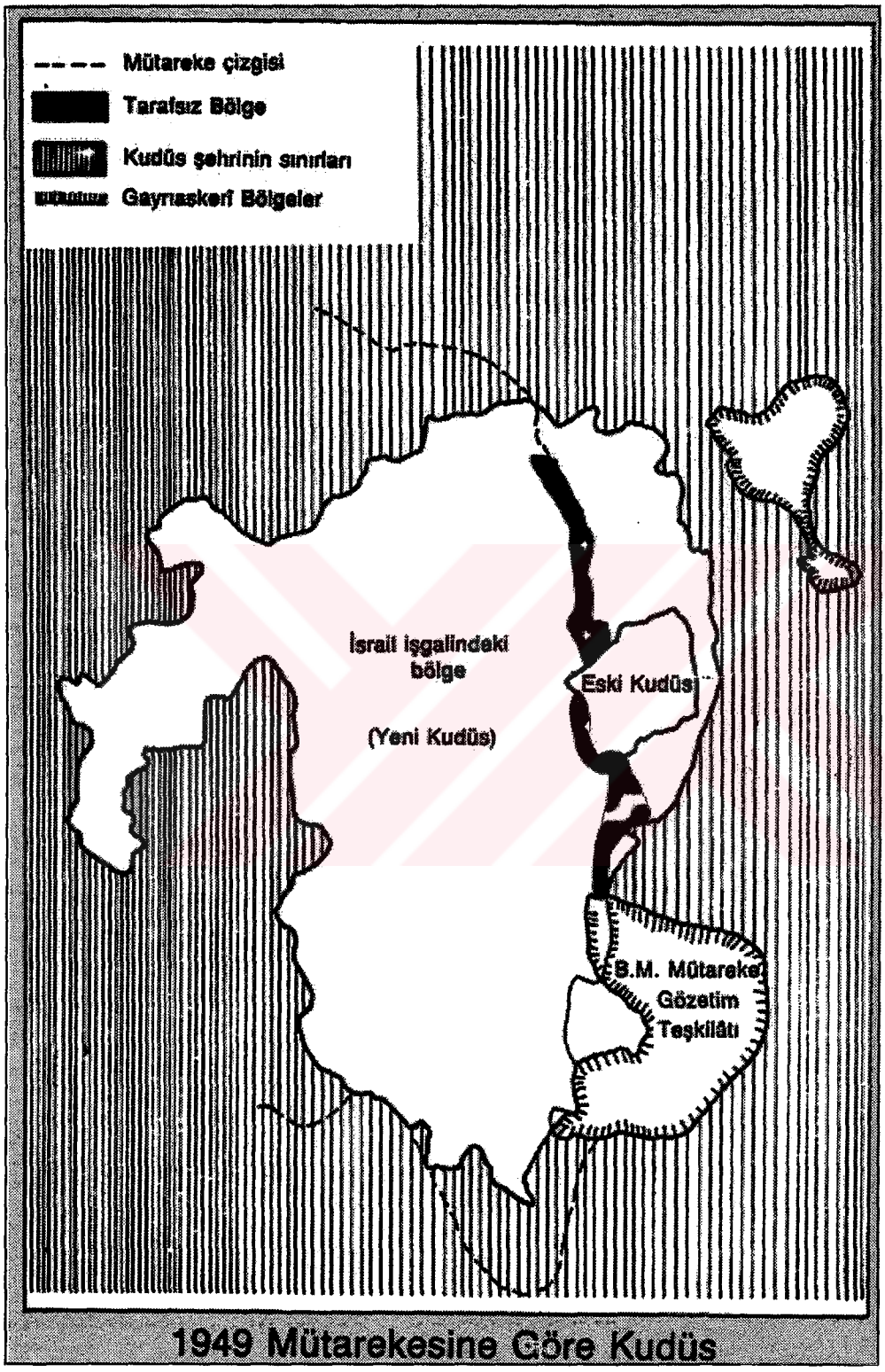
Harita 1.

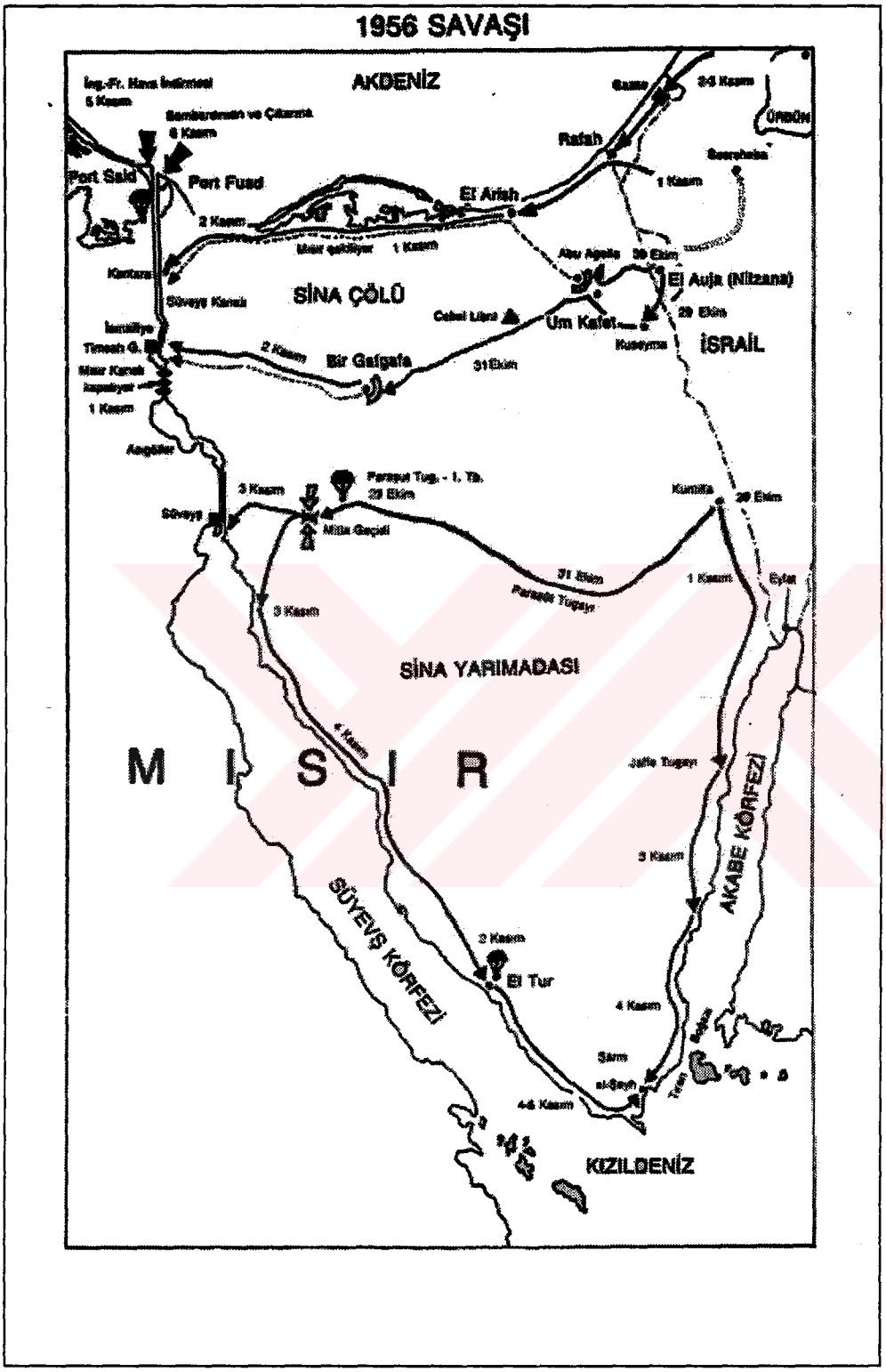
Harita 3.

İSRAİL VE FİLİSTİN ÖZERK BÖLGESİ

Harita 2.

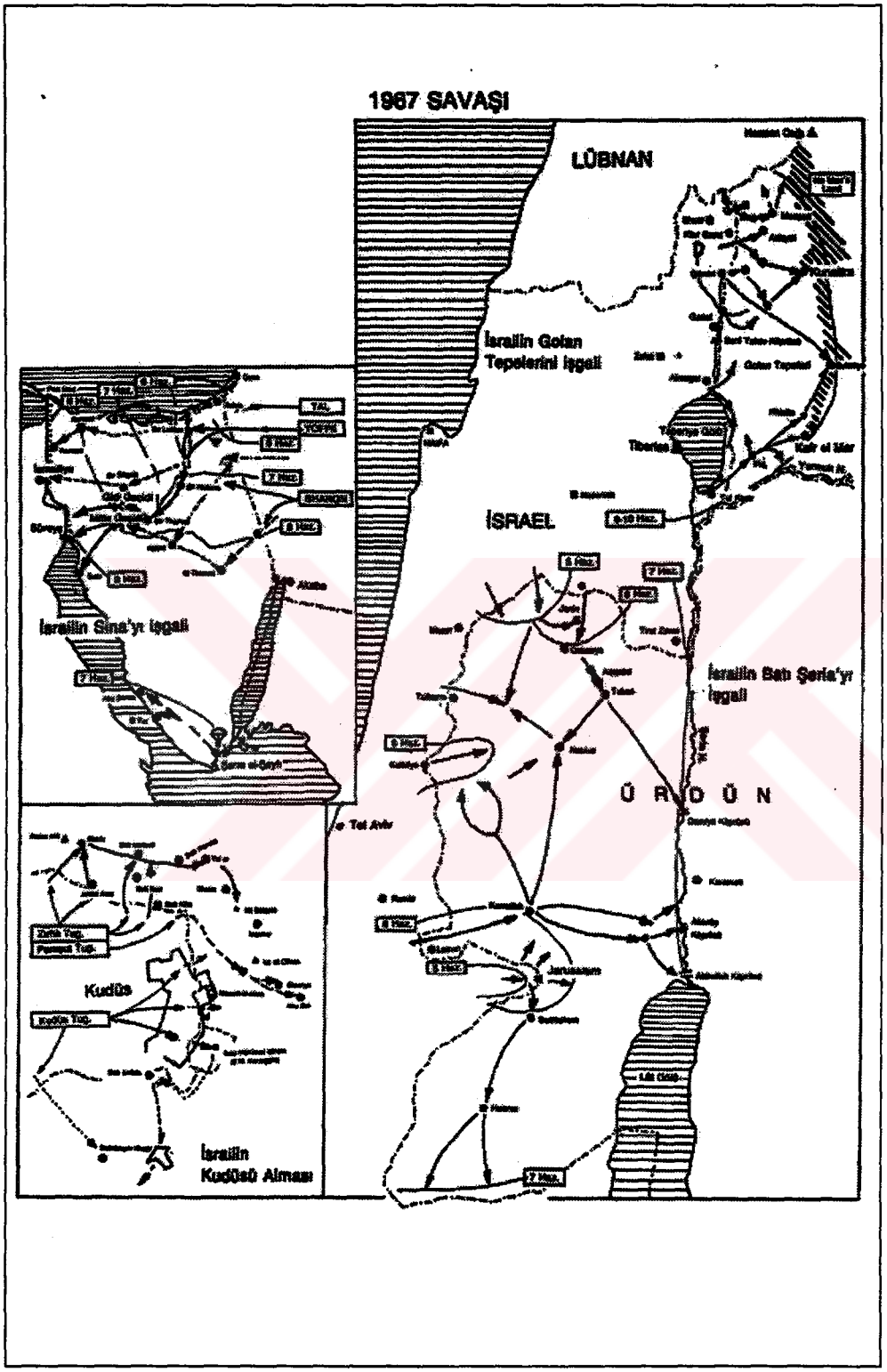

Mütareke çizgisi
Tarafsız Bölge
Kudüs şehrinin sınırları
Gayrıaskeri Bölgeler
İsrail işgalindeki bölge
(Yeni Kudüs)
Eski Kudüs
B.M. Mütareke Gözetim Teşkilâtı
1949 Mütarekesine Göre Kudüs

Harita 3.

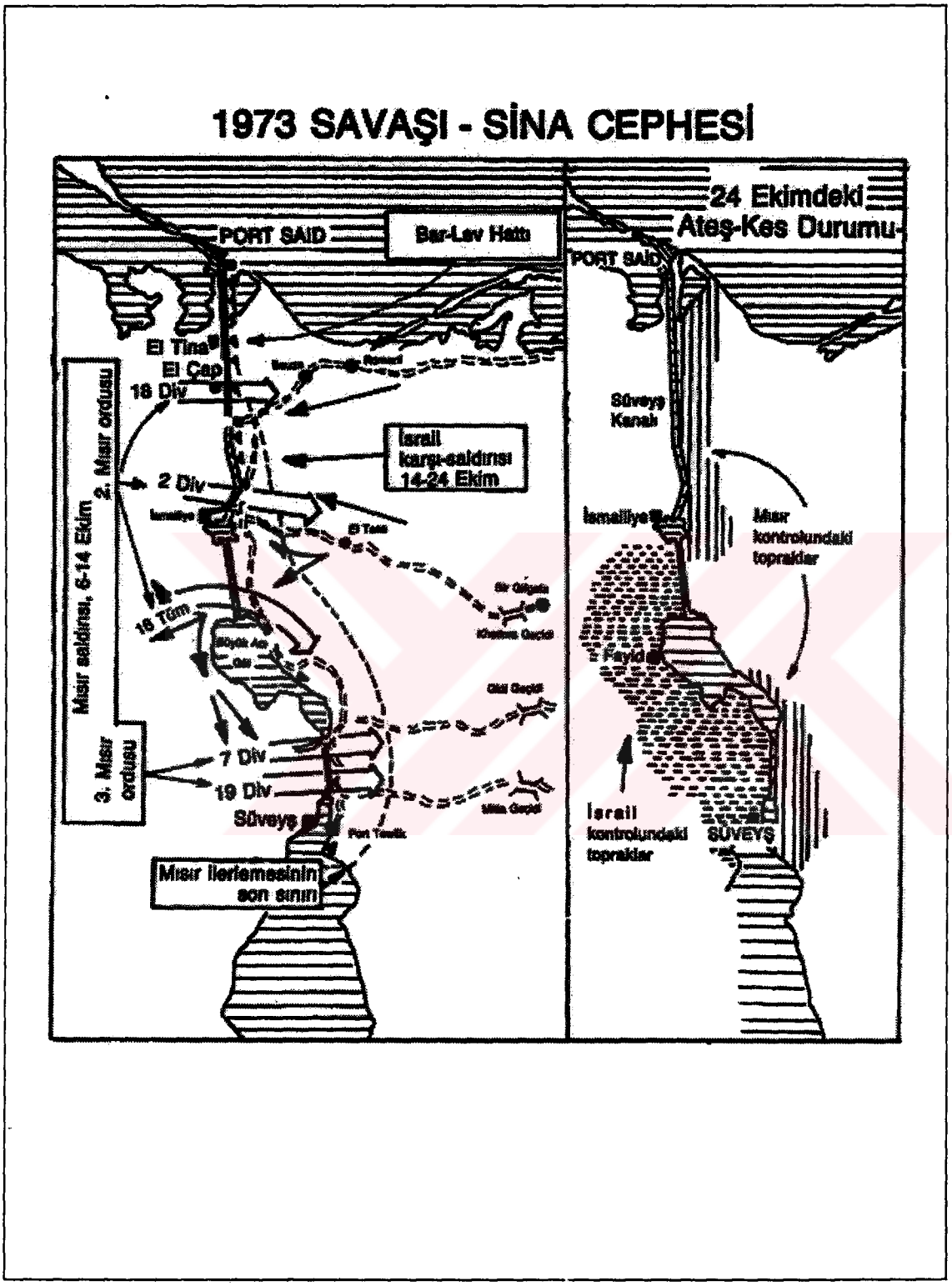

1956 SAVAŞI
AKDENİZ
Port Said
Port Fuad
El Arish
Rafah
SİNA ÇÖLÜ
Bir Gafgafa
Um Kafet
El Auja (Nitzana)
İSRAİL
SİNA YARIMADASI
M I S I R
SÜVEYŞ KÖRFEZİ
AKABE KÖRFEZİ
El Tur
KIZILDENİZ

Harita 4.

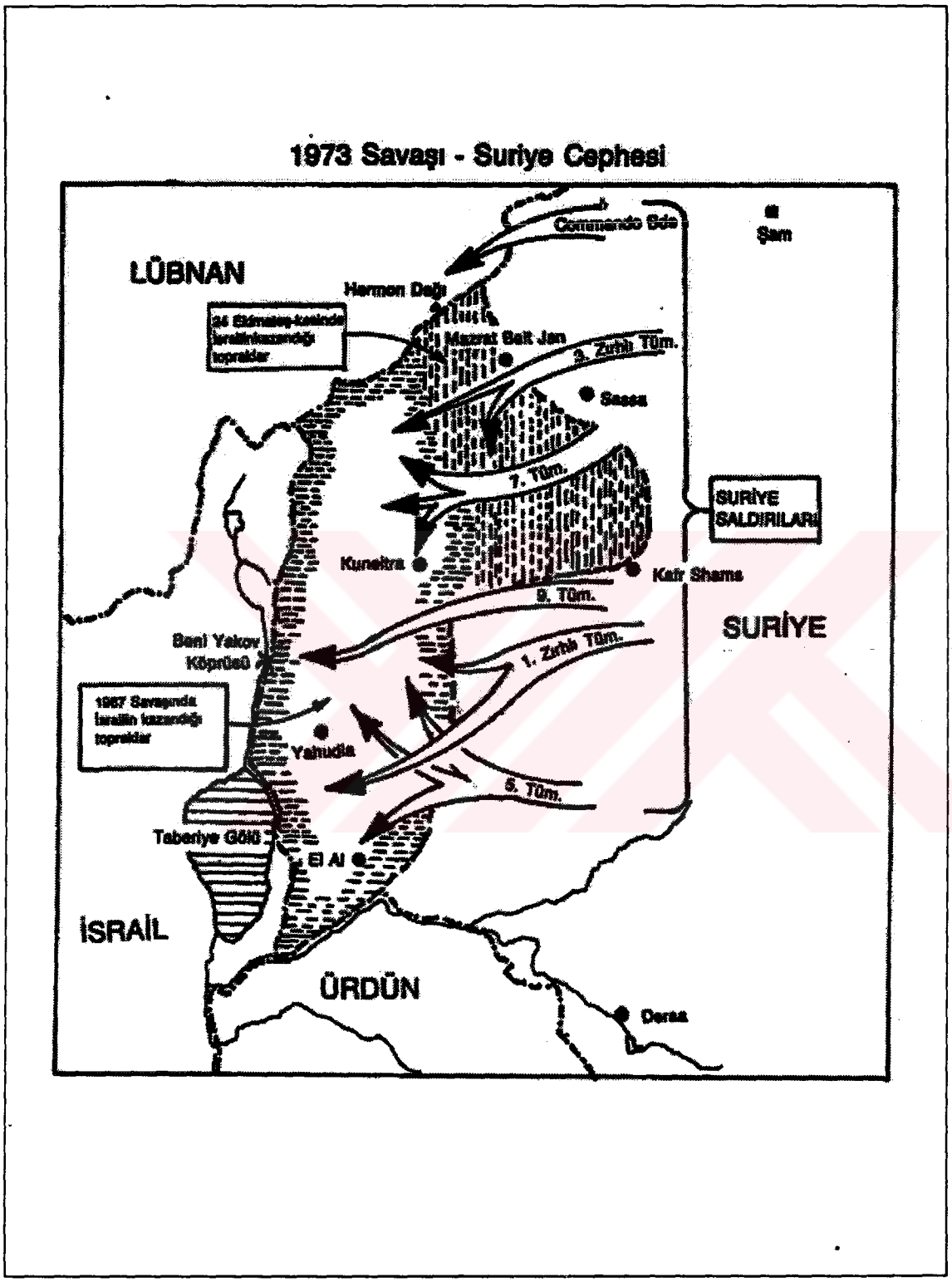
267

1967 SAVAŞI
LÜBNAN
İsrailin Golan Tepelerini İşgali
İSRAEL
İsrailin Sina'yı İşgali
İsrailin Batı Şeria'yı İşgali
ÜRDÜN
Kudüs
İsrailin Kudüsü Alması

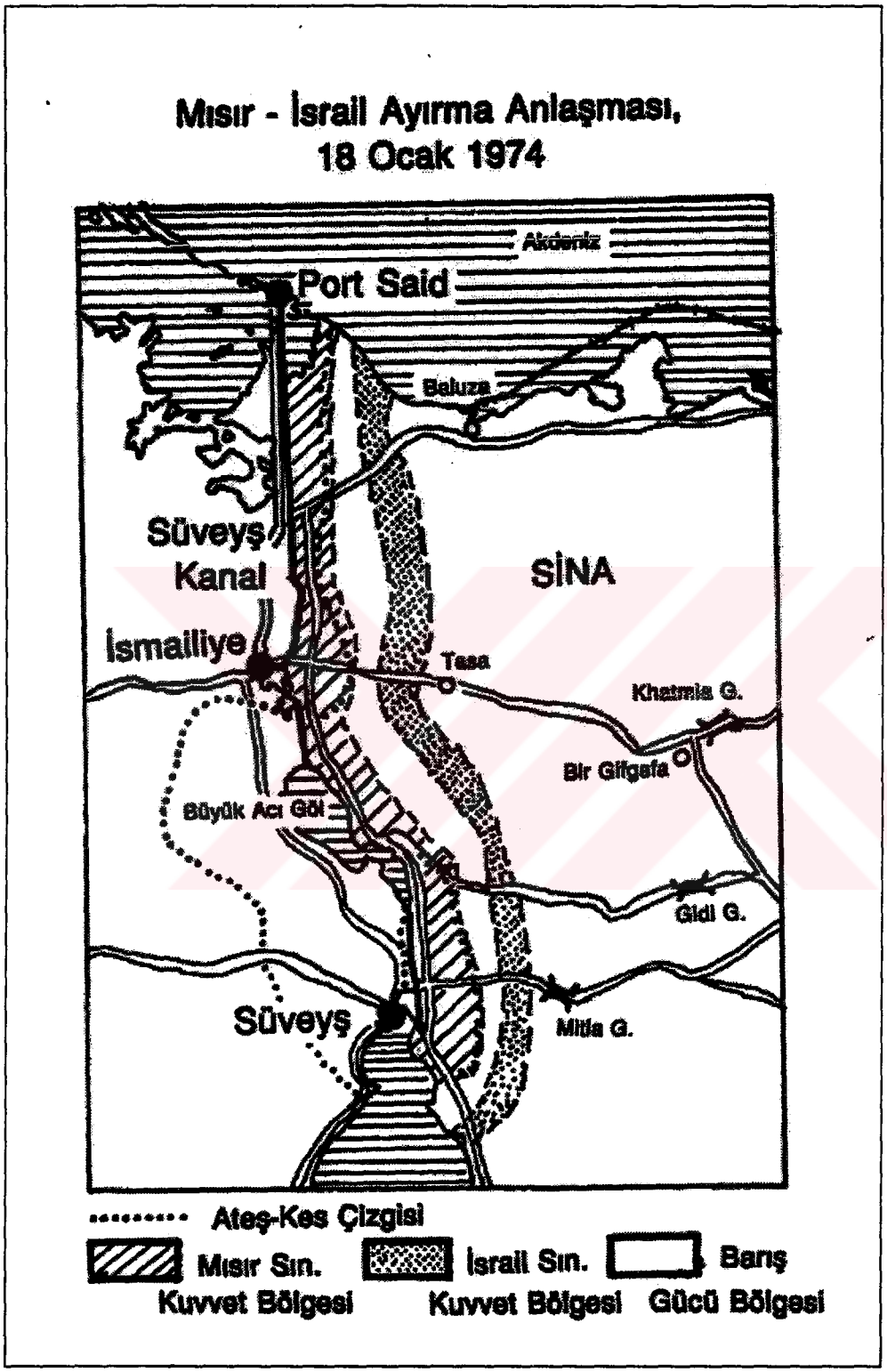
Harita 5.

1973 SAVAŞI - SİNA CEPHESİ
PORT SAID
Bar-Lev Hattı
El Tina
El Cap
18 Div
2. Mısır ordusu
Mısır saldırısı, 6-14 Ekim
2 Div
İsrail karşı-saldırısı 14-24 Ekim
16 Tüm
3. Mısır ordusu
7 Div
19 Div
Süveyş
Mısır ilerlemesinin son sınırı
24 Ekimdeki Ateş-Kes Durumu
PORT SAID
Süveyş Kanalı
İsmailiye
Mısır kontrolundaki topraklar
Fayid
İsrail kontrolundaki topraklar
SÜVEYŞ

Harita 6.

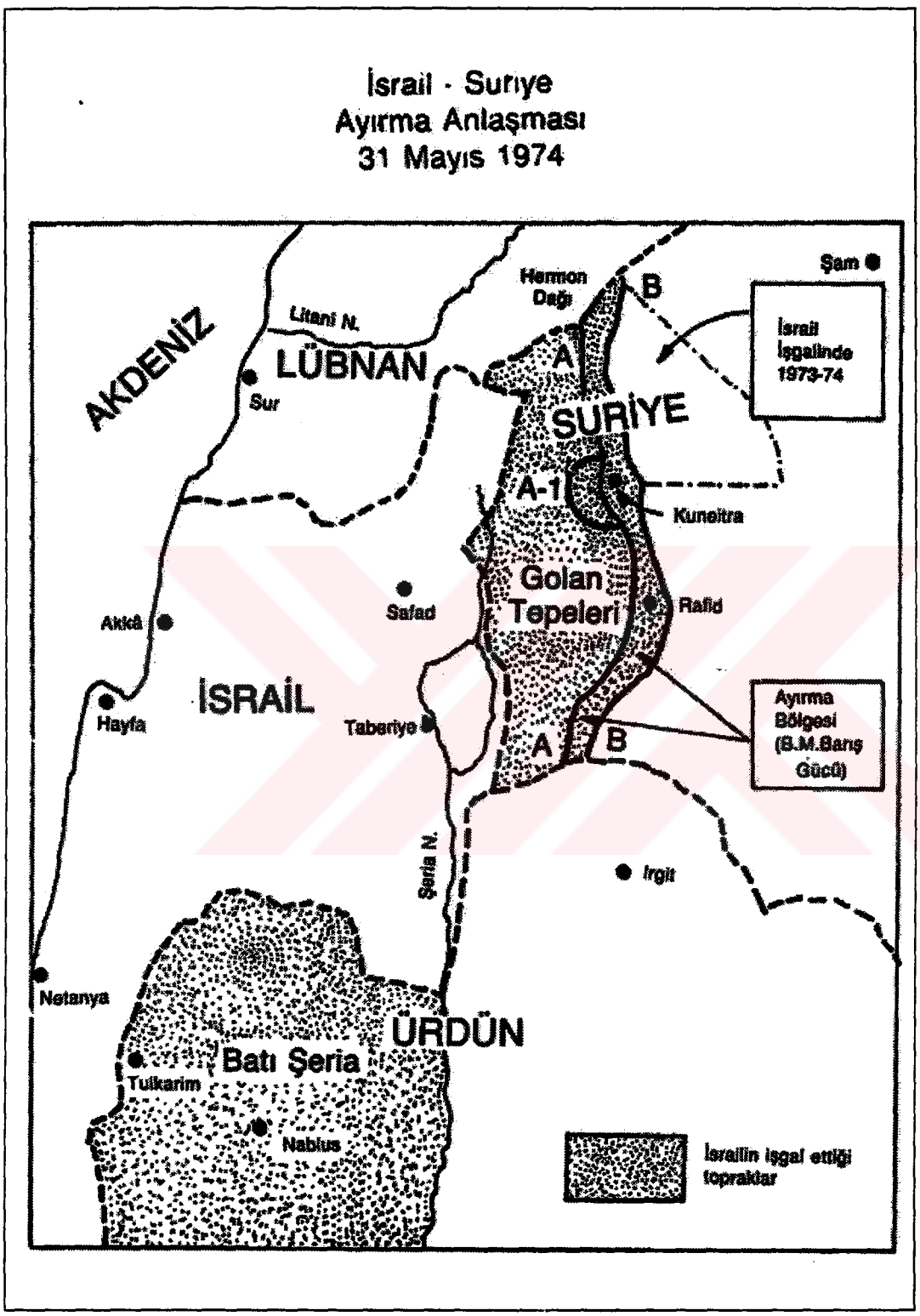

1973 Savaşı - Suriye Cephesi
LÜBNAN
Hermon Dağı
Commando Bde
Şam
Mezrat Sait Jan
9. Zırhlı Tüm.
Sasa
1. Tüm.
SURİYE SALDIRILARI
Kuneitra
Kafr Shams
9. Tüm.
SURİYE
Beni Yakov Köprüsü
1. Zırhlı Tüm.
1967 Savaşında İsrailin kazandığı topraklar
Yahudia
6. Tüm.
Tiberiye Gölü
El Al
İSRAİL
ÜRDÜN
Dera

Harita 7.

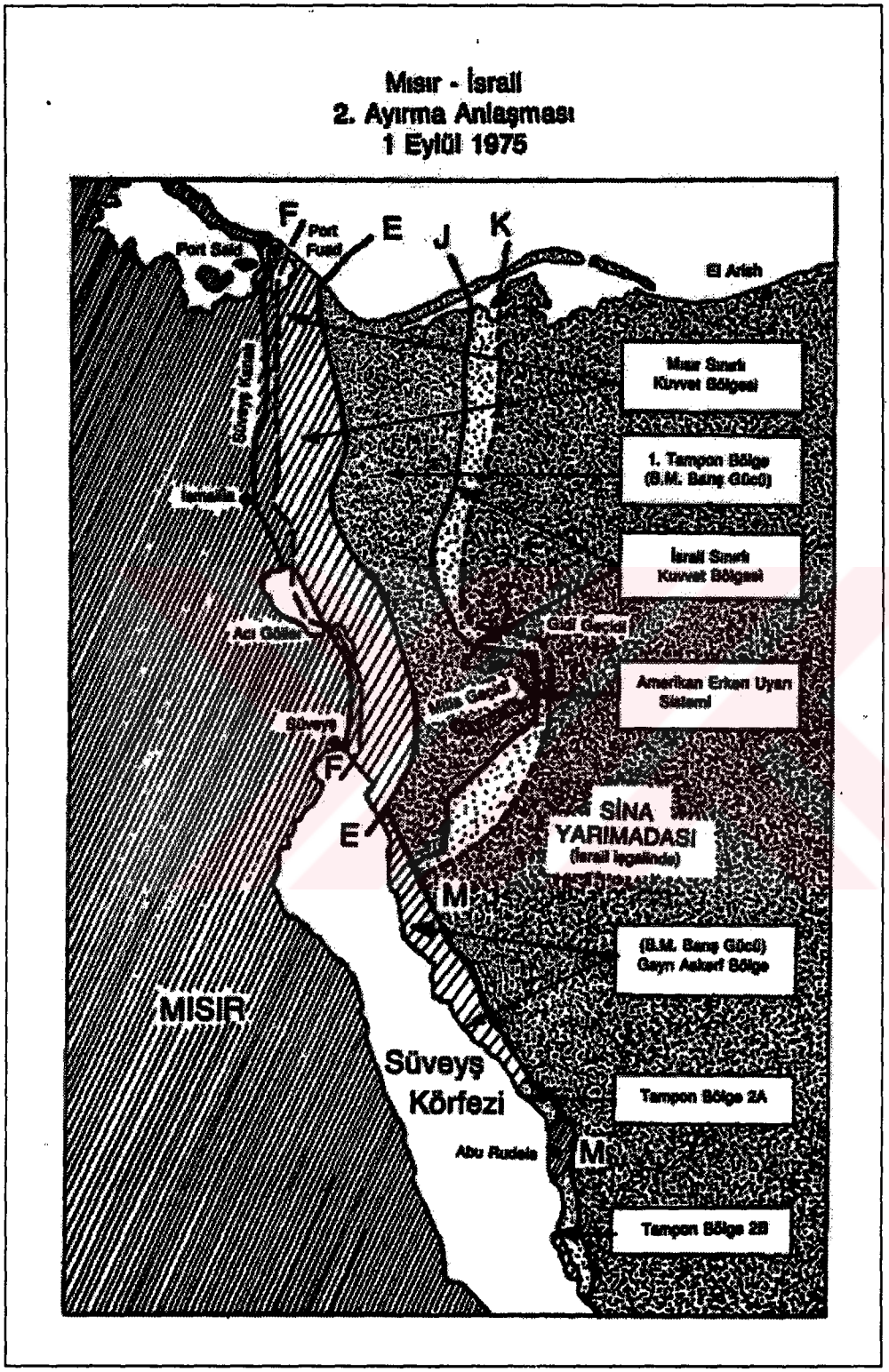

Mısır - İsrail Ayırma Anlaşması,
18 Ocak 1974
Akdeniz
Port Said
Baluza
Süveyş
Kanal
SİNA
İsmailiye
Tasa
Khatmia G.
Bir Gifgafa
Büyük Acı Göl
Gidi G.
Süveyş
Mitla G.
Ateş-Kes Çizgisi
Mısır Sın.
Kuvvet Bölgesi
İsrail Sın.
Kuvvet Bölgesi
Barış
Gücü Bölgesi

Harita 8.

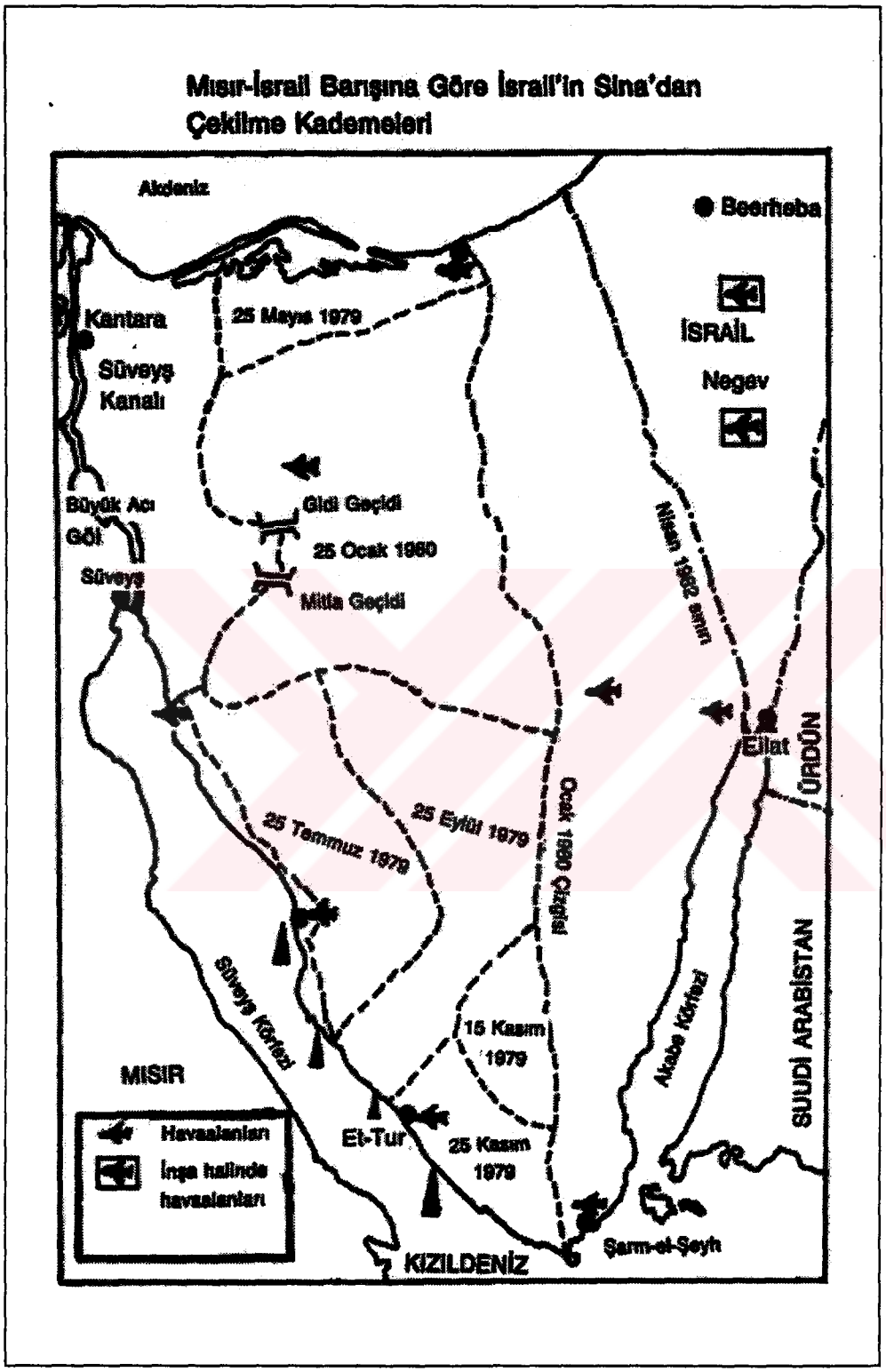
T.C.
271

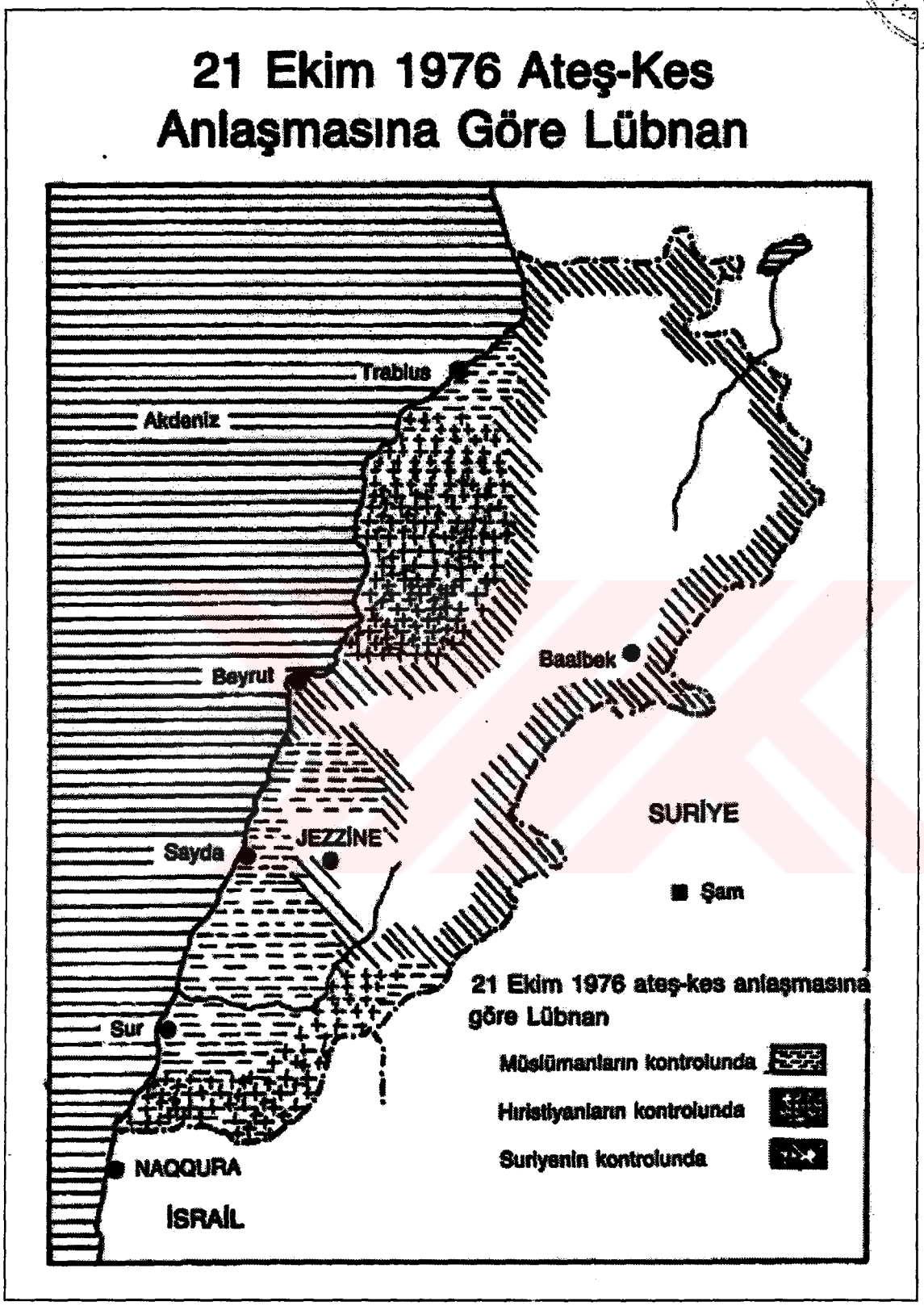
Harita 9.

Mısır - İsrail
2. Ayırma Anlaşması
1 Eylül 1975
F
Port Fuad
E
J
K
El Arish
Port Said
Süveyş Kanalı
Ismailia
Mısır Sınırı Kuvvet Bölgesi
1. Tampon Bölge (B.M. Barış Gücü)
İsrail Sınırı Kuvvet Bölgesi
Gidi Geçidi
Mitla Geçidi
Amerikan Erken Uyarı Sistemi
Acı Göller
Süveyş
F
E
SİNA YARIMADASI
(İsrail İşgalinde)
M
(B.M. Barış Gücü) Geçiş Askerî Bölge
MISIR
Süveyş Körfezi
Tampon Bölge 2A
Abu Rudeis
M
Tampon Bölge 2B

Harita 10.

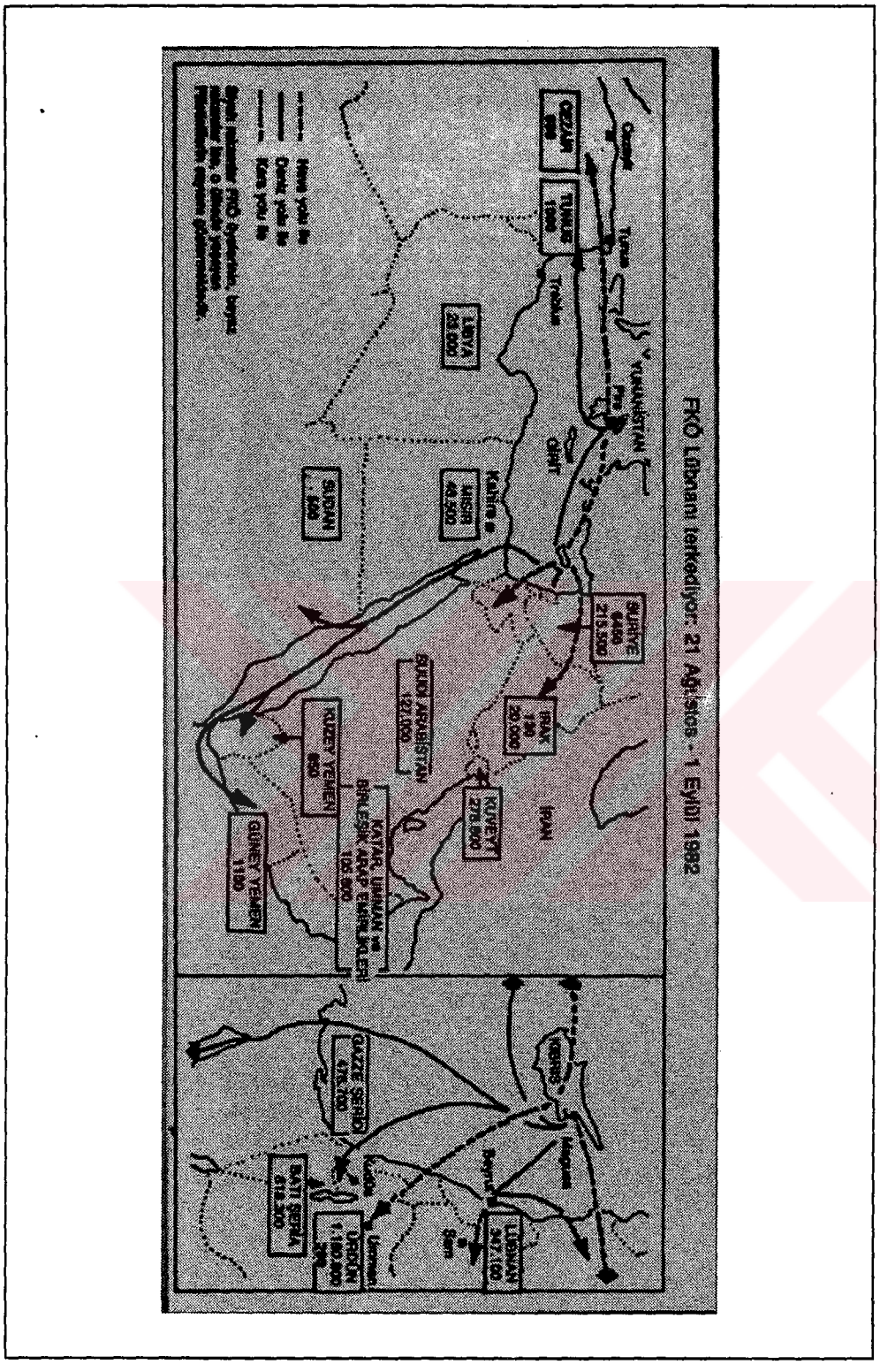

Mısır-İsrail Barışına Göre İsrail'in Sina'dan Çekilme Kademeleri
Akdeniz
Beerheba
Kantara
25 Mayıs 1979
İSRAİL
Süveyş Kanalı
Negev
Büyük Acı Göl
Gidi Geçidi
25 Ocak 1980
Süveyş
Mitla Geçidi
1948 sınırı
Eilat
ÜRDÜN
25 Temmuz 1979
25 Eylül 1979
Ocak 1980 Çizgisi
Süveyş Körfezi
15 Kasım 1979
Akabe Körfezi
SUUDİ ARABİSTAN
MISIR
Havaalanları
İnşa halinde havaalanları
Et-Tur
25 Kasım 1979
Şarm-el-Şeyh
KIZILDENİZ

Harita 11.

21 Ekim 1976 Ateş-Kes
Anlaşmasına Göre Lübnan
Trablus
Akdeniz
Beyrut
Baalbek
SURİYE
Şam
Sayda
JEZZİNE
Sur
NAQQURA
İSRAİL
21 Ekim 1976 ateş-kes anlaşmasına göre Lübnan
Müslümanların kontrolunda
Hıristiyanların kontrolunda
Suriyenin kontrolunda

Harita 12.

275

Harita 13.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ